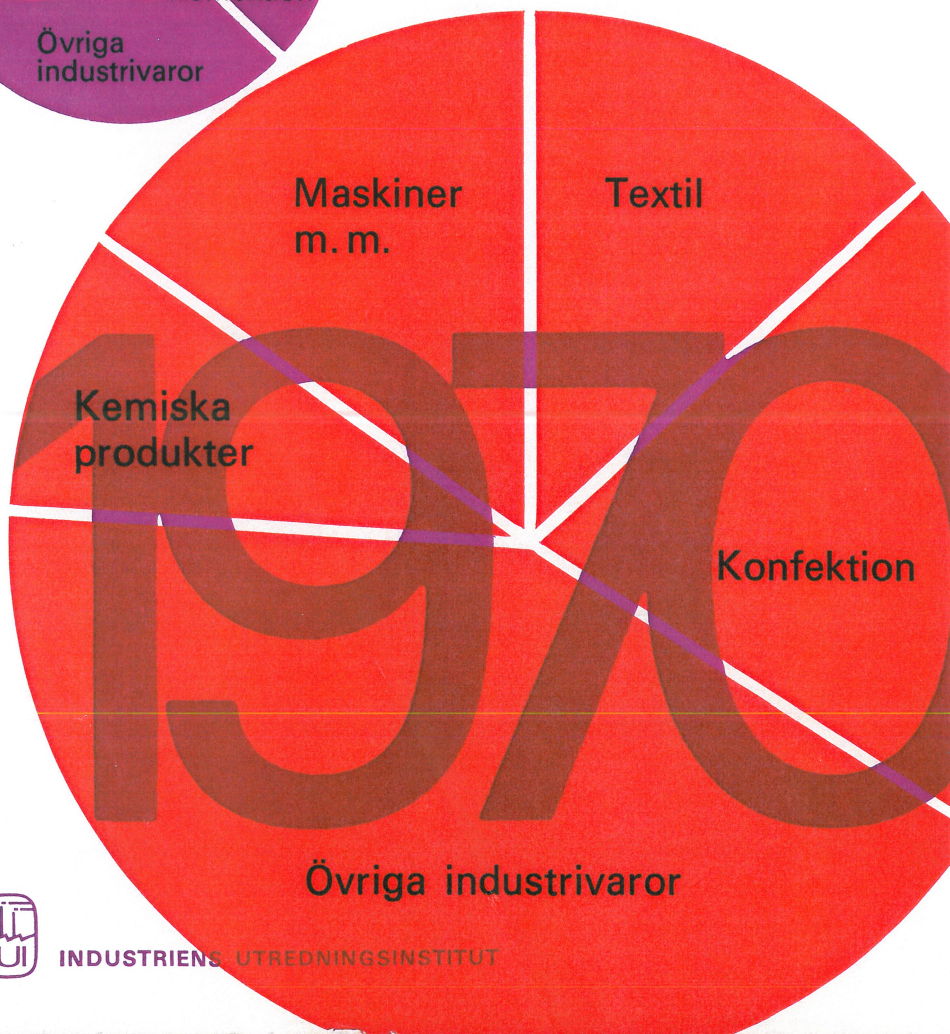

Bo Carlsson

Åke Sundström

Den svenska importen av industrivaror från låglöneländer

**Den svenska importen av
industrivaror från låglöneländer**

Industriens Utredningsinstitut

Bo Carlsson
Åke Sundström

**Den svenska importen av
industrivaror från låglöneländer**

With a Summary in English:
**Swedish Imports of Manufactures from
Low-Wage Countries**

Almqvist & Wiksell i distribution

© Industriens Utredningsinstitut

Citering ur denna bok är tillåtet om följande uppgifter anges:
Carlsson, B. & Sundström, Å., 1973, Den svenska importen av
industrivaror från låglöneländer. Industriens Utredningsinstitut.
Stockholm

ISBN 91-7204-036-X

Almqvist & Wiksell Informationsindustri AB, Uppsala 1973

Innehåll

Förord 11

Kapitel 1. Inledning 13

- 1.1 Bakgrund och syfte 13
- 1.2 Utredningens avgränsning 13
- 1.3 Definitioner 15
 - 1.3.1 Definition av låglöneländer 15
 - 1.3.2 Definition av industrivaror 21
- 1.4 Några mätproblem 22
 - 1.4.1 Jämförelser mellan import och inhemsk produktion 22
 - 1.4.2 Kvantitetsuppgifter 23
 - 1.4.3 Importens omfattning i förhållande till den inhemska marknaden 24
- 1.5 Utredningens uppläggning 24

Kapitel 2. Historisk översikt över låglöneländernas roll i världshandeln 25

- 2.1 Det långa perspektivet 1913–1970 25
- 2.2 Världsproduktion och världshandel sedan 1938 28
- 2.3 U-ländernas industrivaruexport 1955–1970 31
- 2.4 Västeuropas och USA:s industrivaruimport från låglöneländer 37
 - 2.4.1 Låglöneländernas andel av i-ländernas industrivaruimport 38
 - 2.4.2 Importens varusammansättning 42
 - 2.4.3 Importens länderfördelning 45
 - 2.4.4 Sammanfattning 47

Kapitel 3. Historisk översikt över Sveriges import av industrivaror från låglöneländer 48

- 3.1 Översikt av Sveriges import av industrivaror från låglöneländer 1969 48
- 3.2 Importutvecklingen 1958–1970 49
- 3.3 Det längre perspektivet: Sveriges totalimport 1913–1970 53
- 3.4 Tekoimportens länderfördelning och utveckling 1958–1970 57
- 3.5 Faktorprisutvecklingen inom konfektionsindustrin 1958–1971 61

Kapitel 4. Låglöneimportens bestämningsfaktorer 66

- 4.1 Heckscher–Ohlin-teoremet 66
- 4.2 Förutsättningar för Heckscher–Ohlin-teoremet 67

4.3 Några kommentarer till förutsättningarna	68
4.3.1 Produktionsfaktorerna inte homogena internationellt sett	68
4.3.2 Handelshinder	69
4.3.3 Faktoromkastningar	70
4.4 Andra teorier	71
4.4.1 Burenstam Linders teori	71
4.4.2 Produktcykelteorin	71
4.4.3 Implikationer för den empiriska analysen	72
4.5 Modellen	72
4.5.1 Förutsättningar	72
4.5.2 Beroende variabler	75
4.5.3 Oberoende variabler	76
4.5.4 Sammanfattning av modellen	78
<i>Kapitel 5. Den svenska låglöneimportens struktur</i>	80
5.1 Branschöversikt	81
5.2 Samband mellan låglöneimport och produktionsstruktur: Beskrivning av data	82
5.2.1 Beroende variabler	82
5.2.2 Oberoende variabler	85
5.2.3 Grafisk analys av samband mellan produktionsstruktur och låglöneimport	89
5.3 Analys av enkla korrelationer	92
5.4 Regressionsresultat	97
5.5 Sammanfattning av de statistiska resultaten	101
<i>Kapitel 6. Bedömning av låglöneimportens utveckling under 1970-talet</i>	103
6.1 Prognosmetoden: Begränsningar och reservationer	103
6.2 Prognos över låglöneimportens utveckling under 1970-talet i 55 svenska branscher inom tillverkningsindustrin	110
6.3 Sammanfattning av bedömningen av låglöneimportens utveckling under 1970-talet	143
<i>Kapitel 7. Sammanfattning</i>	145
7.1 Definition av industrivaror och låglöneländer	145
7.2 Den svenska låglöneimportens omfattning och varusammansättning 1969	145
7.2.1 Låglöneimporten till Sverige och andra industriländer	145
7.2.2 Låglöneimportens bestämningsfaktorer	146
7.2.3 Resultat av den empiriska undersökningen	147
7.3 Låglöneimportens utveckling över tiden	148

7.3.1 Utvecklingen 1958–1970	148
7.3.2 Orsakerna till utrikeshandelns utveckling över tiden	149
7.3.3 Den svenska branschstrukturens anpassning	150
7.3.4 De svenska företagens anpassning	151
7.4 Bedömning av låglöneimportens utveckling under 1970-talet	151

Appendix A. Tabeller 154

Appendix B. Teknikens gränser: Faktoromkastningars betydelse 166

Summary 172

Contents	182
List of diagrams	184
List of tables	185

Litteratur 188

Diagram

1. Totala löner och nationalinkomst i vissa länder 1965	16
2. Världsproduktion och världshandel med industrivaror 1913–1970	26
3. U-ländernas industrivaruexport till industriländer 1957–1970	32
4. Import till Sverige av industrivaror från låglöneländer 1958–1970	50
5. Låglöneländernas andel av Sveriges industrivaruimport 1958–1970	52
6. Sveriges import från låglöneländer med fördelning på varugrupper 1958 och 1970	54
7. Sveriges produktion av och handel med industrivaror 1913–1966	55
8. Den svenska nettoimportens andel av inhemsk produktion i textil- och konfektionsindustrin 1921–1970	56
9. Sveriges tekoimport från vissa länder 1958–1970	58
10. »Tulljusterad» lönenivå i konfektionsindustrin i vissa länder 1958–1971	63
11. Samband mellan teknikerintensitet och låglöneimportens (utom Japan) andel av tillförseln för 55 SNI-branscher 1969	89
12. Samband mellan timlön och låglöneimportens (utom Japan) andel av tillförseln för 55 SNI-branscher 1969	90
13. Samband mellan produktivitet (förädlingsvärde per sysselsatt) och låglöneimportens (utom Japan) andel av tillförseln för 55 SNI-branscher 1969	91
14. Samband mellan hästkraftantal per sysselsatt och låglöneimportens (utom Japan) andel av tillförseln för 55 SNI-branscher 1969	93

Tabeller

1. Totala löner och nationalinkomst i vissa länder 1965, 1968 och 1971 17
2. Löner och nationalinkomst i vissa länder 1958, 1965, 1968 och 1971 18
3. Effektivt tullskydd 20
4. Sveriges industrivaruimport 1959: jämförelse mellan SITC och SITC Revised 23
5. Världsproduktion och världshandel med industrivaror 1913–1959 27
6. Industrivaruexporten från Japan och Italien 1899–1971 28
7. Produktion och export av industrivaror 1938–1968 29
8. Industriproduktionen och BNP i u-länder och i-länder 1938–1968 31
9. Sammansättning av u-ländernas industrivaruexport till industriländer 1953–1969 34
10. Indiens import- och exportandelar för industrivaror 1929–1966 36
11. Per capita-export av industrivaror exklusive jutevaror i vissa länder 1966 36
12. Import från u-länder av maskiner 1965 enligt export- respektive importstatistik 37
13. Import av industrivaror från låglöneländer till OECD, Europa 1970 38
14. Låglöneländernas procentuella andel av total industrivaruimport inom olika varugrupper i vissa länder 1970 39
15. Industrivaruimporten från låglöneländerna 1970 i procent av BNP och per invånare i vissa länder 40
16. Låglöneländernas andel av total export till Västeuropa 1961, 1965 och 1970 41
17. Låglöneländernas andel av importen av diverse färdigvaror till vissa länder 1960, 1965 och 1970 42
18. Total industrivaruimport från u-länder och Sydeuropa fördelad på viktigare varugrupper 1970 43
19. Varusammansättningen av import av industrivaror från Hongkong, Indien, Portugal och Jugoslavien 1961 och 1966 44
20. Länderfördelning av industrivaruimporten till OECD, Europa från u-länder och Sydeuropa 1970 45
21. Länderfördelningens förändring 1961–1970. Import av diverse färdigvaror från u-länder och Sydeuropa till OECD, Europa 46
22. Sveriges industrivaruimport från låglöneländer 1969 49
23. Sveriges industrivaruimport från låglöneländer 1958–1970 51
24. Rangordning av branscher (enligt SNI) efter låglöneländernas (utom Japan) andel av tillförseln 1969 83
25. Rangordning av branscher efter Japans andelar av tillförseln till den svenska marknaden 1969 85

26. Enkla korrelationer mellan låglöneimporten och dess bestämningsfaktorer 94
27. Regressionsresultat 98
28. Låglöneimportens faktiska och estimerade marknadsandelar i 55 branscher inom tillverkningsindustrin 1969 och 1971 104
29. Produktion, total import samt låglöneimport i beklädnadsindustrin 1969 med fördelning på varuslag 112
30. Produktionskostnader, frakt och tull vid grossistinköp av bomullsjeans från vissa länder 1973 114
31. Produktion, export, import och låglöneimport med fördelning på varuslag i beklädnadsindustrin 1968, 1969, 1970 och 1971 116
32. Beklädnadsbranschens utveckling 1968–1971 118
33. Översikt av lädervarubranschen 1960 och 1969 119
34. Översikt av skobranschen 1960, 1969 och 1971 120
35. Produktion, import och låglöneimport med fördelning på varuslag i den grafiska industrin 1960, 1969 och 1971 123
36. Totala importens och låglöneimportens marknadsandelar i den grafiska industrin 1960, 1969 och 1971 124
37. Produktion 1969 samt total import och låglöneimport 1969 och 1971 med fördelning på varuslag inom plastvaruindustrin 127
38. Plastvaruindustrins avnämare 1968 128
39. Produktion, export, import och låglöneimport med fördelning på varuslag i porslins- och lergodsindustrin 1960 och 1969 130
40. Produktion, export, import och låglöneimport med fördelning på vissa varuslag i glas- och glasvaruindustrin 1960 och 1969 131
41. Sveriges import av järn och stål med fördelning på låglöneimport och total import 1965–1971 133
42. Produktion, export, import och låglöneimport av tackjärn, ferrolegeringar samt järn- och stålskrot 1960 och 1969 134
43. Import och låglöneimport av icke-järnmetallvaror med fördelning på oarbetade metaller och total metallvaruimport 1971 135
44. Produktion, import och låglöneimport med fördelning på varuslag i guld- och silvervaruindustrin 1960, 1969 och 1971 140
45. Produktion, import och låglöneimport med fördelning på varuslag i musikinstrumentvaruindustrin 1960 och 1969 141
46. Produktion, total import och låglöneimport med fördelning på varuslag i sportvaruindustrin 1960 och 1969 142

Förord

Under 1960-talets förra hälft noterades i Sverige en kraftigt ökande import av främst textil- och konfektionsvaror från vissa utvecklingsländer. Samtidigt minskade sysselsättningen och stagnerade produktionen i dessa branscher i Sverige. Importtrycket har bl a motiverat införandet av kvoterings på vissa varor från några av de länder vilkas export till Sverige vuxit speciellt snabbt.

Mot denna bakgrund påbörjades inom institutet en utredning om omfattningen och utvecklingen av denna typ av import. Resultaten av denna utredning presenteras i föreliggande bok, som författats av Ph.D. Bo Carlsson och fil kand Åke Sundström. Utredningsarbetet påbörjades av Åke Sundström. När denne 1969 övergick till annan anställning kom utredningsarbetet att fördröjas. Utredningen har sedan fullföljts av Bo Carlsson.

Arbetsfördelningen mellan författarna har varit följande. Åke Sundström samlade in det grundläggande datamaterialet för den historiska analysen fram till 1967 och skrev även huvuddelen av kapitlen 1–3 samt appendix A och B. Datamaterialet och analysen därav har kompletterats och reviderats av Bo Carlsson, som också författat kapitlen 4–7 samt den engelska sammanfattningen.

Undersökningen har stötts ekonomiskt av industridepartementet såsom ett uttryck för institutets och industridepartementets gemensamma intresse för ökad satsning på studier av betydelse för svensk industri.

Till de många personer, företag och organisationer som välvilligt medverkat i undersökningen genom att ställa information eller synpunkter till förfogande vill institutet framföra ett varmt tack.

Stockholm i maj 1973

Lars Wohlin

Inledning

1.1 Bakgrund och syfte

Den svenska importen av färdigvaror från så kallade »låglöneländer» har ökat mycket snabbt under 1960-talet. Denna import har hittills huvudsakligen varit koncentrerad till textilsektorn, men man kan spåra tendenser till en viss breddning av det varusortiment som dessa »nya» konkurrentländer erbjuder. Den svenska textilindustrin har de senaste åren i relativt snabb takt förlorat marknadsandelar på den svenska marknaden, till stor del på grund av import från ett fåtal u-länder, och endast i begränsad utsträckning förmått kompensera sig genom ökad export. Genom att konsumtionen fram till 1970 varit tämligen expansiv har dessa ökade importandelar inte resulterat i någon påtaglig produktionsminskning för textilsektorn som helhet: konfektionsindustrin noterade volymmässigt produktionsrekord 1967 och har sedan dess stagnerat medan däremot textilindustrins toppår var 1964. Volymmässigt har alltså både textil- och konfektionstillverkningen minskat något sedan 1960-talets mitt. Inom *skoindustrin* har produktionsnedgången sedan 1964 uppgått till 30% (volymmässigt) men i det fallet har import från låglöneländer spelat en mindre roll.

Syftet med föreliggande utredning är för det första att mot denna bakgrund närmare kartlägga omfattningen av den svenska industrivaruimporten från låglöneländer. I det sammanhanget görs också vissa översiktliga jämförelser med andra västeuropeiska länder.

För det andra är avsikten att analysera strukturen av den svenska låglöneimporten med avseende på dess bestämningsfaktorer, vilka i huvudsak härleds från utrikeshandelsteorin. För det tredje är avsikten att med hänsyn till dessa bestämningsfaktorer diskutera hur denna typ av import kan tänkas utvecklas under 1970-talet. Härvid ägnas särskild uppmärksamhet åt frågan om på vilka eventuella nya varuområden en expansion av import från låglöneländerna kan förväntas. Vidare görs en bedömning av låglöneimportens effekter på den svenska ekonomin i stort.

1.2 Utredningens avgränsning

I denna undersökning är således avsikten att studera endast den del av totalimporten av industrivaror som härstammar från »låglöneländer». Intresset för

en sådan särskild utredning avseende en mindre importsektor sammanhänger dels med att vi har att göra med en relativt ny företeelse i vår utrikeshandel, dels med att denna nya typ av import har en delvis annorlunda karaktär än övrig, »traditionell» import. Vårt handelsmönster har utmärkts av råvaruimport från s k u-länder medan importen av industrivaror kommit från Europa eller Nordamerika. Vidare har handeln med industrivaror hittills ägt rum mellan länder på en ungefär likartad utvecklingsnivå. Eftersom industrivaror ofta är belastade med högre tullar än andra varor har det varit svårare för utländska producenter att konkurrera med inhemska enbart prismässigt än vad beträffar exempelvis råvaror som ofta inte är tullbelagda alls. Konkurrensen industriländerna emellan har således inriktats inte bara på priser utan även på teknik, produktutformning etc. Genom industrialiseringsprocessens spridning till länder på mycket låg utvecklingsnivå — vilka också har låga löner — har det emellertid inom vissa industrivarusektorer uppstått tillräckligt stora löne- och kostnadsdifferenser för att möjliggöra effektiv priskonkurrens även över existerande tullmurar.

Samtidigt har avvecklingen av industrivarutullar inom EEC och EFTA resulterat i att lönefaktorn ökat i betydelse i förhållande till andra konkurrensfaktorer. De generella tullsänkningar som nyligen genomförts enligt överenskommelsen vid de s k Kennedy-förhandlingarna verkar i samma riktning.

Denna kombination av industrialiseringsspridning och tullsänkningar kan märkbart förändra de etablerade industriländernas konkurrenssituation och särskilt påtaglig bör skillnaden bli om ett tullsänkingsprogram också inkluderar ett låglöneland. Ett exempel på det är Portugals medlemskap i EFTA.

Skillnaden mellan »traditionell» import och import från låglöneländer kan belysas i en jämförelse mellan skoimport från Italien och import av standardbetonade kläder från Portugal. I det förstnämnda fallet har produktutformning (design) varit en väsentligt viktigare faktor än skillnader i lönenivå, även om lönenivån naturligtvis också spelat en viss roll. Importutvecklingen har därför delvis berott på en i relation till andra svenska branscher låg produktivitet och långsam marknadsanpassning hos de svenska producenterna. I motsats härtill förefaller den numera helt tullfria importen från Portugal skapa en »omöjlig» konkurrenssituation för de svenska konfektionsföretagen. Att i en arbetsintensiv bransch neutralisera lönedifferenser på omkring 80% vid tullfri handel skulle vid lika teknik kräva en minst fyra gånger högre arbetsproduktivitet, vilket knappast är möjligt att uppnå. Se vidare utförligare kalkylexempel i avsnitt 1.3.1.

Det stora lönegapet gentemot de »etablerade» industriländerna är således det viktigaste kännetecknet för de »nya» industriländerna i den tidigare råvaruproducerande delen av världen, men det har också hävdats att vissa av dessa länders exportframgångar sammanhängt med subventionering i olika former

samt i enstaka fall också med valutapolitik. Naturligt nog är dock faktaunderlaget i detta avseende bristfälligt.

Även om i enstaka fall denna typ av »marknadsstörningar» med viss sannolikhet kunnat påvisas så förefaller det likväl troligt att betydelsen härav något överdrivits i den allmänna debatten. I de för Sveriges vidkommande viktigaste exportländerna — Hongkong och Portugal — baseras exportpriserna på faktiska kostnader. Exportsubventioner och prisdiskriminering mellan hemma- och exportmarknaderna förekommer för övrigt i avsevärd omfattning även i de mer utvecklade industriländerna och det är osäkert huruvida man generellt kan hävda att det i detta avseende föreligger någon mer påtaglig skillnad mellan »etablerade» och »nya» industriländer.

Den valda avgränsningen innebär att vårt intresse helt koncentreras på den »lågprisimport» som sammanhänger med mycket stora skillnader i lönekostnader. Vi berör inte den typ av framgångsrik importkonkurrens som har sin grund i andra orsaker, t ex överlägsenhet i teknik, bättre produktutformning eller prisdiskriminering.

De berörda särdragen till trots är det här fråga om gradskillnader snarare än artskillnader. Teoretiskt och principiellt bör och kan därför denna import analyseras inom ramen för vedertagen allmän utrikeshandelsteori, vilket närmare utvecklas i kapitel 4. Det intressanta med importen från låglöneländer är att den aktualiserar vissa viktiga utrikeshandelseffekter som hittills varit mindre framträdande.

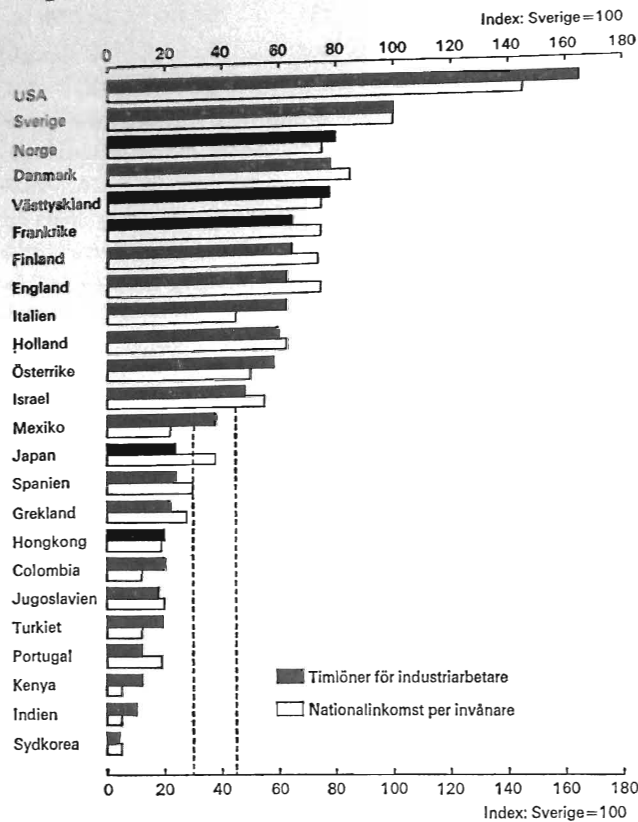
1.3 Definitioner

1.3.1 Definition av låglöneländer

För att få grepp om vilka lönedifferenser mellan länder som faktiskt existerar och för att bedöma vilka länder som bör räknas till låglöneländerna är det av intresse att studera tillgänglig löne- och inkomststatistik. Något världsomfattande jämförbart statistiskt underlag för en sådan bedömning finns inte, men en kombination av den internationella lönestatistik som sammanställs av Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF), av uppgifter ur det högst heterogena material som FN publicerar samt av beräkningar av nationalinkomst per capita torde ge en någorlunda tillförlitlig bild. Ett sådant jämförelsematerial återfinns i tabell 1 och åskådliggörs också i diagram 1.

Av tabell 1 framgår att flertalet europeiska länder 1965 hade en lönenivå på 60–70 % av den svenska. Endast Norge, Danmark och Västtyskland närmade sig 80 %. Englands lönenivå, som redan 1965 var endast 64 % av Sveriges, har genom devalvering sjunkit ytterligare och ligger nu på omkring 55 %. I

Diagram 1. Totala löner och nationalinkomst i vissa länder 1965

övriga inkluderade länder, utom Israel och Mexiko, är lönerna mellan 10 och 25% av de svenska.

De lönerelationer som gällde 1965 avviker inte särskilt starkt från mönstret i slutet av 1950-talet. Vad beträffar 1971 års lönenivå kan konstateras att Norge, Danmark, Västtyskland, Holland och Italien knappt in något på den svenska lönenivån, medan övriga länders lönenivå sjunkit i förhållande till Sveriges. Den relativa löne- och inkomstnivåns förändring i fem viktigare konkurrentländer belyses i tabell 2.

Som ett komplement till löneuppgifterna kan beräkningar över nationalinkomsten vara av intresse, även om varierande inkomstfördelningsmönster och andra faktorer gör att dessa två index inte nödvändigtvis behöver sammanfalla. I flertalet fall är dock överensstämmelsen god och en klassificering av låglöneländer efter nationalinkomst i stället för lönenivå skulle endast i avseende på Japan och Mexiko ge ett avvikande resultat. Skillnaden gentemot

Tabell 1. Totala löner och nationalinkomst i vissa länder 1965, 1968 och 1971

Land	Total lönekostnad inom egentlig industri i svensk valuta per arbetad timme för vuxna män och kvinnor				Nationalinkomst			
	1965		1971		Dollar per in- vånare 1965	Index (Sve- vånare =100)	Dollar per in- vånare 1968	Index (Sve- vånare =100)
	Kronor (1)	Index ^a (2)	Kronor (3)	Index (4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1. USA	16,40	164	23,20	133	2 800	143	3 569	127
2. Sverige	10,00	100	17,40	100	1 952 ^b	100	2 821	100
3. Danmark	7,90	79	14,20	82	1 652	85	1 939	69
4. Norge	8,00	80	14,80	85	1 453	74	1 808	64
5. Västtyskland	7,60	76	14,20	82	1 447	74	1 793	64
6. Frankrike	6,40	64	9,80	56	1 436	74	1 936	69
7. England	6,40	64	9,60	55	1 451	74	1 449	51
8. Finland	6,60	66	9,30	53	1 399	72	1 354	48
9. Holland	6,20	62	12,70	73	1 265	65	1 626	58
10. Österrike	5,20	52	9,30	53	970	50	1 190	42
11. Italien	6,00	60	11,30	65	883	45	1 163	41
12. Japan	2,40	24	5,90	34	696	36	1 137	40
13. Israel	3,80	48			1 067	55	1 205	43
14. Spanien	1,85	24			594	30	681	24
15. Grekland	1,75	22			566	29	682	24
16. Mexiko	2,80	36			412	21	512	18
17. Jugoslavien	1,35	17			370 ^c	19	403	14
18. Portugal	0,95 ^d	12			351	18	464	16
19. Hongkong	1,20 ^e	15 ^e			335 ^f	17	—	—
20. Turkiet	1,50	19			244	12	319	11
21. Colombia	1,65	21			237	12	294	10
22. Sydkorea	0,35	4			88	5	155	6
23. Indien	0,70 ^g	9			86	4	72	3
24. Kenya	0,90	11			77	4	112 ^h	4

^a För länderna 13–24 beräknas löneindex i relation till en svensk timlön av 7,87 (= timlön exkl semester etc).

^b BNP till produktionskostnad enligt *Statistiska Meddelanden V 1967*: 8, statistiska centralbyrån.

^c BNP/invånare = 390 dollar vid en genomsnittlig valutakurs under 1965 på 960 dinarer per dollar.

^d 1963 + 20 % (uppskattad ökning).

^e Uppskattning baserad på ett antagande om något lägre relativ lönenivå än total inkomstnivå. Enligt The Hong Kong Record varierade vid slutet av 1965 de kontanta timlönerna mellan 0,50 och 2,75 kronor, vartill kom betydande indirekta löneposter. Något genomsnitt gavs dock ej.

^f 1963 + 15 % (uppskattad ökning).

^g 1964 + 5 % (uppskattad ökning).

^h Avser »gross domestic product at factor cost».

Källor: Kolumnerna 1 och 3: Land 1–12: *SAF, Direct and Total Costs for Workers, 1960–1970*. Total lönekostnad för män och kvinnor i den egentliga industrin. Övriga: FN-statistik, huvudsakligen från ILO. Definitionerna ej enhetliga.

Kolumnerna 5 och 7: *Monthly Bulletin of Statistics*, October 1967. *Monthly Bulletin of Statistics*, October 1971, tabell 1, 61 och 64.

Tabell 2. Löner och nationalinkomst i vissa länder 1958, 1965, 1968 och 1971
Index: Sverige = 100

Land	Arbetslön per timme			Nationalinkomst/invånare		
	1958	1965	1971	1958	1965	1968
Västtyskland	72	78	82	62	74	64
England	73	64	55	75	74	51
Italien	62	64	65	36	45	41
Japan	21	24	34	21	36	40
Hongkong	—	15	—	18	17	—

Källor: Se tabell 1.

löneindex är påfallande stor i båda dessa fall. När det gäller Japan leder en alternativ kalkyl för 1963 baserad på FN:s industristatistik¹ till ett relativt löneindex på 28 och detta kan antyda att SAF:s material möjligen något underskattar den japanska lönenivån. Men det är likväl troligt att denna år 1960 inte översteg 30 % av de svenska lönerna.

Av tabell 1 och av liknande material avseende andra länder kan man sluta sig till att samtliga s k u-länder (enligt OECD:s definition) med undantag för Israel, Mexiko och möjligen Argentina samt vissa oljeexporterande stater har en lönenivå under 30 % av den svenska. Till samma kategori hör även Japan, Grekland, Spanien, Portugal och Turkiet. Om man i stället sätter gränsen vid 45 %, skulle grupperingen bli densamma, förutom att Mexiko skulle bli det enda undantaget. Båda indexskalorna har nämligen ett stort »tomrum» mellan dessa gränsvärden. *Vi definierar således låglöneländerna som de länder vilkas lönenivå 1965 uppgick till ca 30 % av den svenska.* Eftersom den svenska industri-varuimporten från Israel, Mexiko och Argentina är mycket obetydlig, saknas anledning att bryta ut dem ur de totalsummor för u-länder som OECD redovisar. Det bör emellertid också påpekas att medan Japan fram till mitten av 1960-talet måste anses ha varit ett låglöneland, vore det felaktigt att i en framtidsbedömning medräkna Japan i denna kategori, dels på grund av den snabba ekonomiska tillväxten i landet, dels på grund av den 1971 genomförda revalveringen.

Återstår så frågan om hur länderna inom *Östblocket* skall klassificeras. Uppenbart är att en direkt översättning av lönenivåer och inkomstdata ur nationalräkenskaperna inte kan ifrågakomma; utöver en allmän hänvisning till att pris- och inkomstbildningen i dessa länder fungerar väsentligt annorlunda än i marknadsekonomierna, kan det här räcka med att påminna om att t ex den privata konsumtionen i Polen vid en omräkning enligt officiella växelkurser blir 20 % högre per invånare än i USA. Bornstein [1962] har för Sovjet beräknat att den reala konsumtionen per invånare 1955 var 26 % av USA:s.

¹ FN, The Growth of World Industry, 1953–1965.

Om dessa kalkyler extrapoleras till 1965 med hjälp av BNP:s volymmässiga tillväxt i dessa länder, så skulle den relativa konsumtionsstandarden i Sovjet ha stigit till ca 40% av USA:s, eller 56% av Sveriges konsumtion per capita. Eftersom vissa av övriga östblocksländer torde uppvisa ännu högre realinkomster är det i en formell mening knappast möjligt att inkludera Sino-Sovjet som helhet bland låglöneländerna, även om Kina definitivt hör dit och kanske också några av Balkanländerna. Å andra sidan är det sannolikt — och omvittnat av personer med närmare kännedom härom — att prissättningen vid export av färdiga varor ofta dikteras mer av valutapolitiska hänsyn än med utgångspunkt från kostnadssidan och därför synes importen till Sverige från dessa länder i viss mån kunna ha samma effekt som importen från de »genuina» låglöneländerna. Av det skälet har det ansetts motiverat att i detta fall bland låglöneländerna inkludera även Sino-Sovjet. Med ett striktare språkbruk borde vi hela tiden tala om import från låglöne- och statshandelsländer, men detta är en otymplig term. Med den motivering som givits får denna längre benämning i stället anses vara underförstådd när vi i fortsättningen inräknar Sino-Sovjet i totalsummorna för import från låglöneländer (ibland även benämnd låglöneimport).

Importen från låglöneländer kommer genomgående att redovisas på fyra undergrupper av följande sammansättning:

u-länder: Sydamerika; Afrika utom Sydafrika; Asien utom Japan och Kina; Jugoslavien² samt Malta, Gibraltar och Andorra³ samt Oceanien utom Australien och Nya Zeeland.⁴

Sydeuropa: Portugal, Spanien, Grekland och Turkiet.

*Japan*⁵

Sino-Sovjet: Albanien, Bulgarien, Polen, Rumänien, Sovjetunionen, Tjeckoslovakien, Ungern, Östtyskland samt Kina.

Övriga länder kommer att benämnas *industriländer*, och denna definition exkluderar således Japan och Östblocket men inkluderar Sydafrika, Australien och Nya Zeeland. *EFTA*-handeln särredovisas i vissa sammanhang och avser då följande länder: England, Norge, Danmark, Sverige, Finland, Schweiz, Österrike och Portugal.

² Eftersom OECD hänför Jugoslavien till u-länderna, räknas landet i den historiska översikten och länderjämförelsen till u-länderna. Eftersom Jugoslaviens marknadssystem skiljer sig från övriga Sydeuropas bör det inte räknas dit. Men genom accepterandet av valutaparitet och konvertibilitet hör Jugoslavien inte riktigt hemma i gruppen Sino-Sovjet heller. Emellertid har landet räknats till denna grupp i branschanalysen av den svenska låglöneimporten i kapitlen 5 och 6.

³ Dessa tre länder ingår bland u-länderna i OECD-statistiken; deras ringa utrikeshandel gör en omklassificering onödig.

⁴ Israel räknas i OECD:s statistik till u-länderna men betraktas som industriland i kapitlen 5 och 6.

⁵ Japan behandlas som en särskild grupp i de historiska översikterna men betraktas inte som låglöneland i branschprognoserna i kapitel 6.

Tabell 3. *Effektivt tullskydd*

	Sverige	Land A	
		Alt. 1	Alt. 2
<i>Produktionskostnad</i>			
Råvaror	50	50	50
Kapital	20	20	20
Löner	30	10	20
Summa	100	80	90
Cif-kostnad, 10 %	—	8	9
Importpris	—	88	99
Tull, 15 %	—	13	15
Partipris	100	101	114
Tull + cif-kostnad i % av: svenskt förädlingsvärde		42	48
svensk lönekostnad		70	80

Alternativ 1. Lönenivå 1/3 av den svenska; samma produktivitet.

Alternativ 2. Lönenivå 1/3 av den svenska; produktiviteten 50 % av den svenska.

För att belysa sambanden mellan lönenivå och konkurrenskraft på en viss marknad vid ett givet tullskydd återges följande hypotetiska exempel. Det är naturligtvis fråga om en grov kalkyl som dock kan vara vägledande.

Antag att produktivitet, produktionsteknik samt råvaru- och kapitalkostnader är lika i alla länder vid produktion av identiska produkter och vid lika produktionsstorlek. Då avgörs ett visst exportlands (A:s) konkurrenskraft på importlandets (Sveriges) marknad av den relativa lönenivån vid ett givet tullskydd. Det effektiva tullskyddet kan beräknas som summan av cif-kostnad (frakt- och försäkringskostnad) och tull i relation till förädlingsvärde eller lönekostnad. Villkoret om lika produktivitet har i alternativ 2 i tabell 3 ersatts med ett antagande om en väsentligt lägre produktivitet i exportlandet.⁶

Exemplet visar att lönenivån i det tänkta exportlandet måste vara under 1/3 av den svenska för att import skall bli möjlig. Om produktiviteten antas vara hälften av den svenska, erfordras en lönenivå som inte överstiger 22% av den svenska. I relation till svensk lönekostnad kommer det effektiva tullskyddet i detta exempel att uppgå till 70–80%. Om tullskydd saknas — som mot t ex Portugal och Finland — så blir det landets exportindustri konkurrenskraftig även om lönerna, vid lika produktivitet, uppgår till 2/3 av den svenska nivån. I det fallet kan även cif-kostnaderna vara lägre än 10%. Men bortsett från detta specialfall — och förutsatt att antagna cif-kostnader är någorlunda realistiska — indikerar dessa relationstal att industrivaruimport från mer avlägsna leverantörländer kräver att lönenivån i dessa länder uppgår till högst 20–30%

⁶ Till stöd för de numeriska antagandena i exemplet kan nämnas att i tillverkningsindustrin som helhet 1969 förädlingsvärdet utgjorde 46 % av salutillverkningsvärdet och lönerna 24 %, medan motsvarande siffror för konfektionsindustrin var 50 % respektive 33 % samma år. Tullen på konfektionsvaror var 15 %.

av den svenska, varierande med produktivitet och geografiskt avstånd. För att emellertid inte hårdra det exempel vi diskuterat — t ex kan råvarukostnaderna i vissa industrier påverkas av lägre priser på halvfabrikat (medan å andra sidan kapitalkostnaden ofta kan vara högre än i Sverige) — kan det vara motiverat att göra en mer »generös» avgränsning, vid t ex 25–30 % av svensk lönenivå. För europeiska länder med deras lägre cif-kostnader kunde en högre gräns i och för sig vara befogad, men som vi har sett saknar detta praktisk betydelse.

1.3.2 Definition av industrivaror

Med begreppet industrivaror (manufactures) avses i internationella handels-sammanhang vanligtvis huvudavdelningarna 5–8 enligt SITC⁷ (dvs kemiska produkter; bearbetade varor; maskiner, apparater och transportmedel; samt diverse färdigvaror) medan *produktionen* klassificeras i enlighet med ISIC⁸: antingen såsom ISIC 2–3, förädlingsindustri, eller såsom ISIC 1–3 och 5, i vilket fall också ingår gruvproduktion samt el-, gas- och vattenverk. Den väsentligaste skillnaden mellan dessa klassificeringssystem är att livsmedelsindustrins produktion inryms i ISIC 2–3 men däremot inte i SITC 5–8.

I Europa används vidare den sk Brysselomenklaturen för redovisning av utrikeshandel och ibland även för produktion. Medan SITC är uppbyggd efter *förädlingsgrad*, är Brysselomenklaturen i första hand grupperad efter *råvaran*. Eftersom i denna undersökning förädlingsgraden är av större intresse än råvaruområdet, är det naturligt att i första hand använda grupperingen enligt SITC. Ett sådant val nödvändiggörs också av tillgången på statistik: för import enligt SITC finns ett omfattande, ländergrupperat material sammanställt av OECD. Motsvarande beräkningar baserade på svensk importstatistik enligt Brysselomenklaturen skulle kräva ett mycket omfattande räknearbete. Att livsmedelsindustrin inte inkluderas i SITC 5–8 är i detta sammanhang knappast någon olägenhet, eftersom importen till Sverige är delvis reglerad och dessutom förädlingsvärdenas andelar av saluvärdena ofta är mycket små i jämförelse med annan industri.

Medan SITC således ligger till grund för de internationella och historiska översikterna i denna utredning, är emellertid branschanalysen för Sverige i kapitlen 5 och 6 baserad på Brysselomenklaturen, då denna överensstämmer bättre med den svenska industristatistikens varufördelning på branscher.

Självfallet är gränsdragningen mellan råvaror och industrivaror i många fall tämligen godtycklig, och det är t ex ganska vanligt att de sk basmetallerna (järn och stål samt övriga metaller utom silver, platina och platinametaller)⁹

⁷ Standard International Trade Classification. Vilka varor som avses inom huvudavdelningarna 5–8 framgår av tabell 5 i appendix A.

⁸ International Standard Industrial Classification. Denna överensstämmer i princip med den svenska industristatistikens standard för svensk näringsgrensindelning (SNI).

⁹ SITC 67 + 68 utom 681.

exkluderas från industrivarugruppen. Det är uppenbart att övriga metaller (SITC 68), som omfattar andra metaller än järn och stål och domineras av koppar, nickel och aluminium, står råvaran mycket nära, dvs förädlingsgraden är låg. Detta gäller dock inte på samma sätt järn och stål (SITC 67), där huvuddelen av den svenska importen består av färdiga producent- eller konsumentvaror.

Då syftet med denna studie knappast motiverar en omfattande omgruppering av det statistiska materialet på 4-ställig nivå, blir — med utgångspunkt från ovanstående relationer — den enda generella justeringen att industrivaror definieras som SITC 5–8 exklusive SITC 68 (metaller utom järn och stål). I internationell statistik redovisas ofta industrivärdena exklusive samtliga basmetaller, och i kapitel 2, där bl a u-ländernas export behandlas, kommer denna avgränsning av praktiska skäl att bibehållas. Eftersom övriga metaller (SITC 68) helt dominerar u-ländernas export av basmetaller, har denna från det övriga materialet avvikande klassificering ingen större betydelse.

Någon ytterligare uppdelning av industrivarorna i t ex halvfabrikat, kapitalvaror och konsumentvaror är — i varje fall på detta stadium — inte nödvändig, men det framgår omedelbart av varuförteckningarna att flertalet konsumentvaror återfinns inom huvudgrupperna 8 (diverse färdigvaror) och 6 (bearbetade varor), och dessa två grupper kommer att stå i centrum för vårt intresse.

Användningen av klassificeringen enligt SITC kompliceras dock av att indelningsgrunderna reviderades 1961. OECD-statistiken före detta år redovisas enligt den gamla indelningen, medan för Sveriges vidkommande de nya definitionerna tillämpats från och med 1959 (beträffande länderfördelningen dock först från och med 1960). Skillnaden mellan gamla och nya SITC framgår av tabell 4.

Eftersom vi huvudsakligen är intresserade av importens länderfördelning har dessa små differenser inte föranlett några justeringar i den svenska importserien för 1958–1970, vars uppbyggnad detaljredovisas i tabell 6 i appendix A.

1.4 Några mätproblem

1.4.1 *Jämförelser mellan import och inhemsk produktion*

Jämförelser mellan import och inhemsk produktion försvåras av att produktionen vanligen redovisas som saluvärde eller förädlingsvärde (det sistnämnda för Sveriges del endast för ISIC-grupperingen och för den »svenska» industri-nomenklaturen). Vid översiktliga jämförelser avseende produktionens och importens huvudgrupper kan inget av dessa två produktionsvärden användas. Förädlingsvärdena blir självfallet för låga, eftersom de i motsats till im-

Tabell 4. *Sveriges industrivaruiport 1959: jämförelse mellan SITC och SITC Revised*

Index: Gamla SITC = 100

Varugrupp	SITC-nummer	Index
Kemiska produkter	5	100,0
Bearbetade varor	6	96,5
Därv		
Garner, tyger m m	65	99,6
Metaller utom järn och stål	68 ^a	98,0
Maskiner m m	7	101,2
Diverse färdigvaror	8	102,0
Därv		
Kläder	84	102,1

^a SITC 68 utom 681.

porten inte innefattar några råvarukostnader. Å andra sidan överskattar saluvärdena den inhemska produktionens storlek i förhållande till importen, eftersom saluvärdena inkluderar värdet av »internleveranser» inom varuområdet.

För att kringgå detta problem har vi här vid internationella jämförelser relaterat den totala industrivaruiporten (SITC 5–8) till BNP. Ett i princip mer exakt mått skulle erhållas om man i stället mätte importen i förhållande till BNP:s industriandel. Nu är emellertid industriproduktionens andel av BNP tämligen lika i här berörda importörländer och därför kan industrivaruiporten utan olägenhet relateras till hela BNP. Detta kan också i en totalanalys anses vara ett riktigare mått på importens betydelse i samhällsekonomin.

I det svenska materialet har vi undvikit att beräkna importkvoter för den totala industrivaruiporten och dess huvudavdelningar (5–8), där omfattningen av dubbelräkningar i saluvärdena är störst. Med vissa reservationer, (se s 110) har vi dock ansett det möjligt att för avdelningar av SITC (2-ställig nivå) jämföra importvärden och produktionens saluvärden. På lägre nivåer torde dubbelräkningar i produktionens saluvärden inte utgöra något problem.

1.4.2 *Kvantitetsuppgifter*

Importen mäts i det följande genomgående i värden. Enbart *kvantitetsuppgifter* är självfallet i detta sammanhang av ringa intresse, eftersom den mycket viktiga kvalitetsaspekten helt försvinner ur bilden. Det är föga upplysande att få veta att vi importerar ett visst antal ton av t ex kläder; det relevanta är denna imports marknadsvärde. Detta hindrar givetvis inte att man i vissa fall följer även den kvantitetsmässiga importutvecklingen, då skillnaderna mellan värde- och

kvantitetsutvecklingen ger oss en uppfattning om importens prisutveckling och i viss mån dess kvalitetsstruktur.

1.4.3 Importens omfattning i förhållande till den inhemska marknaden

Importens omfattning i förhållande till den inhemska marknaden brukar vanligtvis mätas genom att importen anges i procent av total tillförsel till den svenska marknaden, varvid tillförseln beräknas som summan av inhemsk produktion och import minus export. Alternativt kan man ange importen i relation till enbart den inhemska produktionen eller till produktionen plus importen. Det förekommer också att man använder nettoimporten, dvs importen minus exporten, i stället för importen. Nettoimportmetoden används emellertid inte i denna studie eftersom den tenderar att underskatta importens roll. Om t ex inom en varugrupp 50% av produktionen exporteras och lika mycket importerats, så blir nettoimporten lika med 0 och denna uppgift är självfallet högst missvisande då importen i själva verket uppgår till 50% av såväl inhemsk tillförsel som inhemsk produktion.

Vilken storhet det är som importen bör sättas i förhållande till beror på vilken marknad som bedöms vara den mest relevanta. Eftersom det är hela den svenska marknaden som är av primärt intresse i denna studie har vi valt att ange importen i relation till tillförseln till den svenska marknaden. Ett skäl att utesluta exporten vid definitionen av den svenska marknaden är att de varor som exporteras från branscher med stor låglöneimport oftast är av en annan karaktär än låglöneimportvarorna inom dessa branscher.

1.5 Utredningens uppläggning

Utredningen består i det följande huvudsakligen av tre delar. Kapitlen 2 och 3 utgör den historiska delen som behandlar låglöneländernas roll i världshandeln respektive deras roll i den svenska importen av industrivaror. Kapitlen 4–6 utgör utredningens analytiska del. Kapitel 4 tar upp frågan om låglöneimportens bestämningsfaktorer, som huvudsakligen hämtas från utrikeshandels-teorin, och där konstrueras också en enkel modell över den svenska låglöneimporten. Kapitel 5 inleds med en branschöversikt över låglöneimportens struktur i 55 svenska branscher inom tillverkningsindustri utom livsmedelsindustri. Därefter presenteras resultaten av en tillämpning av modellen (genom regressionsanalys) på data om låglöneimporten och de 55 branscherna avseende 1969. I kapitel 6 ges en bedömning av låglöneimportens utveckling i de 55 branscherna under 1970-talet. Bedömningen anknyter till regressionsresultaten i kapitel 5 men grundar sig huvudsakligen på ytterligare information. Kapitel 7, slutligen, utgör utredningens tredje del och ger en sammanfattning av analysen samt vissa slutsatser om låglöneimportens effekter på den svenska ekonomin.

KAPITEL 2

Historisk översikt över låglöneländernas roll i världshandeln

2.1 Det långa perspektivet 1913–1970

Industriländernas import av industriprodukter från låglöneländer under senare år måste studeras mot bakgrunden av den handelspolitiska utvecklingen i ett längre perspektiv; de allvarliga störningar av världshandeln som utmärkte hela 1930-talet och som förvärrades av världskriget gör det nödvändigt att i varje fall översiktligt diskutera deras konsekvenser för världshandeln i stort och för handeln med Japan i synnerhet.

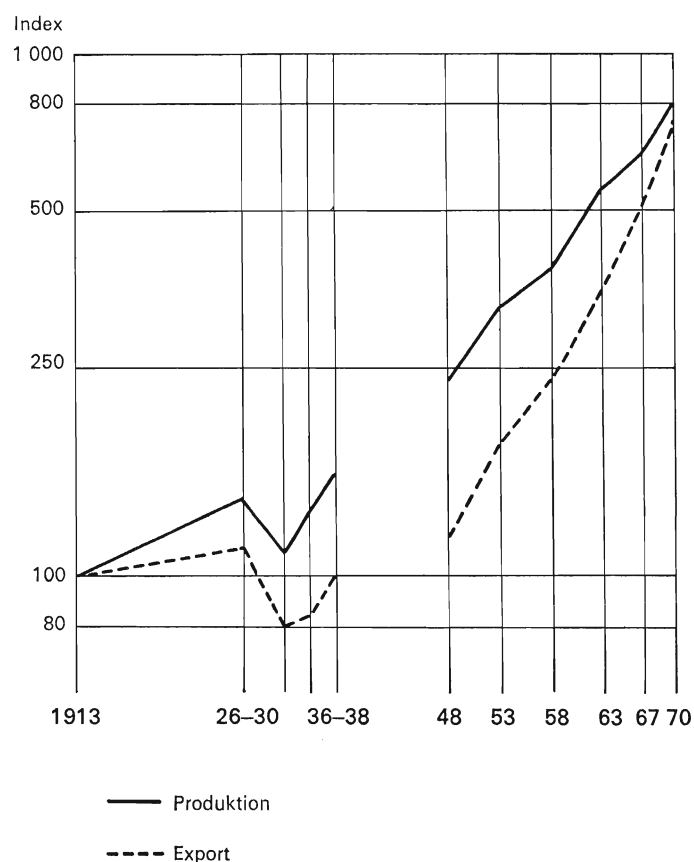
Från sekelskiftet fram till första världskriget ökade världshandeln med industrivaror i ungefär samma takt som världsproduktionen av industrivaror. Sedan 1913 ökade emellertid, som framgår av diagram 2, produktionen väsentligt snabbare än världshandeln, med en lägre grad av internationell arbetsfördelning som resultat. En mindre del av denna försämring inträffade redan under 1920-talet, men klyftan mellan produktionsutveckling och världshandel växte sig som synes särskilt stark under den följande perioden fram till slutet av 1940-talet. Mellan 1913 och 1948/50 hade världshandeln med industrivaror stigit med endast 32%, medan produktionen under samma period mer än fördubblats (+138%). Under 1950- och 1960-talen har sedan det uppkomna »gapet» mellan handel och produktion successivt minskat (relativt sett) för att 1970 så gott som ha slutits. Först vid 1970-talets början har alltså 1913 års relation mellan handel och produktion uppnåtts.¹

Denna totalbild döljer dock mycket stora olikheter mellan såväl länder som varuområden. Så har t ex Maizels [1965] beräknat, att England ensamt svarade för 4/5 av industriländernas imports substitution (dvs ersättning av import med inhemsk produktion) mellan 1913 och 1959. Detta lands industrivaruimport var år 1959 lägre än 1913, medan den genomsnittliga importökningen för alla industriländer mellan dessa år uppgick till 153%.

¹ Emellertid har det underliggande materialet inte justerats för det faktum att vissa länder delats i två stater mellan 1913 och 1970, t ex Österrike-Ungern, Tyskland, Korea och Vietnam. Eftersom Sino-Sovjet utslutits ur materialet är dock de justeringar som skulle behövas av obetydlig omfattning.

Diagram 2. Världsproduktion och världshandel med industrivaror 1913–1970

Volymindex: 1913 = 100. Semilogaritmisk skala

Ann: Siffrorna för 1926–1938 avser genomsnittsvärden för delperioderna 1926–30, 1931–33, 1934–35 och 1936–38.

Källor: 1913–1938: Maizels [1965], s. 80–81. 1938–1970: *Statistical Yearbook* 1966, tabell 12 och 1971, tabell 14.

Bland de olika varugrupper som kan urskiljas i Maizels material visar sig imports substitutionen ha varit särskilt betydande för kemikalier och textilier. Den kemiska industriproduktionen har sålunda mellan 1913 och 1959 ökat 3 gånger så snabbt som världshandeln, medan textilproduktionen stigit 60% vid en i stort sett oförändrad världshandel. Beträffande textilier har beräknats, att

Tabell 5. *Världsproduktion och världshandel med industrivaror 1913–1959*

	Volymindex 1959, 1913 = 100	
	Produktion	Export
Metaller	292	221
Maskiner och transportmedel (exkl bilar)	734	546
Kemiska produkter	1 326	440
Textilier och kläder	161	94 ^a
Summa industrivaror ^b	381	251

^a Ca 100 om exporten från Hongkong, Österrike, Portugal, Egypten och Mexiko inräknas.

^b Inkl ovan ej särredovisade varugrupper (»konsumentkapitalvaror» och »övriga»).

Anm: Export från 12 större exportländer.

Källa: Maizels [1965], tabellerna 7.2, 9.1, 10.1, 11.1, 12.1, 13.1 samt 14.1.

handeln 1913 utgjorde ca 25 % av världsproduktionen och att denna andel efter andra världskriget har varit omkring 10%.²

En annan viktig faktor har varit de temporärt mycket betydande förändringarna i världsexportens ländersammansättning som följt av världskrigen. Mellan 1937 och 1950 föll exempelvis Västtysklands och Japans andelar av världsexporten av industrivaror från 17 till 7 respektive från 6,9 till 3,4 %. Det dröjde ända till slutet av 1950-talet respektive början av 1960-talet innan dessa bägge länder hade återtagit sina förkrigspositioner.³

Vidare har i ett längre perspektiv den industriella spridningsprocessen ett dominerande inflytande på världshandelns ländersammansättning. Japan, Italien, Kanada och Sverige är exempel på länder med relativt sen industrialiseringsstart och vars andelar av världshandeln huvudsakligen av den anledningen varit starkt stigande sedan 1913.

I detta sammanhang har vi främst intresse av att närmare beakta tillväxten av Japans och Italiens industrivaruexport. (Italien är det land i det »utvecklade» Europa som inkomstmässigt ligger närmast Japan och u-länderna.) Tabell 6 anger dessa länders andel av världsexporten av industrivaror sedan 1899 samt deras relativa exportprisindex (exportprisindex för angivet land i relation till motsvarande prisindex avseende de 11 viktigaste konkurrentländerna, med det angivna landets exportmönster som vikter).

Japans andel av världsexporten har således sedan sekelskiftet stigit från 1,5 till 10 % 1971 med särskilt anmärkningsvärda ökning under 1930- och

² *Cotton and Allied Textiles*. Manchester 1969, Vol 1, s 27. Utgiven av The Textile Council.

³ Siffrorna fram till 1937 avser dock hela det tyska riket, medan siffrorna från 1948 och framåt avser enbart Västtyskland.

Tabell 6. Industrivaruexporten från Japan och Italien 1899–1971

	1899	1913	1929	1937	1950	1959	1967	1971
<i>Andel av världsexporten^a av industriprodukter</i>								
Japan	1,5	2,3	3,9	6,9	3,4	6,6	9,8	10,0
Italien	3,6	3,3	3,7	3,5	3,6	4,4	7,0	6,3
<i>Relativt exportprisindex, industrivaror</i>								
Japan	100	91	86	61	81	81	69	69
Italien	100	98	78	59	80	66 ^b	55	55

^a 12 ledande exportländer.

^b 1957.

Källor: Maizels [1965], s 205; *National Institute Economic Review*, No. 45, August 1968 och No. 62, November 1972 samt *Monthly Bulletin of Statistics*.

1960-talen. Under bägge dessa perioder noteras stora relativa prissänkningar för de japanska exportprodukterna; hela 30% mellan 1929 och 1937 samt ca 15% mellan 1959 och 1967. För Italien har de relativa prissänkningarna varit ännu kraftigare. Mellan 1967 och 1971 har de relativa exportpriserna för Japan och Italien varit oförändrade.

2.2 Världsproduktion och världshandel sedan 1938

Produktionen av industrivaror har alltsedan industrialismens begynnelse varit mycket starkt koncentrerad till ett fåtal länder i Västeuropa och Nordamerika. Industrialiseringens spridning från England till övriga Västeuropa, Amerika och Japan var i huvudsak fullbordad redan vid utgången av förra seklet, men den vidare spridningen till länder utanför Europa har varit långsam. Detta sammanhänger givetvis främst med nedbrytningen av det frihandelsystem som var dominerande fram till första världskriget, och som inte kan sägas ha återåterupprättats förrän under slutet av 1950-talet. En annan möjlig orsak är att de politiska risker som kapitalet möter i dagens underutvecklade länder är väsentligt större än tidigare, vilket har en påtaglig inverkan på förväntad avkastning och därmed verkar dämpande på kapitalöverföringarna till i och för sig mycket utvecklingsdugliga länder.

Det är därför knappast överraskande att de sk industriländerna under 1960-talet svarade för 93% av världsproduktionen av industrivaror (ISIC 2–3) och att denna andel minskat obetydligt sedan 1938 (tabell 7). Dessa jämförelser exkluderar dock Sino-Sovjet, vars industriella expansion varit mycket snabb, men vars produktionsresultat av välkända skäl är svåra att jämföra med marknadsekonomiernas. FN-beräkningar tyder på att Sino-Sovjets andel av

Tabell 7. *Produktion och export av industrivaror 1938–1968. ISIC 2–3*
Exklusive Sino-Sovjet

	Andel av världs- produk- tionen exklusive Sino- Sovjet	Produktion per invånare		Export, miljarder US dollar ^a			
		US dollar 1958 års priser	Index I-län- der =100	ISIC 2–3 ^b		SITC 5–8 ^c	
				Värde	Fördel- ning, %	Värde	Fördel- ning, %
<i>I-länder</i>							
1938	94,7	—	—	—	—	—	—
1950/54	94,5	410	100	—	—	—	—
1955/59	93,9	489	100	55,0	85,3	43,2	93,9
1960/64	93,4	592	100	77,0	86,3	61,7	93,9
1965/68	92,5 ^e	738	100	—	—	102,4	93,0 ^f
<i>U-länder^d</i>							
1938	5,3	—	—	—	—	—	—
1950/54	5,5	12	2,9	—	—	—	—
1955/59	6,1	15	3,1	9,5	14,7	2,8	6,1
1960/64	6,6	19	3,2	12,2	13,7	4,0	6,1
1965/68	7,2 ^e	22	2,9 ^e	—	—	7,7 ^f	7,0 ^f
<i>Världen</i>							
1938	100	—	—	—	—	—	—
1950/54	100	142	34,6	—	—	—	—
1955/59	100	167	34,2	64,5	100	46,0	100
1960/64	100	198	33,4	89,2	100	65,7	100
1965/68	100	236	32,0 ^e	—	—	110,1 ^f	100

^a 1958 års priser.

^b Egentlig industri samt gruvor och mineralbrott.

^c Egentlig industri utom livsmedelstillverkning.

^d Latinamerika, Afrika och Asien utom Sydafrika och Japan.

^e Omräknat till 1958 års priser från 1963 års priser.

^f I löpande priser.

Källor: Industrial Development Survey, Vol. I, tabellerna 5 och 9, Vol. III, tabellerna 4 och 18.

världsproduktionen har stigit från 26% under andra hälften av 1950-talet till omkring 28% under 1960-talets första hälft och till omkring 30% 1965–1968.⁴ Att de nämnda kalkylerna resulterar i en per capita-produktion av industrivaror inom Sino-Sovjet på samma nivå som industriländernas 1965–1968 tyder dock på en väsentlig överskattning av Sino-Sovjets produktionsandel. Oberoende av om detta är fallet eller inte, så kommer vi i fortsättningen av detta kapitel att koncentrera vårt intresse på relationerna mellan industriländer och u-länder, som båda i huvudsak fungerar inom ramen för en fri världsekonomi.

⁴ UN: Industrial Development Survey, Vol I, 1967, tabell 5, s 9 samt Vol III, 1969, tabell 4, s 7.

U-ländernas andel av världens industrivaruproduktion har således ökat mycket långsamt, från 5,3% 1938 till 10,5% 1965/68. Samtidigt har emellertid u-ländernas befolkningsökning överstigit i-ländernas och skillnaden i industriproduktionen per invånare har därför förändrats ytterst litet. Ännu i början av 1960-talet var industriproduktionen per capita i u-länderna endast 3% av i-ländernas (19 respektive 592 dollar).

Inom handeln med industrivaror (ISIC 2-3) har dock u-länderna en märkbart större andel än vad som motsvarar deras produktionsandel. Denna handelsandel minskade dock något mellan 1955/59 och 1960/64. En konstant andel erhålls däremot om handeln mäts enligt SITC (5-8). Eftersom den viktigaste skillnaden mellan industridefinitionerna enligt ISIC och SITC är att den förstnämnda inkluderar livsmedel, tyder detta på att u-länderna förlorat mark inom sina traditionella exportsektorer, som bl a inkluderar livsmedel, och väsentligt expanderat sin export av andra industrivaror. Vi återkommer i nästa avsnitt till frågan om olika industrisektorerens betydelse för u-ländernas exportutveckling.

Expansionstakten i i-ländernas industriproduktion har under den berörda perioden varit relativt snabb och det faktum att gapet gentemot u-länderna endast minskat obetydligt betyder därför inte att dessa senare har haft en ogynnsam utveckling. Som framgår av tabell 8 har u-länderna sedan 1938 ökat sin industriproduktion med ca 6% per år jämfört med 5% i i-länderna. Sedan början av 1950-talet har u-ländernas industriella tillväxt varit 7% per år, och inte mindre än 9% i Asiens u-länder. Industriproduktionens andel av BNP har också vuxit snabbt i u-länderna, från 14,5% åren 1950/54 till nära 18% åren 1960/64.

Också när det gäller totalproduktionens (BNP) utveckling har den i u-länderna vuxit snabbare än i i-länderna, men i det fallet är skillnaden inte tillräckligt stor för att uppväga den kraftigare befolkningsökningen i u-länderna.

Utvecklingen av världshandeln med industrivaror under 1960-talet belyses i tabell 2 i appendix A, avseende 1961 och 1969. Under denna korta tidrymd har anmärkningsvärt stora förändringar ägt rum i handelsmönstret. När det gäller industrivaror exklusive basmetaller har Japan ökat sin andel av världsexporten från 5,4% till 8,3% och u-länderna från 4,1 till 5,3%, trots den starka stimulans som den intra-europeiska handeln fått genom tullavvecklingarna inom EEC och EFTA. I själva verket har internhandeln mellan industriländerna svarat för en ökad andel av dessa länders totala import, medan i-länderna förlorat en del av sina marknader i u-länderna, huvudsakligen till Japan. Samtidigt som u-länderna således under denna period har ökat sin andel av världens industrivaruexport, har dessa länders andel av handeln med råvaror (SITC 0-4) minskat avsevärt.

Tabell 8. *Industriproduktionen och BNP i u-länder och i-länder 1938–1968*

	U-länder							
	Totalt	Asien	Latin- amerika	I-länder				
<i>A. Industriproduktion^a, årlig procentuell ökning</i>								
1938–1960/64	5,9	—	—	4,9				
1950/54–1960/64	7,1	9,2	5,9	5,0				
1938–1948	4,0	0,8	5,1	4,0				
1950/54–1955/59	7,3	9,9	6,0	4,8				
1955/59–1960/64	6,9	8,5	5,8	5,2				
1960/63–1965/68	6,2	7,2	5,3	6,3				
1960–67	6,3	6,9	5,9	6,1				
<i>B. Industriproduktionens^a andel av BNP</i>								
1958	16,7	3,8	21,3	29,7				
1963	17,0	14,6	23,3	29,7				
<i>C. BNP:s sektorutveckling 1950–60 och 1960–67, årlig procentuell ökning</i>								
	Totalt		Asien		Latinamerika		I-länder	
	1950–60	1960–67	1950–60	1960–67	1950–60	1960–67	1950–60	1960–67
Industripro- duktion ^a	6,9	6,3	6,7	6,9	6,8	5,9	4,0	6,1
Jordbruk ^b	3,4	2,5	3,2	2,2	3,7	3,6	1,9	2,2
Totalt	4,6	4,6	4,0	4,5	5,1	4,8	3,7	5,1

^a ISIC 2–3.

^b ISIC 0.

Källor: Industrial Development Survey, Vol. I, tabellerna 1, 2, 8 och 10, Vol. III, tabellerna 1, 5 och 12.

2.3 U-ländernas industrivaruexport 1955–1970

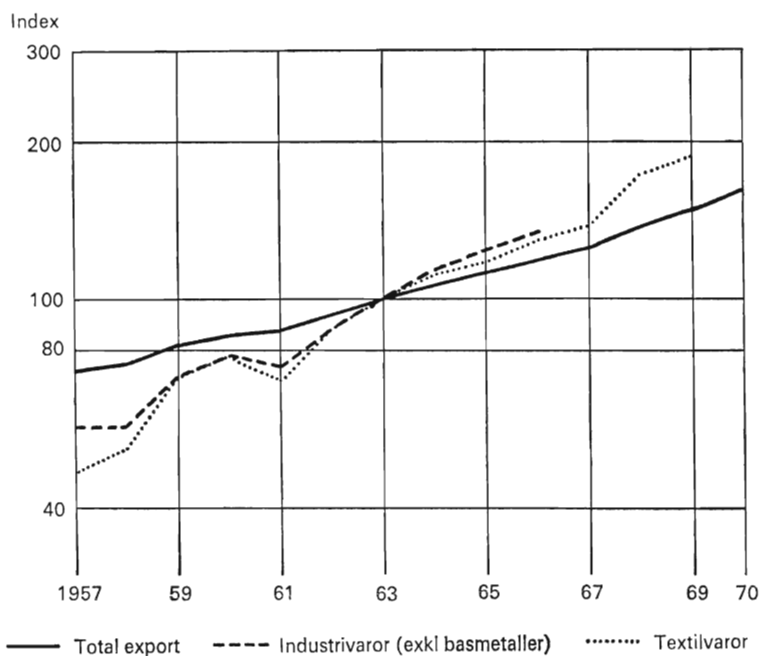
U-länderna, som är en av de grupper som vi i kapitel 1 definierade som låglöneländer, svarade 1970 för ungefär 50% av OECD:s industrivaruimport från låglöneländerna (något över 1/3 om övriga metaller (SITC 68) ej inräknas). U-länderna är därmed den viktigaste gruppen bland låglöneländerna. Men det finns även andra skäl att studera u-ländernas industrivaruexport något mera i detalj.

Sålunda kan Japan betraktas som låglöneland endast vid en analys av förfluten tid men inte i prognossammanhang. Sydeuropa intar en särställning genom sin associering med (eller medlemskap i) de europeiska handelsblocken. Dess BNP närmar sig den övre gränsen för vad som här räknas som låglöne-

Diagram 3. U-ländernas industrivaruexport till industriländer 1957-1970

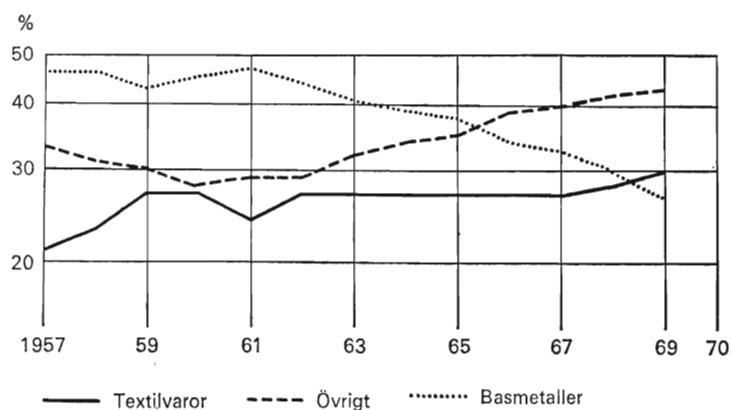
Semilogaritmisk skala

A. Volymindex: 1963 = 100

Källa: Tabell 1 C i appendix A.

B. Volymandelar av total industrivaruexport

Källor: Tabell 9 och *Monthly Bulletin of Statistics*. November 1971, specialtabell D.

länder. Handeln med Sino-Sovjet har en från övrig handel avvikande prägel på grund av marknadssystemet och handelspolitiken i de ingående länderna. U-länderna däremot arbetar, liksom i-länderna, i marknadssystem av kapitalistisk typ, och kommer troligen för lång tid framöver att vara en låglönegrupp i världsekonomin, även om gapet har minskat och i fortsättningen sannolikt kommer att minska i än snabbare takt.

En statistisk belysning av u-ländernas industrivaruexport återfinns i tabell 1 i appendix A och några av de viktigaste varugruppernas volymmässiga utveckling illustreras i diagram 3. Av tabellen framgår bl a att industrivarornas andel av u-ländernas totala export har ökat kraftigt sedan 1955, och detta är särskilt markant när det gäller deras export till i-länderna. Industrivarornas exportandel har i det senare fallet stigit från 11,6% 1955 till 21,2% 1970; om basmetallerna exkluderas blir motsvarande andelar 4,8 och 13,5%. (Den senare siffran avser dock 1969.) Detta innebär, annorlunda uttryckt, att dessa industrivaror utom basmetaller svarade för 21% av hela *ökningen* (i löpande priser) av exporten från u-länder till i-länder mellan 1955 och 1969. Inkluderas basmetaller stiger denna ökningsandel till 34%, men självfallet faller alltså den absolut sett största exportökningen på råvaror. Trots sin expansiva industrivaruexport var u-ländernas marknadsandelar i i-länderna sjunkande fram till 1960 men har därefter stigit till nästan samma nivå som 1955. Denna återhämtning har dock inte gällt andelen av exporten till Västeuropa.

Volymmässigt har u-ländernas industrivaruexport inklusive och exklusive basmetaller till i-länderna ökat med 8% respektive 10% per år mellan 1955 och 1966, medan under samma tid exporten av textilvaror stigit med 11,5% per år. Textilvaruexporten har således mer än tredubblats. Som framgår av diagrammet kan man urskilja två faser i denna utveckling: fram till början av 1960-talet var textilexporten den mest expansiva sektorn, för att därefter öka ungefär i samma takt som övriga industrivaror (exkl basmetaller). Detta har tillsammans med basmetallernas långsamma volymutveckling resulterat i en påtagligt förändrad sammansättning av u-ländernas industrivaruexport, vilket framgår av tabell 9.

Bortsett från basmetallerna svarade sålunda textilvarorna 1960 ensamma för nära hälften av all industrivaruexport, men nio år senare hade den andelen sjunkit till drygt 40%, vilket också var relationen 1953. Tyngdpunkten i tillväxten har således flyttats över till övriga industrivarugrupper, men textilvarorna utgör alltså den avgjort viktigaste exportsektorn.

Av tabell 1 i appendix A kan man också utläsa att de prisindex avseende u-ländernas industrivaruexport (SITC 5-8) som FN publicerar är missvisande genom att i så hög grad avspeglar de ofta våldsamma prisfluktuationerna på koppar och andra basmetaller. Ett prisindex som exkluderar basmetallerna redovisas i samma tabell, och av detta framgår indirekt hur dominerande bas-

Tabell 9. *Sammansättning av u-ländernas industrivaruexport till industriländer 1953–1969. Volymandelar, %*

År	Bas- metaller	Textil- varor	Övrigt	Summa
1953	54	18	28	100
1960	45	27	28	100
1963	41	27	32	100
1966	34	27	39	100
1969	27	30	43	100

Källor: *Monthly Bulletin of Statistics*, November 1967, specialtabell C samt November 1971, specialtabell D.

metallerna är för u-ländernas terms of trade. Att exportprisindex för u-ländernas industrivaruexport under senare år stigit relativt kraftigt torde i betydande mån sammanhånga med prisutvecklingen på ett fåtal »råvaru-nära» produkter såsom pärlor, ädelstenar och pälskinn. Detta rensade index visar dock klart att industrivaruexportens priser under 1959–1968 varit nästan helt oförändrade.

I endast ett mindre antal u-länder utgör industrivarorna (exkl basmetaller) ett dominerande inslag i exporten. Hongkongs export består — naturligt nog — till 85 % av industrivaror (1963), medan motsvarande andelar i Sydkorea och Indien är 46 % respektive 44 %. I Jugoslavien är industrivaruexportens andel 52 %. Denna industrivaruexporterande grupp av u-länder har 35 % av u-ländernas totala folkmängd, men bara 10 % av dess export, och har en genomsnittlig per capita-inkomst som ligger 40 % lägre än genomsnittet för alla u-länder. Denna låga inkomst beror dock givetvis i främsta rummet på att Indien räknas till denna kategori; Hongkongs per capita-inkomst är ungefär tre gånger högre än Indiens.

Det kan slutligen vara värt notera att u-ländernas exportutveckling under 1960-talet varit väsentligt gynnsammare än vad som förutspåddes omkring 1960. Enligt FN:s *World Economy Survey* av år 1962 beräknades u-ländernas totala exportvolym under 1960-talet öka med 3,5 % per år. Mellan 1960 och 1970 har i själva verket ökningstakten varit över 6 %. För industriprodukter prognosticerade Balassa [1964] så sent som 1964 en ökning mellan 1960 och 1970 på 75 à 80 %. Som framgår av tabell 1 i appendix A var detta mål nått redan 1966.

I GATT:s publikation *International Trade 1965* har orsakerna till det mycket dåliga utfallet av FN:s prognos tagits upp till granskning. Man kan av denna framställning sluta sig till att underskattningen till ca 50 % beror på ett alltför lågt antagande angående BNP-tillväxten i industriländerna och att resten

av skillnaden till stor del förklaras av att man har underskattat efterfrågan på industriprodukter.

Balassas industrivaruprognos är inte tillräckligt noggrant specificerad för att tillåta en motsvarande analys av skillnader mellan prognos och utfall, men det är tydligt att bl a hans textilprognos — som delvis baserats på antaganden angående omfattningen av importrestriktioner — är alldeles för låg. Även i detta fall har inkomstutvecklingen i i-länderna underskattats, dock inte i lika hög grad som i FN-prognosen. U-ländernas industrivaruexport och dess mycket starka koncentration till ett fåtal exportländer är en spegelbild av två helt olika utvecklingslinjer i u-ländernas industrialiseringsprocess: den »inåtriktade» typen av expansion baserad på importsubstitution — ofta i kombination med hårda regleringssystem — och den motsatta öppna frihandelsprincipen med exportledd ekonomisk tillväxt. Den förstnämnda principen har under efterkrigstiden tillämpats i flertalet av de större u-länderna (Indien, Pakistan, Brasilien, Argentina, Ghana, Indonesien, Egypten m fl) och dessa länders rent befolkningsmässiga dominans gör att denna kategori länder väger mycket tungt i u-landsstatistiken. På den andra sidan finns en rad mindre stater som i mer eller mindre utpräglad form tillämpat — eller efter hand kommit att tillämpa — frihandelslinjen. När man studerar handelsutvecklingen är detta av största vikt att hålla i minnet.

Det kan här räcka att som exempel något se på utvecklingen i *Indien*. Fram till andra världskriget var detta land ett av världens sju viktigaste exportländer. Dess andel av den totala världsexporten uppgick till 2,6 %, mer än exempelvis Italiens och Sveriges samt nära nog lika mycket som Kanadas och Frankrikes. 1966 var motsvarande andel för nuvarande Indien och Pakistan 1,1 %, en något lägre andel än Danmarks. (Folkmängden i Indien och Pakistan uppgår till 635 milj mot 4,9 milj i Danmark.) Volymmässigt är nedgången väsentligt större, eftersom Indiens terms of trade stigit med ca 50 % mellan 1937 och 1966.

Ser vi enbart till industrivaror framstår utvecklingen i en aning mindre ofördelaktig dager. Av tolv ledande industrivaruexporterande länder svarade Indien 1937 för 2,1 %. Vid 1960-talets mitt låg andelen omkring 0,9 % (åter inkl Pakistan). Samtidigt med denna relativa tillbakagång inom utrikeshandeln har dock industrialiseringen av Indien fortgått i snabb takt, men som framgår av tabell 10 har denna expansion nästan helt baserats på importsubstitution.

Det bör noteras, att nära hälften av Indiens industrivaruexport består av jute-produkter (huvudsakligen i form av väv och färdiga säckar), och att Indien tillsammans med Pakistan svarar för ca 95 % av världsproduktionen av jute. Detta faktum ställer givetvis exporten av färdiga jutevaror i en särställning jämfört med annan industrivaruexport. För att få en riktigare uppfattning av Indiens konkurrensförmåga på världsmarknaden för industriprodukter bör

Tabell 10. *Indiens import- och exportandelar för industrivaror 1929–1966. Milj dollar, 1955 års priser*

År	Produktion	Import	Export	Exportens andel av produktionen	Importens andel av inhemsk konsumtion
1929	1 080	1 159	223	21	57
1937	1 650	796	212	13	36
1950	2 030	590	192	9	24
1957	3 140	1 182	285	9	29
1966	ca 5 500	1 400	310	6	21

Anm: 1929 och 1937 inkl Pakistan.

Källor: Maizels [1965] samt egna beräkningar för 1966.

man lämpligen bortse från dessa råvaruberoende produkter. Dessutom kan man därigenom eliminera den felkälla i tabell 10 som består i att Pakistan inräknas i siffrorna före men inte efter andra världskriget.

Exklusive jutevaror svarade Indien 1966 för 0,35% av världens industrivaruexport, och exportens andel av produktionen sjunker i denna kalkyl till ca 4%. Industrivaruexporten per capita i Indien, Hongkong, Formosa och Japan framgår av tabell 11.

För alla praktiska ändamål måste man således dra slutsatsen att den indiska industrin knappast uppträder alls på världsmarknaden. Detta innebär i sin tur att om Indien eller liknande länder som valt en »inåtriktad» typ av industriell expansion skulle ompröva sin politik och börja satsa på export av industrivaror, skulle stora förändringar i u-ländernas industrivaruexport kunna äga rum. Genom dessa länders stora potentiella utbud skulle dylika förändringar i den ekonomiska politiken kunna få stora effekter på både volymer och priser i världshandeln med industrivaror.

Tabell 11. *Per capita-export av industrivaror exklusive jutevaror i vissa länder 1966*

Land	US dollar
Indien	1
Formosa	21
Japan	90
Hongkong	253

2.4 Västeuropas och USA:s industrivaruimport från låglöneländer

I föregående avsnitt betraktade vi handeln med industrivaror ur u-ländernas perspektiv. Vårt huvudintresse är dock att diskutera denna handel från importländernas synvinkel. Vi begränsar oss därvidlag till att belysa importen till ett mindre antal länder i Västeuropa samt USA, inom vilka regioner låglöneländerna säljer ca hälften av hela sin industrivaruexport (väsentligt mer om basmetallerna inkluderas). Observera att vi i detta avsnitt följer vår ordinarie industrivarudefinition, som exkluderar övriga metaller (SITC 68), men inkluderar järn och stål (SITC 67).

Medan framställningen i föregående avsnitt baserats på exportens fob-värden, kommer vi i fortsättningen huvudsakligen att använda cif-värden enligt OECD:s importstatistik. Förutom de nivåskillnader som inkluderandet av transportkostnader medför bör även påpekas att importstatistiken i motsats till exportstatistiken inkluderar värdet av maskiner m m som »importerats» för att repareras eller re-exporteras. Denna typ av »import» utgör en relativt stor andel av maskinimporten från u-länder, vilket illustreras av tabell 12.

Som synes hänför sig importstatistikens överskattning av maskinimporten från u-länder huvudsakligen till uppgifterna för England.

Liknande felaktigheter kan i mindre omfattning förekomma inom några andra varugrupper, t ex instrument (SITC 86) och även med avseende på import från andra länder än u-länder. Men i ännu högre grad än vid maskinimport torde importstatistikens överskattningar i dessa fall vara koncentrerade till den engelska importen.⁵

Med hänsyn till de relativt små belopp det i allmänhet är fråga om och till det omfattande och komplicerade räknearbete som skulle erfordras för att

Tabell 12. *Import från u-länder av maskiner (SITC 7) 1965 enligt export- respektive importstatistik. Milj dollar*

Import till	Enligt u-ländernas exportstatistik ^a	Enligt i-ländernas importstatistik	Importöverskattning
Västeuropa	51	105 ^b	54
England	17	55	38

^a Export fob + 10 % (*Monthly Bulletin of Statistics*, March 1967).

^b OECD, Europa.

⁵ I en systematisk undersökning av denna felkälla i den engelska importstatistiken har det totala värdet av »fiktiv» industrivaruimport för 1963 beräknats till 69 milj pund, vilket utgjorde drygt 5 % av den totala importen av dessa produkter. A Morgan, UK imports of manufactures from developing and new industrial countries. Working paper, 1967.

Tabell 13. *Import av industrivaror från låglöneländer till OECD, Europa 1970*

Varugrupp	SITC-nummer	Import från låglöneländer Milj dollar	Procentuell andel av OECD:s totala industrivaruimport	Procentuell fördelning av	
				OECD:s industrivaruimport från låglöneländer	OECD:s totala industrivaruimport
Kemiska produkter	5	1 085,2	9,3	13,4	13,6
Bearbetade varor	6 ^a	3 105,0	12,2	38,5	30,5
Därav					
Garner, tyger					
m m	65	949,1	16,1	11,8	6,9
Maskiner m m	7	2 009,5	5,7	24,9	41,9
Diverse färdigvaror	8	1 873,2	15,6	23,2	14,2
Därav					
Kläder	84	785,6	23,8	9,7	3,9
Summa industrivaror	5-8 ^a	8 072,9	9,6	100,0	100,0

^a Exkl SITC 68.

Källor: Tabell 3 i appendix A samt *OECD, Trade by Commodities, Market Summaries: Imports. Serie C. Vol. I, January-December 1970.*

fastställa överskattningen för andra länder än England, har vi i det följande inte företagit några genomgående justeringar för denna felkälla. Vissa »nettoberäkningar» ges dock i sammanhang där felet är av särskild betydelse.

2.4.1 *Låglöneländernas andel av i-ländernas industrivaruimport*

I tabell 3 i appendix A redovisas importen 1970 från låglöneländerna till sju europeiska länder, till Västeuropa⁶ i sin helhet samt till USA, med fördelning dels på huvudavdelningar av SITC, dels på de fyra ländergrupperna inom kategorin låglöneländer. Omfattningen och sammansättningen i stort av importen till Västeuropa har sammanfattats i tabell 13.

Av denna tabell framgår att Västeuropa 1970 importerade industrivaror från låglöneländerna till ett värde av 8,1 miljarder dollar (ca 40 miljarder svenska kronor) och att denna summa utgjorde 10% av den totala importen av dessa varor. Importandelen var särskilt hög för SITC-avdelningarna 6 och 8 och i synnerhet för textilvaror; 1/4 av Europas import av kläder kom från låglöneländerna. Däremot var, som väntat, dessa länders andel av maskinimporten ganska obetydlig, trots den överskattning av denna post som vi nyss påtalat.

Av tabellen framgår vidare att tex importen av kläder från låglöneländerna trots sin höga andel av totalimporten utgör en relativt liten del av dessa länders

⁶ Västeuropa används i detta avsnitt som synonym till OECD, Europa. I det senare begreppet ingår inte Jugoslavien, Finland samt ett antal småstater och kolonier.

Tabell 14. *Låglöneländernas procentuella andel av total industrivaruimport inom olika varugrupper i vissa länder 1970*

Land	Kemiska produkter (5)	Bearbetade varor			Diverse färdigvaror		Industri- varor (5-8) ^a
		totalt ^a (6)	garner, tyger m m (65)	Maski- ner m m (7)	totalt		
					kläder (84)	(8)	
USA	27,3	41,9	60,1	25,8	59,0	77,6	37,1
England	14,2	13,9	33,7	7,2	29,8	56,8	13,8
Västtyskland	10,4	12,4	17,3	6,7	22,1	30,4	11,8
Frankrike	7,7	9,4	11,0	3,8	9,1	12,0	6,7
Holland	8,6	5,0	8,0	3,4	9,2	11,4	5,5
Danmark	6,1	10,5	18,1	3,7	15,0	25,1	7,8
Norge	25,4	9,0	13,6	12,6	13,0	18,3	13,2
Sverige	8,1	12,9	17,2	3,3	20,7	33,9	9,4
OECD, Europa	9,3	12,2	16,1	5,7	15,6	23,8	9,6

^a Exkl SITC 68.

Anm: Siffror inom parentes anger SITC-nummer.

Källor: Tabell 3 i appendix A samt *OECD, Trade by Commodities, Market Summaries: Imports. Serie C. Vol. I, January-December 1970.*

totala export av industrivaror till Västeuropa (10%), vilket sammanhänger med att kläderna svarar för endast 4% av Europas totala import av industrivaror. Importen från låglöneländerna utgörs till nära 40% av bearbetade varor (SITC 6).

Ovanstående genomsnitt för Västeuropa i sin helhet kompletteras i tabell 14 med en redovisning av låglöneländernas andelar av importen till ett antal enskilda industriländer. Av de europeiska länderna uppvisar England den totalt sett högsta importandelen (14%), Frankrike och Holland de lägsta andelarna, medan Skandinavien ligger nära genomsnittet och Västtyskland något över. I USA är importandelen hela 37%.

Variationerna i de totala importandelarna beror i första hand på skillnader inom SITC-avdelningarna 65 och 84. I dessa fall svarar låglöneländerna för 34% (garner och tyger) och 57% (kläder) av Englands totala import. Sveriges importandelar följer mycket nära de europeiska medelvärdena; för SITC 8 och 84 ligger vi dock en aning högre.

Beträffande de olika exportländernas och ländergruppernas roll hänvisas till tabell 3 i appendix A, som bl a visar att 2/3 av den amerikanska importen från låglöneländer kommer från Japan. Den västeuropeiska låglöneimporten exklusive övriga metaller (SITC 68) härstammade till 35% från u-länderna, medan Sino-Sovjet, Japan och Sydeuropa svarade för respektive 23, 29 och 13%. Av den svenska importen kom över 30% från Sino-Sovjet.

Utrikeshandelns omfattning i förhållande till samhällsekonomin i sin helhet

Tabell 15. Industrivaruiporten från låglöneländerna 1970 i procent av BNP och per invånare i vissa länder

Land	Låglöneimportens andel av BNP, %		Låglöneimport per invånare US dollar	
	SITC 5-8 exkl 68	SITC 8	SITC 5-8 exkl 68	SITC 8
	1	2	3	4
USA	0,91	0,29	43,76	13,92
England	1,08	0,34	23,44	7,35
Västtyskland	0,97	0,31	30,44	9,79
Frankrike	0,50	0,09	14,56	2,72
Holland	1,48	0,41	35,79	10,02
Danmark	1,53	0,40	48,78	12,74
Norge	3,05	0,40	89,23	11,69
Sverige	1,77	0,66	56,60	21,03

Källor: Kolumnerna 1 och 2: Tabell 3 i appendix A samt *Monthly Bulletin of Statistics*, October 1971, tabell 1.

Kolumnerna 3 och 4: Tabell 3 i appendix A samt *Monthly Bulletin of Statistics*, March 1972, tabellerna 62 och 64.

varierar som bekant högst väsentligt. I USA var 1965 importens andel av BNP endast 3,4%, medan denna andel i Sverige uppgick till 26% och i Holland till 44%. De importandelar som diskuterats ovan säger således mycket litet om vilken betydelse importen från låglöneländerna har för samhällsekonomin i sin helhet.

Vi har därför i tabell 15 uttryckt importen från låglöneländer i relation till BNP samt folkmängd. Det visar sig då att låglöneländernas mycket höga andel av USA:s totala industrivaruiport motsvarar endast 0,91% av BNP.⁷

I de västeuropeiska länder som undersökts ligger denna BNP-andel i flertalet fall mellan 0,5% och 1,5% med de högsta andelarna i de nordiska länderna. De höga norska siffrorna sammanhänger givetvis med den stora fartygsimporten från Japan, och om man bortser från denna speciella faktor skulle andelen ligga helt nära Danmarks och Sveriges. Frankrike är ett undantag i motsatt riktning; dess BNP-andel är bara hälften så hög som Västtysklands. Detta återspeglar en i jämförelse med övriga länder mer protektionistisk handelspolitik.

Betraktar vi enbart diverse färdigvaror (SITC 8) — den varugrupp som har den högsta andelen konsumtionsvaror — så finner vi att Sverige här ligger väsentligt högre än övriga länder. Medan Englands import inom denna varu-

⁷ Önskar man i stället uttrycka den totala industrivaruiporten i relation till landets egen industrivaruproduktion, multipliceras BNP-andelarna med ungefär 2,5. Industriproduktionen i våra behandlade länder i allmänhet utgör nämligen ca 40% av BNP. En direkt jämförelse är dock omöjlig, eftersom industristatistiken avser ISIC-klassificeringen.

Tabell 16. *Låglöneländernas andel av total export till Västeuropa 1961, 1965 och 1970*

Region	Kemiska prod. (5)			Maskiner m m (7)			Bearbetade varor samt diverse färdigvaror (6+8) ^a			Industrivaror totalt (5-8) ^a		
	1961	1965	1970	1961	1965	1970	1961	1965	1970	1961	1965	1970
U-länder	2,6	2,0	1,7	0,3	0,3	0,5	9,4	8,6	8,6	5,2	4,6	4,6
Sydeuropa	1,1	1,3	1,2	0,1	0,2	0,7	1,0	1,2	1,7	0,7	0,8	1,2
Japan	0,6	1,5	2,1	1,5	1,8	3,7	1,5	2,0	2,9	1,4	1,9	3,1
Sino-Sovjet	4,9	4,4	3,7	1,7	1,8	1,6	3,6	4,3	3,9	3,1	3,4	3,0
Totalt	9,1	9,2	8,7	3,6	4,0	6,5	15,5	16,1	17,1	10,3	10,7	11,9

^a Inkl. SITC 68.

Anm: Siffror inom parentes anger SITC-nummer.

Källor: 1961 och 1965: *Monthly Bulletin of Statistics*, March 1967, specialtabell E samt *OECD*, Commodity Trade: Exports. Serie C. January–December 1961, 1965.

1970: *Monthly Bulletin of Statistics*, April 1972, specialtabell C, July 1972, specialtabell C samt *OECD*, Trade by Commodities, Market Summaries: Imports. Serie C. Vol. I, January–December 1970.

grupp till 30% kommer från låglöneländer jämfört med 21% för Sverige (tabell 14), svarar likväl den svenska importen från låglöneländer för en andel av BNP som är dubbelt så stor som motsvarande andel i England. Orsaken till dessa till synes motstridande fakta är att vår totala import i relation till BNP är större än den engelska, vilket i sin tur förmodligen till en del beror på Englands högre tullar på konsumtionsvaror (från icke-preferensländer).

Importen per invånare är ett mer konkret — men i ekonomiska sammanhang mindre relevant — mått på handeln med låglöneländerna, och de redovisade beloppen understryker endast ytterligare Sveriges i förhållande till sin folkmängd ledande roll som importör av industrivaror från dessa länder. Vår per capita-import av diverse färdigvaror (SITC 8) är exempelvis nära 8 gånger större än Frankrikes, och nästan tre gånger så stor som Englands.

När det gäller att beräkna importandelarnas *utveckling* över tiden föreligger en rad rent tekniska problem beroende på de varierande redovisningsprinciper som används i källmaterialet. För att kringgå dessa svårigheter nöjer vi oss med en översiktlig jämförelse mellan 1961, 1965 och 1970 (baserad på *export*-siffror) samt en mer detaljerad redovisning avseende importen av diverse färdigvaror (SITC 8).

Vi har tidigare (avsnitt 2.3) visat att u-ländernas andel av den totala industrivaruexporten (inkl övriga metaller) till Västeuropa under senare år varit sjunkande. Av tabell 16 avseende åren 1961, 1965 och 1970 framgår att Sydeuropa och Japan i motsats härtill ökat sina importandelar, medan Sino-Sovjets andelar varit i stort sett oförändrade. Japans kraftiga ökning beror i

Tabell 17. *Låglöneländernas andel av importen av vissa färdigvaror (SITC 8) till vissa länder 1960, 1965 och 1970*

Land	År	Region				Summa låglöneländer
		U-länder	Syd-europa	Japan	Sino-Sovjet	
England	1960	18,8	1,2	1,1	2,9	24,0
	1965	18,5	1,3	5,2	4,1	29,1
	1970	18,9	3,1	4,4	3,4	29,8
Tyskland	1960	4,6	3,3	2,1	0,7	10,7
	1965	10,2	1,3	5,4	1,2	18,1
	1970	11,8	1,7	5,3	3,3	22,1
Danmark	1960	2,5	0,3	3,4	5,5	11,7
	1965	4,1	1,0	4,0	4,7	13,8
	1970	6,1	1,6	3,9	3,4	15,0
Sverige	1960	3,9	0,3	4,4	3,4	12,0
	1965	6,7	1,4	4,5	4,7	17,3
	1970	8,8	3,3	4,1	4,5	20,7

Källa: Tabell 4 i appendix A.

första hand på den stora fartygsexporten (inom SITC 7) under 1960-talets senare del. Sydeuropas ökning av importandelarna inom alla industrivaror utom kemikalier sammanhänger sannolikt med EFTA-avtalet.

I tabell 17 illustreras för fyra länder utvecklingen av motsvarande importandelar för SITC 8 1960, 1965 och 1970. Av denna framgår att importandelarna i England, Tyskland och Sverige har ökat mycket kraftigt under 1960-talet, medan uppgången i Danmark är mindre påtaglig. Stagnationen i den engelska importandelen, särskilt vad beträffar u-länderna, sammanhänger delvis med importrestriktioner inom textilsektorn. Det är intressant att notera att Sydeuropas andelar av importen i EEC-landet Tyskland sjunkit mycket kraftigt, medan Sydeuropas andelar ökat i EFTA-länderna. Västtysklands handel med Sino-Sovjet har ökat kraftigt under 1960-talets senare år.

2.4.2 Importens varusammansättning

Importstrukturen har redan översiktligt framgått av tabell 13, men det finns anledning att studera varusammansättningen något mer i detalj. Den följande redogörelsen har dock begränsats till att avse endast import från de två viktigaste ländergrupperna: *u-länder och Sydeuropa*.

Det statistiska materialet ges i tabell 5 i appendix A. I tabell 18 har varu-grupperna rangordnats efter storlek (kolumn 6). Tabellen visar att industrivaruimporten från u-länder och Sydeuropa är starkt koncentrerad till ett fåtal varu-grupper, främst textil- och lädervaror, kemiska grundämnen och »andra färdiga

Tabell 18. Total industrivaruimport från u-länder och Sydeuropa fördelad på viktigare varugrupper 1970, %

Varugrupp	SITC-nummer 1	Eng-land 2	Väst-tysk-land 3	Dan-mark 4	Sve-rige 5	OECD, Europa	
						från u-länder och Syd-europa 6	från alla länder 7
Garner, vävnader m m	65	19,3	20,6	23,3	11,9	16,7	7,0
Kläder	84	17,1	25,6	26,5	38,1	15,5	3,9
Kemiska grundämnen	51	6,6	4,4	3,8	9,2	8,4	5,1
Andra färdigvaror	89	10,0	7,2	8,1	6,3	7,1	4,6
Varor av mineraler	66	1,8	4,4	1,4	0,7	7,1	4,1
Därav							
Pärlor, ädelstenar m m	667	0,7	3,0	—	—	5,8	1,8
Järn och stål	67	1,6	4,9	0,6	7,7	6,6	9,6
Maskiner, ej elektr	71	8,0	4,8	2,1	1,6	5,6	19,3
El maskiner etc	72	6,2	5,7	1,2	2,7	5,3	9,6
Läder och pälskinn	61	4,5	5,6	3,0	6,8	5,1	0,8
Transportmedel	73	2,5	2,8	7,1	1,2	4,3	12,8
Trä- och korkvaror (ej möbler)	63	5,0	2,4	6,3	1,0	3,1	1,0
Skor	85	3,9	2,3	3,5	3,2	2,2	0,9
Arbeten av metall	69	2,7	1,5	2,7	1,5	2,1	3,5
Fyra största varugrupperna ^a		54,4	59,1	65,0	66,9	47,7	—
Textil- och lädervaror ^b		44,8	54,1	56,3	60,0	39,5	—

^a Sammansättningen varierar från land till land.

^b SITC 61, 65, 84 och 85.

Källa: Tabell 5 i appendix A.

varor», vars huvudkomponenter är leksaker, sportartiklar och pennor. De fyra största varugrupperna svarade 1970 för 48 % av Västeuropas import från u-länder och Sydeuropa, medan motsvarande andelar för Danmark och Sverige uppgick till ca 65 %. Sveriges import från dessa länder är således mer ensidigt sammansatt än exempelvis Englands eller Tysklands. Textil- och lädervarorna svarar i Danmark och Sverige för nära 60 % av denna import.

Utmärkande för de dominerande varugrupperna är att de antingen är halvfabrikat med oftast mycket stort råvaruinnehåll⁸ eller också arbetsintensiva färdigvaror.⁹ I jämförelse med det genomsnittliga europeiska importmönstret (sista kolumnen i tabell 18) är — förutom pärlor, ädelstenar m m (SITC 667) — textil- och lädervarorna samt trävaror kraftigt »överrepresenterade» i importen från u-länder och Sydeuropa.

⁸ Kemiska grundämnen (SITC 51), läder och pälskinn (SITC 61), trä- och korkvaror (SITC 63), garner och vävnader (SITC 65) samt varor av mineraler (SITC 66).

⁹ Kläder (SITC 84) och skor (SITC 85).

Tabell 19. *Varusammansättningen av import av industrivaror från Hongkong, Indien, Portugal och Jugoslavien 1961 och 1966*

Varugrupp	SITC-nummer	England		Tyskland		Sverige	
		1961	1966	1961	1966	1961	1966
<i>A. Huvudavdelningar</i>							
Kemiska produkter	5	3,3	2,5	5,9	4,3	4,1	1,0
Bearbetade varor	6 ^a	60,0	47,6	54,4	28,0	44,3	30,9
Maskiner m m	7	6,2	5,7	1,5	4,4	1,7	11,1
Diverse färdigvaror	8	30,5	44,2	38,2	63,3	50,0	57,0
<i>B. Viktigare avdelningar</i>							
Garner och vävnader m m	65	41,7	33,5	22,1	12,8	36,4	26,6
Kläder	85	15,1	25,4	27,3	48,7	40,0	64,0
Läder, pälskinn	61	11,5	7,8	16,4	5,2	0,6	0,5
Övriga färdigvaror	89	8,0	10,6	4,5	5,5	5,4	5,3
Trä- och korkvaror	63	4,2	2,7	7,4	3,2	2,5	0,8
Maskiner, ej elektr	71	3,6	1,7	0,8	0,8	0,1	0,8
Järn och stål	67	1,2	0,6	2,7	2,6	3,6	0,8
Transportmedel	73	0,8	0,5	0,2	1,4	1,4	9,7

^a Exkl SITC 68 och 667.

Källa: OECD, Commodity Trade: Exports. Serie B, January–December 1967.

Vi har tidigare (tabell 16) sett att u-ländernas och Sydeuropas andel av Västeuropas totala import mellan 1961 och 1965 minskade från 5,9 till 5,4% (inkluderande övriga metaller (SITC 68)) för att sedan öka till 5,8% 1970. Hur varusammansättningen utvecklats mellan 1961 och 1966 åskådliggörs i tabell 19, som dock enbart avser fyra av de viktigaste exportländerna (som svarar för 45% av ländergruppens export) och deras handel med England, Tyskland och Sverige. I denna kalkyl har pärlor, ädelstenar m m (SITC 667) exkluderats.

Under den studerade 5-årsperioden har en överraskande kraftig förskjutning ägt rum från import av halvfabrikat till färdigvaror, främst då inom textilsektorn. I Tyskland har förändringarna varit särskilt stora och där har t ex klädernas andel av importen från dessa fyra länder ökat från 27 till 49%, medan andelen för garner, tyger etc sjunkit från 22 till 13%. 1966 utgjordes Västtysklands import till hela 68% av maskiner m m samt diverse färdigvaror (SITC 7 och 8), som inrymmer huvudparten av de industriella färdigvarorna; motsvarande andel 1961 var 40%.

Förutom de textila halvfabrikaten så har också lädervarorna och trävarorna minskat i betydelse, men i dessa fall spelar troligen konkurrens med andra u-länder en viss roll.

I det svenska materialet påverkas resultaten olyckligt av en tillfälligt mycket betydande import av fartyg från Jugoslavien (se vidare kapitel 3).

Tabell 20. Länderfördelning av industrivaruimporten till OECD, Europa från u-länder och Sydeuropa 1970

Land	Kemiska produkter (5)	Bearbetade varor			Diverse färdigvaror		Industri-varor totalt (5-8) ^a
		totalt (6) ^a	garner, tyger m m (65)	Maski-ner m m (7)	totalt (8)	kläder (84)	
Portugal	8,4	10,9	13,5	7,5	7,5	10,5	9,1
Spanien	19,1	13,6	6,1	31,1	7,9	2,4	15,2
Grekland	5,2	5,5	4,4	3,8	2,6	3,5	4,3
Turkiet	1,3	1,4	2,6	0,7	0,3	0,3	0,9
Malta, Gibraltar							
m fl	0,0	0,6	0,6	0,7	1,0	1,1	0,7
Jugoslavien	9,2	9,2	6,8	17,9	11,1	12,2	11,1
Afrika	19,6	7,8	6,3	5,9	1,5	0,8	6,8
Latinamerika	23,8	7,8	1,2	8,8	1,3	0,2	7,7
Asien	13,4	43,4	58,5	23,6	66,7	68,9	44,2
Därav							
Israel	6,0	4,8	1,7	1,8	1,7	1,9	3,5
Iran, Afganistan	0,0	7,9	17,5	0,7	0,3	0,3	3,5
Pakistan	0,0	5,8	9,6	0,4	0,8	0,3	2,9
Indien	2,1	9,4	12,1	2,2	2,3	2,4	5,3
Hongkong	0,3	6,9	10,5	7,5	51,8	54,4	19,7
Sydkorea	0,8	1,1	2,0	0,2	2,7	3,0	1,4
Formosa	0,5	2,1	3,9	2,6	2,8	2,5	2,2
Övriga Asien	3,7	5,4	1,2	8,2	4,3	4,1	5,3
Totalt från Sydeuropa och u-länder							
%	100,0	100,2	100,0	100,0	99,9	99,9	100,0
milj dollar	382	1 540	687	547	1 070	629	3 539
Totalt från alla län-der, milj dollar	11 459	24 209	5 879	35 207	11 950	3 294	82 825

^a Exkl SITC 68 (övriga metaller) och SITC 667 (pärlor, ädelstenar m m).

Anm: Siffror inom parentes anger SITC-nummer.

Källa: OECD, Trade by Commodity, Markets Summaries: Imports. Serie C. Vol. I, January-December 1970.

2.4.3 Importens länderfördelning

En liknande mer detaljerad studie av importens länderfördelning — tabell 20 — visar att de fem största exportländerna (Hongkong, Spanien, Jugoslavien, Portugal och Indien) 1970 svarade för 61 % av Västeuropas import av industrivaror från u-länder och Sydeuropa. Av de högförädlade produkterna inom SITC 8 kommer Västeuropas import till hela 81 % från dessa länder, varav Indiens andel är obetydlig. Hongkongs export är större än alla övriga länders tillsammans. Inom textilsektorn är Hongkongs dominans väsentligt mindre, beroende dels på att Västeuropa importerar mer tyger och garner m m (SITC 65) från Portugal och Indien, dels på att importen av mattor, huvudsakligen från Iran och Afganistan, är en tungt vägande post i denna varugrupp. Afrika

Tabell 21. Länderfördelningens förändring 1961–1970. Import av diverse färdigvaror (SITC 8) från u-länder och Sydeuropa till OECD, Europa

Land	Länderfördelning			Rangordning	
	1961	1965	1970	1970	1961
Portugal	1,0	3,9	7,5	4	—
Spanien	8,4	7,4	7,9	3	3
Grekland	0,8	1,4	2,6		
Turkiet	0,1	0,2	0,3		
Jugoslavien	10,3	12,1	11,1	2	2
Malta, Gibraltar m fl	0,4	0,6	1,0		
Afrika	2,8	2,2	1,5		
Latinamerika	3,1	2,2	1,3		
Asien	73,2	70,0	66,7		
Därav					
Israel	3,2	1,6	1,7		
Pakistan	1,1	1,0	0,8		
Indien	1,7	1,6	2,3		
Hongkong	65,9	61,5	51,8	1	1
Sydkorea	—	1,4	2,7	5	4
Övriga Asien	1,3	2,9	7,4		
Totalt	100,1	100,0	99,9		
Andel av total import	6,2	7,5	9,0		

Källor: OECD, Commodity Trade: Imports. Serie C. January–December 1961, 1965 samt OECD, Trade by Commodities, Market Summaries: Imports. Serie C. Vol. I, January–December 1970.

och Latinamerika spelar som synes en mycket obetydlig roll, i synnerhet inom SITC 8.

De felkällor avseende maskiner m m (SITC 7) som tidigare berörts betyder att de i tabellen givna andelarna för Afrika, Sydamerika och Asien avsevärt överskattar deras verkliga roll inom denna sektor och att Spaniens och Jugoslaviens dominans skulle vara i motsvarande mån större. Även det totala importvärdet borde av denna anledning nedjusteras med ca 1/3. I denna översiktliga framställning har det inte ansetts nödvändigt att i detalj utföra dessa relativt komplicerade korrigeringar, som också skulle introducera nya felkällor i form av godtyckliga påslag för cif-kostnader.

Den spanska exporten av maskiner m m (SITC 7) består av ett relativt brett sortiment av icke-elektriska maskiner med Portugal som ett av de viktigaste mottagarländerna, medan Jugoslaviens största produkter är fartyg och elektriska maskiner, exporterade främst till Tyskland och Grekland. Maskinexporten från dessa länder berör i mycket ringa utsträckning Sverige.

Förändringar i länderfördelningen sedan 1961 belyses för den ur tillväxtsynpunkt viktigaste varugruppen — diverse färdigvaror (SITC 8) — i tabell 21. En rangordning av de fem största exportländerna 1970 visas också. Som synes

var Hongkong betydligt mera dominerande 1961 än det är i dag. De länder som ökat sina andelar är i första hand Portugal, Grekland och Sydkorea, men även vissa andra asiatiska länder — främst Formosa — har ökat sina andelar av Västeuropas import. De afrikanska länderna har under 1960-talet förlorat nära hälften av sin redan tidigare oansenliga importandel och även Latinamerika och Israel har gått kraftigt tillbaka, relativt sett.

2.4.4 *Sammanfattning*

I denna översiktliga kartläggning av Västeuropas industrivaruimport från låglöneländer har vi bl a konstaterat att låglöneländerna 1970 svarade för 9,6 % av Västeuropas industrivaruimport och att denna andel under 1960-talet varit sakta stigande. Denna ökning beror dock på Japan och i mindre mån på Sydeuropa, medan de mest utpräglade låglöneländerna — u-länderna — fått se sin importandel sjunka. Sino-Sovjets importandel har varit i stort sett oförändrad under 1960-talet.

En mer detaljerad analys av importen från u-länder och Sydeuropa visar att denna är hårt koncentrerad till ett fåtal varugrupper och ett fåtal länder. De fyra viktigaste varugrupperna och de fem största exportländerna svarade för vardera ca 60 % av Västeuropas industrivaruimport från dessa ländergrupper 1970. Graden av koncentration synes inte nämnvärt ha ändrats sedan början av 1960-talet: inom diverse färdigvaror (SITC 8) svarade de fem största säljarländerna 1961 för 87 % av importen och 1970 för 81 %, men betydande förskjutningar mellan enskilda exportländer har ägt rum. Portugal och Jugoslavien har i särskilt hög grad ökat sin andel av denna handel.

Inte heller på varusidan har graden av koncentration avtagit, men importens sammansättning har mycket påtagligt förändrats. Halvfabrikat och kemiska produkter minskar i betydelse, medan ett antal varugrupper inom färdigvarusektorn — särskilt kläder — i dag spelar en väsentligt större roll än vid 1960-talets början.

Historisk översikt över Sveriges import av industrivaror från låglöneländer

Detta kapitel indelas i fem huvudavsnitt. I det första (3.1) ges en översiktsbild av Sveriges industrivaruimport från låglöneländer 1969, det senaste år för vilket både utrikeshandels- och industridata föreligger; i det andra avsnittet (3.2) studeras importutvecklingen 1958–1970. I det tredje avsnittet (3.3) studeras låglöneimporten i ett längre tidsperspektiv, nämligen 1913–1970. Avsnitt 3.4 ger en bild av tekoimportens länderfördelning och utveckling över tiden. I alla dessa avsnitt är importen uppdelad på huvudavdelningar av SITC. I avsnitt 3.5 slutligen ges en översikt över löneutvecklingen i konfektionsindustrin 1958–1971 i ett antal länder.

3.1 Översikt av Sveriges import av industrivaror från låglöneländer 1969

1969 uppgick importen av industrivaror från låglöneländer till 1 946 milj kr och svarade därmed för 9,3% av vår totala import inom denna varusektor. Importens fördelning på huvudavdelningar av SITC och på de två textilgrupperna samt låglöneländernas importandelar inom dessa varuområden framgår av tabell 22. Där visas att textil- och konfektionsvaror svarade för inte mindre än 37,8% av låglöneimporten men endast för 13,9% av den totala importen. Maskinimporten utgjorde 42,5% av den totala importen av industrivaror och endast 14,7% av motsvarande import från låglöneländerna. Bortsett från textil- och konfektionsvaror utgjorde importen från låglöneländerna endast 6,7% av den totala importen. Man kan vidare observera att huvuddelen av textilimporten från låglöneländerna härstammar från de mest utpräglade låglöneländerna, dvs u-länderna och Sydeuropa, vilkas export till Sverige till över 60% utgjordes av textilvaror. Importen av maskiner från låglöneländer representerade dock endast drygt 3% av den totala maskinimporten.

Tabell 22. Sveriges industrivaruiport från låglöneländer 1969

Varugrupp	SITC-nummer	Total industri-varuimport		Industrivaruiport från				Andelar av total industrivaruiport	
				samtliga låglöneländer		u-länder + Sydeuropa		samtliga låglöneländer	u-länder + Sydeuropa
		milj kr	%	kr	%	kr	%	%	%
Kemiska produkter	5	2 712	12,9	206	10,6	81	9,2	7,6	3,0
Bearbetade varor	6	5 633	26,8	682	35,0	315	35,7	12,1	5,6
Därav									
Garner, tyger m m	65	1 696	8,1	321	16,5	184	20,9	18,9	10,9
Maskiner m m	7	8 925	42,5	286	14,7	54	6,1	3,2	0,6
Diverse färdigvaror	8	3 711	17,7	772	39,7	433	49,1	20,8	11,7
Därav									
Kläder	84	1 211	5,8	415	21,3	354	40,2	34,3	29,4
Totalt (5-8)		20 981	99,9	1 946	100,0	883	100,1	9,3	4,2
Totalt exkl textilvaror		18 074		1 210		345		6,7	1,9

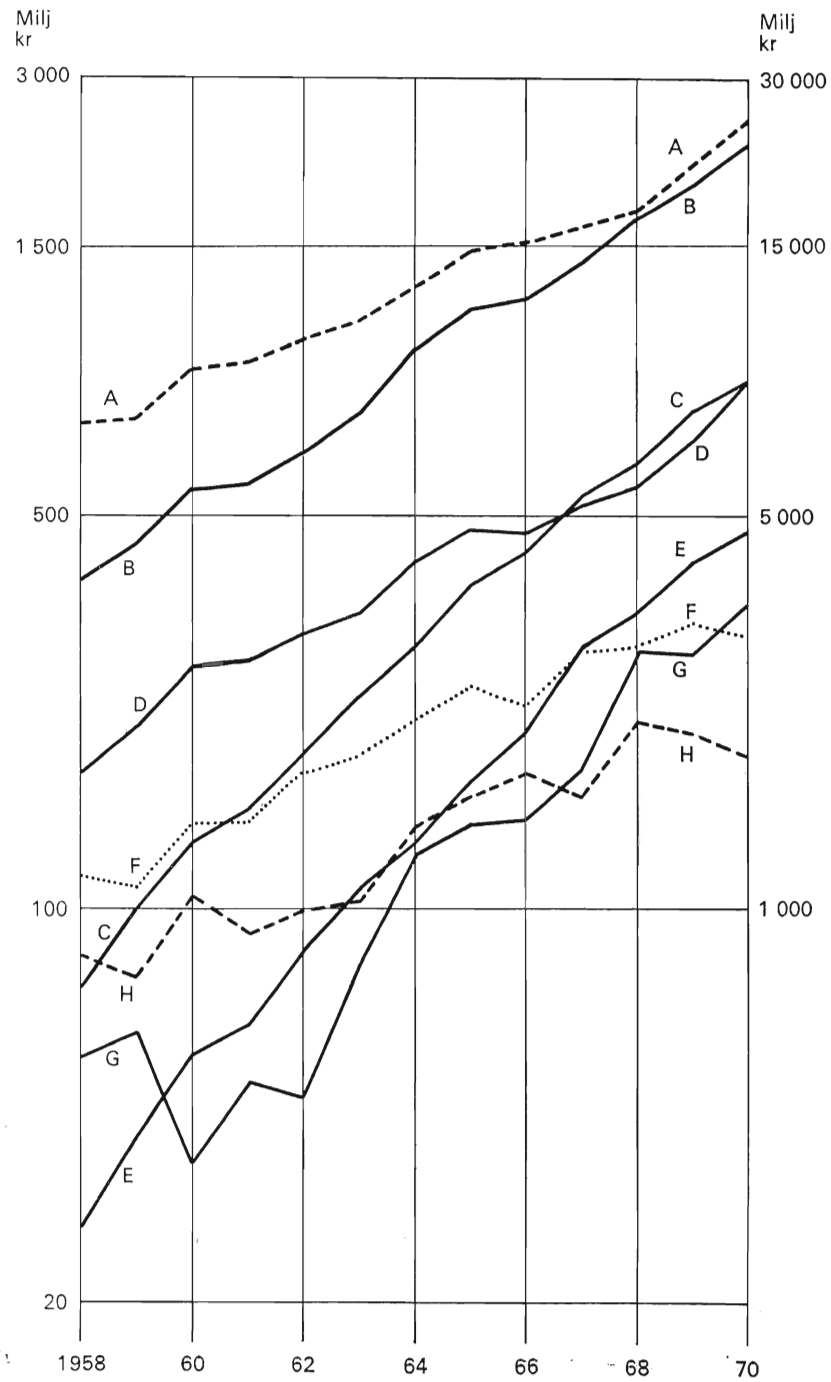
3.2 Importutvecklingen 1958-1970

Utvecklingen av importen från låglöneländerna under perioden 1958-1970 illustreras i diagram 4. Där framgår att importen av industrivaror från låglöneländerna ökat från 381 milj kr 1958 till nära 2 300 milj kr 1970 och att ökningstakten varit förhållandevis jämn. Den relativt jämna utvecklingen utmärker även de olika varugrupperna, med undantag för maskiner m m (SITC 7) där variationer i fartygsleveranser spelar en avgörande roll. Ökningen av importen av färdigvaror (SITC 8) har varit utomordentligt snabb; denna import har mer än 10-dubblats under perioden. Även om utgångsnivån var låg så är detta en anmärkningsvärd utveckling. Som synes av diagrammet har undergruppen kläder (SITC 84) ökat ännu snabbare och importen från låglöneländer var 1970 mer än 17 gånger så stor som den 1958.

Den genomsnittliga ökningstakten i importen och relationerna mellan låglöneimporten och den totala importen inom varje huvudgrupp av SITC framgår av tabell 23. Tabellen är beräknad för treårsgenomsnitt av de årsdata som redovisas i diagram 4. Tabellen visar att medan den totala industrivaruiporten ökat med 10,3% per år i genomsnitt har motsvarande import från låglöneländerna ökat med 15,7%. Det är främst textil- och konfektionsimportens stora betydelse i låglöneimporten i kombination med dessa varors snabba import-

Diagram 4. *Import till Sverige av industrivaror (SITC 5-8) från låglöneländer 1958-1970*

Semilogaritmisk skala

Tabell 23. Sveriges industrivaruimport från låglöneländer 1958–1970

Varugrupp	SITC-num- mer	Genomsnittlig import, milj kr				Genomsnittlig ökningstakt mellan 1958– 1960 och 1968– 1970, %	
		1958–1960		1968–1970		totalt	från låglöne- länder
		totalt	från låglöne- länder	totalt	från låglöne- länder		
Kemiska produkter	5	975	87	2 739	203	10,8	8,8
Bearbetade varor	6	2 543	218	5 666	707	8,3	12,4
Därav							
Garner, tyger m m	65	809	122	1 653	307	7,4	9,6
Maskiner m m	7	3 442	50	9 025	309	10,0	19,9
Diverse färdigvaror	8	946	101	3 641	755	14,5	22,2
Därav							
Kläder	84	248	40	1 179	407	16,9	26,1
Totalt (5–8)		7 905	460	21 072	1 974	10,3	15,7

Källa: Tabell 6 i appendix A.

ökning som förklarar skillnaden i tillväxttakt mellan totalimporten och låglöneimporten, även om den senare ökat snabbare än den förra på alla huvudgrupper utom SITC 5 (kemiska produkter).

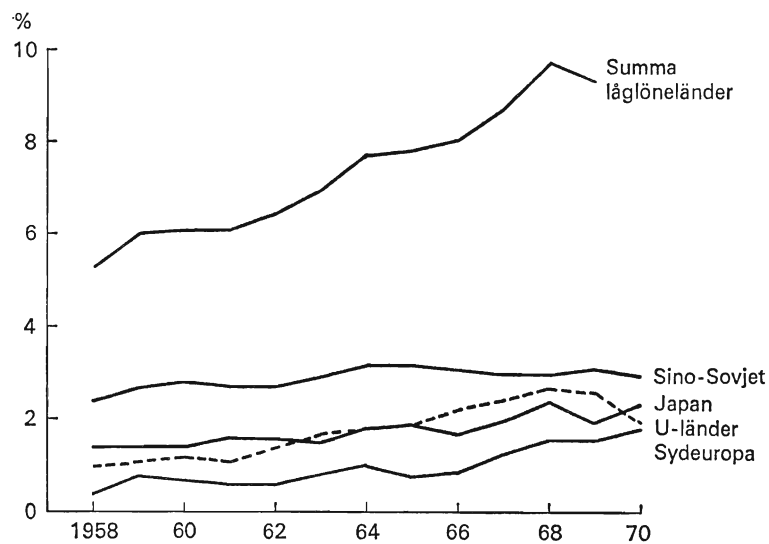
Av ovanstående har redan framgått att låglöneländernas andel av den totala importen av industrivaror har varit stigande under hela den undersökta perioden. Importandelarna kan i detalj studeras i diagram 5. Den övre delen av diagrammet visar att låglöneländernas andel av vår industrivaruimport ökade från ca 5,5 1958 till ca 9,5% 1968 för att därefter sjunka något. Nedgången efter 1968 beror på en kraftigt minskad import av kemiska produkter från u-länderna, som emellertid fått se sina marknadsandelar vikande även på andra områden under de sista åren. Fram till 1968 ökade u-ländernas andel fortare än övriga låglöneländers, men över hela perioden har ökningen varit störst för Sydeuropa; från 0,4 till 1,8%. Sino-Sovjets importandel har varit i stort sett oförändrad sedan 1964, medan Japans ökat något. De relativt stora trendavvikelserna i Japans

- A Total import, högra skalan
- B Total import från låglöneländer, vänstra skalan
- C Diverse färdigvaror (SITC 8), vänstra skalan
- D Bearbetade varor (SITC 6) exkl övriga metaller (SITC 68), vänstra skalan
- E Kläder (SITC 84), vänstra skalan
- F Garner, tyger m m (SITC 65), vänstra skalan
- G Maskiner m m (SITC 7), vänstra skalan
- H Kemiska produkter (SITC 5), vänstra skalan

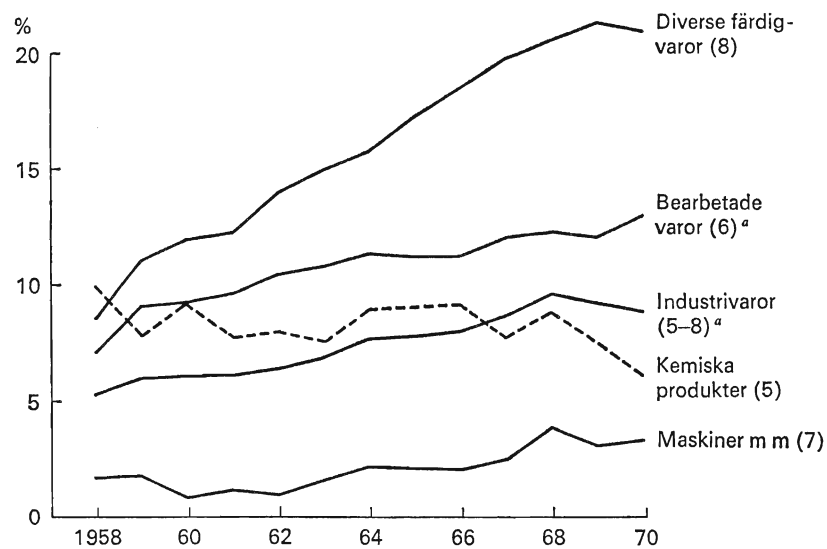
Källa: Tabell 6 i appendix A.

Diagram 5. Låglöneländernas andel av Sveriges industrivaruimport 1958-1970

A. Fördelning på ländergrupper

B. Fördelning på varor (huvudavdelningar av SITC)

a Exkl icke-järnmetaller.

Anm: Siffror inom parentes anger SITC-nummer.

Källa: Tabell 6 i appendix A.

fall beror huvudsakligen på svängningarna i fartygsimporten, som var särskilt stora 1964, 1967 och 1968, vilket reflekteras både i totalkurvan för låglöneimporten och i kurvan för maskiner m m (SITC 7) i nedre delen av diagrammet. Denna del visar också att låglöneländernas andelar av importen har ökat i alla huvudgrupper utom kemiska produkter (SITC 5). Störst har ökningen varit inom huvudgrupperna 6 och 8 (bearbetade varor samt diverse färdigvaror), för vilka importandelarna har ökat från 9 respektive 7 till 21 respektive 13%. Inom dessa grupper har textil- och konfektionsvaror svarat för den största delen av importandelarnas tillväxt. Låglöneländernas andel av importen av tyger, garner m m (SITC 65) och kläder (SITC 84) växte från 14,9 till 25,3% av den totala importen av dessa varor.

Denna utveckling har resulterat i en kraftig omstrukturering av importens sammansättning, vilket framgår av diagram 6.

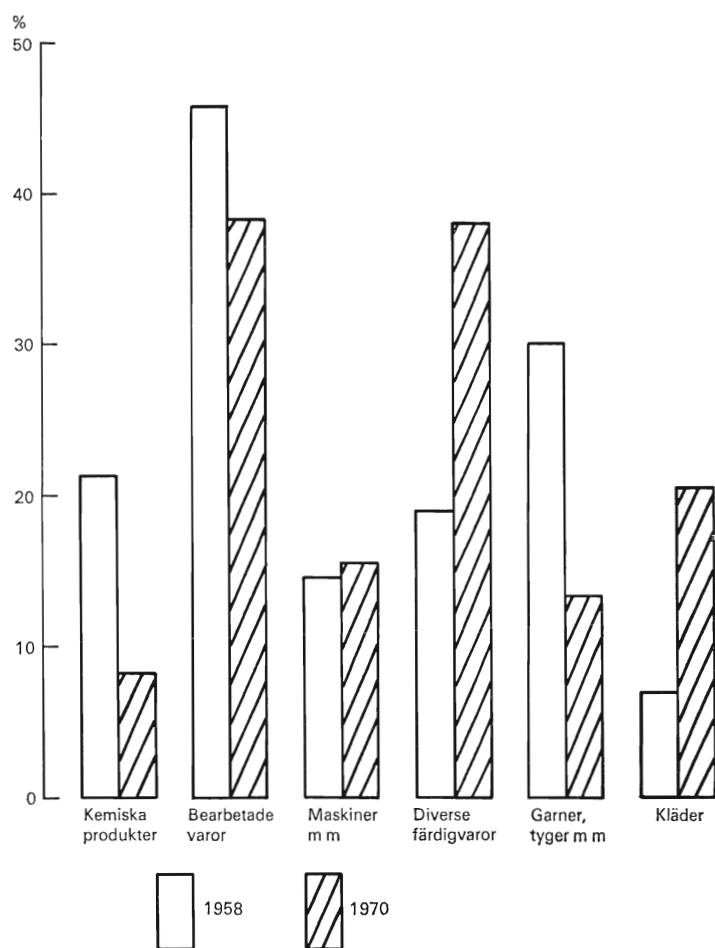
Den i föregående kapitel noterade tendensen mot en allt större andel högförädlade produkter i den västeuropeiska importen av industrivaror från låglöneländer är mycket påtaglig också i det svenska importmönstret. Importen av kläder svarar nu för över 1/5 av den totala industrivaruimporten från dessa länder mot endast 7% 1958. Av den sammanlagda importökningen från låglöneländer mellan 1958 och 1969 har färdigvaror (SITC 8) svarat för över 40% och kläder för 1/4.

3.3 Det längre perspektivet : Sveriges totala import 1913–1970

Som framgått av diagram 2 har världshandeln sedan 1913 vuxit långsammare än världsproduktionen. Emellertid blir bilden något annorlunda om man jämför perioden fram till 1950 med perioden 1950–1966. Under den förra vidgades hela tiden gapet mellan produktion och handel, medan det minskats sedan 1950. För Sveriges del har emellertid handeln vuxit snabbare än produktionen för hela perioden 1913–1966, men som framgår av diagram 7 beror detta på den betydligt högre ökningstakten för handeln än för produktionen efter 1950. Man kan notera att handeln växte fortare än produktionen fram till 1929, medan det omvända var fallet 1929–1950. Man kan alltså konstatera att sedan första världskriget har den svenska utrikeshandeln stigit snabbare än produktionen, med undantag för 1930- och 1940-talen.

En jämförelse mellan diagram 2 och diagram 7 visar att importsubstitutionen (dvs ersättandet av import med inhemsk produktion) under 1930- och 1940-talen i Sverige var väsentligt mindre accentuerad än inom världshandeln i dess helhet. Men i likhet med tendenserna i flertalet länder var denna substitu-

Diagram 6. Sveriges import från låglöneländer med fördelning på varugrupper 1958 och 1970

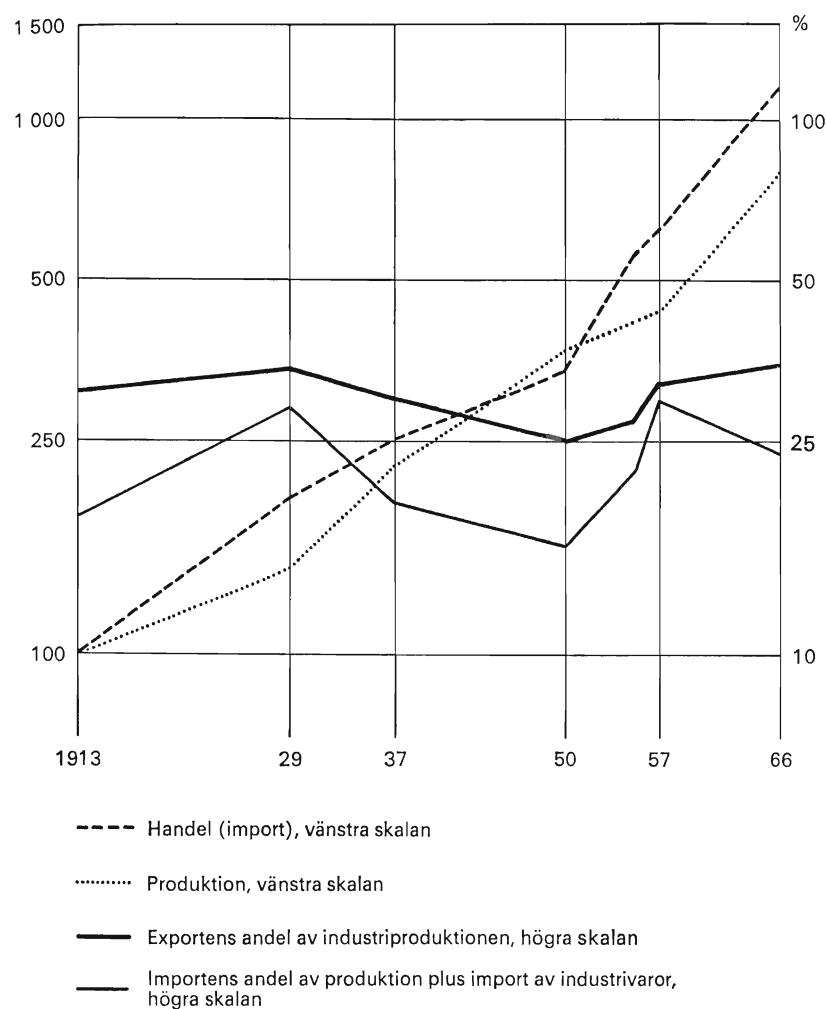
tion mest markant inom de sk hemmamarknadsindustrierna, t ex textil- och konfektions- samt läder- och livsmedelsindustrierna. Medan för hela industri-sektorn nettoimportens andel av produktionen från 1929 till 1950 sjönk från ca 18 till ca 12%, halverades motsvarande importkvoter för textil och konfek-tion. Som framgår av diagram 8 varierade nettoimportkvoten för dessa produk-ter under andra hälften av 1920-talet mellan 50 och 55% för att i mitten av 1930-talet ha sjunkit till ca 30%, och på denna nivå låg nettoimporten även under 1950-talet. Efter 1962 har dock nettoimportkvoten stigit mycket snabbt till ca 40% 1967.¹

¹ Som påpekades i kapitel 1 är det mindre lämpligt att använda nettoimportkvoten som

Diagram 7. Sveriges produktion av och handel med industrivaror 1913–1966

Semilogaritmisk skala

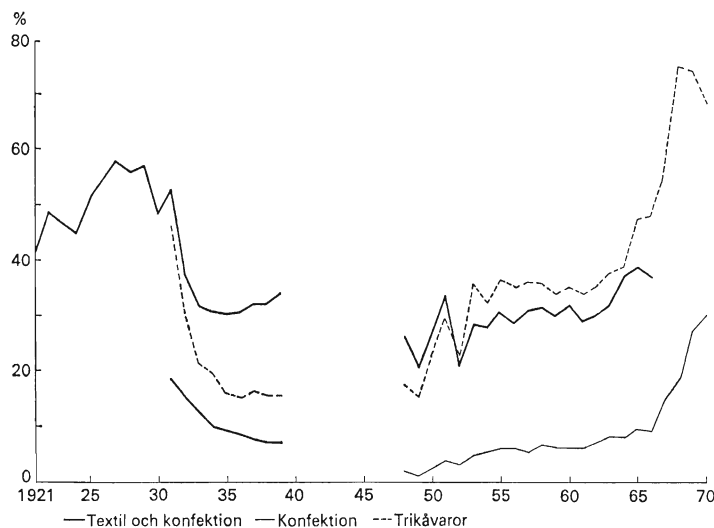
Index: 1913 = 100

Källa: Maizels [1965], tabellerna A 6, A 13 och E 3 samt egna beräkningar för 1966.

mått på utrikeshandelns relativa omfattning, eftersom det är tänkbart att exporten uppväger importen, varvid nettoimporten blir lika med 0. Eftersom det emellertid inte varit möjligt att erhålla uppgifter om enbart importens andel av produktionen för mellankrigstiden, används trots denna invändning nettoimporten i diagrammet. En jämförelse har gjorts för efterkrigstiden samt vad gäller textil och konfektion även för mellankrigstiden. Enligt denna jämförelse blir avvikelserna helt obetydliga om nettoimporten används i stället för importen, eftersom exporten fram till 1960-talets andra hälft varit mycket ringa.

Diagram 8. Den svenska nettoimportens andel av inhemsk produktion i textil- och konfektionsindustrin 1921–1970

Källor: Textil och konfektion: Ohlsson [1969] samt opublicerat material. Triksåvaror och konfektion: 1931–1950: Ekström [1958], tabellerna 16 och 17. 1950–1965: Ekström & Lundberg [1967], tabellerna C2 och C3. 1965–1970: SOS, Industri och Utrikeshandel.

I diagrammet illustreras också den långsiktiga utvecklingen av nettoimportkvoterna för konfektions- och triksåvaror. Det framgår att triksåimporten minskade utomordentligt starkt under 1930-talet, och att 1931 års nettoimportkvot åter passerades först 1965. Importkvoten för konfektionsvaror, som 1931 var nära 20%, hade fram till slutet av 1940-talet sjunkit till nära 0, och uppgången har därefter gått långsamt fram till 1966. Sedan 1966 har emellertid importökningen varit mycket kraftig. 1969 nådde nettoimportkvoten 1931 års nivå och har sedan dess nått över 30%. Diagrammet visar också att konfektionsimporten hela tiden legat på en i relation till övriga textilprodukter låg nivå.

Sett ur ett längre perspektiv kan således utvecklingen under 1950- och 1960-talen ses som en »normaliseringsprocess» som är på väg att återställa den internationella arbetsfördelningen till den nivå som förelåg strax före första världskriget.² Eftersom emellertid Sverige under dessa årtionden har utvecklats från ett land med en relativt Europa måttlig lönenivå till ett höglöneland, borde man rimligen förvänta sig att importen av exempelvis arbetsintensiva textilvaror så småningom får en väsentligt större omfattning än under 1920-talet. Från dessa utgångspunkter förefaller det finnas utrymme för en ytterligare

² För Sveriges del gäller jämförelsen snarast slutet av 1920-talet, då utrikeshandeln var relativt mer omfattande än 1913.

ökning av den svenska textilimporten, och det tycks motiverat att i första hand fråga sig varför denna normaliseringsprocess gått så långsamt och hur det varit möjligt för en löneintensiv bransch som konfektionsindustrin att ännu 1967 lyckas hålla en nettoimportkvot på så låg nivå som 15 %.

Det är således en viktig hypotes att handelsutvecklingen under de senaste åren alltjämt dominerats av återhämtningen från en lång period av autarki och onormala utbudsförhållanden. Man kan diskutera om denna period ännu är över. På många områden, inte minst i vårt land, finns kvarlevor av kristidsregleringar med effekter på utrikeshandeln och många länder har inte förrän helt nyligen återtagit de produktionsförluster som orsakats av andra världskriget. Japan är ett exempel härpå — enligt Lundbergs beräkningar [1968] dröjde det ända till mitten av 1960-talet innan Japans BNP nått upp till den nivå som man kunnat förutse med en extrapolering av landets utvecklingstakt fram till 1939.³ Och England har långt kvar innan man eliminerat de produktivitetförluster som imports substitutionen under 1930-talet ledde till.

Mot den skisserade bakgrunden är det sannolikt, att den höga självförsörjningsgrad som utmärkte exempelvis textil- och konfektionsindustrin ännu så sent som i början av 1960-talet, inte kunde bli bestående. Det är också a priori troligt att merparten av den importökning som härstammar från de skånska låglöneländerna varit substitut inte för svensk produktion utan för import som i annat fall skulle ha kommit från andra länder. Den väntade importökningen har kommit på vissa »nya» producentländer och inte från de textilproducenter som traditionellt dominerat den svenska importen (dvs Tyskland, England och Italien).

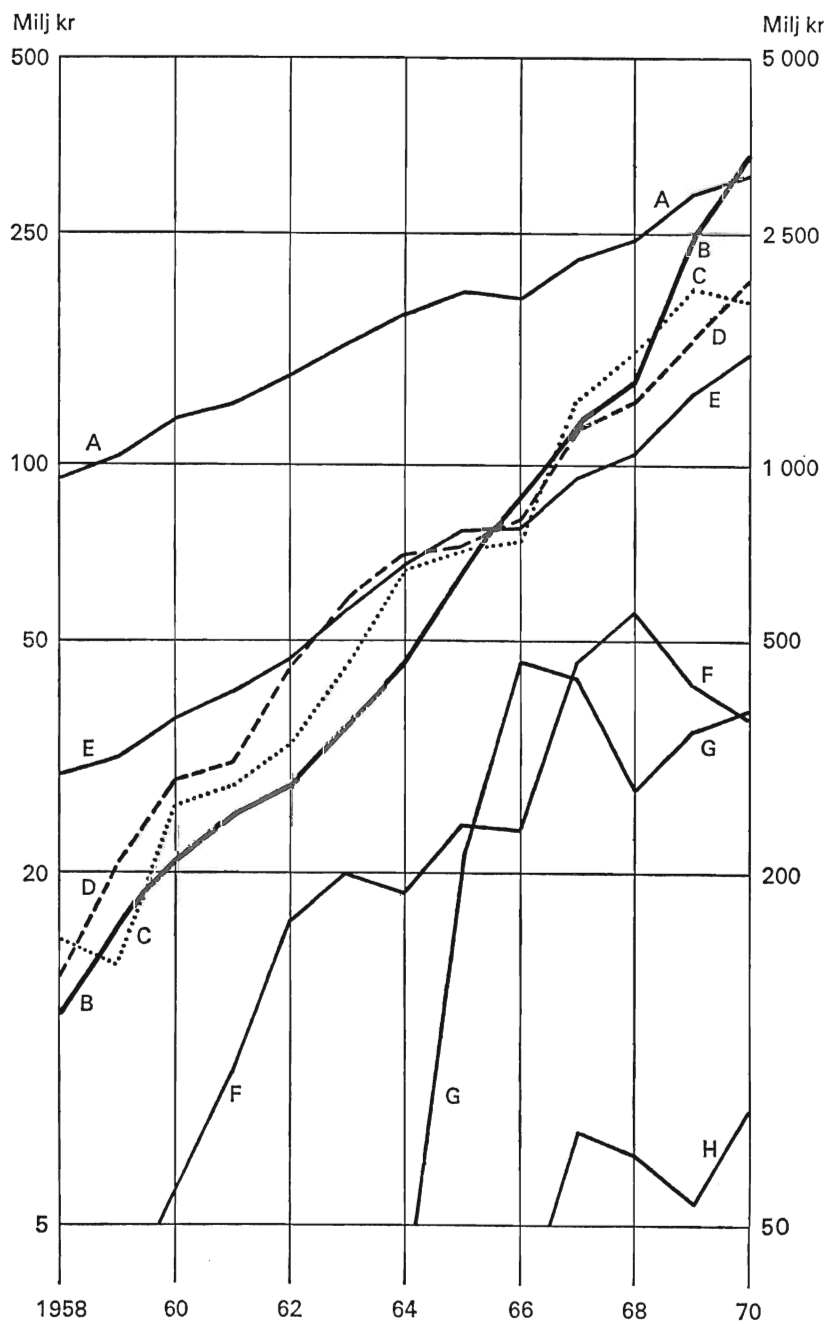
Denna hypotes är självfallet svår att testa på ett historiskt utvecklingsförlopp; vad som hänt med svensk textilimport om inte Hongkong under 1950-talet dykt upp på världsmarknaden kan knappast bli föremål för annat än spekulativa gissningar, och att kvantifiera låglöneländernas betydelse i detta avseende är inte möjligt. Samtidigt är dock detta en av de kanske viktigaste frågor som en analys av låglöneländernas export måste försöka besvara och vi kommer därför i följande avsnitt att belysa olika aspekter av utvecklingen av denna typ av import för att om möjligt kunna dra vissa tentativa slutsatser.

3.4 Tekoimportens länderfördelning och utveckling 1958–1970

Tekoimportens dominerande roll i låglöneimporten gör det intressant att närmare studera dess fördelning på länder och dess utveckling över tiden. Diagram

³ Det är bl a av det skälet som de framskrivningar, som japanska och amerikanska forskare gjort baserade på utvecklingen under efterkrigstiden, förefaller tveksamma.

Diagram 9. Sveriges tekoimport (SITC 65+84) från vissa länder 1958-1970
Semilogaritmisk skala

9 ger en illustrativ översiktsbild. Det visar sig nämligen att Finland haft en snabbare tillväxt i sin tekoexport till Sverige än både Portugal, Hongkong och Jugoslavien, fastän långsammare än Sydkorea och Formosa. Särskilt snabb har tillväxten varit sedan 1968.

Att den svenska tekoimporten från Finland vuxit så snabbt som med 32,7% i genomsnitt per år i löpande priser (för SITC 84 ännu snabbare: 51,7% per år) — att jämföra med 25,9%, 25,6% och 23,3% för respektive Hongkong, Jugoslavien och Portugal — förklaras av flera faktorer. För det första innebär det ökade ekonomiska samarbetet inom både EFTA och Norden ett ökat handelsutbyte mellan medlemsländerna. För det andra har Finland karaktären av ett låglöneland inom både Norden och EFTA, vilket gjort landet särskilt konkurrenskraftigt inom just låglönebranscherna. För det tredje har Finlands geografiska närhet och låga lönenivå (speciellt efter devalveringen på 30% 1967) gjort landet attraktivt för svenska investeringar; närheten till den svenske konsumenten är en viktig komponent i den svenska tekoindustrins anpassning till den ökade låglöneimporten (se följande kapitel). Detta hänger samman med den ökade satsningen på modeprodukter som kräver snabb marknadsanpassning, korta leveranstider och intimt samarbete mellan producent och marknadsförare. För det fjärde, slutligen, förefaller det helt naturligt med hänsyn till ovanstående att Finland fått ta över en stor del av det importutrymme som skapats genom stagnationen av importen från vissa låglöneländer från och med 1967, särskilt Jugoslavien, Sydkorea och Formosa.

Vad denna stagnation i sin tur beror på kan man inte med säkerhet avgöra, men den har förmodligen att göra med dels att vissa kvoterings införts, dels att importen från vissa länder nått en sådan nivå att den inte kunde fortsätta att växa i samma takt.

Sedan 1967 har kvantitativa restriktioner genom bilaterala avtal (ibland i form av sk frivilliga exportbegränsningar från leverantörländernas sida) och importlicensförfarande införts för vissa låglöneländer och för vissa produkter.⁴ Då dessa avtal och övriga restriktioner inte är offentliggjorda annat än i form av listor över de länder och varugrupper som avses, är det inte möjligt att

⁴ De länder vilkas textlexport till Sverige reglerats är följande: Sydkorea, Jugoslavien, Hongkong, Formosa, Portugal, Macao och Singapore.

-
- A Total import, högra skalan
 - B Finland (SITC 65 + 84), vänstra skalan
 - C Portugal, vänstra skalan
 - D Hongkong, vänstra skalan
 - E EFTA (exkl Portugal men inkl Finland), högra skalan
 - F Jugoslavien, vänstra skalan
 - G Sydkorea, vänstra skalan
 - H Formosa, vänstra skalan

Källa: SOS, Utrikeshandel.

kvantifiera dem och därför inte heller möjligt att analysera deras effekter. Att de försvårar importen av varor från berörda länder och därmed stärker exempelvis Finlands, för att inte nämna inhemska producenters, konkurrensläge på den svenska marknaden står dock helt klart.

Man kan dock fråga sig varför importen från vissa länder stagnerat (t ex Jugoslavien och Sydkorea), medan importen från andra länder fortsatt att stiga i oförminskad takt (Hongkong och Portugal). Detta *kan* naturligtvis bero på att de nya lagarna efterlevs eller kringgås i olika hög grad med avseende på olika länder. En mera trolig förklaring när det gäller Portugal är emellertid att svenska producenter och marknadsförare etablerat egen produktion där i betydligt högre grad än i övriga låglöneländer. Detta är naturligtvis ett led i den svenska anpassningen till det ökade importtrycket. Anledningarna till den selektiva etableringen i just Portugal kan inte analyseras här, men två huvudorsaker är naturligtvis den låga portugisiska lönenivån och tullfriheten på portugisiska varor genom EFTA. Den låga lönenivån belyses mera utförligt i nästa avsnitt.

När tekoimporten från låglöneländerna kvoterades från och med 1967, var det naturligt att nykomlingarna på den svenska marknaden blev mest lidande. Kvoteringarna innebar dels att de svenska producenternas ställning förbättrades, dels att Finlands konkurrensläge förbättrades gentemot låglöneländerna. Detta är således ytterligare en förklaring, utöver de som ovan nämnts, till den markerat snabbare ökningen i den svenska tekoimporten från Finland från och med 1968 jämfört med tidigare år.

Det är viktigt att notera att införandet av kvantitativa restriktioner inte medfört någon minskning i den svenska tekoimporten eller ens i dess ökningstakt. Den svenska tekoimporten ökade genomsnittligt med 11,4% per år under perioden 1967–1970, jämfört med 10,6% för 1958–1967 och 10,5% för hela undersökningsperioden 1958–1970. De kvantitativa restriktionerna verkar således enbart ha haft effekten att importen omfördelats från främst Jugoslavien, Sydkorea och Formosa till framför allt Finland, varifrån importen av kläder (SITC 84) ökade från ca 30 milj kr 1966 till ca 260 milj kr 1970. För svenska producenter innebär dock omfördelningen av importen ett visst ökat skydd genom att arbetskostnaderna även med hänsyn till tulldiskriminering i Finland är högre än i låglöneländerna, vilket gör att det genomsnittliga priset på importerade varor stigit.

Den andra förklaringsfaktorn till stagnationen i importen från vissa låglöneländer från 1967 och framåt är att den explosionsartade tillväxten i importen fram till 1967 hade skapat mättnad på marknaden. Från branschen hävdas att många distributörer hade inköpt stora lager av kläder som de hade svårt att få avsättning för, dels därför att många plagg helt enkelt inte fyllde de kvalitetskrav som den svenske konsumenten ställde, dels därför att billiga kläder från

låglöneländerna såldes till lockpriser i många affärer, vilket gjorde priskonkurrensen mycket hård. Men dessutom medger inte den relativt långsamt växande svenska tekokonsumtionen utrymme för en fortsatt ökning i samma takt som fram till 1967 av importen från låglöneländerna. Importen av kläder från både Sydkorea och Jugoslavien uppgick 1965 till ungefär samma värde som motsvarande import från Portugal. Genom att importen från dessa länder nått en sådan omfattning blev det med tiden svårare för den att fortsätta att öka i oförminskad takt.

3.5 Faktorprisutvecklingen inom konfektionsindustrin 1958–1971

I ett föregående avsnitt har vi belyst utvecklingsförloppet med utgångspunkt från hypotesen om en långsam anpassningsprocess efter en lång period av »störningar» i världshandelns normala omfattning och inriktning. Frågan är nu om man kan påvisa vilken betydelse de relativa faktorpriserna kan ha haft för denna utveckling.

Vår utgångspunkt härvid har tidigare varit, att man knappast kan förvänta sig att förändringar i t ex lönerelationerna har varit av större betydelse, eftersom lönegapen i sig själva är av sådan storleksordning att smärre förskjutningar blir oviktiga. I vissa sammanhang och i synnerhet vid en framtidsbedömning kan dock faktorprisrelationerna vara av intresse, och vi skall därför något illustrera den relativa löneutvecklingen sedd ur svensk synvinkel. Dessutom kan en jämförelse av lönenivåerna kasta en hel del ljus över utvecklingen av importens länderfördelning.

Basmaterialet för denna jämförelse består av SAF:s internationella lönestatistik samt egna beräkningar beträffande Hongkong, Portugal och Sydkorea. Eftersom arbetsintensiva industrier är av primärt intresse för denna undersökning, har vi valt att belysa lönerelationerna i konfektionsindustrin. Då lönespridningen i Sverige är mindre än utomlands, kommer resultaten för denna sektor att visa större lönedifferenser mellan Sverige och de övriga länderna än vad som skulle bli fallet i flertalet andra branscher.

I tabell 7 i appendix A redovisas löneutvecklingen i svenska kronor i konfektionsindustrin i nio länder, avseende 1958–1971. För Hongkong saknas längre tidsserier, men utifrån vissa löneuppgifter för 1963–1968 drar vi slutsatsen, att Hongkongs löner stigit ungefär i samma takt som Sveriges, och att därför den relativa lönenivån varit oförändrad under perioden. Tabellen visar på betydande relativa lönesänkningar i England och Finland, medan å andra sidan de japanska lönerna har stigit väsentligt snabbare än de svenska, särskilt under perioden 1969–1971. De tyska lönerna ökade kraftigt 1958–1962, låg

stilla i förhållande till de svenska 1962–1966 och minskade därefter snabbt fram till 1969. Därefter har de tyska lönerna stigit kraftigt i förhållande till de svenska. I Portugal ligger de relativa lönerna hela tiden kvar på ungefär oförändrad nivå.

En jämförelse av ovanstående slag mellan de nominella lönerna är dock av enbart deskriptivt värde, eftersom den bortser från att importtullarna resulterar i att lönerna i importlandet kan sättas högre än i exportlandet även vid i övrigt lika villkor. I synnerhet om tullsystemet är diskriminerande — som inom EFTA och EEC — blir det nödvändigt att försöka beräkna nettolönedifferenser med hänsynstagande till varierande tullsatser. En sådan kalkyl kan göras på olika sätt; vi har här helt enkelt reducerat de svenska lönerna med den effektiva tullen gentemot olika länder.⁵

De erhållna lönerelationerna illustreras i diagram 10. Detta visar att resultaten blir helt annorlunda än de som erhöles vid den ovanstående jämförelsen mellan nominella löner. För såväl Finland som England noteras under 10-årsperioden en reducering av de relativa lönerna med nästan 2/3 jämfört med

⁵ Den effektiva tullen i utgångsläget har erhållits genom att göra samma antaganden som i tabell 3, dvs lönekostnad = 30 % av salutillverkningsvärdet i Sverige, kapitalkostnad = 20 % samt råvaror = 50 %. Som påpekats i samband med tabell 3 stämmer dessa antaganden väl med förhållandena inom konfektionsindustrin. Den faktiska tullen på konfektionsvaror var 15 % år 1958 och har kvarstått på denna nivå gentemot icke-EFTA-länder. (Konfektionsvaror berörs inte av den s k Kennedy-ronden.) Om man antar att kostnaden för råvaror och kapital är lika i alla länder (dvs att dessa är internationellt rörliga), blir tullen i praktiken ett skydd av endast arbetskraften, som alltså är den enda produktionsfaktor som här antas icke vara rörlig internationellt. Tullen satt i relation till lönekostnaden blir då 15/30, dvs den effektiva tullen i utgångsläget blir 50 %. Genom tullavtrappningen i EFTA har den effektiva tullen gentemot EFTA-länderna reducerats till 0, medan tullskyddet gentemot övriga länder bibehållits oförändrat. Under dessa antaganden samt under förutsättning att arbetskraftens produktivitet är lika i alla länder ser de effektiva tullarna ut på följande sätt:

	1958	1960	1962	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
Gentemot EFTA-länder	50	40	30	20	15	10	0	0	0	0	0
Gentemot övriga länder	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

Den svenska totala lönekostnaden har sedan reducerats med de effektiva tullarna och ett nytt index beräknats, där andra länders lönekostnader relateras till den sålunda reducerade svenska lönenivån (tabell 7 i appendix A).

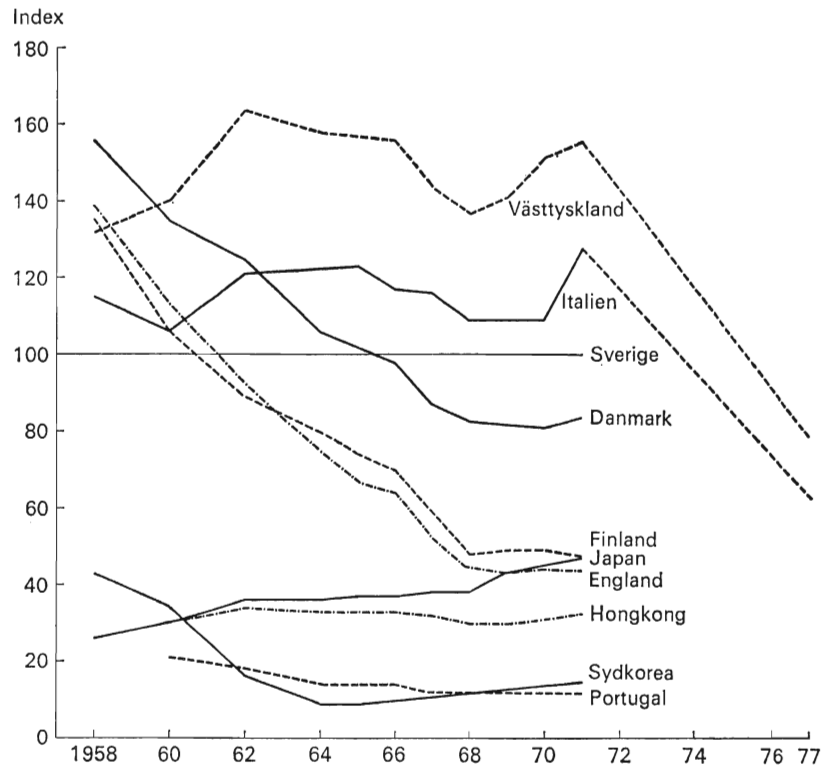
Om den svenska arbetsproduktiviteten inom konfektionsindustrin är högre än i andra länder, reduceras givetvis den effektiva svenska lönenivån i motsvarande grad.

Antagandet att kapitalkostnaderna är lika i alla länder leder förmodligen till att låglöneländernas produktionskostnader underskattas, eftersom kapitalkostnaderna där ofta är avsevärt högre än i industriländerna på grund av bl a knapphet på kapital och högre riskfaktorer.

Det bör påpekas än en gång att denna jämförelse gäller endast konfektionsindustrin. Andra branscher kan uppvisa helt andra förhållanden, dels genom att löneandelen är ovanligt hög i konfektionsindustrin, dels genom att tullnivån också är relativt hög, dels genom att de relativa lönedifferenserna gentemot utlandet är större i denna bransch än i de flesta andra.

Diagram 10. »Tulljusterad» lönenivå i konfektionsindustrin i vissa länder 1958–1971

Index: Sverige = 100

Anm: Utvecklingen av de relativa lönerna i Västtyskland och Italien fram till 1977 är baserad på 1971 års lönerelation efter justering för tullavtrappningen i Sveriges avtal med EEC. — Total lön per timme med hänsyn till effektiv tull.

Källa: Tabell 7 i appendix A.

Sverige. Även den danska lönenivån blir på grund av tullreduktionerna starkt sjunkande, liksom förmodligen också lönerna i övriga EFTA-länder (Österrike, Norge och Schweiz). Portugals lönenivå sjönk från index 20 till ca 17, och Sydkoreas till en bottenivå på ca 9% av den svenska lönenivån 1964. De relativa lönekostnaderna i EEC-länderna stiger däremot kraftigt på grund av växande tuldiskriminering, och med nuvarande handelsvillkor har varken Tyskland eller Italien några möjligheter att konkurrera prismässigt (vid lika effektivitet) med svenska producenter eller i synnerhet med andra EFTA-länder. Även Japans relativa löner stiger snabbt och motsvarar sedan 1969 ungefär samma

lönenivå som i England. Även detta land måste således i konkurrens med Finland och England på den svenska marknaden hävda sig genom teknisk överlägsenhet; i tillägg till lönekostnaderna har Japan också att kompensera sig för de högre transportkostnaderna. Den japanska lönenivån ligger enligt denna kalkyl nära fyra gånger högre än den portugisiska. Hongkongs relativa löner har i stort sett legat stilla under perioden men var 1971 till följd av den reducerade portugisiska lönenivån nära tre gånger så höga som i Portugal och mer än dubbelt så höga som i Sydkorea. I relation till Portugal har både Hongkong och Sydkorea att räkna med högre transportkostnader, och man kan därför dra slutsatsen att de portugisiska arbetslönerna vid konkurrens på EFTA-marknaden är lägre än i något annat land.

För gruppen låglöneländer som helhet har således de relativa lönerna stigit under den studerade perioden; Portugal och Sydkorea har inte tillräcklig vikt för att motväga tendenserna i övriga länder.

Om anpassningen av importmönstret till de relativa faktorpriserna är snabb, skulle man således vänta sig att t ex Japan under denna period ökat sin andel av den svenska konfektionsimporten i långsammare takt än Sydeuropa och u-länderna. Vad beträffar Japan har faktiskt en betydande *minskning* av landets andel av den svenska konfektionsvaruimporten ägt rum: under perioden 1958–1969 ökade den totala importen av kläder (SITC 84) med 17,5% i genomsnitt per år, medan importen från Japan ökade med endast 5,4% per år. Motsvarande ökningstal för Portugal och Hongkong var 64,9 respektive 30,0% per år. Den snabba ökningen av importen av finska kläder som noterades i diagram 9 får också delvis sin förklaring i den gentemot den svenska snabbt sjunkande finska lönenivån efter tulljusteringar.

Det framstår alltså som mycket sannolikt att den relativa löneutvecklingen haft avgörande betydelse för de enskilda ländernas importandelar på den svenska marknaden. Tullavtrappningen inom EFTA har haft mycket stora handelsomfördelade effekter vad beträffar Sveriges import av konfektionsvaror från industriländerna. Däremot har de svenska tullarna gentemot övriga länder varit oförändrade, med undantag av Portugal. Med hänsyn till den redan i utgångsläget mycket låga portugisiska lönenivån har dock tullreduktionerna haft relativt små effekter gentemot detta land.

Ett fall som det vore intressant att närmare studera är Sydkorea. Genom ett antal devalveringar mellan 1958 och 1962 kom landets relativa lönenivå ner på en nivå som gjorde landet konkurrenskraftigt gentemot övriga låglöneländer. Detta reflekteras i Sveriges import av kläder från Sydkorea mellan 1963 (dittills var importen obefintlig) och 1967, som växte med nära 300% per år (diagram 9). Under 1967 infördes vissa kvantitativa restriktioner som bidragit till att importen sedan dess stagnerat, trots de fortfarande mycket låga lönerna i Sydkorea.

Sammanfattningsvis kan man således hävda, att det varit lönenivådifferenserna i sig själva, och inte så mycket deras relativa förändringar som varit av betydelse för låglöneländernas ökade andel av den svenska importen av konfektionsvaror. Det är också först sedan mitten av 1960-talet som det inträffat mer dramatiska skiftningar i de relativa lönerna, främst genom EFTAs tillkomst. Med de fördröjningseffekter man alltid måste räkna med blir det troligen under 1970-talet som dessa förändrade konkurrensförutsättningar får betydelse för det svenska importmönstret. Det nyligen ingångna frihandelsavtalet med EEC kommer säkert att skapa liknande effekter under 1970-talet. Betydelsen av detta illustreras i diagram 10, där de västtyska och italienska lönerna justerats för tullavtrappningen gentemot EEC fram till 1977. Inom det utökade västeuropeiska frihandelsområdet kommer »låglöneländerna inom EFTA» (dvs Portugal och Finland) att få hårdare konkurrens på bl a den svenska marknaden från »låglöneländerna inom EEC» (nämligen Italien och Irland). Genom den ökade integrationen i Västeuropa kommer de utomeuropeiska låglöneländernas konkurrenskraft att försvagas, eftersom de inte kommer i åtnjutande av tullavtrappningen.

Huruvida den i diagram 10 illustrerade relativa löneutvecklingen inom konfektionsindustrin kan sägas vara representativ även för andra branscher är det svårt att yttra sig generellt om. De antaganden som ligger till grund för diagrammet (se not 5, s 62) gäller naturligtvis inte i de flesta andra branscher. Vissa generella slutsatser om betydelsen av relativa lönedifferenser kan dock diagrammet ge, nämligen dels att tullarna har mycket stor handelsomfördelande betydelse vad beträffar handeln med industrivaror mellan industriländerna, dels att tullarna inte är höga nog att utestänga importen från låglöneländerna. Därtill är de relativa lönedifferenserna för stora. Dessa slutsatser förutsätter dock lika teknik och produktivitet i alla länder, en relativt hög löneandel av saluttillverkningsvärdet samt en relativt hög tullnivå. Eftersom produktiviteten skiljer sig ganska avsevärt mellan länder, måste de olika ländernas relativa lönenivåer justeras i motsvarande mån. Om exempelvis produktiviteten i Portugal vore hälften av den svenska skulle landets lönenivå ligga dubbelt så högt som i diagrammet. Likaså skulle Sveriges relativa lönenivå kunna upprätthållas gentemot EEC-länderna även efter fullständig tullavtrappning, så länge den svenska produktiviteten motsvarar lönedifferensen.

KAPITEL 4

Låglöneimportens bestämningsfaktorer

För att förklara den svenska industrivaruimporten från låglöneländerna krävs dels en teori, dels en modell i vilken man tillämpar teorin empiriskt. Det finns ett stort antal faktorer som kan tänkas påverka importens struktur och storlek; problemet är att formulera de mest givande och intressanta frågorna. De fyra första avsnitten i detta kapitel ägnas åt en kort redogörelse för de utrikeshandels-teorier som kan komma i fråga och på grundval därav motivera de frågor som ställs och de metoder som används i den empiriska analysen. I avsnitt 4.5 specificeras den modell som används i den empiriska analysen, vilken utförs med hjälp av ekonometriska metoder och redovisas i kapitel 5.

4.1 Heckscher–Ohlin-teoremet

Presentationen av det teoretiska grundstoffet är här uppbyggd kring den teori som ligger till grund för den allra största delen av all empirisk analys av internationella handelsströmmar sedan 1930-talet, nämligen det s k Heckscher–Ohlin-teoremet eller faktorproportionsteoremet. Huvudtanken i detta teorem är att varje land har en viss uppsättning produktionsfaktorer (t ex arbetare och maskiner) och tenderar att exportera varor som i sin produktion kräver mycket av den resurs som landet har relativt god tillgång på, samt att landet tenderar att importera varor som kräver stora insatser av de i landet relativt knappa tillgångarna. Knappa resurser betingar relativt högre priser än sådana som finns i stora mängder. Men det är inte de absoluta mängderna av eller de absoluta priserna på produktionsfaktorerna som är utslagsgivande för utrikeshandelsstruktur och omfattning utan i stället de *relativa* mängderna eller priserna vid internationella jämförelser. Om prisrelationen mellan en maskintimme och en timmes arbetstid är 2 : 1 i Sverige och 3 : 1 i ett låglöneland, så innebär det att Sverige kommer att importera arbetsintensiva produkter från låglönelandet och exportera kapitalintensiva varor.¹ Även om låglönelandet skulle kunna producera både arbetsintensiva och kapitalintensiva varor mer effektivt, dvs med

¹ Med »intensitet» avses här och i det följande relationen mellan två produktionsfaktorer. En hög kapitalintensitet (= låg arbetsintensitet) representeras av en hög kvot K/L , där K representerar kapital och L arbetskraft.

mindre resursåtgång än Sverige, skulle båda parter vinna på ett handelsutbyte. Vinsten uppstår genom att man inriktar sig på den produktion som kräver relativt mycket av den resurs man har rik tillgång på (och som därför är relativt billig) och genom att man minskar produktionen av varor som kräver stora insatser av produktionsfaktorer som det råder knapphet på och som därför är dyra i jämförelse med utlandet. Det är således de komparativa och inte de absoluta fördelarna som är avgörande för utrikeshandelns inriktning. Vinsten erhålls alltså genom överflyttning av resurser till (specialisering på) den typ av produktion där man har den högsta relativa produktiviteten.

4.2 Förutsättningar för Heckscher–Ohlin-teoremet

För att Heckscher–Ohlin-teoremet skall gälla, dvs att utrikeshandelns inriktning bestäms av komparativa fördelar, måste följande förutsättningar i princip vara uppfyllda:²

1) *Alla varor och produktionsfaktorer* förutsätts vara homogena och obegränsat rörliga inom varje land. Alla varor är rörliga över nationsgränserna (dvs »non-tradable goods» finns inte), medan produktionsfaktorerna är relativt orörliga internationellt. Antalet varor måste vara minst lika stort som antalet produktionsfaktorer.

2) *Efterfrågan* förutsätts vara sådan att inga efterfrågeomkastningar (»demand reversals») av sådan art förekommer, att ett land importerar varor i vars produktion landet har komparativa fördelar, dvs efterfrågestrukturen får inte vara så snedvriden att handelsströmmarna inte följer de komparativa fördelarna på produktionssidan. Vidare förutsätts att handelshinder kan förekomma, men de får inte vara så konstruerade att handelsströmmarnas riktning förändras. Handelshindren kan således generellt och starkt inskränka på varornas internationella rörlighet och därmed påverka utrikeshandelns volym. Däremot får de inte vara så utformade att någon speciell produktionsfaktor systematiskt skyddas.

3) *Produktionsfunktionerna* förutsätts vara identiska i alla länder och av sådan karaktär att en vara alltid i relation till andra varor (oavsett land) intensivt använder en viss produktionsfaktor i produktionen, oberoende av relativ faktortillgång och relativa faktorpriser i länderna. Detta innebär att inga omkastningar i rangordningen av branscher med avseende på faktorintensiteter förekommer.³ Inga externeffekter (t ex i form av miljöförstöring som behandlas

² De förutsättningar som behövs för att handelsströmmarna skall kunna analyseras är väsentligt svagare än de som behövs för att faktorprisutjämnning skall erhållas. Haberler [1961], s 18.

³ Antagandet att produktionsfunktionerna är identiska inom varje bransch innebär inte att alla länder måste välja samma faktorkombination för produktion av samma

olika i olika länder) antas förekomma. Stordriftsfördelar får i princip ej förekomma. I den mån de förekommer innebär de a) hårdare specialisering i utrikeshandeln och produktionen än som annars skulle vara fallet samt b) att det är omöjligt att förutsäga handelsströmmarnas riktning, såvida man inte samtidigt gör antaganden om antingen att stordriftsfördelarna är knutna till en viss produktionsfaktor eller att de först uppstår i ett visst land. Om man antar att stordriftsfördelarna är knutna till kapitalintensiteten, skulle ett land som har komparativa fördelar på kapitalintensiv produktion härigenom åtnjuta starkare fördelar än annars på denna typ av produktion. Men om man inte a priori kan fastställa till vilken produktionsfaktor stordriftsfördelarna är knutna, kan man i stället betrakta dem som en självständig produktionsfaktor och anta att ett visst land (eller grupp av länder) har komparativa fördelar på produktion i stor skala. Om man exempelvis antar att »stora länder kommer först», skulle handelsströmmarnas riktning delvis bestämmas av att länder med stor hemmarknad tillgodogör sig skalfördelar genom massproduktion av varor för vilka skaloptima är höga. För att komparativa fördelar grundade på skalfördelar skall uppstå, måste emellertid någon form av handelshinder förekomma — annars vore det ju omöjligt att segmentera världsmarknaden i små eller stora marknader.⁴

4.3 Några kommentarer till förutsättningarna

4.3.1 *Produktionsfaktorerna inte homogena internationellt*

Då det gäller förutsättningen om att produktionsfaktorerna måste vara homogena, dvs av samma kvalitet i alla länder och branscher, har en mängd kritik framförts. Leontief sökte förklara sin berömda paradox⁵ med att arbetskraften i USA är betydligt mera produktiv än arbetskraft i andra länder. Om man därför mätte arbetsinsatsen i effektiva enheter (»efficiency units») i stället för i antalet arbetare eller arbetstimmar, skulle USA:s export framstå som

vara. Om t ex priset på kapital är lägre i Sverige i förhållande till arbetslönen än i Portugal, kommer Sverige att välja en mera kapitalintensiv produktionsteknik än Portugal i *alla* branscher. Även om stora olikheter således kan förekomma i produktionstekniken för en viss vara i jämförelse mellan länder, är dock rangordningen av branscher inom varje land densamma.

⁴ Förekomsten av stordriftsfördelar och deras inverkan på utrikeshandeln påpekades redan av Ohlin [1967], och har empiriskt analyserats av bl a Hufbauer [1966] och Keesing [1968 b].

⁵ Leontief [1953] visade i en studie att en tillämpning av den enkla Heckscher–Ohlin-modellen på amerikanska input-output-data för 1947 gav motsatt utfall mot det väntade. Det visade sig nämligen då att USA:s export var mer arbetsintensiv och mindre kapitalintensiv än importen. Mycket av vad som skrivits på det utrikeshandels-teoretiska området sedan 1953 har varit inriktat på att förklara denna paradox. I en senare artikel tog Leontief upp möjligheten att förklara paradoxen med att homogenitetskravet inte var uppfyllt (Leontief [1956]).

mindre arbetsintensiv och importen som mera arbetsintensiv än som var fallet i Leontiefs ursprungliga beräkningar.

I själva verket har många av de teorier som skrivits om handelsströmmarnas bestämningsfaktorer under de senaste femton åren utgått från att arbetskraften inte är homogen utan i stället både bransch- och länderspecifik (Kravis [1956b], Keesing [1965] och [1966] samt Bharadway [1967]). Huvudtanken är att de högt industrialiserade länderna har en relativt riklig tillgång på tekniskt välutbildad arbetskraft och således specialiserar sig på tekniskt komplicerad produktion och tenderar att importera varor vars produktion kräver relativt stora insatser av mindre kvalificerad arbetskraft. Detta innebär att det inte längre är tillräckligt att undersöka den relativa tillgången på bara arbetskraft och kapital, dvs kapitalintensiteten, för att förutsäga handelsströmmarnas struktur och riktning, utan man tvingas ta med flera produktionsfaktorer i analysen. Ett sätt är att skilja mellan utbildad och icke utbildad arbetskraft, där skillnaden mellan dem är att den förra besitter s k *mänskligt kapital* i form av kunskaper och skicklighet. Mänskligt kapital liknar fysiskt kapital i den meningen att det fordrar investeringar som ger avkastning i form av ökad produktion. En välutbildad företagsledare kan t ex rationalisera produktionen så att produktiviteten stiger; en skicklig tekniker kan utveckla en ny produkt.

Naturligtvis kan arbetskraften uppdelas i en mängd olika grupper efter utbildning, yrkesskicklighet etc. Vilken indelningsgrund man än väljer, kan det existera stora gradskillnader mellan den mest skickliga (mest mänskligt kapitalintensiva) och minst skickliga typen av arbetskraft. För att få homogenitet kan man således tvingas disaggregera produktionsfaktorerna. Därmed frångår man den s k enkla versionen av Heckscher–Ohlin-teoremet, som bara tar upp det fall då det finns endast två varor, två produktionsfaktorer och två handelspartners. Om fler än två produktionsfaktorer är med i bilden, är det inte alltid möjligt att entydigt använda faktorproportionerna som index på komparativa fördelar och nackdelar. De komparativa fördelarna beror bl a på substitutionselasticiteten mellan faktorerna i produktionen, dvs i vilken utsträckning man kan ersätta en faktor med en annan i produktionen. Antag att det finns tre produktionsfaktorer: arbetskraft, kapital och råvaror. En produkt som kräver stor insats av råvaror på vilka landet i fråga har relativt god tillgång kan också kräva mycket kapital, på vilket landet kanske är fattigt. Då är det inte alltid möjligt att säga vilken vara landet kommer att specialisera sig på. Större realism i förutsättningarna köps alltså till priset av större komplexitet i analysen.

4.3.2 *Handelshinder*

Med handelshinder avses i denna studie handelshinder i vid bemärkelse, dvs förutom tullar även transportkostnader, kvoteringar, S-märkning, besiktning och andra icke-tariffära restriktioner. Alla dessa handelshinder inverkar

naturligtvis hämmande på varuutbytet mellan länder och har analyserats av en mängd författare. Travis [1964] menar att Leontief helt förbisett effekterna av tullar, subventioner, kvoterings etc, vilka tenderar att drabba just import av arbetsintensiva produkter särskilt hårt och därmed att minska dessas andel av totalimporten och sålunda åtminstone delvis förklara Leontief-paradoxen.⁶ Kravis [1956a] hävdar att de handelspolitiska hindren verkar diskriminerande gentemot handeln med vissa färdigvaror och i motsvarande mån favoriserande vad beträffar råvaruhandeln (dock inte jordbruksprodukter).

4.3.3 Faktoromkastningar

Vad beträffar förutsättningen angående rangordningen av branscher med avseende på faktorintensiteter har vissa författare hävdats att så kallade »factor reversals» inte bara förekommer utan till och med skulle vara vanliga (t ex Minhas [1963]). Om en vara är exempelvis kapitalintensiv i ett land och arbetsintensiv i ett annat, blir implikationerna av faktortillgången inte entydiga och det blir omöjligt att analysera handelsströmmarna med avseende på faktorintensiteter.⁷ Emellertid har flera studier (speciellt Hufbauer [1966] och Keesing [1968a]) visat, att även om faktoromkastningar kan förekomma i praktiken, så är de i varje fall inte vanliga utan begränsar sig till vissa för utrikeshandeln med industrivaror ganska oväsentliga sektorer.⁸

För att faktoromkastningar skall komma till stånd fordras inte bara att substitutionselasticiteten mellan olika produktionsfaktorer varierar mellan branscher utan också att de relativa faktorpriserna skiljer sig väsentligt internationellt.⁹ Speciellt inom stora delar av den tyngre industrin har det visats att substitutionselasticiteten mellan arbetare och kapital i existerande anläggningar är ganska ringa, vilket innebär att faktorintensiteterna måste vara relativt likartade internationellt, oavsett skillnader i relativa faktorpriser. Faktoromkastningar påträffas framför allt inom jordbruket. Eftersom denna sektor utesluts i föreliggande studie, utgör inte faktoromkastningar något större problem i den empiriska analysen.

⁶ Detta visas bl a också i en pågående IUI-studie av Lars Lundberg om handelshinderns verkningar, där det framgår att de svenska tullarna är negativt korrelerade med den fysiska kapitalintensiteten. Samma resultat erhöles också av Carlsson & Ohlsson [1972], som också visar att tullar är negativt korrelerade även med järn- och trävaruintensiv produktion.

⁷ Det finns anledning att påpeka, att den enkla versionen av Heckscher–Ohlin-teoremet endast har statisk och inte dynamisk innebörd. Förändringar i faktorproportionerna över tiden mellan länder är inte i och för sig oförenliga med Heckscher–Ohlin-teoremet, eftersom detta bara hänför sig till en viss tidpunkt. Faktoromkastningar mellan branscher i en jämförelse över länder vid en viss tidpunkt har däremot förödande konsekvenser för teorin.

⁸ De faktoromkastningar som har konstaterats tycks bl a bero på vilken aggregationsnivå som används. Ju större heterogeniteten inom branscherna är, desto större är möjligheterna att rangordningen omkastas.

⁹ Vidare måste substitutionselasticiteten vara skild från både 0 och oändligheten.

Problemet med faktoromkastningar tas upp till mera utförlig behandling i appendix B. Där ges också några praktiska exempel på kostnadsberäkningar med avseende på olika produktionsteknik.

4.4 Andra teorier

Det finns naturligtvis flera teorier än Heckscher–Ohlin-teorin för att förklara utrikeshandelsströmmarna. Eftersom syftet här endast är att lägga grunden till den empiriska analysen, tas bara Burenstam Linders teori och den s k produktcykelteorin upp till behandling. Båda dessa kan ses som komplement till Heckscher–Ohlin-teorin.

4.4.1 Burenstam Linders teori

Burenstam Linders teori [1961] går ut på att förklara varför den största delen av världshandeln äger rum mellan de industrialiserade länderna, vilka är relativt likartade i sin ekonomiska struktur och relativa faktortillgång, snarare än mellan industriländerna och låglöneländerna, vars komparativa fördelar ligger på diametralt motsatta områden, men mellan vilka handeln är relativt blygsam. Burenstam Linders grundläggande tes är att varje lands export av industrivaror bestäms av den inhemska efterfrågans struktur, medan handeln med råvaror bestäms av den relativa tillgången på råvaror i enlighet med faktorproportions-teorin.

Skillnaden mellan denna teori och Heckscher–Ohlin-teorin är dels att efterfrågesidan spelar en aktiv i stället för passiv roll när det gäller att bestämma handelsströmmarnas riktningar, dels att faktorproportioner är av intresse endast då det gäller handeln mellan u-länder och i-länder. För att förklara handelsströmmarna mellan i-länderna inbördes är den enkla faktorproportions-teorin otillräcklig. Burenstam Linder menar att man måste ta hänsyn till skillnader i efterfrågans struktur vid analys av handeln mellan i-länderna.

4.4.2 Produktcykelteorin

Produktcykelteorin, företrädd av bl a Vernon [1966] och Hirsch [1967], kan sägas utgöra en kombination av faktorproportionsteorin, Burenstam Linders teori samt iakttagelsen att olika varor vid en viss tidpunkt befinner sig på olika stadier i sin produktcykel. Exempelvis kan en stor del av USA:s handel förklaras av att vissa produkter *inte* är standardvaror utan i stället specialvaror som initieilt kräver stora insatser av forskning och utveckling och välutbildad personal. Över tiden förändras sedan varan till sin karaktär i den meningen att den standardiseras och småningom massproduceras med stora insatser av kapital och billig arbetskraft. Samtidigt överförs produktionen till andra

länder, först till andra industrialiserade länder (ofta via licenstillverkning eller dotterbolag) och slutligen till låglöneländerna, varifrån varan exporteras tillbaka till USA. Produktcykeln innebär alltså att varan är arbetsintensiv när den till en början exporteras från USA och att den har blivit kapitalintensiv (i förhållande till exporten) när den slutligen importeras till USA.¹⁰

4.4.3 *Implikationer för den empiriska analysen*

Burenstam Linders teori är av principiellt intresse i denna studie, eftersom den framhåller begränsningen av faktorproportionsteorins tillämpningsområde. Medan handeln mellan industriländerna förklaras i endast ringa utsträckning av de relativt små skillnaderna i faktorproportioner, förklaras handeln mellan u-länder och i-länder främst genom förekomsten av stora skillnader i relativ faktortillgång. Detta gör att faktorproportionsteorin kan användas, om än inte i sin enkla form, vid analysen av Sveriges import från låglöneländer. Om i stället Sveriges totala utrikeshandel (dvs även handeln med i-länderna) skulle analyseras, skulle en mera komplicerad modell behöva användas. Ökar man antalet länder (eller ländergrupper) vars handelsstruktur skall analyseras till fler än två, uppstår genast svårigheten att bestämma i vilka riktningar handelsströmmarna kommer att gå och vilken varustruktur de kommer att få. Om Sverige har komparativa fördelar på ett visst produktområde (t ex datorer) gentemot låglöneländerna, kan det ha komparativa nackdelar på samma område gentemot t ex USA.

Produktcykelteorin är av intresse för den empiriska analysen därför att den påvisar betydelsen av dels en produktionsfaktor, nämligen tekniskt kunnande, som kan antas finnas i relativt riklig mängd i industriländerna men knappast i låglöneländerna, dels förändringar över tiden i produktionstekniken som påverkar låglöneimportens struktur.

4.5 Modellen

4.5.1 *Förutsättningar*

De förutsättningar som angavs i avsnitt 4.2 antas i princip gälla i den empiriska analysen. Med hänsyn till kommentarerna i föregående avsnitt måste dock vissa begränsningar och kompletteringar göras.

Som redan nämnts är det principiellt betydelsefullt dels att analysen kan begränsas till handeln mellan två ländergrupper, nämligen Sverige och låglöneländerna, dels att dessa ländergrupper intar extrempositioner vad beträffar det

¹⁰ Denna teori kan användas till att förklara Leontief-paradoxen. Eftersom Leontief inte skilde på olika slag av arbetskraft, kom USA:s export att framstå som arbetsintensiv, medan den i själva verket är intensiv främst med avseende på högkvalificerad arbetskraft.

spektrum av relativa faktortillgångar som kan observeras i verkligheten. Den information som går förlorad genom att aggregera alla låglöneländer till en enda grupp uppvägs av den därmed klarare analysen, den större representativiteten vad beträffar enskilda varugrupper samt det faktum att viss analys görs också för vissa grupper av låglöneländer separat.

I den enkla versionen av Heckscher–Ohlin-teoremet (dvs då antalet länder, varor och produktionsfaktorer är lika med två vardera) kan det förutsägas vilken vara som kommer att exporteras och vilken som kommer att importeras. Om man frångår den enkla modellen såtillvida att antalet varor tillåts vara större än två, kan man inte längre ange alla varor som kommer att exporteras respektive importeras. Däremot kan en rangordning göras av alla varor med avseende på deras faktorintensitet (om antalet faktorer fortfarande antas vara två). Om exempelvis Sveriges komparativa fördelar antas ligga på kapitalintensiv och låglöneländernas på arbetsintensiv produktion, kommer Sverige att från låglöneländerna importera de mest arbetsintensiva varorna och till dem exportera de mest kapitalintensiva. För varor med genomsnittliga faktorintensiteter ges dock inga klara implikationer utan specifik information om efterfrågans struktur.

Som redan antytts har en stor del av den moderna litteraturen på faktorproportionsteoriområdet visat att en uppdelning på enbart arbete och kapital är otillräcklig för att förklara handelsströmmarna. Det är således nödvändigt att utöka inte bara antalet varor utan också antalet produktionsfaktorer som inkluderas i analysen. Olika kategorier av arbete måste särskiljas, eftersom arbetskraften skiljer sig kvalitativt mellan branscher och länder. Som antytts ovan har termen »mänskligt kapital» kommit att användas för att beteckna skillnaden i kvalifikationer mellan utbildad personal och utbildad arbetskraft. Olika kategorier av arbete kan förenas med kapital i produktionen; det finns därför ingen anledning att förmoda att produktion som kräver stora insatser av kapital också kräver en viss typ av arbetsinsats. Härigenom skapas problemet att man måste skilja på mer än två produktionsfaktorer. Som vi sett tidigare innebär detta att man inte entydigt kan klassificera varor med avseende på *ett* index och samtidigt entydigt klassificera varorna med avseende på dessas komparativa fördelar.

För att undvika denna svårighet kan man gå tillväga på två olika sätt. Det ena är att välja en enda faktorintensitet som den mest utslagsgivande i den svenska importen från låglöneländerna. Om man väljer den mänskliga kapitalintensiteten vinner man den fördelen att man kan rangordna svenska industribranscher med avseende på denna intensitet och samtidigt erhålla en förutsägelse om låglöneimportens relativa storlek. Nackdelen med detta förfaringsätt är naturligtvis att man förlorar i generalitet. För det första finns det säkert flera faktorer som påverkar Sveriges import från låglöneländerna. För det andra

minskar möjligheterna att analysera hela den svenska importen (dvs inte bara från låglöneländerna), nämligen om den mänskliga kapitalintensiteten är mindre utslagsgivande i Sveriges totala import än i låglöneimporten. Men eftersom vi är intresserade främst av låglöneimportens struktur är den senare invändningen inte så allvarlig.

Den andra möjligheten är att i stället för flera olika intensiteter (t ex fysisk och mänsklig kapitalintensitet) använda ett enda sammanfattande mått på ett lands komparativa fördelar, nämligen produktiviteten (förädlingsvärdet per arbetare eller sysselsatt). Detta mått, som tidigare använts av Lary [1968] och MacDougall [1968], innebär att man vid bestämmande av komparativa fördelar kan ta hänsyn till både fysiskt och mänskligt kapital, fastän man inte nödvändigtvis kan skilja på dessa två former av kapital rent empiriskt.

Hög produktivitet reflekterar stora insatser av mänskligt och fysiskt kapital i produktionen, medan låg produktivitet reflekterar hög arbetsintensitet. Man kan sålunda klassificera alla varor med låg produktivitet som potentiella importvaror och alla varor med hög produktivitet som potentiella exportvaror.

Om man inte är intresserad av att kunna skilja mellan inflytandet av mänskligt och fysiskt kapital på utrikeshandeln, förefaller denna metod vara tilltalande. Men för att man skall kunna aggregera fysiskt och mänskligt kapital krävs i princip att de är obegränsat utbytbara mot varandra. Det finns emellertid mycket som talar för att de är endast begränsat utbytbara (hela den existerande litteraturen om mänskligt kapital innebär ju detta). Man kan naturligtvis hävda att fysiskt och mänskligt kapital inte nödvändigtvis är mindre substituerbara mot varandra än exempelvis olika kategorier av arbetskraft. På grund härav, men framför allt på grund av Larys resultat, kan det vara motiverat, trots de invändningar som kan resas, att pröva hypotesen empiriskt.

Mot bakgrund av bristerna hos de båda nämnda metoderna förefaller det önskvärt att även pröva en mera generell metod, som dock innebär att man frånhänder sig möjligheten att entydigt klassificera varor som potentiella »låglöneimportvaror» eller »andra varor» med avseende på en given produktionsfaktor. Men om man inkluderar mer än en produktionsfaktor i analysen borde man kunna förklara mera av variansen mellan branscher i låglöneimporten. Förutom teknikerintensiteten (som mått på mänskligt kapital) skulle man då kunna inkludera även fysiskt kapital, förekomsten av stordriftsfördelar och råvaror, inflytande av tullar, länderdiskriminering vid offentlig upphandling och andra former av handelshinder, samt eventuellt andra faktorer som kan bedömas inverka på låglöneimportens omfattning. (Det är emellertid omöjligt att i föreliggande utredning formellt analysera handelshindrens betydelse.)

På grund av att det inte finns någon principiell anledning att på förhand förkasta någon av de tre nämnda metoderna, kommer alla tre att prövas.

Eftersom det är strukturen av den svenska importen från låglöneländerna och

inte exporten dit som är av primärt intresse i denna studie, begränsas analysen helt till importsidan. Detta har ingen principiell betydelse, eftersom vi har valt att analysera endast dessa två ländergruppers handel med varandra, där den ena ländergruppens import är den andras export och vice versa. Däremot reduceras det erforderliga datainsamlingsarbetet högst avsevärt genom denna begränsning.

4.5.2 Beroende variabler

Vad är det då vi egentligen vill förklara? Främst är det den svenska låglöneimportens relativa omfattning inom olika varuområden. De mått som härvid kan komma ifråga är dels låglöneimportens andel av den totala importen i varje bransch, dels dess andel av den totala marknadstillförseln i varje bransch. (Att aggregationsnivån »bransch» valts beror på att de enda tillgängliga förklaringsvariablerna finns i industristatistiken som redovisas på branscher.) Förhållandet mellan dem åskådliggörs i följande ekvation

$$L/T = (L/M) \cdot (M/T),$$

där L = låglöneimport, T = tillförsel och M = total import. Härav framgår att L/T påverkas av variationer i såväl L/M som M/T , dvs för att förklara L/T fordras att man kan förklara inte bara L/M utan även M/T . För det senare fordras emellertid en generell modell av utrikeshandelns bestämningsfaktorer. Redan härav står det klart att det är betydligt mera komplicerat att förklara L/T än L/M , varför man också kan vänta sig bättre resultat i den här använda modellen för den senare än för den förra variabeln.

Om man så vill kan man kalla M/T den genomsnittliga importbenägenheten i en bransch. Vad som bestämmer denna är, förutom de produktionsfaktorer som också antas bestämma L/M ,¹¹ relativa transportkostnader och andra former av implicita och explicita handelshinder (offentlig upphandling, vissa säkerhets- och liknande föreskrifter såsom S-märkning, besiktning etc, samt tullar och kvantitativa handelsrestriktioner). Problemet består därför i att finna variabler som kan sägas representera dessa handelshinder (se nästa kapitel).

Den variabel som modellen kan förväntas bäst förklara är således L/M . Egentligen är L/T av ännu större intresse vid en bedömning av de inhemska producenternas konkurrensläge (jfr avsnitt 1.4.3), men huruvida tillfredsställande skattningar av denna variabel kan erhållas beror bl a på tillgången på data om handelshinder.

¹¹ Egentligen är detta förhållande något mera komplicerat, eftersom man inte kan bortse från möjligheten att vad som för Sveriges del konstituerar en komparativ fördel gentemot låglöneländerna inte nödvändigtvis utgör någon komparativ fördel i vår handel med de mest avancerade industriländerna. Just genom den stora heterogeniteten hos våra handelspartners är det oerhört komplicerat att formulera en generell modell av Sveriges utrikeshandel.

Även om L/M och L/T är av primärt intresse kan det vara värdefullt att också göra skattningar av de olika ländergruppernas andel av importen. Sålunda kommer beräkningar av Sydeuropas, Sino-Sovjets, u-ländernas och Japans andelar av Sveriges totala import att företas i syfte att utröna om det finns strukturella skillnader mellan dessa ländergruppers industrivaruexport till Sverige.

4.5.3 Oberoende variabler

Enligt Heckscher–Ohlin-teoremet är det i första hand den relativa faktortillgången som styr handelsströmmarna. Vilka produktionsfaktorer kan Sverige då sägas ha i speciellt riklig mängd i jämförelse med låglöneländerna? Detta kan diskuteras med utgångspunkt från de empiriska studier som gjorts av Sveriges utrikeshandel.

En studie gjord av Carlsson & Ohlsson [1972] visar att den svenska exportens huvudsakliga bestämningsfaktorer är *a)* god tillgång på tekniskt kunnande samt *b)* tillgång på träråvaror i kombination med *c)* hög kapitalintensitet. Om man i stället för att betrakta enbart det exporterande ledet i produktionsprocessen tar hänsyn även till övriga produktionsled (dvs om man betraktar hela produktionsprocessen från råvaran till den slutliga produkten) visar sig både järn- och träråvaror samt tillgång på teknisk personal vara de viktigaste bestämningsfaktorerna. Däremot spelar den fysiska kapitalintensiteten vid denna ansats ingen roll alls. Korrelationen mellan kapitalintensitet och råvaruintensitet befinns vara starkt positiv. Dessa resultat tolkas så att det egentligen är råvarutillgångarna som avgör den mycket höga kapitalintensiteten i den svenska exporten, medan kapitalets självständiga roll är oklar. Däremot är implikationerna mycket klara vad gäller tekniskt kunnande: den relativa tillgången på teknisk personal utgör en stark komparativ fördel för Sverige i utrikeshandeln.

Det sistnämnda resultatet bekräftas av Keesings studier [1965] och [1968], som dock bygger på amerikanska åtgångstal (för 1963) av olika yrkeskategorier i produktion av enskilda varugrupper. Under antagandet att dessa åtgångstal är representativa för alla länder gjorde Keesing en jämförelse av olika länders (däribland Sveriges) export- och importstruktur. Han fann då att Sverige har komparativa fördelar på produktion som kräver stor insats av yrkesarbetare men däremot inte av de mest »skill»-intensiva grupperna av arbetskraft (forsknings- och utvecklingspersonal och liknande). I en annan internationell jämförelse som också grundar sig på amerikanska data fann Hufbauer [1970] att Sveriges export präglas av hög fysisk kapitalintensitet, högt utbildad arbetskraft, stordriftsfördelar samt en stor andel nya produkter. Importen uppvisar motsatta tendenser.

Om Sverige alltså kan förutsättas ha komparativa fördelar på mänskligt kapitalintensiv produktion generellt i handeln med utlandet, torde dessa för-

delar vara ännu starkare i handeln med låglöneländerna. Det mänskliga kapitalet (högt utbildad arbetskraft) förefaller vara den mest knappa och svårast förvärvade resursen i låglöneländerna, som däremot har riklig tillgång på lågkvalificerad arbetskraft i jämförelse med industriländerna.

Som nämnts är implikationerna av de nämnda studierna med avseende på den fysiska kapitalintensiteten något oklara, speciellt med hänsyn till det starka sambandet mellan kapitalintensitet och råvaruintensitet. Även om det råder brist på inhemskt kapital i låglöneländerna, är det inte nödvändigt att kapitalkostnaderna där är högre än i industriländerna; kapitalöverföring till låglöneländerna sker i form av dels u-hjälp, dels direkta investeringar (de senare i enlighet med produktcykelteorin). Genom kapitalets internationella rörlighet försvagas således industriländernas komparativa fördelar på fysiskt kapitalintensiv produktion. Trots detta förefaller det rimligt att som arbetshypotes anta att Sverige har komparativa fördelar på fysiskt kapitalintensiv produktion i handeln med låglöneländerna.

I enlighet med vad som nämnts tidigare kommer även en kombination av fysiskt och mänskligt kapital att användas i de empiriska beräkningarna. Detta mått utgörs av produktiviteten (förädlingsvärdet per anställd). Hypotesen är att Sverige har komparativa fördelar på produktion som är kapitalintensiv i både mänsklig och fysisk bemärkelse.

Vad beträffar råvaror har Sverige i förhållande till flertalet låglöneländer rik tillgång på endast två slag, nämligen järnmalm och skogsråvaror. På övriga råvaror, framför allt icke-järnmetaller, olja och kemikalier, har vi dock komparativa nackdelar. Om någon råvaruvariabel skall inkluderas i analysen måste hänsyn tas till dessa förhållanden. Hypotesen kan utformas så att Sverige har komparativa fördelar på produktion som kräver stora insatser av järnmalm och träråvaror och komparativa nackdelar vad beträffar övriga råvaror.

Enligt förutsättningarna i avsnitt 4.2 är det möjligt att förutom faktorproportioner ytterligare två variabler kan påverka handelsströmmarna, nämligen stordriftsfördelar och handelshinder. När det gäller den förra antyder som nämnts Hufbauers resultat att Sverige i sin totala handel med utlandet har komparativa fördelar på produktion i stor skala. Detta förefaller rimligt med tanke på att en stor del av den svenska exporten består av papper och pappersmassa samt järn- och stålprodukter som produceras i stora företag. Eftersom bl a en FN-studie¹² framhävt betydelsen av skalekonomier som komparativ fördel för industriländerna är det rimligt att anta att Sverige har stordriftsfördelar i handeln med låglöneländerna.

Handelshinder i vid bemärkelse (avsnitt 4.3.2) har också enligt förutsättningarna en viss hämmande effekt på utrikeshandeln generellt och naturligtvis

¹² UNCTAD, Trade in Manufactures of Developing Countries, 1969 Review, Document TD/B/C.2/Rev 1, s 46-62.

även på den svenska låglöneimporten. Man väntar sig alltså att ju högre handelshindren är, desto mindre är låglöneimporten.

De mått som används på de här uppräknade variablerna anges i kapitel 5. Här har syftet varit endast att diskutera vilka variabler som rent teoretiskt hör hemma i modellen.

4.5.4 Sammanfattning av modellen

Den modell vi kommit fram till och som kommer att testas i kapitel 5 med hjälp av regressioner består av följande tre alternativa huvudhypoteser:

- 1) $L/M = f(K_m)$
- 2) $L/M = f(K_m, K_f, S)$
- 3) $L/T = f(K_m, K_f, S, R, H)$

där L = låglöneimport, M = total import, T = tillförsel, K_m = mänskligt kapital, K_f = fysiskt kapital, S = stordriftsekonomier, R = råvarutillgångar och H = handelshinder.

Den första hypotesen uttrycker förhållandet att låglöneimportens andel av den totala importen är en funktion av det mänskliga kapital som används i produktionen. I den andra hypotesen tas hänsyn även till fysiskt kapital och stordriftsfördelar. I den tredje hypotesen slutligen är låglöneimportens andel av tillförseln den beroende variabeln. Eftersom denna variabel kan uttryckas som produkten av låglöneimportens andel av den totala importen och den totala importens andel av tillförseln, påverkas den även av faktorer som inverkar på den sistnämnda men inte på den förra. Handelshinder är en faktor som påverkar den totala importens omfattning men inte nödvändigtvis dess fördelning på låglöneimport och annan import. Eftersom vi i denna studie begränsar oss till att analysera import och inte export kan även råvarutillgången i Sverige antas inverka mera på den totala importens omfattning i relation till tillförseln än på dess fördelning på låglöneländer och övriga länder.

Sverige antas ha komparativa fördelar med avseende på alla de inkluderade produktionsfaktorerna. Detta innebär att ju mera av dessa som används i produktionen, ceteris paribus, desto mindre bör låglöneimporten vara. Beträffande handelshinder antas att ju högre dessa är, desto mindre är den totala importen och därmed även låglöneimporten. Rent tekniskt innebär detta att alla de inkluderade variablerna förväntas erhålla negativa koefficienter i regressionerna.

Om man i stället för det mänskliga kapitalet använder en kombination av mänskligt och fysiskt kapital, K_{m+f} , kan modellen formuleras på följande sätt:

$$(1a) \quad L/M = f(K_{m+f})$$

$$(2a) L/M = f(K_{m+f}, S)$$

$$(3a) L/T = f(K_{m+f}, S, R, H).$$

Hypoteserna 1), 1a), 2) och 2a) prövas också för de fyra länderområdena, dvs L/M byts ut mot Sydeuropas, Sino-Sovjets, u-ländernas och Japans andel av importen.

Den svenska låglöneimportens struktur

I detta kapitel är syftet att analysera låglöneländernas andelar av den svenska importen dels för att utreda vilka faktorer som kan tänkas bestämma dessa, dels för att skapa underlag för en bedömning av den möjliga framtida utvecklingen. Den i kapitel 4 beskrivna faktorproportionsteorin är den teori som kommer att användas i strukturanalysen. Detta innebär alltså att vi är intresserade av att veta i vilken utsträckning åtgång av arbetskraft och kapital, tekniskt kunnande, produktionsanläggningarnas storlek, tillgången på råvaror och förekomsten av handelshinder kan förklara låglöneimportens struktur.

Data om svensk industriproduktion erhålls från industristatistiken. Därför används i detta och följande kapitel industristatistikens branschindelning enligt Standard för svensk näringsgrensindelning (SNI) som grund vid den statistiska analysen. Eftersom utrikeshandelsstatistiken har en annan indelning (den s k Brysselnomenklaturen) än industristatistiken har en omgruppering av utrikeshandelsstatistiken måst göras enligt en nyckel mellan SNI och Brysselnomenklaturen som tillhandahållits av statistiska centralbyrån. Eftersom livsmedel inte räknas som industrivaror i föreliggande utredning (jfr s. 21) har livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustrierna uteslutits från den statistiska analysen. All annan tillverkningsindustri på fyrställig SNI-nivå¹ omfattar 65 branscher. Av dessa ingår 55 i analysen.² Vilka dessa branscher är framgår av tabell 24, där

¹ En lägre, dvs mer detaljerad, aggregeringsnivå, t ex fem- eller sexställig nivå, hade naturligtvis kunnat väljas men befanns olämplig. Dels hade omgrupperingen av utrikeshandelsstatistiken blivit betydligt besvärligare, eftersom lägre än fyrställig nivå innefattar en mängd varor som utgör delar av Brysselgrupper; dels befanns den fyrställiga nivån ge tillräckligt antal observationer för att kunna bilda underlag för ekonometrisk analys.

² De uteslutna branscherna är pälshälsning (3232) — utesluten på grund av bristfällig överensstämmelse mellan industristatistiken och utrikeshandelsstatistiken, vilket leder till att exporten blir större än produktionen. Troligen beror detta på att ett stort antal arbetsställen har mindre än 5 anställda (den lägre gränsen för industristatistiken). Fem branscher är uteslutna på grund av sin heterogena karaktär: Övriga kemiska produkter (3529), övriga mineralvaror (3699), övriga maskiner och maskinreparationer (3829), övriga elektriska produkter och elreparationer (3839) samt övrig tillverkning (3909); två branscher är uteslutna på grund av frånvaro av produktionsdata i industristatistiken: Stationära turbiner och motorer (3821) och urtillverkning (3853), varav den senare inräknas i instrumenttillverkning. Petroleumraffinering (3530) har uteslutits på grund av sin nära anknytning till råvaruproduktion, som bl a reflekteras

branscherna rangordnats med avseende på den procentuella andel av den totala tillförseln³ till den svenska marknaden inom respektive bransch som härstammar från låglöneländerna utom Japan. Anledningen till att Japan exkluderats är, förutom att detta synes motiverat med hänsyn till diskussionen i avsnitt 1.3.1, att detta land har en till stor del annorlunda struktur i sin handel med Sverige än de övriga låglöneländerna, vilket kommer att framgå nedan.

Kapitlet disponeras på följande sätt. I avsnitt 5.1 ges en kort branschöversikt med utgångspunkt från tabell 24. Avsnitt 5.2 beskriver de data som används i den statistiska analysen av låglöneimportens bestämningsfaktorer enligt den modell som formulerades i kapitel 4. Vissa samband illustreras grafiskt. Den statistiska analysen inleds i avsnitt 5.3 med ett studium av en korrelationsmatris över de inkluderade beroende och oberoende variablerna. Avsnitt 5.4 fullföljer den statistiska analysen med en presentation av resultaten från den regressionsanalys som görs i det följande. De statistiska resultaten sammanfattas i avsnitt 5.5.

5.1 Branschöversikt

Bland de tjugo främsta branscherna i tabell 24 ingår textil- och konfektionsindustri, läder- och skoindustri, vissa metallprodukter (särskilt icke-järnprodukter), sportartiklar, vissa kemiska produkter samt tegel, porslin och keramik. Dessutom har låglöneländerna (särskilt Öststaterna) ganska stora marknadsandelar på vissa trävaror.

En jämförelse av kolumnerna i tabellen är belysande. För det första är det tydligt att korrelationen mellan låglöneländernas andel av tillförseln exklusive och inklusive Japan är mycket stark; korrelationskoefficienten är 0,855. Motsvarande koefficienter mellan låglöneländernas andel (exkl Japan) av tillförseln och dess andel (inkl Japan) av importen respektive mellan den förra och den totala importens andel av tillförseln är 0,697 respektive 0,244. Detta innebär alltså, att om man skulle rangordna branscherna efter de senare kolumnerna i stället för efter kolumn 3, så skulle ordningen bli en helt annan.

Det är att märka att kolumn 4 (låglöneimportens andel av tillförseln) i tabellen är lika med produkten av kolumn 5 (låglöneländernas andel av den totala importen) och kolumn 6 (den totala importens andel av tillförseln), dvs av benägenheten att importera från låglöneländerna vid en given import samt den allmänna importbenägenheten.

i en importandel som ligger ca fyra standardavvikelser över genomsnittet och därmed skulle förvanska regressionsberäkningarna. Slutligen har byggande och reparation av fartyg och båtar (3841) uteslutits på grund av de stora variationerna från år till år i utrikeshandeln.

³ Den totala tillförseln definieras som summan av inhemsk produktion + import-export.

De branscher som är mest utsatta för låglöneimport är inte nödvändigtvis de som också får utstå den största totala importen. Vissa branscher är hårt utsatta för priskonkurrens trots en relativt låg importandel genom att en stor del av (den relativt ringa) importen kommer från låglöneländerna. Exempel härpå är trävaruindustrierna. På samma gång finns det branscher som har mycket höga importandelar men som ändå klarar sig bra på grund av andra konkurrensmedel än pris, särskilt genom specialisering inom begränsade varusortiment, t ex instrument och teleprodukter. Men då det gäller att undersöka vilka branscher som är mest utsatta för konkurrens från låglöneländerna är låglöneimportens andel av marknadstillförseln den relevanta variabeln.⁴ Den bild som ges i tabell 24 överensstämmer ganska väl med den gängse uppfattningen om vilka branscher som är mest utsatta för låglönekongurrens.

En annan typ av jämförelse som kan göras är mellan låglöneländernas andel av tillförseln inklusive och exklusive Japan. Eftersom Japan är inräknat i kolumn 4 men inte i kolumn 3, visar skillnaden mellan dessa Japans andelar av den totala tillförseln till den svenska marknaden (tabell 25).

Av tabellen framgår 1) att Japans varustruktur i handeln med Sverige skiljer sig avsevärt från låglöneländernas i allmänhet samt 2) att Japans varustruktur är teknologiskt betydligt mera avancerad än övriga låglöneländers. Dessutom avviker Japans varustruktur från övriga låglöneländers inom flera av dessa branscher; exempelvis utgörs Sveriges import från Japan inom branschen cyklar och motorcyklar nästan helt av motorcyklar, medan det för övriga låglöneländer rör sig nästan enbart om cyklar. Denna teknologiskt mera komplicerade varustruktur i kombination med Japans höga bruttonationalprodukt per capita i jämförelse med andra låglöneländer talar för att Japan inte längre bör betraktas som ett låglöneland vad beträffar dess export till Sverige. Detta innebär inte att Japan inte fortfarande skulle vara ett låglöneland i vissa avseenden och i vissa branscher; det väsentliga i detta sammanhang är att detta inte kommer till uttryck i handeln med Sverige.

5.2 Samband mellan låglöneimport och produktionsstruktur : Beskrivning av data

5.2.1 Beroende variabler

Enligt den teoretiska modell som beskrivits i föregående kapitel (se avsnitt 4.5) skall låglöneimportens omfattning mätas med följande mått (alla dessa hänför

⁴ Det är nödvändigt att skilja mellan olika former av konkurrens. På en marknad som utmärks av fri konkurrens sker konkurrensen främst i form av priskonkurrens. På en oligopolistisk marknad sker den däremot främst genom produktutformning och marknadsföring. Låglöneimporten kan sägas utgöra ett exempel på priskonkurrens; man kan till och med säga, att låglöneimporten innebär priskonkurrens, medan den senare naturligtvis kan uppstå utan låglöneimport. Handeln mellan industriländerna använder å andra sidan ofta andra medel än priskonkurrens.

Tabell 24. Rangordning av branscher (enligt SNI) efter låglöneländernas (utom Japan) andel av tillförseln 1969

Rang- ordning 1	Bransch 2	Låglöne- ländernas (exkl Japan) andel av tillförseln 3	Låglöne- ländernas (inkl Japan) andel av tillförseln 4	Låglöne- ländernas (inkl Japan) andel av importen 5	Totala importens andel av tillförseln 6
1	3220 Kläder	13,4	13,7	36,3	37,7
2	3231 Lädervaror	12,1	12,3	25,1	49,1
3	3720 Icke-järnmetall- varor	11,7	11,7	29,1	40,2
4	3212 Textilsömnad	9,9	10,5	38,2	27,4
5	3211 Garner och vävnader	9,1	10,5	24,5	42,9
6	3214 Mattor	9,1	9,5	16,8	56,3
7	3903 Sportartiklar	8,6	13,1	32,9	40,0
8	3540 Smörjmedel, asfalt- och kol- produkter	7,2	7,2	21,7	33,3
9	3511 Kemikalier	7,0	7,6	14,8	50,9
10	3233 Reseeffekter, handväskor	6,9	10,5	31,5	33,5
11	3312 Träförpackningar	5,6	5,9	72,5	8,1
12	3213 Trikåvaror	5,2	5,4	15,8	34,4
13	3215 Tågvirke och bindgarn	4,7	6,0	24,4	24,6
14	3240 Skor	4,5	5,2	9,9	52,8
15	3691 Tegelvaror	4,4	5,4	14,6	37,3
16	3902 Musikinstrument	4,3	9,4	13,5	69,7
17	3512 Gödsel- och ogräsbekämp- ningsmedel	3,9	3,9	11,9	32,8
18	3610 Porslin och lergods	3,9	6,7	21,3	31,2
19	3710 Järn-, stål-, ferro- legeringsprod.	3,5	4,1	14,9	27,4
20	3320 Möbler, ej av metall	3,4	3,9	34,9	11,3
21	3319 Övriga trävaror	3,2	4,1	39,6	10,4
22	3844 Cyklar och motorcyklar	3,1	5,0	11,5	43,4
23	3849 Övriga transport- medel	3,1	3,1	12,5	24,7
24	3620 Glas och glas- varor	2,8	3,2	8,5	37,5
25	3823 Metall- och trä- bearbetnings- maskiner	2,3	2,8	6,6	42,3
26	3559 Övriga gummi- varor	2,1	2,5	10,9	23,3
27	3219 Övriga textilvaror	2,0	5,0	12,3	40,2
28	3901 Guld- och silver- varor	2,0	5,7	11,6	49,1
29	3551 Däck och slangar, gummirep	1,9	2,1	8,1	25,7
30	3852 Foto- och optik- varor	1,7	15,8	18,4	85,9

Tabell 24 (forts)

1	2	3	4	5	6
31	3311 Trämateri- och byggn-snickrier	1,5	1,8	24,4	7,2
32	3522 Läkemedel	1,1	1,2	3,5	33,9
33	3811 Verktyg och redskap	1,1	3,0	13,2	22,7
34	3851 Instrument	0,9	3,5	5,5	64,0
35	3812 Metallmöbler	0,8	1,1	2,9	36,8
36	3560 Plastvaror	0,5	1,0	3,3	31,0
37	3825 Data-, kontors- maskiner	0,5	2,7	3,5	76,8
38	3832 Teleprodukter	0,5	2,4	5,8	41,1
39	3819 Övriga metall- varor	0,4	0,6	3,0	20,0
40	3831 Elmotorer, generatorer, el apparater	0,4	0,5	1,7	27,9
41	3833 Elektriska hus- hållsapparater	0,4	0,6	2,7	20,7
42	3822 Jordbruks- maskiner	0,3	0,4	1,3	30,0
43	3824 Övriga varu- bearbetande maskiner, byggn- maskiner	0,3	0,6	1,3	49,4
44	3513 Konstfiber- och plastvaror	0,3	1,9	3,9	48,4
45	3420 Grafiska pro- dukter	0,2	0,3	5,7	5,1
46	3411 Massa och papper	0,1	0,1	2,7	5,1
47	3412 Pappers- och pappförpackn	0,1	0,1	1,8	4,1
48	3521 Färger	0,1	0,8	3,6	20,9
49	3523 Tvätt- och toalettmedel	0,1	0,1	0,3	20,7
50	3692 Cement- och kalk- varor	0,1	0,1	3,3	3,5
51	3813 Metall- konstruktioner	0,1	0,1	1,5	4,3
52	3842 Rälsfordon och reparation av rälsfordon	0,1	0,1	2,6	3,4
53	3843 Bilar, bilmotorer	0,1	0,3	0,9	39,1
54	3419 Övriga pappers- och pappvaror	0,0	0,4	1,1	38,6
55	3845 Flygplan och reparationer	0,0	0,0	0,0	20,4

Källa: SOS, Utrikeshandel, del I, 1969.

sig till branschnivå, dvs fyrställig SNI):

L/M = låglöneimportens (utom Japan) andel av totala importen

L/T = låglöneimportens (utom Japan) andel av tillförseln

SE/M = Sydeuropas andel av totala importen

Tabell 25. Rangordning av branscher efter Japans andelar av tillförseln till den svenska marknaden 1969

Rang- ordning	Bransch	Japans marknadsandel %
1	Foto- och optikvaror	14,1
2	Musikinstrument	5,1
3	Sportartiklar	4,5
4	Guld- och silvervaror	3,7
5	Reseffekter och handväskor	3,6
6	Övriga textilvaror	3,0
7	Cyklar och motorcyklar	2,9
8	Porslin och lergods	2,8
9	Instrument	2,6
10	Data- och kontorsmaskiner	2,2
11	Verktyg och redskap	1,9
12	Teleprodukter	1,9
13	Konstfiber och plastvaror	1,6
14	Garner och vävnader	1,4
15	Tågvirke och bindgarn	1,3

Källa: Tabell 24.

SS/M = Sino-Sovjets andel av totala importen

U/M = u-ländernas andel av totala importen

J/M = Japans andel av totala importen

Alla dessa data erhålls från utrikeshandelsstatistiken (*SOS*, Utrikeshandel 1969, del I).

5.2.2 Oberoende variabler

Begreppet *mänskligt kapital* innefattar i denna studie de anställdas utbildning och yrkesskicklighet, företagsledarförmåga, organisationsförmåga, deras tekniska kunnande etc. Det representerar alltså en mycket heterogen företeelse och är därför mycket svårt att mäta. Ett idealiskt mått på det mänskliga kapitalet skulle innefatta alla dessa aspekter. Ett tänkbart mått vore löneskillnaden mellan arbetskraften i en viss bransch och utbildad arbetskraft («raw labor») under förutsättning att arbetsmarknaden fungerar perfekt. Ett annat sätt vore att dela upp arbetskraften på olika kategorier efter funktion, t ex yrkesarbetare och icke-yrkesarbetare, skriv- och räknepersonal, tekniker fördelade på olika kategorier etc, och mäta varje kategori för sig och sedan aggregera. Ytterligare ett sätt vore att indela arbetskraften efter utbildningsnivå, exempelvis folkskoleutbildning, grundskoleutbildning på högstadienivå etc.

Tyvärr finns inte de data som skulle erfordras för dylika mätningar. Två sätt att mäta det mänskliga kapitalet står till buds, båda naturligtvis förenade

med vissa svagheter därigenom att de mäter bara vissa aspekter av det mänskliga kapitalet. Huvudalternativet är antalet tekniker per sysselsatt (i varje bransch), dvs teknikerintensiteten.⁵ Som alternativ till teknikerintensiteten används den genomsnittliga timlönen. Visserligen kan allvarliga invändningar resas mot detta mått,⁶ men trots detta kan det vara värdefullt att kontrollera, huruvida ett annat mått på det mänskliga kapitalet än teknikerintensiteten skulle ge väsentligt annorlunda resultat.

Både teknikerintensiteten och den genomsnittliga timlönen erhålls från industristatistiken (*SOS, Industri 1969, del I*).

Det *fysiska kapitalet* är också både teoretiskt och praktiskt svårt att mäta. Några mått som använts i studier av den svenska industrin men som inte ansetts lämpliga eller möjliga att använda i denna studie är brandförsäkringsvärdet av tillgångar i form av maskiner, byggnader och andra tillgångar; förbrukning av elenergi i produktion; samt bokfört värde av tillgångar.

Ett mått som lider av betydande brister men som har fördelen att det är tillgängligt i statistiken är antalet hästkrafter av maskiner använda i produktionen. Detta mått sätts vanligen i relation till sysselsättningen i branschen. Det är ingalunda självklart att insatsen av fysiskt kapital i produktionen korrekt representeras av hästkraftantalet på de maskiner som används. Produktionen i vissa branscher kan vara mycket kapitalkrävande utan att detta nödvändigtvis kommer till uttryck i ett högt hästkraftantal, t ex i uppvärmningsprocessindustrier, där effekten mäts på annat sätt. Men trots dessa brister används ofta hästkraftantalet, i brist på bättre alternativ. Antalet hästkrafter per sysselsatt används i den statistiska undersökningen nedan som mått på det fysiska kapitalet.

När det gäller de flesta kapitalmätt utgör det varierande kapacitetsutnyttjandet ett problem som ofta leder till att det fysiska kapitalets roll i produktionen underskattas vid ekonomiska beräkningar. Drivkraften mätt i hästkrafter utgör inget undantag i detta avseende.

Som antytts tidigare definieras *produktiviteten* i denna studie som arbetsproduktiviteten vilken mäts som förädlingsvärdet per sysselsatt, erhållet från

⁵ Kategorin teknisk personal omfattar i industristatistiken dels ingenjörer och teknisk förvaltningspersonal i ledande ställning, dels övriga ingenjörer, dels även annan teknisk personal (inkl teknisk biträdespersonal). För detaljbeskrivning se *SOS, Industri 1967, s 58*.

⁶ Timlönen bestäms i teorin av arbetskraftens marginella produktivitet, som i sin tur påverkas av insatsen av såväl fysiskt som mänskligt kapital i produktionen. Timlönen lider alltså av samma aggregeringsproblem som produktivetsmättet. Dessutom är det möjligt att timlönen är högre i icke konkurrensutsatta branscher än den skulle vara, om dessa branscher vore konkurrensutsatta; detta skulle innebära en systematisk överskattning av det mänskliga kapitalet i icke konkurrensutsatta branscher. Den solidariska lönepolitiken kan också leda till snedvridningar i skattningen av det mänskliga kapitalet, om timlönen används som proxy.

industristatistiken. Egentligen hade ett fysiskt produktivitetmått varit önskvärt men något sådant finns inte tillgängligt.

Förädlingsvärdet av en vara erhålls som bekant genom att från bruttoproduktionsvärdet subtrahera värdet av alla råmaterial, emballage, bränslen osv, som används i produktionen. Förädlingsvärdet har sålunda två huvudbeståndsdelar; en del utgör löner till arbetare och tjänstemän och den andra utgör avkastning på investerat kapital. En mycket kapitalintensiv bransch borde också ha ett högt förädlingsvärde per sysselsatt, förutsatt att lönerna inom branschen inte ligger långt under genomsnittet för hela industrin. Förädlingsvärdet påverkas naturligtvis av räntabiliteten inom branschen. En bransch med låg räntabilitet kommer att framstå som mindre produktiv än en annan med hög räntabilitet men med i övrigt samma struktur. Emellertid kan låg räntabilitet sammanhånga med låga förräntningskrav på det investerade kapitalet. Om avkastningen skulle vara lägre än förräntningskravet, är detta en signal till att resurserna borde omallokeras till en annan, mera räntabel produktion. Om det skulle vara så att förräntningskravet skiljer sig från bransch till bransch, skulle detta innebära allvarlig kritik mot att använda produktivitet som indikator på komparativa fördelar. Men om kapitalmarknaden kan antas fungera någorlunda väl, kan inga större skillnader i räntabilitet förekomma. Kortsiktiga variationer kan naturligtvis alltid förekomma, men antagandet är att inga skillnader i den förväntade avkastningen föreligger.

Emellertid påverkas produktivitet inte bara av skillnader i räntabilitet utan också av löneskillnader mellan branscher. I den mån dylika löneskillnader reflekterar arbetskraftens kvalitet, uppstår inga problem. Lönerna är då helt enkelt ett mått på arbetskraftens marginella produktivitet vid jämvikt i det ekonomiska systemet. Om däremot skillnader i löner mellan branscher skulle uppstå till följd av andra faktorer än arbetskraftens varierande kvalitet, som t ex en konsekvent genomförd likalönepolitik, kan vissa lågproduktiva branscher framstå som mera produktiva än de i själva verket är. Detta bör emellertid gälla endast en övergångsperiod. En bransch som tvingas betala högre löner än som motiveras av arbetskraftens produktivitet måste antingen läggas ned eller göras lönsam genom rationaliseringar. Vid jämvikt måste dock lönen överensstämja med arbetskraftens marginella produktivitet.

Skalfördelar finns i viss utsträckning i alla branscher, men skaloptimum ligger lägre i vissa branscher än i andra. Förekomsten av skalfördelar kan tänkas mätas på flera olika sätt. Det mått som används här är anläggningsstorleken i varje bransch. Den beräknas som andelen anställda som arbetar i arbetsställen med mer än 200 anställda. Tanken bakom detta mått är att anläggningsstorleken tenderar att vara större, ju högre skaloptimum är. Naturligtvis skulle man kunna välja ett annat avgränsningstal än just 200. Man skulle även kunna mäta marknadsandelar av företag av optimal storlek. Men dels

fordras då företagsdata (vilka är relativt svåra att få tag på), dels måste man också definiera ett skaloptimum i varje bransch, vilket har visat sig nära nog ogörligt (se t ex *SOU* 1968: 5 och Carlsson [1972]). I brist på bättre alternativ används alltså den föreslagna variabeln.

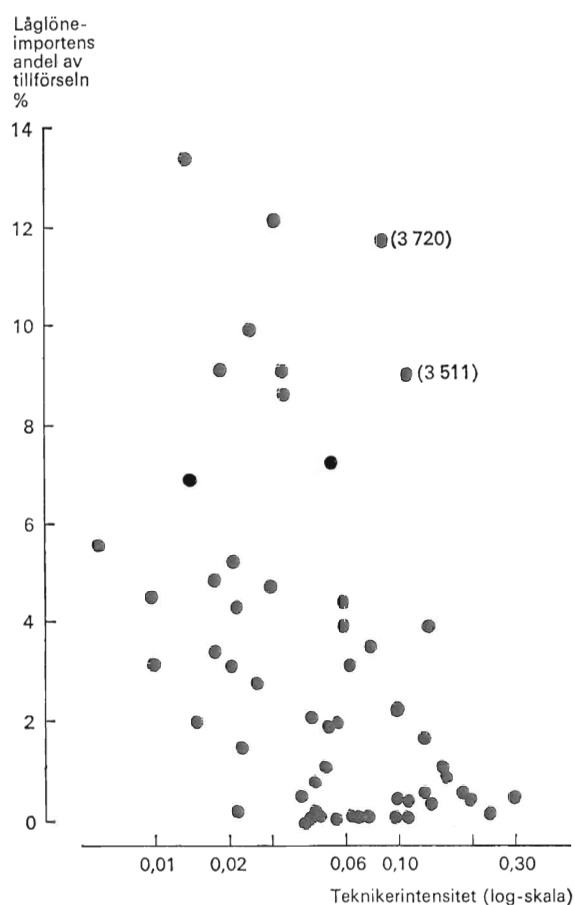
Råvarornas inflytande på produktionen är också svårsmätbart. I denna studie har försök gjorts att eliminera detta inflytande genom att utesluta all råvaruproduktion samt livsmedel ur analysen. Emellertid är det givet, att vissa branscher har mycket nära anknytning till råvaruproduktionen, trots dessa avgränsningar. Sålunda bedöms följande branscher som »råvarunära»: hela trävaruindustrin (SNI 3311–3319), trämöbelvaruindustrin (3320), hela massa-, pappers- och pappindustrin (3411–3419), vissa kemiska industrier (3511, 3512 samt 3540) samt industrin för icke-järnmetallvaror (3720). Inhemska råvaror finns för alla dessa branscher utom de kemiska samt icke-järnmetallvaror. I avsaknad av mera exakta mått används i regressionsanalysen en variabel som har värdet +1 för råvarunära branscher med inhemska råvaror, -1 för råvarunära branscher som är beroende av utländska råvaror samt noll för övriga branscher.

När det gäller *handelshinder* finns det ett antal variabler att välja mellan, alla med skiftande mätbarhet. Den mest åtkomliga variabeln är tullarna, som i denna studie mäts genom att dividera tulluppbörden hänförlig till samtliga varugrupper i respektive bransch med den totala importen i branschen. (Samtliga dessa uppgifter erhålls från utrikeshandelsstatistiken.) Det bör påpekas att detta beräkningssätt leder till en viss snedvridning, eftersom tullarna gentemot EFTA-länder i princip är avskaffade, medan de kan vara betydande gentemot andra länder. I den mån importen kommer från EFTA-länderna, underskattas således de tullmurar som möter låglöneimporten. Detta leder till en viss förvrängning av tullstrukturen såtillvida att EFTA-andelen av importen varierar från bransch till bransch. Det har tyvärr inte varit möjligt att göra någon korrigering för detta. Men den erhållna tullvariabeln borde ändå ge en viss antydning om tullstrukturens inflytande.

Som redan nämnts har det inte varit möjligt att erhålla mätbara uppgifter om kvantitativa importrestriktioner, som dock i huvudsak berör endast textil- och konfektionsvaror. Beträffande det stora antal säkerhets-, hälso- och besiktning föreskrifter som kan sägas ha verkan av implicita handelshinder har det heller inte varit möjligt att få data. Däremot har uppgifter om den offentliga sektorns andel av slutlig konsumtion erhållits från en studie som hänför sig till 1957 (Höglund & Werin [1964], input-output-tabell B). Data för senare år är tyvärr alltför aggregerade för att vara användbara på den branschnivå som används här. Fastän det är välkänt att den offentliga sektorns konsumtion ökat mycket kraftigt under 1960-talet, måste vi anta att dess relativa fördelning på branscher varit i stort sett konstant för att kunna använda dessa data. Det

Diagram 11. Samband mellan teknikerintensitet och låglöneimportens (utom Japan) andel av tillförseln för 55 SNI-branscher 1969

Semilogaritmisk skala

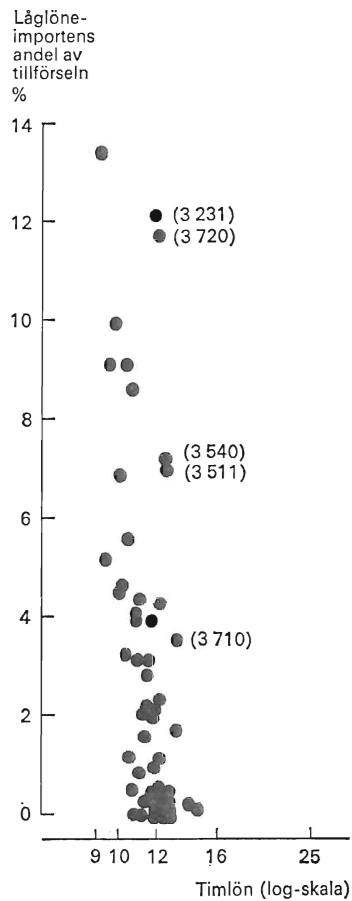
är uppenbart att denna variabel har stora svagheter, men den kan ändå vara värd att pröva. Syftet med att inkludera den är att utröna huruvida den offentliga sektorn diskriminerar mot importen i allmänhet och mot låglöneimporten i synnerhet. Motiveringen till detta är dels att en stor andel offentlig konsumtion i en viss bransch kan utgöra ett konkurrensskydd, dels att sysselsättnings- och beredskapspolitik ofta knyts till den offentliga upphandlingen.

5.2.3 Grafisk analys av samband mellan produktionsstruktur och låglöneimport

Sambanden mellan låglöneimportens andel av tillförseln å ena sidan och teknikerintensiteten, timlönen, produktiviteten respektive hästkraftsvariabeln å den andra kan åskådliggöras grafiskt. För att få linjära samband har semilo-

Diagram 12. Samband mellan timlön och låglöneimportens (utom Japan) andel av tillförseln för 55 SNI-branscher 1969

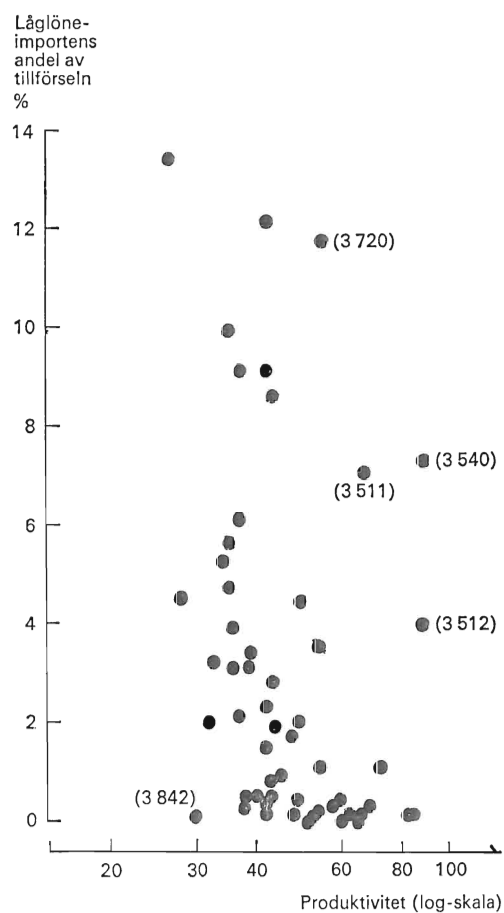
Semilogaritmisk skala

garitmisk skala visat sig vara lämplig. Diagrammen 11 och 12 visar sambanden mellan teknikerintensiteten respektive timlönen och låglöneländernas andel av den svenska tillförseln. I båda fallen är sambanden klart negativa, dvs ju lägre teknikerintensiteten respektive timlönen är, desto större tenderar låglöneimporten att vara. I diagram 11 ligger icke-järnmetallvaror (3720) och kemikalier (3511) betydligt över trenden. Båda dessa är råvarunära branscher. Ett land som har brist på de nödvändiga råvarorna måste importera antingen själva råvaran eller halvfabrikat därav. Om hänsyn tas också till bristen på inhemska råvaror i dessa branscher är det troligt att dessa avvikelser kan elimineras. Flera observationer i nedre vänstra hörnet representerar dels branscher base-

Diagram 13. Samband mellan produktivitet (förädlingsvärde per sysselsatt) och låglöneimportens (utom Japan) andel av tillförseln för 55 SNI-branscher 1969

Semilogaritmisk skala

rade på träråvaror (trämaterial och byggnadssnickierier 3311; träförpackningar 3312; övriga trävaror 3319; samt trämöbler 3320), där just den relativt rikliga tillgången på denna råvara ger inhemska producenter en större marknadsandel än deras produktivitet motiverar, dels skobranschen (3240) och den grafiska industrin (3420) samt guld- och silvervarutillverkning (3901). Den ringa låglöneimporten i den grafiska industrin kan förklaras av att branschen är importskyddad genom både språket och behovet av geografiskt näraliggande tryckerier och förlag.

Sambandet mellan produktiviteten och låglöneländernas marknadsandel framgår av diagram 13. Sambandet är klart negativt. De branscher som avviker

mest från trenden är 3720 (icke-järnmetallvaror), 3540 (smörjmedel, asfalt- och kolprodukter), 3511 (kemikalier) samt 3512 (gödsel- och ogräsbekämpningsmedel). Samtliga dessa kan sägas vara råvarubetingade. I nyss nämnda fall överstiger alltså låglöneländernas marknadsandelar dem som man skulle ha väntat sig enbart på grundval av respektive branschs produktivitet i Sverige. Det bör emellertid påpekas att låglöneimporten i nämnda fall kan tänkas bestå huvudsakligen av halvfabrikat som är betydligt mindre krävande produktionsmässigt än branschens varor i genomsnitt. Detta skulle alltså innebära att de observerade punkterna i dessa fall borde ligga längre till vänster i diagrammet och således närma sig det generella mönstret.

Beträffande branschen 3842 (rälsfordon och reparation av rälsfordon) längst ner till vänster i diagrammet kan sägas att låglöneimporten i denna bransch klart understiger vad den låga produktiviteten skulle motivera. Förmodligen ligger förklaringen till den låga produktiviteten främst i att branschen är en relativt skyddad sektor, men det kan också tänkas vara fråga om något mätfel i industristatistiken. Inte mindre än 2/3 av förädlingsvärdet i branschen utgörs av reparationsverksamhet, vilket gör att låglöneimportandelen underskattas (0,1 i stället för 0,2% om reparationsverkstäderna utesluts). Men förädlingsvärdet per anställd i reparationsverkstäderna är faktiskt högre (34 300 kr) än i tillverkningsdelen av branschen (22 900 kr), vilket förefaller något egendomligt. Det är alltså tillverkningsverksamheten snarare än reparationsverksamheten som förorsakar att branschen »hamnar fel».

Som framgår av diagram 14 är det enkla sambandet mellan hästkraftsvariabeln och låglöneimportandelen nästan obefintligt.⁷ Vissa råvarunära branscher ligger även här till höger om de övriga observationerna. Men dessutom ligger både massa- och pappersindustrin (3411) och cementindustrin (3692) mycket långt ut till höger nederst i diagrammet. Den faktor som troligen utgör den viktigaste anledningen till det svaga sambandet är emellertid den stora anhopningen observationer i nedre vänstra hörnet. Där återfinns bl a grafisk industri, nästan hela transportmedelsindustrin och vissa maskinindustrier. Åtminstone vad beträffar de två senare kategorierna verkar alltså hästkraftsvariabeln underskatta det fysiska kapitalet.

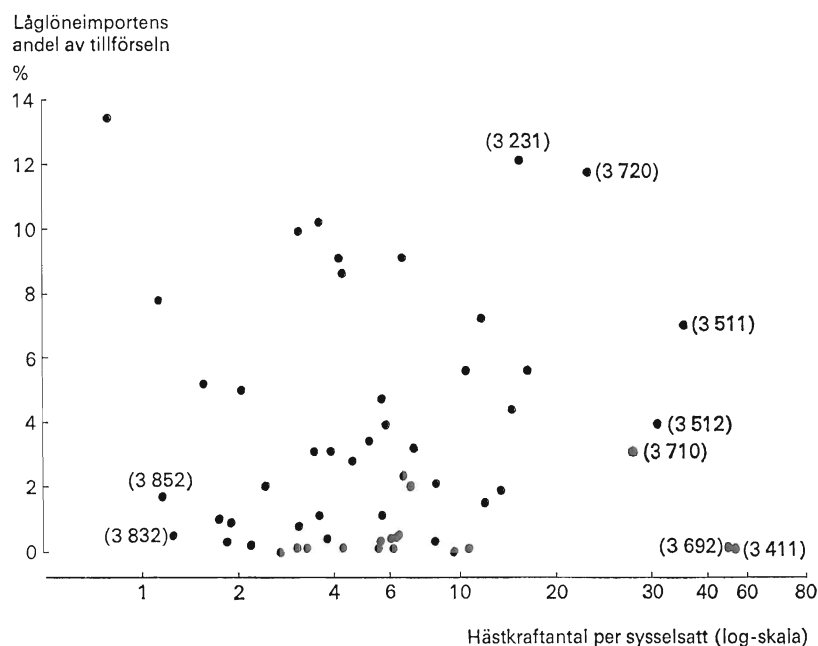
5.3 Analys av enkla korrelationer

En mera översiktlig bild av de enkla sambanden mellan låglöneimporten och dess bestämningsfaktorer ges av korrelationsmatrisen (tabell 26). Här har även totala importens andel av tillförseln inkluderats, vilket ger möjligheter att undersöka huruvida låglöneimporten skiljer sig väsentligt från övrig import vad gäller bestämningsfaktorer. Observera att de flesta bestämningsfaktorerna

⁷ Den enkla korrelationskoefficienten är $-0,019$, vilken inte signifikant skiljer sig från noll.

Diagram 14. Samband mellan hästkraftantal per sysselsatt och låglöneimportens (utom Japan) andel av tillförseln för 55 SNI-branscher 1969

Semilogaritmisk skala

logaritmerats. Som framgått av diagrammen får sambanden därigenom linjär form vilket är av betydelse i regressionsanalysen nedan.

Först kan konstateras att *teknikerintensiteten* har signifikant negativa korrelationer med samtliga beroende variabler utom M/T , där sambandet är svagt positivt men ej signifikant. Med J/M är dessutom sambandet endast svagt negativt, betydligt svagare än för övriga beroende variabler. Men på det hela taget har teknikerintensiteten i enlighet med hypotesen starkare samband med de beroende variablerna än någon annan produktionsfaktor.

Timlönen är den förklaringsvariabel som näst teknikerintensiteten har de starkaste sambanden med de beroende variablerna. Korrelationerna är negativa överallt men inte signifikanta för J/M och M/T .

Korrelationskoefficienterna för *hästkraftsvariabeln* (Hk/S) med de beroende variablerna skiljer sig signifikant från noll endast i två fall, nämligen M/T och J/M . Att koefficienterna är så låga och har varierande tecken skulle kunna bero på att detta inte är ett tillförlitligt mått på kapitalintensiteten. Den låga korrelationskoefficienten mellan Hk/S och storleksvariabeln (0,205) tyder också på detta. Eftersom korrelationskoefficienten mellan hästkrafts- och produktivetsvariablerna är så hög som 0,553, medan den är lika hög mellan V/S och T/S

Tabell 26. Enkla korrelationer mellan låglöneimporten och dess bestämningsfaktorer

	Log <i>T/S</i>	Log <i>Hk/S</i>	Log <i>V/S</i>	Log storlek	Log timlön	Råvaror	Log offentlig konsumt.	Log tull
Log <i>T/S</i>	1,000							
Log <i>Hk/S</i>	0,173	1,000						
Log <i>V/S</i>	0,564	0,553	1,000					
Log storlek	0,668	0,205	0,280	1,000				
Log timlön	0,488	0,308	0,356	0,405	1,000			
Råvaror	-0,394	-0,100	-0,320	-0,198	-0,184	1,000		
Log offentlig konsumtion	0,339	0,015	-0,001	0,274	0,376	0,044	1,000	
Log tull	-0,254	-0,441	-0,565	0,014	-0,355	0,058	-0,175	1,000
<i>L/T</i>	-0,437	-0,019	-0,258	-0,281	-0,464	-0,292	-0,320	0,136
<i>L/M</i>	-0,627	0,052	-0,312	-0,420	-0,463	0,161	-0,197	0,109
<i>SE/M</i>	-0,520	-0,089	-0,387	-0,363	-0,506	0,251	-0,138	0,215
<i>SS/M</i>	-0,506	0,058	-0,202	-0,356	-0,258	0,218	-0,128	0,108
<i>J/M</i>	-0,166	-0,297	-0,306	-0,097	-0,076	0,099	-0,200	0,297
<i>U/M</i>	-0,279	0,086	-0,134	-0,149	-0,318	-0,158	-0,156	-0,070
<i>M/T</i>	0,183	-0,298	-0,113	0,041	-0,102	-0,381	-0,324	0,353

Teckenförklaring:

T/S = antal tekniker per sysselsatt

Hk/S = antal hästkrafter per sysselsatt

V/S = förädlingsvärde per sysselsatt

Storlek = andel av i branschen sysselsatta som arbetar i arbetsställen med mer än 200 anställda

M = total import

T = tillförsel = saluvärde av inhemsk produktion + import-export

L = import från låglöneländer

SE = import från Sydeuropa

SS = import från Sino-Sovjet

U = import från u-länder

J = import från Japan

Timlön = genomsnittlig timlön i branschen

Råvaror = dummy-variabel (jfr s. 88)

Offentlig konsumtion = offentliga sektorns andel av slutlig konsumtion

Ann: 55 observationer. Vid ungefär 50 observationer måste korrelationskoefficienten vara större (mindre) än 0,27 (-0,27) för att vara signifikant skild från noll på 5 %-nivån.

(0,564), på samma gång som den är låg (0,173) mellan *Hk/S* och *T/S* synes emellertid de låga koefficienterna också kunna tolkas om ett tecken på frånvaro av samband mellan fysisk kapitalintensitet och låglöneimport. Eftersom produktiviteten är ett resultat av en kombination av både mänskligt och fysiskt kapital, skulle man vänta sig ungefär lika starka samband mellan båda dessa komponenter och produktiviteten. Därför finns det heller ingen anledning att enbart på grundval av dessa resultat förkasta hästkraftsvariabeln som ett mått på det fysiska kapitalet.

Om man således accepterar hästkraftantalet per sysselsatt som ett representativt mått på det fysiska kapitalet i produktionen, skulle slutsatsen av dessa iakttagelser bli att det är i fråga om det mänskliga kapitalet snarare än i fråga om det fysiska som Sveriges komparativa fördelar gentemot låglöneländerna står

att finna. Det faktum att de variabler som representerar det mänskliga kapitalet ger starkare utslag än det fysiska kapitalet tyder på detta.

Produktiviteten (V/S) har negativt tecken för alla beroende variabler. Korrelationen är signifikant negativ med L/M , SE/M och J/M men endast svagt negativ med M/T och U/M . Generellt kan man säga att låglöneländernas andelar av både importen och den totala tillförseln till Sverige är större, ju lägre produktiviteten är. Detta gäller emellertid inte i lika hög grad för u-ländernas andel av importen och för totala importens andel av tillförseln. En jämförelse av korrelationskoefficienterna för dessa båda variabler med dem för övriga oberoende variabler tvärs över alla produktionsfaktorerna visar ett konsekvent avvikande mönster. Vad beträffar M/T är tecknet till och med svagt positivt för såväl storleksvariabeln som teknikerintensiteten. Koefficienterna är i allmänhet lägre än för övriga oberoende variabler, dvs produktionsfaktorerna ger betydligt mindre utslag här än i övriga fall. Däremot är utslagen för den fysiska kapitalvariabeln, råvarorna och den offentliga konsumtionen signifikant negativa i motsats till vad som är fallet beträffande övriga beroende variabler. Den totala importen är alltså mindre, ju högre den fysiska kapitalintensiteten, råvaruinsatsen och den offentliga sektorns andel av konsumtionen är.

Det är råvarornas inflytande som gör korrelationskoefficienterna så låga för u-landsimporten; om icke-järnmetallvaror utesluts, ökar koefficienterna för u-landsimporten med både V/S (till $-0,224$) och storleken (till $-0,250$) och är oförändrade med T/S och Hk/S . Avvikelserna från det generella mönstret minskas därigenom avsevärt. U/M är den enda beroende variabel (förutom M/T) som uppvisar ett negativt samband med råvaruvariabeln, vilket innebär att Sverige tenderar att från u-länderna importera sådana råvaror som inte finns i Sverige.

Vad beträffar *storleken på arbetsställen* förefaller Sverige ha varken för- eller nackdelar i total import (där korrelationskoefficienten inte signifikant skiljer sig från noll), medan de komparativa fördelarna i produktion med skalekonomier är utpräglade gentemot låglöneländerna med undantag av Japan och u-länderna. Koefficienten för u-länderna ökar som nyss nämnts om icke-järnmetallvaror utesluts, däremot inte koefficienten för Japan. Vidare är att märka det starkt positiva sambandet mellan storlek och T/S samt något svagare med timlönen.

Råvaruvariabeln visar sig ha signifikanta samband med endast två beroende variabler, nämligen L/T och M/T , och där är koefficienterna negativa. (En negativ koefficient innebär att Sverige importerar varor innehållande råvaror, vilka inte finns i landet.) Det är intressant att notera att låglöneimportens andel av den totala importen har ett svagt positivt samband med råvaruvariabeln (troligen främst på grund av de höga värdena för L/M i trävarubranscherna),

medan L/T har ett signifikant negativt samband. Detta synes stödja vår hypotes att råvarutillgångar påverkar främst M/T (och därmed L/T) men däremot inte L/M .

Den sistnämnda slutsatsen gäller också för den *offentliga sektorns andel av slutlig konsumtion*. Denna variabel har signifikanta koefficienter med endast L/T och M/T . I motsats till råvaruvariabeln har den dock negativa koefficienter överallt.

Korrelationsmatrisen ger också belägg för bedömningen att Japans exportstruktur skiljer sig betydligt från övriga låglöneländers. Sambandet mellan Japans importandelar och u-ländernas, Sydeuropas och Sino-Sovjets är respektive $-0,086$, $0,193$ och $0,104$; sambandet med L/M är $0,093$. Dessutom är sambandet med den totala importens andel av tillförseln betydligt starkare för Japans importandel än för övriga låglöneländers; $0,361$ jämfört med värden mellan $-0,211$ och $0,078$. Av den sistnämnda iakttagelsen kan man sluta sig till att Japans export till Sverige överensstämmer bättre med Sveriges totala importstruktur än övriga låglöneländers exportstruktur gör; dessutom är den mera lik den totala importstrukturen än övriga låglöneländers exportstruktur.

Negativa samband noteras mellan tullar å ena sidan och V/S , Hk/S , timlön samt i viss mån T/S å den andra. Tullarna har positiva korrelationer med alla beroende variabler utom U/M . Dock är sambanden mycket svaga sådana jämfört med både u-ländernas och Sino-Sovjets importandelar, troligen beroende på råvaruinslaget, som ju är betydligt mindre tullbelagt än industrivaror. Att korrelationerna med M/T samt J/M är betydligt starkare än med övriga beroende variabler tyder på att Sverige med tullar skyddar sig särskilt mot i-länderna. Den starka negativa samvariationen mellan tullar å ena sidan och de oberoende variablerna, främst V/S , å den andra, tyder på att Sverige med tullar försöker skydda just den produktion där vi inte har komparativa fördelar. Detta förklarar också varför positiva koefficienter erhålls. Eftersom tullarna inte är höga nog att vara prohibitiva, tjänar de i stället till att förbättra inhemska producenters konkurrens- och kostnadsläge. Våra tullar är alltså inte höga nog att utestänga utländska konkurrenter med stora komparativa fördelar. Ju högre importkvoten är, desto högre är tullen.⁸ Att Japan därvid synes drabbas hårdare än andra låglöneländer hänger förmodligen samman med att dess export på Sverige inriktas mera på industrivaror (även ganska sofistikerade sådana) än råvaror och därmed konkurrerar hårdare med livsviktig inhemska produktion.

Slutsatsen av dessa iakttagelser beträffande korrelationsmatrisen är att de

⁸ Det är just denna korrelation som gör att tullarna inte med säkerhet kan anses vara en »oberoende variabel». Om tullstrukturen är en funktion av handelsstrukturen i stället för tvärtom, uppstår problemet med omvänd kausalitet i ekonometriska skattningar. För att undvika biased koefficienter vid sådan skattning borde man simultant skatta ett ekvationssystem där en ekvation beskriver tullstrukturens bestämningsfaktorer. Då detta är ett problem som ligger utanför ramen för föreliggande projekt, har tullarna i stället utslutits i de regressioner som presenteras nedan.

hypoteser som ställdes i kapitel 4 i varje fall inte kan förkastas. Alla de inkluderade produktionsfaktorerna samvarierar på väntat sätt med de variabler som representerar låglöneimporten. Som väntat ger teknikerintensiteten generellt bättre utslag än produktiviteten. Detta kan tydas så, att komponenten mänskligt kapital i produktivetsmåttet är mera utslagsgivande än den andra huvudkomponenten, dvs fysiskt kapital. Det är förmodligen främst detta förhållande, men även bristerna i det fysiska kapitalmåttet (hästkraftantalet per sysselsatt), som förklarar de låga korrelationskoefficienterna för det senare.

5.4 Regressionsresultat

I syfte att tränga något djupare in i det tillgängliga statistiska materialet och analysera inte bara de partiella sambanden mellan varje förklaringsfaktor och beroende variabel för sig utan även inverkan av kombinationer av förklaringsvariabler på de beroende variablerna samt för att utröna de olika ansatsernas förmåga att »förklara» låglöneimportens struktur har en rad regressioner gjorts. Huvudresultaten av dessa presenteras i tabell 27.

Vårt studium av korrelationsmatrisen har visat att det finns mycket starka korrelationer mellan vissa av de oberoende variablerna, dvs det finns viss icke obetydlig multikollinearitet. På grund av den starka samvariationen mellan storleksvariabeln och de mänskliga kapitalvariablerna är det nödvändigt att tolka regressionskoefficienterna mycket försiktigt i de fall där storleksvariabeln uppträder samtidigt med teknikerintensiteten eller timlönen. Av utrymmesskäl har heller inga regressioner avseende de olika länderområdena eller totala importen tagits med i tabellen. De viktigaste resultaten angående dessa kan utläsas ur korrelationsmatrisen. Beträffande tullarna har tidigare resultat visat att de inte får signifikanta koefficienter, möjligen på grund av kollinearitet med andra oberoende variabler, varför regressioner innehållande tullar inte heller redovisas här.

Samtliga regressioner är signifikanta på 0,3%-nivån eller högre. Förklaringsvärdet (R^2) är högst (ca 50%) i regressionerna 2.3 och 3.5.

Ett av de kanske mest förvånande resultaten är att låglöneimportens andel av tillförseln får ungefär lika höga förklaringsvärden som låglöneimportens andel av totala importen. Detta skulle kunna tolkas dels så att råvaruvariabeln uttömmar det mesta av den varians i importbenägenheten (M/T) som inte förklaras av de bestämningsfaktorer som inkluderas i hypoteserna 1 och 2 (jfr kapitel 4) avseende L/M . Dels kan det tolkas så att de förklaringsvariabler som skulle kunna förklara den återstående variansen hänföra sig i första hand till L/M snarare än M/T .

Som väntat erhåller *teknikerintensiteten* de mest signifikanta koefficienterna, alla negativa. Denna variabel måste alltså anses vara en viktig förklaringsvariabel för låglöneimporten. Med hänsyn till att den totala importens andel av

Tabell 27. Regressionsresultat

Regressionsnr	Beroende variabel	Konstant	Log T/S	Log Hk/S	Log timlön	Log V/S	Log storlek	Råvaror	Log offentlig konsumtion	R ²	F Signifikans	Antal observationer
1.1	L/M	-0,168	-0,092 (5,865)							0,3935	34,396 0,00000	55
1.2	L/M	1,708			-0,654 (3,803)					0,2144	14,466 0,00037	55
1.3	L/M	0,587	-0,078 (4,376)		-0,290 (1,709)					0,4257	19,282 0,00000	55
2.1	L/M	-0,206	-0,094 (6,174)	0,021 (1,533)						0,4245	19,179 0,00000	55
2.2	L/M	1,374			-0,494 (2,719)		-0,181 (2,162)			0,2792	10,072 0,00020	55
2.3	L/M	0,764	-0,079 (4,580)	0,029 (2,138)	-0,385 (2,262)					0,4730	15,260 0,00000	55
3.1	L/T	0,506			-0,193 (4,397)			-0,025 (2,931)		0,3269	12,628 0,00003	55
3.2	L/T	-0,046	-0,025 (5,407)	0,003 (0,707)				-0,038 (4,363)		0,4135	11,988 0,00001	55
3.3	L/T	-0,037	-0,024 (5,567)					-0,038 (4,421)		0,4215	18,943 0,00000	55
3.4	L/T	-0,030	-0,023 (4,511)					-0,037 (3,762)	-0,026 (0,783)	0,4128	10,781 0,00017	50
3.5	L/T	0,298	-0,023 (3,955)	0,004 (1,128)	-0,142 (3,229)		0,021 (0,920)	-0,043 (5,239)		0,5476	11,865 0,00000	55
1a.1	L/M	0,000					-0,137 (2,389)			0,0972	5,708 0,02048	55

2a.1	<i>L/M</i>	0,109	-0,092 (1,649)	-0,234 (2,829)		0,2177	7,234 0,00169	55
3a.1	<i>L/T</i>	0,019	-0,036 (2,324)	-0,043 (1,937)	-0,030 (3,121)	0,2559	5,848 0,00280	55
3a.2	<i>L/T</i>	0,013	-0,043 (2,609)	-0,029 (1,213)	-0,026 (2,517)	-0,066 (1,871)	0,3168	5,216 0,00154

Teckenförklaring:

T/S = antal tekniker per sysselsatt

Hk/S = antal hästkrafter per sysselsatt

V/S = förädlingsvärde per sysselsatt

Storlek = andel av i branschen sysselsatta som arbetar i arbetsställen med mer än 200 anställda

M = total import

T = tillförsel = saluvärde av inhemsk produktion + import-export

L = import från låglöneländer

R^2 = förklaringsvärde: den andel av variansen i den beroende variabeln som förklaras av regressionen

Timlön = genomsnittlig timlön i branschen

Råvaror = konstruerad variabel (jfr s 88)

Offentlig konsumtion = offentliga sektorns andel av slutlig konsumtion

Anm: Siffror inom parentes anger *t*-värden. *t*-värden överstigande 1,68 är signifikanta på 5 %-nivån.

I regressionerna 3.4 och 3a.2 har vissa branscher måst uteslutas på grund av brist på data angående den offentliga sektorns andel av konsumtionen.

tillförseln (M/T) har en positiv korrelationskoefficient med T/S skulle detta innebära att *Sverige tenderar att från industriländerna importera varor som är relativt teknikerkrävande, medan vi från låglöneländerna importerar varor som inte kräver mycket välutbildad personal*. Detta är en form av länderspecialisering i den svenska utrikeshandeln. Andra studier (Keesing [1965] och Carlsson & Ohlsson [1972]) har visat att Sverige både importerar och exporterar teknikerintensiva varor; en annan form av specialisering är alltså att vi framställer vissa teknikerintensiva varor inom landet och importerar andra. Samma slutsats erhålls om i stället *timlönen* används som mått på det mänskliga kapitalet eller om båda måtten används samtidigt.

Den fysiska kapitalvariabeln (Hk/S) erhåller endast en signifikant koefficient på 5%-nivån och alla koefficienterna är dessutom positiva. Anledningen till att koefficienterna är positiva i stället för negativa är förmodligen den att de råvarunära branscherna (speciellt icke-järnmetallvaror och kemikalier) också är fysiskt kapitalintensiva. Om nämligen alla råvarunära branscher elimineras, blir koefficienten för Hk/S svagt negativ (med L/M som beroende variabel). Men eftersom koefficienten för Hk/S är insignifikant, medan den för T/S är mycket starkt signifikant, kan man alltså se att tendensen till att Sveriges komparativa fördelar gentemot låglöneländerna hänför sig till det mänskliga kapitalet snarare än det fysiska blir något starkare, om dessa båda kapitalvariabler kombineras med varandra än om endast deras separata inflytande räknas. Dessutom blir förklaringsvärdena i nästan alla dessa fall mycket höga. Det är också intressant att notera, med hänsyn till att tecknet är det motsatta i fallet M/T , att Sverige verkar ha komparativa fördelar på kapitalintensiv produktion (i fysisk bemärkelse) gentemot utlandet i allmänhet, däremot inte gentemot låglöneländerna. Detta förhållande har förmodligen att göra med låglöneländernas nära anknytning till råvaruproduktion som ofta är ganska kapitalkrävande.

Det faktum att de mänskliga och fysiska kapitalvariablerna erhåller motsatt tecken besannas alltså de farhågor som antydde i kapitel 4; det är varken teoretiskt eller praktiskt försvarbart att aggregera dessa båda variabler. Detta förklarar också varför *produktiviteten* i samtliga fall får betydligt mindre signifikanta, fastän hela tiden negativa, tecken.

Storleksvariabeln erhåller negativt tecken i samtliga fall med undantag av regression 3.5, där det dock inte är signifikant på 5%-nivån. Tillsammans med våra iakttagelser angående korrelationsmatrisen verkar det sålunda som om Sverige hade vissa skalfördelar gentemot vissa låglöneländer (Sydeuropa och Sino-Sovjet) men obetydliga sådana gentemot Japan och u-länderna och inte alls gentemot importen som helhet.

Råvaruvariabeln erhåller genomgående signifikant negativt tecken. Detta kan synas överraskande med hänsyn till variabelns konstruktion. Men på grundval

av de erhållna resultaten kan man alltså inte förkasta hypotesen att råvarorna har ett betydande inflytande på låglöneimporten. När det däremot gäller den variabel som representerar *den offentliga sektorns andel* av den slutliga konsumtionen är koefficienten signifikant endast i regression 3a.2, fastän tecknet som väntat är negativt även i regression 3.4. Den offentliga konsumtionen verkar alltså inte ha något större inflytande på låglöneimporten, åtminstone inte om variabeln mäts på det sätt som här gjorts.

5.5 Sammanfattning av de statistiska resultaten

Den föregående statistiska analysen leder i huvudsak till två slutsatser, vilka båda är av stor vikt för framtidsbedömningen i nästkommande kapitel.

För det första har alla de presenterade regressionerna mycket signifikanta F-värden, vilket innebär att den underliggande modellen inte kan förkastas. I vissa fall förklaras mer än 50 % av variansen i låglöneimportens andel av total import och total tillförsel i de 55 branscherna av de bestämningsfaktorer som inkluderas i vår modell. Detta är ett ovanligt högt förklaringsvärde för en tvärsnittsundersökning och bör tolkas så att några av de viktigaste bestämningsfaktorerna för låglöneimportandelens variationer här måste anses ingå i den valda modellen.

För det andra är de erhållna utslagen för de enskilda bestämningsfaktorerna i allmänhet mycket kraftiga (signifikanta) och inbördes samstämmiga. Detta underlättar tolkningen av resultaten och möjliggör klarare slutsatser än som annars skulle ha varit fallet.

De variabler som representerar insatser av mänskligt kapital erhåller i samtliga fall de mest signifikanta utslagen, alla klart negativa. Detta innebär att Sverige i handeln med låglöneländerna har de mest utpräglade komparativa fördelarna på mänskligt kapitalintensiv produktion. Råvaru- och storleksvariablerna erhåller också i de flesta fall mycket signifikanta negativa koefficienter. Det finns alltså i låglöneimporten ett starkt inslag av råvaror som inte finns tillgängliga i Sverige, t ex icke-järnmetaller. Dessutom reflekterar detta utslag kraftiga komparativa fördelar för Sverige på viss råvaruintensiv produktion för vilka inhemska råvaror finns, nämligen skogsråvaror. Sverige har också komparativa fördelar gentemot låglöneländerna på sådan produktion som kräver relativt stora anläggningar. Däremot innebär de positiva men i de flesta fall insignifikanta koefficienterna för det fysiska kapitalet att Sverige snarare skulle ha komparativa nackdelar än fördelar gentemot låglöneländerna på fysiskt kapitalintensiv produktion. Eftersom de invändningar, som kan resas mot det använda måttet (effekten av maskiner använda i produktionen mätt i hästkrafter per sysselsatt) kan anses allvarligare än invändningarna mot

övriga variabler, bör dock denna slutsats tolkas med en viss försiktighet. Råvaru- och storleksvariablerna fångar förmodligen upp en del av variansen i den fysiska kapitalintensiteten. Dessutom är det möjligt att utslagen för det fysiska kapitalet reflekterar den omständigheten att fysiskt kapitalintensiv produktion som inte också kräver hög mänsklig kapitalintensitet relativt lätt kan förläggas till låglöneländerna. Denna tolkning stöds av att Sverige i sin totala export och import har utpräglade komparativa fördelar på fysiskt kapitalintensiv produktion.

Resultaten antyder alltså en viss länderspecialisering i den svenska utrikeshandeln. Sverige har i handeln med låglöneländerna komparativa fördelar på dels mänskligt kapitalintensiv produktion, dels sådan produktion som kräver relativt stora insatser av skogsråvaror och små insatser av importerade råvaror. I handeln med industriländerna finns samma tendens vad beträffar råvaror, men i motsats till handeln med låglöneländerna tenderar vi att både exportera och importera mänskligt kapitalintensiva varor.

Omsatta i praktiken innebär regressionsresultaten att den svenska anpassningen till låglöneimporten bör ske genom att satsa på sådan produktion — både i de branscher som är utsatta för låglöneimportkonkurrens och i övriga branscher — som till fullo utnyttjar den yrkesskicklighet, organisationsförmåga, företagsledarförmåga, tekniska kunskap etc som den relativt välutbildade svenska arbetskraften besitter. En satsning på kapitalintensiv produktion i enbart fysisk bemärkelse skulle alltså inte vara tillräcklig, främst med hänsyn till att sådan produktion relativt lätt kan etableras i låglöneländerna.

Bedömning av låglöneimportens utveckling under 1970-talet

Föreliggande kapitel syftar till att i detalj analysera innebörden av regressionsresultaten i kapitel 5 för att göra en bedömning av utvecklingen av låglöneländernas marknadsandelar under 1970-talet i var och en av de 55 branscherna. Analysen anknyter hela tiden till regressionsresultaten men grundar sig även på annan information, som t ex jämförelser mellan varustrukturen i produktionen och i importen inom branschen, den inhemska produktionens, importens och låglöneimportens trendmässiga utveckling under 1960-talet, och liknande. Inga försök görs att förutsäga den absoluta nivån på låglöneimporten; för en sådan prognos skulle det fordras uppgifter om både efterfrågan och utbud, dvs information om inkomstutveckling, inkomstelasticiteter, prisutveckling och priselasticiteter. Sådana uppgifter finns naturligtvis inte tillgängliga. Däremot kan vår relativt enkla modell, tillsammans med den typ av ytterligare information som nämndes ovan, ge underlag för en bedömning av låglöneimportens *relativa* omfattning i varje bransch under de närmaste åren.

Kapitlet är upplagt på följande sätt. Begränsningar och reservationer med avseende på prognosmetoderna och det underliggande materialet behandlas i avsnitt 6.1. I avsnitt 6.2 ges en kortfattad analys av varje bransch för sig. Det är alltså i princip inte nödvändigt att läsa hela avsnittet för att inhämta slutsatserna för varje bransch. Analysen följer den branschindelning som anges i tabell 28. I tabellen ges sidhänvisning till analysen av respektive bransch. Avsnitt 6.3 ger en sammanfattning av de tendenser som kommit fram i branschanalysen.

6.1 Prognosmetoden : Begränsningar och reservationer

Tabell 28 ger en bild av den faktiska och estimerade låglöneimporten som andel av både tillförseln och den totala importen 1969 samt låglöneländernas andel av totalimporten 1971. Anledningen till att låglöneimportens andel av tillförseln inte kalkylerats för 1971 är att inga produktionssiffror finns tillgängliga för

Tabell 28. Låglöneimportens faktiska och estimerade marknadsandelar i 55 branscher inom tillverkningsindustrin 1969 och 1971

SNI-bransch	Fak-	Esti-	Fak-	Estimerad		Fak-	Fak-	Sid-
	tisk	merad	tisk	L/M	1969	tisk	tisk	
	L/T	L/T	L/M	(a)	(b)	L/M	M/T	hänv. i
	1969	1969	1969			1971	1969	texten
	%	%	%	4	5	%	%	8
3211 Garner och vävnader	9,1	6,1	21,1	18,4	17,1	18,5	42,9	110
3212 Textilsömnad	9,9	6,3	36,2	20,0	20,4	30,6	27,4	110
3213 Trikávaror	5,2	7,3	15,1	21,2	23,2	13,8	34,4	111
3214 Mattor	9,1	7,8	16,1	24,3	23,5	11,3	56,3	111
3215 Tågvirke, bindgarn	4,7	5,6	18,9	19,5	18,4	25,8	24,6	111
3219 Övriga textilvaror	2,0	3,1	4,9	10,7	10,1	4,2	40,2	111
3220 Kläder	13,4	8,1	35,6	22,7	27,0	32,2	37,7	112
3231 Garverier	12,1	3,9	24,7	15,6	13,2	23,4	49,1	119
3233 Lädervaror	6,9	7,3	20,7	21,0	24,5	28,4	33,5	119
3240 Skor	4,5	7,8	8,5	25,0	26,7	11,1	52,8	119
3311 Trämateriäl, byggnads-								
snickerier	1,5	1,2	20,8	20,1	17,6	18,8	7,2	121
3312 Träförpackningar	5,6	4,9	69,0	32,9	30,2	64,4	8,1	122
3319 Övriga trävaror	3,2	3,6	30,8	27,9	26,3	37,2	10,4	122
3320 Trämöbler	3,4	1,6	34,5	20,5	20,3	37,3	11,3	121
3411 Massa, papper	0,1	-0,4	2,3	15,3	8,7	2,9	5,1	122
3412 Pappers- och papp-								
förpackningar	0,1	-1,5	1,7	8,4	10,4	1,0	4,1	122
3419 Övriga pappers- och								
pappvaror	0,0	-0,1	0,1	14,6	13,0	0,2	38,6	122
3420 Grafiska produkter	0,2	2,0	4,4	7,0	11,6	4,2	5,1	122
3511 Kemikalier	7,0	5,2	13,8	7,0	1,7	14,6	50,9	125
3512 Gödselmedel etc	3,9	6,3	11,9	8,0	2,6	9,5	32,8	125
3513 Konstfibrer, plast	0,3	2,7	0,6	9,0	5,6	0,9	48,4	125
3521 Färger	0,1	0,1	0,5	2,2	1,0	0,3	20,9	125
3522 Läkemedel	1,1	1,4	3,2	1,0	1,7	2,9	33,9	125
3523 Tvätt- och toalettmiddel	0,1	3,0	0,2	8,4	9,7	0,4	20,7	125
3540 Smörjmedel, asfalt- och								
kolprodukter	7,2	6,4	21,4	9,1	7,9	16,1	33,3	125
3551 Däck och slangar	1,9	3,7	7,3	11,9	9,8	9,2	25,7	126
3559 Övriga gummivaror	2,1	4,5	9,1	13,1	12,0	7,8	23,3	126
3560 Plastvaror	0,5	4,7	1,7	15,2	14,4	1,9	31,0	126
3610 Porslín, lergods	3,9	4,2	12,4	11,1	10,7	13,6	31,2	129
3620 Glas, glasvaror	2,8	4,8	7,4	14,7	15,5	6,8	37,5	129
3691 Tegel	4,4	4,0	11,9	14,1	11,0	9,1	37,3	132
3692 Cement och kalk	0,1	2,8	3,3	12,9	6,3	0,2	3,5	132
3710 Järn, stål, ferro-								
legeringar	3,2	1,8	11,6	7,2	3,4	12,5	27,4	132
3720 Icke-järnmetaller	11,7	6,7	29,0	8,5	4,9	25,9	40,2	135
3811 Verktyg och redskap	1,1	2,7	4,7	8,7	9,2	9,9	22,7	136
3812 Metallmöbler	0,8	3,8	2,3	11,6	13,0	5,2	36,8	137
3813 Metallkonstruktioner	0,1	1,0	1,5	4,8	6,8	18,0	4,3	136
3819 Övriga metallvaror	0,4	3,0	1,9	9,9	10,2	2,9	20,0	137
3822 Jordbruksmaskiner	0,3	1,8	1,0	4,4	3,4	0,1	30,0	137
3823 Metall- och träbearbet-								
ningsmaskiner	2,3	1,0	5,5	3,5	3,7	4,7	42,3	137
3824 Övriga varubearbet-								
ningsmaskiner	0,3	0,7	0,7	2,1	2,8	0,9	49,4	137

Tabell 28 (forts)

	1	2	3	4	5	6	7	8
3825 Data-, kontors- maskiner	0,5	1,1	0,6	-0,9	3,0	0,5	76,8	137
3831 Elmotorer, generatorer	0,4	0,1	1,4	-2,1	-1,6	2,9	27,9	137
3832 Teleprodukter	0,5	-0,1	1,3	-5,4	-0,4	2,5	41,1	137
3833 Elektriska hushålls- apparater	0,4	1,6	2,0	3,1	4,6	1,3	20,7	137
3842 Rälsfordon och reparationer	0,1	2,9	2,6	8,8	0,0	9,1	3,4	138
3843 Bilar, bilmotorer	0,1	1,4	0,4	2,7	3,4	0,7	39,1	138
3844 Cyklar, motorcyklar	3,1	2,9	7,1	6,8	8,4	5,0	43,4	138
3845 Flygplan	0,0	-1,8	0,0	-8,9	-5,6	0,2	20,4	138
3849 Övriga transportmedel	3,1	4,8	12,5	17,0	18,0	14,5	24,7	138
3851 Instrument	0,9	-0,4	1,4	-2,7	0,9	1,7	64,0	138
3852 Foto- och optikvaror	1,7	-1,1	2,0	-6,9	-0,7	1,2	85,9	138
3901 Guld- och silvervaror	2,0	5,0	4,0	17,3	19,8	6,4	49,1	139
3902 Musikinstrument	10,2	3,7	14,0	13,8	15,7	14,4	72,4	141
3902 Sportvaror	8,6	5,1	21,4	15,1	15,5	22,5	40,0	142

Teckenförklaring: L = låglöneimport (utom Japan) T = tillförsel = (produktion + totalimport - export) M = total import.

Källa: Regressionskörningar refererade i kapitel 5. De estimerade värdena i kolumnerna 2, 4 och 5 hänför sig till regressionerna 3.5, 2.3 respektive 1.3 i tabell 27, dvs den fysiska kapitalintensiteten är inkluderad i regression 2.3 (kolumn 4) men inte i regression 1.3 (kolumn 5).

detta år. I samtliga fall, liksom hela tiden i det följande, avses importen från låglöneländerna *utom* Japan. De estimerade värdena i tabell 28 är erhållna från vissa regressioner i tabell 27.¹ Vad beträffar låglöneimportens andel av totalimporten inkluderar regressionerna i ena fallet enbart den mänskliga kapitalintensiteten, i det andra både den mänskliga och den fysiska kapitalintensiteten. Beträffande låglöneimportens andel av tillförseln inkluderas förutom dessa kapitalintensiteter även anläggningsstorleken samt förekomsten eller frånvaron av svenska råvaror i vissa »råvarunära» branscher. Det bör betonas att resultaten i kapitel 5 är mycket entydiga. Rangordningen av residualerna (avvikelserna mellan de estimerade och de faktiska värdena för låglöneimportens marknadsandelar) förändras endast i ringa utsträckning om valet av regression ändras.

Analysen i detta avsnitt är en form av s k residualanalys, dvs den går ut på att utröna huruvida de observerade residualerna (avvikelserna) mellan de estimerade och faktiska värdena för låglöneimportens marknadsandelar i varje

¹ Följande regressioner i tabell 27 avses: låglöneimportens andel av tillförseln 1969 erhålls från regression 3.5 och importen från regressionerna 2.3 och 1.3.

bransch förorsakas av brister i modellen eller i dataunderlaget, eller om de är uttryck för obalans i den meningen att man vid den observerade produktionsstrukturen i branschen borde vänta sig en större eller mindre låglöneimport än den som faktiskt förekommer.

Analysen kompliceras av att den produktionsstruktur som ligger till grund ger endast en »ögonblicksbild» av läget 1969. Det är således inte möjligt att lägga något dynamiskt perspektiv på resultaten: en liten residual i en given bransch får inte tolkas som att en anpassning till Sveriges mera långsiktiga komparativa fördelar skulle ha skett i denna bransch. Inte heller behöver en stor residual betyda brist på sådan anpassning. För att avgöra hur långt anpassningen har gått i varje bransch fordras ytterligare information avseende en längre tidsram.

Innan regressionsresultaten kan accepteras som utgångspunkt för bedömningen måste således tre frågor besvaras:

- 1) Är modellen och dess dataunderlag tillfredsställande i den aktuella branschen?
- 2) Om så är fallet, hur långt har anpassningsprocessen gått?
- 3) Kommer det långsiktiga jämviktsläget att förskjutas?

Det är uppenbart att dessa frågor kan besvaras endast med hjälp av ytterligare information om inhemsk produktion och import under 1960-talet.

Gången i analysen kan alltså sägas vara den att den estimerade (förutsagda) låglöneimportandelen först förkastas, sedan analyseras med hjälp av denna ytterligare information och endast därefter accepteras om den inte strider mot den övriga informationen.

Tidshorisonten för prognosen sträcker sig fram till 1970-talets slut. Eftersom den produktionsstruktur som ligger till grund för analysen hänför sig till 1969, innebär detta att följande tre antaganden förutsätts gälla under 1970-talet:

- 1) Inga större förändringar i Sveriges fördelar gentemot låglöneländerna med avseende på tillgång på mänskligt kapital väntas.
- 2) Rangordningen av branscher med avseende på den mänskliga kapitalintensiteten förblir stabil.
- 3) Industrieländernas (inklusive Sverige) protektionism gentemot låglöneländerna förändras inte.

Innebörden av dessa förutsättningar är att man inte skall vänta sig en kraftigt ökad import från låglöneländerna av exempelvis maskiner och läkemedel. Dessa varors produktion är mänskligt kapitalintensiv och väntas så förbli, medan Sveriges komparativa fördelar på dessa områden förutsätts bibehållas under perioden. I den mån låglöneimporten kommer att expandera, väntas i

stället expansionen i första hand på de områden där låglöneländerna har de största komparativa fördelarna, dvs produkter som kräver relativt lågkvalificerad arbetskraft. I andra hand kommer låglöneländerna att expandera på de områden som ligger närmast i rangordningen, dvs de som har den näst högsta arbetsintensiteten. Tyngdpunkten i låglöneimporten väntas alltså fortfarande komma att ligga på textil och konfektion med den större delen av ökningen i låglöneimporten på områden som exempelvis syntetiska textilmaterial samt verktyg och redskap.

Den andra förutsättningen innebär att man bortser från möjligheten att vissa branscher som nu är mänskligt kapitalintensiva kan förändras i sin produktionsstruktur och bli relativt arbetsintensiva. Det är t ex möjligt att genom export från Sverige av mänskligt kapital i form av produktionsteknik och företagsledare vissa arbetsintensiva moment i annars relativt mänskligt kapitalintensiv produktion kan komma att förläggas till låglöneländerna, exempelvis via licenstillverkning eller genom utländska dotterföretag. På så vis kan låglöneimporten komma att framstå som mera mänskligt kapitalintensiv än nu. Detta är en form av anpassning som förmodligen kommer att bli allt vanligare och det är därför nödvändigt att ta hänsyn till denna möjlighet vid bedömningen av huruvida en viss bransch nått jämviktsläge med avseende på låglöneimportens relativa omfattning eller ej.

Det är i detta sammanhang den tredje förutsättningen är nödvändig. Som framgått av kapitel 2 har Sverige en stor låglöneimport i förhållande till både BNP och antalet invånare, men den svenska marknaden är ändå bara en liten del av världsmarknaden för låglöneimportvaror. Sannolikheten av att Sverige höjer sina handelshinder gentemot låglöneländerna under 1970-talet bedöms som mycket ringa. Men om både USA och Västeuropa skulle höja sina handelshinder mot låglöneländerna, medan Sverige bibehåller sin frihandelspolitik, är det tänkbart dels att den svenska importen av redan etablerade låglöneimportvaror kommer att öka kraftigt, dels att låglöneländerna kommer att satsa på produkter som inte utsätts för samma diskriminering genom handelshinder, nämligen sådana som är betydelsefulla i handeln mellan industriländerna själva, dvs verkstadsprodukter.

Det bedöms dock som mera troligt att den nuvarande diskrimineringen bibehålls i stort sett oförändrad. Detta innebär att det finns mycket stora marknader, främst i Västeuropa, på vilka låglöneländerna kan expandera. En sänkning av övriga industriländers handelshinder mot låglöneländerna skulle å andra sidan medföra ett minskat tryck från dessa på den svenska marknaden. Eftersom Sverige fört en relativt liberal handelspolitik skulle en allmän sänkning av handelshinder (inte bara tullar) som kan nås inom ramen för nya GATT-förhandlingar kunna leda till att andra västeuropeiska länder sänker sina handelshinder mera än Sverige. Ett steg i den riktningen har redan tagits.

Som ett resultat av UNCTAD² har flertalet västeuropeiska länder, bl a Sverige, infört det s k GSP-systemet³ som i princip innebär att vissa u-länder ger tullpreferens (inga tullar alls) vid export av vissa varor. EEC införde från den 1 juli 1971 ett sådant system, Sverige från den 1 januari 1972. I alla de anslutna industriländernas avtal finns dock ett stort antal varor undantagna och även importen av icke undantagna varor iakttas noga för att möjliggöra snabba ingripanden om importen skulle stiga alltför snabbt. I Sveriges fall är flera av de största låglöneimportvarorna, t ex inom varugrupperna textilier, kläder och skor, undantagna. Importen av preferensbehandlade varor under perioden januari–september 1972 utgjorde endast ca 25 milj kr, medan Sveriges totala import under samma period uppgick till nära 28 miljarder kr.⁴ Vad gäller GSP-systemet kan alltså konstateras för det första att det hittills varit av mycket ringa omfattning, för det andra att de »tunga» låglöneimportvarorna än undantagna, samt för det tredje att möjligheterna till övervakning gör en betydande omfattning av preferensbehandlad import osannolik. En av anledningarna till den hittills blygsamma preferensbehandlade importen är att exportländerna för att komma i åtnjutande av tullpreferens måste uppvisa intyg om varornas ursprung. Detta har hittills bara ett fåtal u-länder lyckats med i nämnvärd omfattning. På längre sikt är det dock troligt att de flesta u-länderna lyckas skapa den administrativa apparat som krävs. Emellertid är det osannolikt att GSP-systemet kommer att nämnvärt påverka låglöneimportens omfattning under de närmaste åren.

Ytterligare ett förhållande som kommer att inverka hämmande på importen av preferensbehandlade varor, men som får betydligt allvarigare konsekvenser för låglöneimporten i stort, är det system av ursprungsregler som gäller för export av varor till EEC-länderna. Enligt ursprungsreglerna får en vara inte tullfritt införas till ett EEC-land om mer än en viss del av varans värde härstammar från ett annat land än exportlandet. Om t ex en svensk producent som exporterar det mesta av sin tillverkning till EEC-länderna har att välja mellan import av en komponent från ett låglöneland eller från ett EEC-land, kan han tvingas välja det senare alternativet, även om det förra är billigare. En trettioprocentig besparing på en komponent från ett icke EEC-land kanske mer än väl uppvägs av en femtonprocentig tull på den färdiga varan vid export till EEC.

För låglöneimporten innebär alltså dylika ursprungsregler att svenska producenter av exportvaror med betydande export på EEC kan tvingas köpa halvfabrikat och komponenter från producenter inom EEC i stället för i låglöneländerna, om möjligheter till inhemsk produktion inte föreligger. Detta för-

² *United Nations Conference on Trade and Development.*

³ GSP = General System of Preferences.

⁴ Uppgifterna erhållna från Sveriges Industriförbund, Utrikesavdelningen.

hållande kan få vissa konsekvenser för låglöneimportens omfattning och varusammansättning mot slutet av 1970-talet. Men eftersom den största delen av låglöneimporten består av konsumtionsvaror som avsätts inom Sverige, och eftersom denna varuinriktning inte väntas bli förändrad, torde ändå ursprungsreglernas effekter på låglöneimporten bli relativt begränsade.

Ursprungsreglerna är emellertid endast en av flera aspekter på Sveriges frihandelsavtal med det utvidgade EEC. En annan, och naturligtvis mycket mera betydelsefull, aspekt är de tullsänkningar som avtalet innebär. Dessa kommer att leda till mycket kraftiga förbättringar av konkurrenssituationen för »låglöneländerna» inom den kombinerade marknaden i jämförelse med utanförstående länder.

Som visats i kapitel 3 kan tullsänkningarna ha mycket kraftiga effekter och leda till att utanförstående länder får svårigheter att konkurrera med länder inom handelsblocken. Det är därför möjligt att framför allt Irland och Italien kan komma att erövra marknadsandelar på vissa områden från låglöneländerna på samma sätt som Finland inom EFTA kunnat konkurrera med dem på exempelvis den svenska tekmarknaden. I vilken utsträckning import från »låglöneländerna» inom det utvidgade EEC kommer att ersätta import från de länder som i denna studie betraktas som låglöneländer är det emellertid svårt att sja om generellt. I anslutning till diskussionen av de branscher som bedöms vara de mest sannolika för denna typ av importsubstitution tas dock denna fråga upp till behandling.

Reservationer avseende tillförlitligheten i prognoserna måste naturligtvis göras både för modellens *generella* brister (modellens tillämpbarhet *på enskilda branscher* är ju här föremål för analys) och för brister i den officiella statistiken. Beträffande brister i modellen hänvisas till diskussionen i kapitlen 4 och 5. När det gäller den officiella statistiken över produktion och utrikeshandel påpekas de brister som kommit till författarens kännedom i förekommande fall i samband med analysen i respektive bransch. Därutöver erinras om att felklassningar av varor och arbetsställen förekommer i statistiken och kan ge upphov till felaktiga slutsatser i föreliggande analys. I vissa branscher utgör det faktum att industristatistiken ej innefattar arbetsställen med mindre än fem anställda en felkälla. I so mliga branscher är det svårt att skilja mellan den produktion som egentligen hör till branschen och annan produktion, vilket kan ha till följd att exempelvis den erhållna teknikerintensiteten är missvisande. Dessutom kan naturligtvis invändningar resas mot både bransch- och varugrupsindelningar.⁵ Men påpekandet av dessa och liknande brister i det statistiska materialet kan givetvis inte innebära ett fritagande från ansvar för det sätt på vilket det används. Så långt det är möjligt har emellertid bristfälligheter i både metoder och datamaterial beaktats i den följande analysen.

⁵ Angående valet av branschindelning se kapitel 5. En ytterligare uppdelning av branscherna på varugrupper har gjorts i de flesta branscher.

6.2 Prognos över låglöneimportens utveckling under 1970-talet i 55 svenska branscher inom tillverkningsindustrin

Som konstaterats redan i samband med tabell 27 verkar modellen ge en ganska god anpassning till de faktiska värdena. Det är naturligtvis de största avvikelserna som är de analytiskt mest intressanta. De största positiva residualerna förekommer i vissa tekobranscher (textilsömnad och kläder), vissa råvarunära branscher (garverier, träförpackningar, gödselmedel samt icke-järnmetallvaror) samt i sportvarubranschen. I samtliga dessa branscher har Sverige sedan länge haft en mycket betydande import från låglöneländerna. Som antytts ovan kan man emellertid inte härav dra slutsatsen att dessa branscher redan skulle ha gjort en långsiktig anpassning till denna import. Om så vore fallet skulle det innebära att en fortsatt stor låglöneimport är att vänta och inte skulle inverka menligt på existerande svenska företags produktion och lönsamhet genom deras specialisering på vissa segment av marknaden, som inte är utsatta för konkurrens från låglöneländerna. Men för att kunna dra denna slutsats fordras att man kan visa dels att en anpassning ägt rum och jämvikt uppnåtts, dels att jämvikten troligen inte kommer att rubbas. Emellertid kan man förmoda att de branscher som har de största negativa residualerna också upplever det största konkurrenstrycket och står inför den mest krävande anpassningen. Därför knyts huvudintresset i det följande till dessa branscher.

Tekobranscherna (SNI 3211–3220) som helhet erbjuder inga överraskningar. De stora positiva residualerna för *textilsömnad* och *kläder* har redan noterats; dessutom är residualerna genomgående positiva för *garner* och *vävnader*. I detta fall avviker emellertid de estimerade från de faktiska värdena betydligt mindre vad beträffar importandelarna än tillförselandelen. Att den senare är så hög beror främst på en stor totalimport i förhållande till tillförseln, nämligen 42,9% 1969.⁶ Huvuddelen av importen i denna bransch hänför sig till garner och vävnader av bomull, jutevävnader samt vävnader av korta syntetiska eller konstgjorda textiltillfibrer. I övriga garner och vävnader är låglöneländernas importandelar mycket blygsamma. Förutom syntetiska eller konstgjorda textiltillfibrer har alltså låglöneländerna koncentrerat sina största marknadsandelar på de minst expansiva delmarknaderna. Eftersom syntetfibrerna är utsatta för ett omfattande utvecklingsarbete är det inte troligt att låglöneländerna kommer att i första hand expandera sina marknadsandelar på detta område. Snarare

⁶ Troligen är denna siffra en underskattning av den totala importens andel av tillförseln. Eftersom branschen omfattar både garner och vävnader förefaller det troligt att betydande dubbelräkningar äger rum i den inhemska produktionen, nämligen genom att garner först räknas som slutprodukt och sedan även ingår i priset på vävnader. Dyliga underskattningar kan naturligtvis i princip förekomma i alla branscher, men de är av särskilt stor betydelse i de branscher som omfattar flera led i produktionen. Tyvärr finns inget generellt sätt att lösa detta problem; en viss försiktighet i tolkningen av resultaten i föreliggande arbete är således motiverad även av detta skäl.

kommer teknologiskt mera avancerade nationer (däribland Sverige) att leda utvecklingen och inte släppa ifrån sig sina marknadsandelar, åtminstone inte så länge det finns stort utrymme för expansion för låglöneländerna på det traditionella textilområdet inom industriländerna. Som helhet verkar det inte troligt att låglöneländernas marknadsandelar kommer att stiga nämnvärt under de närmaste åren utan snarare sjunka.

Även när det gäller *textilsömnad* är låglöneländernas export till Sverige koncentrerad nästan helt till material av bomull eller jute, på vilka efterfrågan sjunker relativt sett. Eftersom ungefär hälften av importen i branschen består av just dessa material, kan man räkna med en fortsatt hög men långsamt sjunkande marknadsandel för låglöneländerna i denna bransch.

Importen av *trikåvaror* från låglöneländerna består till ungefär hälften av vantar och strumpor, där låglöneländernas andelar av importen är ca 70 respektive 25%. Emellertid utgör den totala importen av dessa varor endast 1/5 av importen i branschen. I övriga varor (trikåväv samt underkläder av trikå) är låglöneländernas importandelar mycket små. I denna bransch är låglöneimporten koncentrerad till utpräglat stagnerande marknadssegment: den totala importen av strumpor och vantar ökade med endast 6% för hela perioden 1960–1968, medan underkläder av trikå ökade med 288% och trikåväv med 509% under samma period (*SOU* 1970: 59, s 45–46). Eftersom trikåvaror i allmänhet tillhör de minst arbetskrävande varorna inom tekoindustrierna är det inte troligt att låglöneländernas konkurrenskraft kommer att öka avsevärt de närmaste åren. Därför torde deras marknadsandel inom trikåbranschen komma att sjunka avsevärt.

Importen av *mattor* från låglöneländerna består till största delen av orientaliska mattor, vilkas andel av mattkonsumtionen är starkt sjunkande. De mest expansiva delarna av branschen (heltäckande mattor) är också de produktionstekniskt mest krävande och minst arbetsintensiva, varför även i denna bransch låglöneländernas importandel torde sjunka.

Tågvirkes- och bindgarnsbranschen är en liten, mycket långsamt växande bransch (tillförseln ökade endast 7% under hela perioden 1960–1968) (*SOU* 1970: 59, s 23), där emellertid importen vuxit mycket snabbt (269% under samma period) (*SOU* 1970: 59, s 45). Importen ökar alltså praktiskt taget i samma takt som svenska företag slås ut. Även i denna bransch har importen tagit över mer och mer av de minst expansiva marknadssegmenten, medan svenska producenter koncentrerat sig på de mera expansiva. Emellertid har importen vunnit marknadsandelar även på de senare under 1960-talets andra hälft och därvid har även låglöneländerna brutit in på dessa segment. På längre sikt verkar det troligt att stora delar av resterande svensk produktion kommer att ersättas av import, främst från låglöneländerna.

Gruppen *Övriga textilvaror* består huvudsakligen av teknisk textil. Detta är

Tabell 29. *Produktion, total import samt låglöneimport i beklädnadsindustrin 1969 med fördelning på varuslag. 1000-tal kronor*

Bryssel-nummer	Varuslag	Produktion	Total import	Låglöneimport
60.04.7-60.06	Överkläder av trikå	362 944	318 497	104 926
61.01	Överkläder för män, gossar	610 225	218 062	90 254
61.02	Överkläder för kvinnor, flickor, småbarn	661 734	234 859	54 400
61.03	Underkläder för män	57 450	57 374	49 993
61.04	Underkläder för kvinnor, flickor, småbarn	18 448	5 775	1 979
61.05-61.08	Näsdukar, sjalar, slipsar etc	16 183	22 227	5 027
61.09	Korsetter, gördlar etc	80 649	24 088	4 852
65.01-65.07	Huvudbonader	88 124	39 936	7 189
	Diverse övriga konfektionsvaror	209 791	97 160	39 025
	Summa	2 105 548	1 017 978	357 645

Källor: SOS, Industri 1969, del II samt SOS, Utrikeshandel 1969, del I.

den bransch inom tekoindustrin som är produktionstekniskt mest krävande, vilket kommer till uttryck både på produktionssidan (genom högre tekniskkvot och kapitalintensitet än andra tekobranscher) och på efterfrågesidan (genom mindre importandel samt genom mindre andel för låglöneländerna av totala importen). Emellertid antyder regressionsresultaten att detta är den enda tekobransch i vilken man bör vänta sig en ökad låglöneimport i förhållande till importen. Det faktum att detta är en ganska heterogen bransch, vilket kan möjliggöra låglöneimportdominans inom vissa segment av marknaden antingen genom »naturliga» förutsättningar eller genom specialisering samt att totala importens andel av tillförseln är så stor som 40%, talar för denna slutsats. Mot den talar de höga kvalitetskrav och krav på nära tekniskt samarbete som industriella avnämare ställer. Vår bedömning är emellertid att låglöneländernas andel av importen kommer att öka, även om den kommer att hålla sig betydligt under motsvarande andel i övriga tekobranscher. I denna bransch förefaller det sannolikt att industriländerna inom det utvidgade EEC också kommer att öka sina marknadsandelar.

Beklädnadsindustrin är den av alla de undersökta branscherna inom vilken låglöneländerna har den största faktiska andelen av tillförseln. Detta förklaras av både en stor importandel och en stor andel av totala importen för låglöneländerna. Därmed kan beklädnadsindustrin sägas vara en av de mest konkurrensutsatta i svensk industri. Som framgår av tabell 29 är låglöneländernas importandelar störst i under- och överkläder för män och gossar, överkläder av trikå

samt överkläder för kvinnor, flickor och småbarn. I motsats till övriga teko-branscher har låglöneländerna här vunnit betydande marknadsandelar på de dominerande marknadssegmenten inom branschen. Emellertid är det inom varje segment det billigaste sortimentet som representeras av låglöneländerna. Som exempel kan nämnas att styckpriset på kostymer 1969 i låglöneimporten var 73: 39 kr, i totala importen 100: 63 kr och i exporten 188: 93 kr. Motsvarande siffror för handeln med skjortor 1969 var 7: 36, 7: 91 och 17: 76. Eftersom 5,4 milj av totalt 5,8 milj skjortor importerades från låglöneländerna domineras priset per skjorta i totala importen av låglöneländerna; om dessa frånräknas blir priset 15: 87 kr per styck.⁷ Av dessa siffror framgår att det för svenska producenter är nästan omöjligt att konkurrera prismässigt med låglöneländerna på konfektionsvaror. I stället har svenska företag sökt sig mot dyrare, mera högkvalitativa och modeinriktade varor. Detta specialiseringsmönster ger anledning att ställa två frågor:

- 1) Kommer låglöneländerna att vinna ytterligare marknadsandelar inom ramen för nuvarande specialisering?
- 2) Kommer specialiseringsmönstret att förändras så att låglöneländerna kan vinna marknadsandelar även på delmarknader där konkurrensen utövas genom kvalitet och modeinriktning snarare än genom prissättning?

Svaret på den första frågan kan ges endast genom studium av efterfrågan och utbud. Vad först beträffar efterfrågan är prognosen beroende av antaganden om pris- och inkomstelasticiteter samt om den reala prisutvecklingen på kläder från låglöneländerna i förhållande till andra kläder. Enligt beklädnads-konsumtionsutredningen (Ekström & Lundberg [1967], s 71-82) är inkomstelasticiteten för hela beklädnadssektorn ca 1,0 men varierar betydligt mellan olika varugrupper (från 1,7 för päls- och skinnkläder och 1,2 för överkläder till 0,9 för underkläder och 0,7 för skor samt tyger, garner och skrädderi-arbeten). Inkomstelasticiteten är också något lägre för herrkläder än för damkläder. Detta innebär alltså att vid en viss ökning av den disponibla inkomsten ökar konsumtionen av damkonfektion och skinnkläder fortare än konsumtionen av herr- och underkläder. Eftersom låglöneländernas marknadsandelar är störst på just över- och underkläder för män torde dessa andelar komma att minska värdemässigt vid bibehållen specialisering. Huruvida även de volym-mässiga marknadsandelarna kommer att minska beror på den relativa prisutvecklingen inom branschen samt på priselasticiteterna på olika beklädnadsvaror. I beklädnadskonsumtionsutredningen antogs priselasticiteten vara -0,3 för damkonfektion och -0,2 för herrkonfektion och övriga kläder, medan realprisförändringarna mellan 1965 och 1975 antogs vara -10, respektive -10

⁷ Eftersom importen är angiven i cif-priser och exporten i fob-priser skulle exporten ställa sig något dyrare än ovan om samma beräkningsgrund användes som för importen.

Tabell 30. *Produktionskostnader, frakt och tull vid grossistinköp av bomullsjeans från vissa länder 1973*

	Sverige	Finland	Portugal	Indien	Hongkong
<i>Produktionskostnader, kr per plagg</i>					
Sömnadskostnad	10: —	8: —	6: —	5: —	4: —
Råvarukostnad	9: —	9: —	9: —	9: —	9: —
Frakt ^a	—	0: 50	0: 15	0: 70	1: —
Tull	—	—	—	2: 25	2: 10
Totalt ^b	19: —	17: 50	15: 15	16: 95	16: 10
<i>Frakten i procent av varans pris från vissa länder till Sverige</i>					
Befordran med:					
Flyg	—	—	11	15	25-30
Båt	—	—	0,8	5	6
Bil	—	2-3	—	—	—

^a Frakt från Finland avser lastbilstransport; från Portugal, Indien och Hongkong med båt.

^b Avser inköpspris för kustbelägen grossist i Sverige.

Källa: Uppskattningar inom branschen.

och -25%. Dessutom förefaller det sannolikt att låglöneimportvarorna kommer att sjunka snabbare i pris än andra varor där priskonkurrensen inte är så stark. Om man gör dessa antaganden kan man göra följande beräkning: Om den privata konsumtionen i enlighet med långtidsutredningen under tioårsperioden 1965-1975 antas växa med 40% (i genomsnitt 3,5% per år), och därmed även beklädnadskonsumtionen växer med 40% (eftersom inkomstelasticiteten är 1,0), samt om inkomstelasticiteten för beklädnadsimporten från låglöneländerna är 0,9 skulle den senare växa med 36%, dvs värdemässigt skulle låglöneimportens andel av tillförseln sjunka med 10%. Om prisförändringen på låglöneimporten är -10% i förhållande till beklädnadskonsumtionen i sin helhet och om priselasticiteten är -0,2 skulle den volymmässiga andelen av tillförseln bara sjunka med 8%. Eftersom i föreliggande arbete alla marknadsandelar i övrigt beräknas endast värdemässigt räcker det emellertid att konstatera att låglöneländernas värdemässiga marknadsandelar vid ovan angivna antaganden torde sjunka under 1970-talet.

Ovanstående slutsats gäller i princip under förutsättning att utbudet är elastiskt till konstanta priser såväl i Sverige som i låglöneländerna och i övriga utlandet. Detta är nödvändigt om vi antar att var och en av dessa producentgrupper tillgodoser var sin del av beklädnadsmarknaden. Medan det finns anledning att förmoda att utbudet är elastiskt på beklädnadsmarknaden som helhet, kan det naturligtvis inträffa sådana kostnadsförändringar inom de olika producentländerna att någon producentgrupp berövas sin marknad. Med

anledning härav har följande beräkningar av produktions- och övriga kostnader gjorts för Sverige, Finland, Portugal, Indien och Hongkong (tabell 30).

Av tabellen framgår *a*) att skillnaderna i sömnadskostnad (dvs löne- och kapitalkostnader) utgör större delen av skillnaderna i totalkostnad mellan de olika länderna, men att *b*) tullen mer än väl uppväger skillnaderna i sömnadskostnad mellan Portugal å ena sidan och Indien och Hongkong å den andra. Vidare framgår *c*) att råvarukostnaden är densamma överallt samt *d*) att frakterna spelar en relativt begränsad roll. Fraktkostnaderna med båt från Portugal är anmärkningsvärt låga men torde bero på en betydande befraktningskapacitet. Dessutom är frakttiderna mycket korta: endast 4-5 dagar, jämfört med flera veckor från Fjärran Östern.

De angivna siffrorna avser bomullsjeans, men de är representativa även för andra plagg. Proportionerna mellan sömnadskostnaderna i de fem länderna har varit oförändrade i flera år och bedöms på branschhåll även bibehållas under de närmaste åren. Detta innebär naturligtvis att de årliga lönehöjningarna är procentuellt mycket kraftigare i de övriga länderna än i Sverige. Förhållandet att råvarukostnaderna är desamma överallt gäller också de flesta plagg.

Man kan således för det första konstatera att det är omöjligt för svenska producenter att konkurrera prismässigt med sina kolleger i exempelvis Portugal. För att alternativt inhemsk produktion skall bli intressant fordras att det rör sig om antingen ett modeplagg som kräver kort leveranstid eller ett kvalitetsplagg som inte är särskilt priskänsligt.

Eftersom Portugal i egenskap av EFTA-land åtnjuter tullfrihet, blir de totala kostnaderna för landets varor i allmänhet lägre än andra länders. Genom relativt hög kvalitet, korta leveranstider och låga frakter samt tullfrihet kan Finland konkurrera prismässigt med exempelvis Indien, som har betydligt lägre löner. För det andra är det alltså tydligt att tullarna spelar en betydande roll och att därför borttagandet av de svenska tullarna gentemot EEC-länderna under 1970-talet kan komma att förbättra dessas konkurrenskraft gentemot låglöneländerna så att de rentav kan erövra marknadsandelar från låglöneländerna på den svenska marknaden.

Den andra frågan som ställdes ovan var huruvida det är troligt att låglöneländerna kommer att vinna marknadsandelar även på högprissortimentet. Ett annat sätt att ställa samma fråga är: Har den svenska konfektionsindustrins anpassning till den ökade lågprisimporten under 1960-talet varit sådan att den i fortsättningen kommer att behålla sina svenska marknadsandelar? Fastän det empiriska underlaget är ganska tunt i den här frågan finns det vissa tecken som tyder på att så är fallet. Främst bör nämnas den kraftigt ökade exporten. 1965 uppgick exporten av kläder till 160 milj kr och 1971 var motsvarande värde 430 milj kr, dvs en ökning med 170% på sex år. Under 1960-talet har exporten

Tabell 31. *Produktion, export, import och låglöneimport med fördelning på varuslag i beklädnadsindustrin 1968, 1969, 1970 och 1971. 1000-tal kronor*

Bryssel- nummer	Varu- grupp	1968				1969			
		Produk- tion	Total import	Låg- löne- import	Export	Produk- tion	Total import	Låg- löne- import	Expo
60.04.7-	Överkläder								
60.06	av trikå	337 440	377 605	75 469	112 030	362 944	318 497	104 926	82 7
61.01	Överkläder för män, gossar	623 698	178 500	85 431	69 539	610 225	218 062	90 254	90 4
61.02	Överkläder för kvinnor, flickor, småbarn	675 630	187 213	45 092	75 454	661 734	234 859	54 400	75 9
61.03	Underkläder för män	57 688	42 440	37 276	10 882	57 450	57 374	49 993	14 4
61.04	Underkläder för kvinnor, flickor, småbarn	21 041	3 573	1 379	791	18 448	5 775	1 979	6
61.05-	Näsdukar,								
61.08	sjalar, slipsar etc	15 676	15 590	1 543	2 287	16 183	22 227	5 027	2 5
61.09	Korsetter, gördlar etc	96 316	21 229	3 764	18 429	80 649	24 088	4 852	20 2
65.01-	Huvud-								
65.07	bonader	81 837	33 116	3 723	10 419	88 124	39 936	7 189	12 7
	Diverse övriga konfektions- varor	201 967	85 947	33 888	32 216	209 791	97 160	39 025	36 3
	Summa	2 111 293	945 213	287 565	332 047	2 105 548	1 017 978	357 645	336 2

Källor: SOS, Industri 1968, 1969, 1970 samt SOS, Utrikeshandel 1968-1971.

varje år ökat med omkring 20% utom 1967-1968 då ökningen stannade vid ca 8%.⁸ Som framgår av tabell 31 var den totala exporten 1969-1971 ungefär lika stor som importen från låglöneländerna.

Tabell 31 ger en översiktsbild av beklädnadsbranschen för de senaste fyra åren för vilka data föreligger. (Dock saknas produktionsdata för 1971.) Produktionen har varit i det närmaste konstant, medan både totalimporten, låglöneimporten och exporten ökat. Som framgår av tabell 32 har detta inneburit en mycket långsamt växande tillförsel samt snabbt ökande andelar av tillförseln för både totalimporten och låglöneimporten. Däremot har låglöne-

⁸ »Fabrikpriser och importpriser på konfektionsvaror 1970», *Pris- och Kartellfrågor*, 1972: 1-2, s 9. De definitioner som används i artikeln skiljer sig på vissa punkter från dem som används i föreliggande utredning, varför siffermaterialet inte är helt jämförbart med övriga här presenterade uppgifter.

1970				1971		
Produktion	Total import	Låglöneimport	Export	Total import	Låglöneimport	Export
439 110	428 817	138 049	119 317	448 814	133 888	160 546
580 930	254 923	94 712	98 376	243 744	84 803	99 845
614 574	248 067	57 180	70 784	258 425	55 522	67 032
53 775	60 012	51 516	17 173	53 583	46 927	17 369
11 823	8 347	2 480	1 388	3 371	1 378	537
16 830	22 183	4 314	2 914	12 290	722	2 615
71 534	23 822	4 600	23 180	21 245	3 600	27 880
92 512	41 874	7 849	14 516	35 346	5 199	13 661
226 115	107 506	51 022	36 629	95 004	45 413	42 569
2 107 203	1 195 551	411 722	384 277	1 171 822	377 452	432 054

importens andel av den totala importen minskat sedan 1969, dvs den totala importen har ökat snabbare än låglöneimporten. På samma gång har en allt större del av produktionen exporterats; 18,2% 1970 jämfört med 15,7% 1968. Dessa siffror vittnar om en ökande specialisering av den svenska produktionens inriktning, vilket också en granskning av tabell 31 visar. Produktionen av överkläder av trikå har ökat kraftigast, och där har också exportökningen varit störst. Även »övrig»-gruppen har ökat, och där har gummikläder, plastkläder samt kläder av läder eller konstläder svarat för nästan hela ökningen. Däremot har produktionen av damunderkläder inklusive korsetter, gördlar etc minskat kraftigt och ersatts av import. Trikåvaror har varit den mest expansiva delbranschen även på importsidan, men ökningen av importen av dessa varor har helt tillfallit låglöneländerna. Dessa har också ökat sin export till Sverige av plastkläder, men i övrigt är låglöneimporten oförändrad. Tillbakagången av

Tabell 32. *Beklädnadsbranschens utveckling 1968–1971*

	1968	1969	1970	1971
Tillförsel, milj kr	2 724	2 787	2 918	..
Total import/tillförsel, %	34,7	36,5	41,0	..
Låglöneimport/tillförsel, %	10,6	13,4	14,1	..
Låglöneimport/total import, %	30,4	35,1	34,4	32,2
Export/produktion, %	15,7	16,0	18,2	..

Källa: Tabell 31.

produktionen av herr- och damkonfektion har kompenserats genom en ökad import, dock endast i ringa utsträckning från låglöneländerna.

Av exportökningen har, förutom trikåvaror, herrkonfektion, herrunderkläder, korsetter och gördlar samt pälsar och i viss mån plastkläder svarat för största delen. Med undantag av trikå- och plastplagg har alltså exporten möjliggjort ett vidmakthållande av svensk produktion eller åtminstone inneburit ett undvikande av drastiska produktionsinskränkningar. Hur mycket det under budgetåret 1970/71 inledda exportstödet till teko- och glasindustrierna har påverkat exportutvecklingen är svårt att ännu bedöma. Klart står emellertid att den svenska exporten av kläder till mer än 80% går till EFTA-länder och till endast 7% till EEC-länder.

Slutsatsen av alla dessa iakttagelser är att den svenska beklädnadsbranschen nu har anpassat sig ganska väl till låglöneimporten, dels genom specialisering på högkvalitativa, ofta modeinriktade och därför relativt prisokänsliga produkter, dels genom ökad export, båda i förening med ökade marknadsföringsinsatser. Beträffande låglöneimporten blir sålunda prognosen att den kommer att avta i betydelse. Emellertid finns det inga tecken på att den totala importen skulle stagnera. Snarare innebär tullavtrappningen gentemot EEC att importen kommer att fortsätta att stiga med fortsatta krav på specialisering, marknadsföring och export.

Sammanfattningsvis kan man för hela tekosektorn (dvs inte bara kläder utan även textil) konstatera att låglöneimporten har börjat stagnera och av allt att döma kommer att minska relativt i omfattning. Den huvudsakliga anledningen härtill är att låglöneimporten omfattar de varor i varje bransch som har den lägsta inkomstelasticiteten, dvs vars konsumtion växer långsammast vid ökad privatkonsumtion, totalt sett. Dock finns inga tecken som tyder på att den totala importens andel av tillförseln skulle sjunka. I stället torde den svenska tullavtrappningen gentemot EEC komma att innebära en kraftigt ökande import därifrån, dels därför att tekobranscherna är relativt arbetsintensiva, dels därför att Sverige har en internationellt sett mycket hög lönenivå, samt dels därför att tullskyddet i tekobranscherna är högre än i de flesta andra branscher.

Tabell 33. Översikt av lädervarubranschen 1960 och 1969

	1960	1969
Produktion, milj kr	82,4	147,2
Export, milj kr	5,4	24,5
Import, milj kr	25,0	61,7
Låglöneimport, milj kr	1,9	12,8
Export/produktion, %	6,6	16,7
Import/tillförsel, %	24,6	33,5
Låglöneimport/total import, %	7,4	20,7
Låglöneimport/tillförsel, %	1,8	6,9

Källor: SOS, Handel 1960, del I; SOS, Industri 1960; SOS, Utrikeshandel 1969, del I samt SOS, Industri 1969, del I.

Som påpekats i kapitel 3 innebär dessa faktorer tillsammans att den relativa lönenivån i EEC-länderna efter justering för effektiva tullar kommer att sjunka mycket kraftigt under 1970-talet.

Regressionsresultaten i de båda branscherna *garverier* och *lädervaror* antyder inte att dessa branscher skulle vara utsatta för ökad låglöneimportkonkurrens. Vad beträffar *garverier* ligger de faktiska andelarna av både tillförseln och importen över de estimerade. Detta beror förmodligen på det starka råvaruinslaget i branschen. Ungefär halva produktionen i branschen går på export; exporten och importen är ungefär lika stora. Exporten har emellertid haft en växande betydelse; 1960 utgjorde den endast 12% av produktionen, medan importen samma år var tre gånger så stor. På samma gång som produktionen ökade från 126 milj kr 1960 till 173 milj kr 1969 minskade antalet arbetsställen från 24 till 15 och antalet anställda från 1 998 till 1 565. Låglöneimporten har visserligen ökat från 1,6% av tillförseln och 5,4% av totala importen till 12,1 respektive 24,7%, men eftersom importens andel av tillförseln inte har ökat särskilt mycket har låglöneimporten huvudsakligen ersatt annan import. Man kan möjligen tänka sig en fortsatt tendens i denna riktning, men förmodligen kommer inte de svenska producenterna att slås ut förrän möjligen på betydligt längre sikt än denna bedömning omfattar.

Utvecklingen av lädervarubranschen under 1960-talet kan utläsas av tabell 33. Medan produktionen har ökat med ca 80% har exporten vuxit med 350%, importen med 150% och låglöneimporten med 575%. Enligt regressionsresultaten skulle nu ett jämvikstläge för låglöneimporten ha nåtts, så att man borde vänta sig oförändrade eller endast långsamt ökande låglöneimportandelar. Det finns ingenting som motsäger att så skulle vara fallet.

Skobranschen är en av de branscher som uppvisar de största negativa residualerna i regressionsanalysen, dvs där de faktiska låglöneimportandelarna av både totalimport och tillförsel understiger de estimerade. Detta borde alltså

Tabell 34. Översikt av skobranschen 1960, 1969 och 1971

	1960	1969	1971 ^c
Producerat antal läderskor, 1 000-tal par	10 427	6 926	—
Antal arbetsställen	222 ^a	152	—
Antal anställda	8 501 ^b	4 807	—
Produktion (alla slags skor), milj kr	321,3	309,3	—
Export, milj kr	6,4	45,1	67,3
Import, milj kr	88,6	295,7	314,0
Låglöneimport, milj kr	5,9	25,2	35,0
Export/produktion, %	2,0	14,6	—
Import/tillförsel, %	22,0	52,8	—
Låglöneimport/total import, %	6,6	8,5	11,1
Låglöneimport/tillförsel, %	1,5	4,5	—

^a Inkl 20 träskofabriker.

^b Inkl 347 i träskofabriker.

^c Inga produktionsdata föreligger för 1971.

Källor: SOS, Industri samt SOS, Utrikeshandel för respektive år.

innebära att låglöneimporten kommer att öka avsevärt de närmaste åren. Det finns åtskilliga faktorer som stöder denna slutsats, vilket bl a tabell 34 visar.

Som synes har produktionen minskat starkt sedan 1960. Det är främst produktionen av dam- och barnskor samt sandaler som gått tillbaka. Års-tillverkningen för dessa tre grupper 1969 (tillsammans 2,7 milj par) var mindre än hälften av den mängd som producerades 1960 (sammanlagt 6,5 milj par). Träskotillverkningen är den enda delbransch i vilken produktionen har ökat nämnvärt, men där har ökningen varit kraftig; från 1,2 milj par 1960 till 3,1 milj 1969. Expansionen inom träskoområdet hänger främst samman med en ökad export under de allra senaste åren. Endast omkring 60% av tillverkad kvantitet stannar inom landet (Lidén [1971], s 13). Träskoexporten uppgick till 17,5 milj kr 1969 och 38,7 milj kr 1971, dvs 39 respektive 58% av totala sko-exporten.

Med undantag av träskosektorn krymper alltså skobranschen fortfarande. Emellertid stiger låglöneimporten snabbare än den totala importen, dvs låglöneimporten ersätter en del övrig import. Detta innebär att låglöneimporten kan öka utan att det totala importtrycket behöver öka i samma mån.

Huvudskälet till att låglöneländerna bör komma att öka sina andelar av både importen och tillförseln är att skobranschen är en mycket arbetsintensiv industri med lönekostnaden som en stor del av framställningskostnaden. Löneandelen av salutillverkningsvärdet från fabrik uppskattas till mellan 40 och 50%. Eftersom produktionstekniken inom branschen inte har förändrats särskilt mycket över tiden är den relativt likartad världen över. Till följd av stora internationella oligopolföretag på maskinsidan är maskinparken i stort sett den-

samma i alla länder (Lidén [1971], s 10). Dessa faktorer tillsammans gör att låglöneländerna har avsevärda komparativa fördelar på denna typ av produktion, dvs standardbetonade skor. På kvalitets- och modeinriktade skor torde emellertid industriländerna komma att förbli konkurrenskraftiga, bl a till följd av tullavtrappningen gentemot EEC.

Eftersom över hälften av låglöneimporten (14,2 milj kr av 25,2 milj kr) 1969 kom från Öststaterna är det på sin plats att nämna dels att en stor del av Sveriges import (däribland skor) från Öststaterna är reglerad genom kvantitativa restriktioner, dels att handeln med dessa länder är mycket hårt knuten till allmänna bilaterala handelsavtal mellan dem och Sverige. Båda dessa typer av regleringar kan naturligtvis lägga hinder i vägen för en importökning, åtminstone på kort sikt.

För att övergå till de *branscher* som är *baserade på råvaror av trä* hör dessa till dem där Sverige anses ha de största komparativa fördelarna just genom råvarutillgångarna. Följaktligen är importen ganska ringa i dessa branscher. Importens andel av tillförseln är visserligen så hög som 38,6% i *övriga pappers- och pappvaror*, men i övrigt överstiger inte importandelen 11,3% (i *trämöbler*). Att importandelen är så hög i övriga pappers- och pappvaror beror främst på att branschen innefattar en del specialprodukter vilka inte produceras i större utsträckning i Sverige. Om man jämför de estimerade med de faktiska värdena för dessa branscher i tabell 28, finner man att modellen ger mycket god överensstämmelse vad beträffar låglöneimportens andel av tillförseln men sämre vad beträffar andelen av den totala importen. Detta förklaras av den nära anknytningen till råvaran; den goda råvarutillgången i Sverige förklarar importens ringa andel av tillförseln, men däremot kan modellen inte förklara vilka länder som har de nödvändiga råvarorna och vilka som inte har det. När det gäller *massa- och pappersindustrierna* spelar säkert frånvaron av ett tillfredsställande mått på det fysiska kapitalet en avgörande roll i de relativt höga estimerade värdena för låglöneimportens andelar av den totala importen. Om bättre kapitalmått vore tillgängliga skulle förmodligen de estimerade värdena ligga närmare de faktiska.⁹ Det faktum att det estimerade värdet för låglöneimportens andel av den totala importen ligger betydligt närmare det faktiska när den fysiska kapitalvariabeln utesluts (kolumn 5 i tabell 28) än när den ingår i regressionen (kolumn 4 i tabell 28) är delvis en bekräftelse på detta.

Låglöneimporten inom *trämaterial- och byggnadssnickeriindustrin* består nästan helt och hållet av virke, främst ekvirke från Öststaterna samt teakvirke från vissa asiatiska länder. Det tycks inte finnas någon anledning att förmoda, att låglöneimporten skulle undergå någon större förändring i denna bransch de närmaste åren.

⁹ Ett mått på kapitalintensiteten i massa- och pappersindustrin är att endast 17,8% av saluttillverkningsvärdet 1969 utgjordes av lönekostnader.

Låglöneimportens mycket stora andelar av totalimporten inom *träförpackningsindustrin* beror på en relativt stor import av träkorgar från ett flertal låglöneländer. Någon svensk produktion av sådana korgar förekommer knappast. I övrigt är låglöneimporten helt obetydlig. Inte heller här finns det anledning att befara ökad låglöneimportkonkurrens.

Inom *övriga trävaror* utgörs nära hälften av låglöneimporten av korkprodukter från Portugal och resten huvudsakligen av prydnads- och förvaringsföremål av trä. Några större ökning av låglöneländernas marknadsandelar är inte att vänta.

Som redan nämnts tillhör *pappers- och massaindustrierna* de branscher där låglöneländerna torde ha mycket små möjligheter att göra sig gällande under överskådlig framtid. Lönerns mycket ringa andel av saluttillverkningsvärdet gör det omöjligt att konkurrera enbart på basis av lönedifferenser. Men dessutom är det en fråga om råvaru- och kapitaltillgång samt forcerande av industri- ländernas tullar på papper (dock ej på massa). Dessa torde för närvarande vara oöverstigliga hinder för de flesta låglöneländer.

Den *grafiska industrin* betraktas ofta av flera skäl som delvis skyddad mot importkonkurrens. Dels ger själva språket en viss komparativ fördel, dels kräver vissa slag av grafisk produktion intimt samarbete mellan upphovsman- nen och tryckeriet, dels arbetar en stor del av den grafiska produktionen under sådan tidspress att långväga kommunikationer blir alltför otympliga. Det senare gäller naturligtvis främst tidningar och, åtminstone vissa, tidskrifter. När man bedömer branschens framtida konkurrensläge är det viktigt att hålla dessa faktorer i minnet.

Tabell 35 ger en översiktsbild av den grafiska industrin i Sverige mellan 1960 och 1971. Som synes växte produktionen med ca 150 %, medan importen ökade med 200 % och låglöneimporten med 800 % under perioden 1960–1969. Tabell 36 kompletterar bilden med den totala importens och låglöneimportens marknadsandelar. Trots den snabba utvecklingen av låglöneimporten är dess marknadsandelar fortfarande mycket låga. På samma gång visar våra regressions- resultat att låglöneländernas marknadsandelar »borde» vara betydligt större med hänsyn till produktionstekniken än de för närvarande är. Skall vi alltså vänta oss en fortsatt snabb ökning av låglöneimporten? Svaret har att göra dels med vilka delar av den grafiska industrin som är konkurrensutsatta, dels med den framtida tekniska utvecklingen i branschen.

Frågan om vilka delar av branschen som är konkurrensutsatta belyses av kolumn 9 i tabell 35, som anger kvoten mellan den totala importen och produktionen 1969. Icke oväntat är det tidningar och tidskrifter som är mest skyddade, medan de mest konkurrensutsatta produktområdena är dels böcker, dels bilder- och målarböcker och musiknoter (i vilka importen långt överstiger produktionen) samt kartor. Även på övriga produktområden förekommer en

Tabell 35. Produktion, import och låglöneimport med fördelning på varuslag i den grafiska industrin 1960, 1969 och 1971.
1000-tal kronor

Bryssel- nummer	Varuslag	1960			1969			1971		Import/ produk- tion, % 1969	Låglöne- import/ import, % 1969
		Produk- tion 1	Total import 2	Låglöne- import 3	Produk- tion 4	Total import 5	Låglöne- import 6	Total import 7	Låglöne- import 8		
49.01	Böcker, broschyrer och liknande tryckalster:										
.101	Böcker på svenska		4 566	173		17 150	3 474	26 145	4 990	32,2	8,4
.105	Böcker på främ- mande språk	54 024	9 503	143	154 415	32 546	680	40 176	1 044		
.200	Tryckta ark avsedda att bindas el häftas		1 303	—	52 200	2 067	134	5 246	233		
.900	Andra slag	43 094	1 061	—	39 651	2 890	156	5 290	61	4,0	6,5
49.02	Tidningar och tid- skrifter	796 411	10 414	12	1 810 316	20 398	1 205	25 472	969	7,3	5,4
49.03– 49.05	Bilder-, rit- och målarböcker, musik- noter, kartor	11 013	3 610	516	21 684	8 311	1 025	7 599	902	1,1	5,9
49.06– 49.11	Övriga tryck- alster	354 298	16 141	81	898 484	62 610	732	78 769	800	38,3	12,3
	Övriga grafiska produkter	110 062	12 743	77	398 760	32 442	484	37 455	449	7,0	1,2
		1 368 902	59 341	1 002	3 375 510	178 414	7 890	226 152	9 448	8,1	1,5
	./. 49.02	796 411	10 414	12	1 810 316	20 398	1 205	25 472	969	5,3	4,4
	»Konkurrensutsatta produkter»	572 491	48 927	990	1 565 194	158 016	6 685	200 680	8 479	10,0	4,2

Källor: SOS, Industri 1960 och 1969 samt SOS, Utrikeshandel 1960, 1969 och 1971.

Tabell 36. *Totala importens och låglöneimportens marknadsandelar i den grafiska industrin 1960, 1969 och 1971. %*

	1960	1969	1971
Total import/tillförsel	4,2	5,2	—
Låglöneimport/total import	1,7	4,4	4,2
Låglöneimport/tillförsel	0,1	0,2	—
Bortsett från tidningar och tidskrifter (49.02):			
Total import/tillförsel	8,2	9,7	—
Låglöneimport/total import	2,0	4,2	4,2
Låglöneimport/tillförsel	0,2	0,4	—

Källor: Tabell 35 samt SOS, Utrikeshandel 1960 och 1969.

viss import som dock är avsevärt mindre i förhållande till den inhemska produktionen. I dessa fall är det förmodligen inte produktionstekniken som sådan som håller nere importen utan snarare det förhållandet att stora delar av produktionen är gjorda på beställning lokalt och där den geografiska närheten mellan tryckeriet och beställaren är en viktig förutsättning. Således är denna typ av produktion delvis skyddad. Om man bortser från tidningar och tidskrifter blir också importens andelar av tillförseln betydligt större, vilket visas i båda tabellerna 35 och 36. Kolumn 10 i tabell 35 visar samma tendenser som kolumn 9 med undantag av att låglöneimportens andel av den totala importen inte påverkas nämnvärt av att tidningar och tidskrifter utesluts, beroende på att tidningar och tidskrifter utgör lika stor andel av låglöneimporten som av totala importen. Skyddet av tidningar och tidskrifter är således generellt (dvs påverkar främst totala importens andel av tillförseln) snarare än riktat särskilt mot låglöneländerna.

Den tekniska utvecklingen i branschen är naturligtvis svår att förutsäga. Eftersom detta är en relativt arbetsintensiv bransch som bygger på stor yrkesskicklighet (och därför betalar genomsnittligt mycket höga löner i Sverige), är det naturligt att den tekniska utvecklingen kan komma att inriktas på att sänka de höga arbetskostnaderna. Ett exempel på detta är det pågående utarbetandet av automatiska sättningsmaskiner. I den mån den fortsatta tekniska utvecklingen kommer att gå i den arbetsbesparande riktningen försämras låglöneländernas konkurrensläge.

Innebörden av det förda resonemanget är att låglöneländerna kan väntas vinna ansenliga marknadsandelar inom vissa delar av den grafiska industrin, främst på billiga varusortiment, som t ex bilder- och målarböcker. Sådana produkter utgör dock endast en ringa del av hela den grafiska industrin. En betydligt större sektor som hittills inte upplevt något större importtryck men som åtminstone tekniskt borde ligga väl till för låglöneländerna, är vissa typer

av blanketter, kataloger, biljetter etc. Men i detta fall beror förmodligen den ringa importen på att produktionen ofta består av korta serier som dels utgör mycket små andelar av beställarnas totala administrativa kostnader, dels ofta måste tas fram med kort varsel. Att beställa sådana varor från låglöneländerna skulle medföra större administrativa kostnader än som uppvägs av besparingar på själva produktpriset.

Inom den *kemiska industrin* (SNI 3511–3523) är låglöneländernas marknadsandelar med vissa undantag mycket ringa. Störst är deras marknadsandelar på vissa oorganiska kemikalier. Praktiskt taget hela importen av kemikalier från u-länderna består av aluminiumoxid från Jamaica och Guiana. Från Sydeuropa importeras praktiskt taget inga kemikalier alls, medan från Östeuropa (främst Östtyskland) importeras en rad baskemikalier. Hälften av låglöneimporten av gödselmedel består av superfosfat från Tunisien (utgörande praktiskt taget hela vår superfosfatimport), medan den andra hälften består av kaligödselmedel från Östtyskland och Sovjetunionen. Kaligödselmedel tillverkas över huvud taget inte i Sverige.

Vad beträffar *kemikalier* och *gödselmedel* är alltså låglöneimporten mycket hårt koncentrerad till ett fåtal produkter vars export betingas av råvarutillgångar i respektive land. Därför bör heller inget avseende fästas vid att de faktiska marknadsandelarna överstiger de estimerade i dessa branscher. Låglöneländernas komparativa fördelar på dessa varor består helt i deras naturtillgångar, inte i deras produktionsteknik. Det finns ingen anledning att vänta sig att låglöneländernas marknadsandelar skulle stiga nämnvärt de närmaste åren.

I övriga kemiska branscher (*konstfiber och plast, färger, läkemedel samt tvätt- och toalettmiddel*) har låglöneländerna helt obetydliga marknadsandelar. Detta stämmer också överens med modellens utslag. Produktionen i dessa branscher är tekniskt mycket krävande, och kräver dessutom när det gäller basplaster och tvättmedel stora kapitalinvesteringar.¹⁰ De relativt höga estimerade värdena för låglöneländernas andelar av den totala importen får delvis attribueras till bristen på en tillfredsställande variabel för det fysiska kapitalet. Effekten mätt i hästkraftantal är knappast det relevanta måttet i dessa branscher. Trots detta torde det emellertid stå klart att någon betydande låglöneimport i dessa branscher inte är att vänta. Hela den kemiska industrin, men framför allt läkemedels- och färgbranscherna, tillhör de branscher som har det högsta antalet tekniker per anställd.

Vad beträffar *smörjmedel samt asfalt- och kolprodukter* kan man iaktta samma mönster som i övriga råvarubaserade branscher, nämligen att låglöneländernas estimerade andel av tillförseln överensstämmer väl med den faktiska, medan de

¹⁰ Enligt Hufbauer krävdes 1960 kapitalinvesteringar på \$ 22 000 per sysselsatt inom plastindustrin. Hufbauer [1966], s 67.

estimerade andelarna av importen understiger de faktiska. Inte heller här är någon större förändring av låglöneimportens relativa storlek att vänta.

Inom *gummiindustrin* antyder regressionsresultaten att låglöneimporten borde ha något större marknadsandelar än för närvarande vad beträffar både däck och slangar och övriga gummivaror. Gummiindustrin består av både relativt enkla produkter (t ex gummiskor) och mycket sofistikerade, forskningsintensiva produkter (t ex radialdäck för bilar), vilket också reflekteras i länderstrukturen av Sveriges gummiimport. Inom branschen *däck och slangar* består låglöneimporten till största delen av grovdimensionerade däck, främst från Spanien. Inom gruppen *övriga gummivaror*, som huvudsakligen består av gummivaror för industriellt bruk, utgörs låglöneimporten till 80% av gummiskor. På dylika enklare produkter kan man anta att låglöneländerna kommer att öka sina marknadsandelar. Men eftersom konsumtionen av sådana produkter växer betydligt långsammare än övrig konsumtion inom dessa branscher (inom gruppen övriga gummivaror växte summan av produktion och import med 26% för gummiskor mellan 1960 och 1969, medan motsvarande ökning för hela branschen var 200%) kommer inte ens kraftigt ökande marknadsandelar för låglöneländerna att utöva något större tryck på inhemska producenter. De aktuella varugrupperna är nämligen ganska obetydliga i den totala tillförseln av gummiprodukter. Det faktum att största delen av produktionen är avsedd för industriellt bruk utgör också en komparativ nackdel för låglöneländerna.

Plastvaruindustrin är en av de branscher som uppvisar de största avvikelserna mellan estimerade och faktiska marknadsandelar. I och för sig skulle alltså regressionsresultaten antyda att låglöneimporten borde öka kraftigt de närmaste åren. Det finns emellertid flera skäl att inte dra en sådan slutsats. För det första omfattar industristatistiken bara omkring 1/3 av det totala antalet företag som är sysselsatta med någon form av plastproduktion.¹¹ Detta beror dels på att ett stort antal småföretag (med mindre än fem anställda) inte kommer in i industristatistiken, dels på att en betydande produktion förekommer på arbetsställen som huvudsakligen sysslar med annan produktion och klassificeras därefter. (Detta gäller plastförpackningsindustrin mera än övriga delbranscher.) Enligt industristatistiken skulle 1969 22,1% av plastvaruproduktionen äga rum i arbetsställen klassificerade i andra branscher. Detta innebär naturligtvis att industristatistikens uppgifter kan vara delvis missvisande, vilket skulle kunna bidra till avvikelserna mellan de estimerade och faktiska marknadsandelarna. Det kan t ex vara så att den mest teknikerintensiva plastproduktionen äger rum just i arbetsställen som klassificerats utanför branschen. För det andra är den

¹¹ Enligt uppgift från branschhåll skulle det totala antalet företag med någon form av plastproduktion vara omkring 1 000, medan industristatistiken anger 230 arbetsställen inom plastbearbetande industri och 63 inom konstfiber- och plastindustri 1969.

Tabell 37. Produktion 1969 samt total import och låglöneimport 1969 och 1971 med fördelning på varuslag inom plastvaruindustrin. 1000-tal kronor

Bryssel-nummer	Varuslag	1969		Låglöneimport	1971	
		Produktion	Total import		Total import	Låglöneimport
39.07.230-240	Påsar, dukar etc	95 947	32 627	94	37 999	172
39.07.310-390	Baljor, flaskor, bunkar, cisterner etc	157 942	35 652	66	53 649	35
39.07.400	Bords- och köksartiklar	20 555	10 763	101	10 724	121
39.07.500	Sanitets- och toalettartiklar	6 345	9 700	24	9 545	—
39.07.601-900	Kontorsartiklar, lampor, övrigt	417 860	105 281	1 565	144 793	2 919
84.61.801	Rörledningsmateriel av plast	10 951	6 843	—	6 134	—
85.13.900	Delar till elektriska apparater	172 184	12 302	1 485	17 897	1 982
85.26.200	Isolerdetaljer	9 282	3 346	—	4 950	24
	Övriga plastvaror	11 712	18 178	589	17 836	496
	Summa	902 778	234 692	3 924	303 527	5 749

Källor: SOS, Industri 1969 samt SOS, Utrikeshandel, del 1, 1969 och 1971.

plastbearbetande industrin en mycket heterogen bransch, uppdelad på en mängd mycket olikartade produkter med skilda användningsområden, vilket framgår av tabellerna 37 och 38.

Tabell 37 visar bl a att den totala importens andel av tillförseln varierar ganska kraftigt mellan varugrupperna men också att ingen varugrupp är helt skyddad från utländsk konkurrens. Låglöneländernas andelar av importen är genomgående mycket låga; inga specialiseringstendenser i låglöneländernas plastexport kan iakttas. Låglöneländerna har helt enkelt hittills inte etablerat sig på plastvaruområdet i någon större utsträckning. Till och med Japan var nettoimportör av plastvaror åtminstone till början av 1960-talet.¹²

En av de främsta orsakerna till att låglöneländerna inte etablerat plastvaruproduktion är det tekniska kunnande som krävs, inte bara på produktionssidan utan även, och kanske framför allt, på marknadsföringssidan; det gäller att finna lämpliga användningsområden för de nya produkter som ständigt kommer fram samt i samråd med potentiella kunder testa och sedan producera materialet samt kontrollera kvaliteten.

Det faktum att en så stor andel av plastvaruindustrins tillverkning som ca 2/3 utgörs av beställningsarbeten som levereras till andra produktionsgrenar (tabell 38) utgör också en faktor som hämmar låglöneländerna. Beställnings-

¹² OECD, Gaps in Technology, Plastics, Paris 1969, s 83.

Tabell 38. *Plastvaruindustrins avnämare 1968*

	Milj kr
Inhemsk produktion	687
Import	179
Tullar och införselavgift	11
Indirekta skatter	53
Handelsmarginaler	133
Summa	1 063
<i>Användning:</i>	
A. Inom produktionssystemet:	
Jordbruk	2
Livsmedelsindustri	89
Dryckes- och tobaksindustri	9
Textil- och konfektionsindustri	22
Kemisk industri	64
Övrig verkstadsindustri	132
Elektroindustri	106
Skeppsvarv	1
Byggnadsindustri	54
Varuhandel	95
Övriga tjänster	44
Total användning som insats i produktion	618
B. Slutlig användning:	
Offentlig förbrukning	45
Privat konsumtion	304
Lagerförändring	23
Export	73
Summa slutlig användning	445

Källa: Input-output-tabeller för Sverige år 1968, *Statistiska Meddelanden* N 1972: 44, tabell 1.

arbeten kräver ofta ett intimt samarbete mellan producent och avnämare, vilket ger svenska plastföretag ett visst övertag på den svenska marknaden gentemot utländska företag, speciellt gentemot låglöneländerna. Enligt tabell 38 gick 1968 endast något över 40% av tillförseln av plastvaror till slutlig konsumtion. På grund av den stora andelen leveranser till övriga branscher är det också sannolikt att EEC:s ursprungsregler kommer att inverka hämmande på den potentiella låglöneimporten.

Slutsatsen av det föregående är att låglöneländerna inte har komparativa fördelar på plastvarutillverkning och således inte kommer att vinna marknadsandelar på den svenska marknaden inom överskådlig framtid. Emellertid är denna slutsats för branschen i sin helhet förenlig med ökade marknadsandelar för låglöneländerna på vissa enklare plastprodukter, dvs standardvaror (exempelvis leksaker) som går direkt till slutlig konsumtion och därmed även undviker problemen med ursprungsreglerna. Men av de flesta prognoser att döma

är det den industriella användningen av plastprodukter som kommer att alltmer dominera branschens utveckling. Genom materialets speciella egenskaper (lätthet, formbarhet, beständighet mot kemisk påverkan etc) samt den snabba prisutvecklingen på konkurrerande material kommer säkert plastvaror att utnyttjas mer och mer inom exempelvis byggnadsindustrin, bilindustrin och möbelindustrin.

Enligt regressionsresultaten i tabell 28 skulle låglöneländernas marknadsandelar i *porslins- och lergodsindustrin* väntas minska i framtiden. I syfte att undersöka huruvida detta är en rimlig slutsats eller inte kan ett studium av tabell 39 vara till hjälp.

Av tabellen framgår att branschens expansion har uppburits främst av sanitetsartiklar, varav numera hälften går på export (helt övervägande till de övriga nordiska länderna). Eftersom exporten vuxit med 165 % medan produktionen ökat med 80 % kan exporten sägas ha varit en pådrivande faktor. Men naturligtvis har även den ökade importen (120 % ökning) drivit på utvecklingen. Mest har låglöneimporten ökat; med 245 % trots kvantitativa restriktioner på importen från Öststaterna. Denna låglöneimportökning har emellertid varit förlagd huvudsakligen till bords-, hushålls- och toalettartiklar av både porslin och andra keramiska material, men även till keramiska prydnadsföremål. Till sammans har emellertid dessa varugrupper minskat sin andel av den totala tillförseln i branschen; beträffande porslinsvaror har tillförseln faktiskt minskat något.

Vi finner alltså även i denna bransch samma mönster som i andra, där låglöneimporten utgör en relativt stor del av tillförseln, nämligen att svenska producenter specialiserat sin tillverkning på snabbt växande, industriellt betonade varugrupper. I samband med denna specialisering har exporten ökat, på samma gång som standardiserade konsumtionsvaror importerats i ökande utsträckning, varvid låglöneländerna svarat för största delen av importökningen. Låglöneimporten kan alltså förväntas följa samma mönster som i liknande branscher, dvs större marknadsandelar på vissa varor men mindre i relation till branschen som helhet. Detta stämmer väl med vad regressionsresultaten anger.

När det gäller *glas och glasvaror* antyder regressionsresultaten att vi här borde vänta ökade marknadsandelar för låglöneimporten. Sett från utrikeshandelsteoretisk synpunkt kan branschen sägas bestå av tre delar: en relativt kapitalintensiv (i fysisk bemärkelse) del som huvudsakligen framställer glas för industriella ändamål (planglas, säkerhetsrutor, flaskor etc); en del som framställer högkvalitativa hantverk eller konstverk; samt en del som är varken fysiskt eller mänskligt kapitalintensiv, inriktad på maskinblåsta eller pressade glasföremål för slutlig konsumtion. En sådan indelning har gjorts i tabell 40.

Gruppen 70.13 innefattar både prydnadsglas och sådant glas som egentligen

Tabell 39. *Produktion, export, import och låglöneimport med fördelning på varuslag i porslins- och lergodsindustrin 1960 och 1969. 1 000-tal kronor*

Bryssel- nummer	Varuslag	1960				1969			
		Produk- tion	Export	Total import	Låglöne- import	Produk- tion	Export	Total import	Låglöne- import
69.09	Apparater för kemiskt och tekniskt bruk, behållare	113	484	1 646	—	1 373	937	2 955	—
69.10	Sanitetsartiklar	50 163	15 570	4 586	16	114 607	46 749	11 793	47
69.11	Bords-, hushålls- och toalett- artiklar av porslin	28 174	1 662	13 914	1 117	19 334	5 704	25 919	4 253
69.12	Dito av andra keramikmaterial	15 266	4 872	3 854	476	35 043	4 517	12 898	1 211
69.13	Prydnadsföremål	9 163	720	7 579	1 206	15 868	2 015	13 962	2 211
69.14	Andra keramikvaror	1 648	199	708	—	8 002	1 158	1 478	10
85.25.1 o. 85.26.1	El isolatorer av keramiskt material	11 510	1 631	3 329	12	15 770	5 708	9 634	2 002
	Summa	116 037	25 138	35 616	2 827	209 997	66 788	78 639	9 734

Källor: SOS, Industri 1969 och 1960; SOS, Handel 1960 samt SOS, Utrikeshandel 1969.

Tabell 40. *Produktion, export, import och låglöneimport med fördelning på vissa varuslag i glas- och glasvaruindustrin 1960 och 1969. 1000-tal kronor*

Bryssel- nummer	Varuslag	1960			1969			Låg- löne- import
		Produk- tion	Export	Total import	Produk- tion	Export	Total import	
70.01–70.12 samt 85.25.901	Industriellt glas	104 551	11 919	12 769	280 481	43 368	127 421	5 113
70.13	Prydnadsglas, bords- och köksar- tiklar etc	53 454	22 151	4 951	100 468	35 575	27 951	2 908
70.14–70.19 samt 70.21	Övrigt glas	16 353	4 061	15 332	31 834	14 361	40 808	7 035
	Summa	174 358	38 131	33 052	412 783	93 304	196 180	15 056

Källor: SOS, Utrikeshandel 1960 och 1969 samt SOS, Industri 1960 och 1969.

borde räknas till den tredje gruppen. Trots detta är tabellen illustrativ. Den inhemska produktionen har vuxit i ungefär samma takt i de tre grupperna mellan 1960 och 1969, medan exporten vuxit snabbare i industriellt glas (främst flaskor). Den totala importen har emellertid vuxit ännu snabbare; den industriella glasimporten har tiodubblats mellan 1960 och 1969, medan den totala importen sexdubblats. Trots den snabba uppgången i den industriella glasimporten har låglöneländerna inte fått del i den; deras andel av importen var 1969 4,1 % medan deras andel av tillförseln var endast 1,4 %. Inom gruppen 70.13 svarade låglöneländerna för 10,4 % av importen och 3,1 % av tillförseln. Denna import består huvudsakligen av hushållsvaror av glas, medan exporten främst utgörs av prydnadsföremål. Detta illustreras av att det genomsnittliga priset per ton var 14 000 kr i exporten men endast 4 000 kr i importen. Vad beträffar den tredje kategorin av glasprodukter utgjorde låglöneimporten 17,2 % av importen och 12,1 % av tillförseln.

Med hänsyn till den relativt ringa löneandelen och den komplicerade produktionen samt i viss mån även de höga transportkostnaderna är det inte troligt att låglöneländerna kommer att vinna några större marknadsandelar på industriellt glas. Den svenska specialiseringen på högkvalitativt prydnadsglas, som utnyttjar två resurser på vilka Sverige har komparativ fördel gentemot både låglöneländerna och övriga utlandet, nämligen skickliga yrkesarbetare samt svensk formgivning måste också göra det svårt för låglöneländerna att erövra några större marknadsandelar på denna del av marknaden. Vad beträffar övrig glasproduktion torde dock låglöneländerna kunna göra sig alltmer gällande.

Emellertid svarar denna typ av produktion för endast något över 10 % av den totala tillförseln av glas och glasvaror, och tillförseln växer dessutom långsammare än branschen i övrigt (med 110 % under perioden 1960–1969 jämfört med 205 % för branschen totalt), varför låglöneimporten så småningom torde komma att stagnera. Inom de närmaste åren är det dock troligt att låglöneländerna kommer att vinna ytterligare marknadsandelar.

När det gäller *tegelindustri* samt *cement- och kalkindustri* ger regressionsresultaten vid handen att vi i den förra bör vänta en oförändrat ringa låglöneimport men en ökad sådan i den senare, dock fortfarande ringa i förhållande till tillförseln. Båda branscherna karakteriseras av hög fysisk kapitalintensitet, speciellt den senare, och båda utmärks av extremt höga transportkostnader, vilket gör att de ofta arbetar nästan uteslutande för lokala marknader. Importens andel av tillförseln är därför mycket låg, endast 3,5 % i cementindustrin, men överraskande hög i tegelindustrin, 37,3 %. Denna höga siffra beror på en betydande import av vissa eldfasta produkter vilka inte produceras i större utsträckning i Sverige; sådana produkter utgör över 70 % av den totala tegelimporten. Den låglöneimport som förekommer kommer nästan uteslutande från Öststaterna. Det finns ingen anledning att tro att existerande mönster kommer att ändras märkbart under de närmaste åren. Detta gäller också cement- och kalkindustrin. Att avvikelserna mellan faktiska och estimerade värden blivit så stora här och inte i den förra branschen, förklaras av att de höga transportkostnaderna håller låglöneländernas andel av importen nere (genom deras genomsnittligt längre avstånd till Sverige). Om transportkostnaderna kunnat inkluderas i modellen skulle förmodligen cementindustrin ha fått väsentligt lägre residualer och tegelindustrin stora positiva residualer (beroende på Öststaternas speciella naturtillgångar och relativa närhet till Sverige). I den mån en ökning av låglöneimporten är tänkbar alls är Öststaterna de enda länder som skulle kunna komma ifråga.

Inom *järn- och stålbranschen* överensstämmer de faktiska och estimerade värdena för låglöneimportens marknadsandelar ganska väl.

Frågan är huruvida det finns anledning att vänta sig en annorlunda struktur och omfattning på låglöneimporten i framtiden. För att besvara denna fråga kan tabell 41 vara till hjälp.

Tabellen visar i huvudsak att handelsstålet helt dominerar låglöneimporten av järn och stål, att ökningen av låglöneimporten varit mycket stark för både specialstål och handelsstål från 1968, vilket inneburit en viss ökning av låglöneimportens andel av den totala importen beträffande specialstål men inte beträffande handelsstål, samt att den totala importen av specialstål mer än fördubblats sedan 1968, mest beroende på en mycket kraftig ökning för Japan. Hälften av specialstålsimporten 1971 bestod av rostfritt stål, varav nästan hälften kom från Japan. Anledningen till att låglöneländernas andelar av

Tabell 41. Sveriges import av järn och stål med fördelning på låglöneimport och total import 1965–1971. 1000-tal kronor

År	Öst-europa	”Syd-europa” ^a	Övriga ^b länder	Total låglöneimport	Japan	Total import	Låglöneimportens andel av total import, %
<i>A. Import av specialstål utom rör och ämnen</i>							
1965	36	10	1	47	4 874	70 706	0,1
1966	5	153	2	160	6 658	68 382	0,2
1967	271	38	—	309	9 476	65 772	0,5
1968	13	94	63	170	5 051	81 109	0,2
1969	1	146	166	313	6 854	117 351	0,3
1970	239	271	1 441 ^c	1 951	49 082	199 584	1,0
1971	268	697	182	1 147	56 755	203 166	0,6
<i>B. Import av handelsstål inkl ämnen</i>							
1965	52 229	96	7	52 332	12 236	997 443	5,2
1966	45 842	187	47	46 076	8 218	898 382	5,1
1967	42 564	43	1 416	44 023	9 962	861 747	5,1
1968	44 379	150	63	44 592	6 014	917 824	4,9
1969	65 910	333	248	66 491	24 976	1 318 332	5,0
1970	56 251	528	4 355 ^c	61 134	120 464	1 769 275	3,4
1971	78 286	1 442	3 738 ^c	83 466	104 720	1 531 183	5,4

^a Portugal, Spanien, Grekland, Turkiet, Irland, Gibraltar samt Malta.

De stora variationerna i kolumnen förklaras bl a av förekomsten av provleveranser från Spanien.

^b Övriga länder = alla länder utom Västeuropa, Östeuropa, USA, Kanada och Japan.

^c Huvudsakligen från Brasilien.

Källa: Kommerskollegium: Sveriges import av järn och stål med fördelning på ursprungsländer, årgångarna 1965–1971.

importen väsentligt understiger motsvarande värden i tabell 28 (11,6% respektive 12,5% för 1969 och 1971) är att vissa råvaror för stålframställning samt göt inte inräknas i tabell 41 men däremot i tabell 28. Som framgår av tabell 42 är låglöneländernas marknadsandelar mycket stora vad beträffar dessa varugrupper. Men dessutom utgör dessa varor mer än hälften av låglöneimporten i branschen som helhet; 64% 1969 och 55% 1971.

Den bild av järn- och stålimporten från låglöneländerna som framträder är således den att Sverige från dessa länder importerar stora mängder tackjärn, ferrolegeringar och skrot av järn eller stål, vissa smärre mängder handelsstål, samt en obetydlig mängd specialstål. Förmodligen kommer inte denna helhetsbild att förändras särskilt mycket under de närmaste åren. Den låglöneimport av handelsstål som förekommer, kommer ju nästan uteslutande från Öststaterna. Det är ytterst tveksamt om man i detta sammanhang bör räkna dessa länder som representativa för låglöneländerna. Eftersom löneandelen av saluttillverk-

Tabell 42. *Produktion, export, import och låglöneimport av tackjärn, ferrolegeringar samt järn- och stålskrot 1960 och 1969. 1000-tal kronor*

	1960				1969			
	Pro- duk- tion	Ex- port	Im- port	Låg- löne- import	Pro- duk- tion	Ex- port	Im- port	Låg- löne- import
Tackjärn, ferro- legeringar	270 338	65 663	125 563	38 076	349 058	123 729	247 304	59 467
Skrot	36 967	2 228	95 174	8 538	80 772	3 789	160 779	54 569
Summa	307 305	67 891	220 737	46 614	429 830	127 518	408 083	114 036
Ökning 1960–1969 i procent:					40	88	85	145
					1960	1969		
Låglöneimportens andel av tillförseln, %					10,1	16,1		
Låglöneimportens andel av importen, %					21,1	27,9		

Källor: SOS, Industri 1960 och 1969; SOS, Handel 1960 samt SOS, Utrikeshandel 1969.

ningsvärdet i branschen är endast 25 % kan låglöneländerna knappast sägas ha komparativa fördelar på denna typ av produktion. Låglöneländernas, framför allt Öststaternas, export av järn och stål har ofta skett för att erhålla västerländska valutor. Dessutom är transportkostnaderna mycket höga för avlägsna producenter i förhållande till den relativt lilla prismarginal som en låg lönenivå kan ge vid en given kapitalintensiv produktionsteknik. Trots detta har stora satsningar gjorts och håller på att göras i ett antal låglöneländer (främst i Öststaterna) när det gäller järn- och stålproduktion, huvudsakligen av det skälet att man velat lägga grunden till en industriell utveckling. Detta innebär att man på längre sikt måste räkna med ett betydande utbud av järn och stål från låglöneländerna. Det mesta av detta utbud kommer dock att gå till den mycket snabbt växande inhemska konsumtionen i dessa länder i samband med deras industrialisering. Beträffande Öststaterna hämmas den svenska importen däri- från även av direkta importregleringar. Dessutom har köparnas krav på att normer och standard skall var uppfyllda ofta inte tillgodosetts, vilket begränsat importen från Öststaterna dels rent volymmässigt, dels till de grövre sortimen- ten. Eftersom det mesta av tillförseln av järn och stål används inom verkstads- industrin, som kräver goda kontakter med tillverkaren samt hög kvalitet och säkra leveranser av vissa insatsvaror, är det även av detta skäl svårt för låglöne- länderna att konkurrera på denna marknad.

Genom Sveriges anslutning till det s k CECA-avtalet¹³ kommer låglöne-

¹³ CECA = Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier, Kol- och stålunionen.

Tabell 43. *Import och låglöneimport av icke-järnmetallvaror (SNI 3720) med fördelning på obearbetade metaller och total metallvaruimport 1971. 1000-tal kronor*

Varuslag	Låglöneimport	Total import
Obearbetad koppar (74.01.1-3)	226 742	399 297
Kap. 74 totalt ^a	228 406	564 051
Obearbetat nickel (75.01.1-3)	55 490	266 990
Kap. 75 totalt ^a	55 904	320 601
Obearbetat aluminium (76.01.1-2)	23 552	96 812
Kap. 76 totalt ^a	33 067	234 425
Obearbetat magnesium (77.01.1)	360	3 077
Kap. 77 totalt ^a	360	4 485
Obearbetat bly (78.01.1-2)	6 152	14 007
Kap. 78 totalt ^a	6 152	18 242
Obearbetad zink (79.01.1-2)	10 194	64 304
Kap. 79 totalt ^a	10 194	72 939
Obearbetat tenn (80.01.1-2)	1 153	9 416
Kap. 80 totalt ^a	1 153	12 658
Obearbetade metaller, totalt	323 637	853 903
Kap. 74-80 totalt ^a	335 236	1 227 401

^a Avser endast de delar av resp kapitel som ingår i SNI-bransch 3720.

Källa: SOS, Utrikeshandel 1971, del 1.

ländernas konkurrensmöjligheter att förändras ganska kraftigt under 1970-talet. En betydande svensk järn- och stålimport från exempelvis Öststaterna skulle möta motstånd från övriga CECA-anslutna länder. Eftersom avtalet förbjuder anpassning av producentpriserna inom CECA till utanförstående länders exportpriser, måste denna typ av handel noga övervakas.

Det förefaller alltså som om låglöneimporten av järn och stål under 1970-talet begränsas på både utbuds- och efterfrågesidan. Någon starkare ökning är därför inte att räkna med. Emellertid kan man vänta en viss inbrytning av låglöneimport på marknaden för rostfritt och enkelt konsumtionsstål. Dels är produktionstekniken för rostfritt stål numera tillgänglig även i låglöneländerna, dels ställer konsumtionsvarorna inte samma krav på precision i utförandet som t ex insatsprodukter i verkstadsindustrin.

Som framgår av tabell 43 utgjordes 1971 inte mindre än 96,5 % av låglöneimporten av *icke-järnmetallvaror* av obearbetade metaller. Av den totala importen av dessa obearbetade metaller var låglöneländernas andel 37,9 %, medan för alla de varor som ingår i branschen låglöneländernas andel av den totala importen var 25,9 %. Enligt regressionsresultaten är låglöneimportens marknadsandelar betydligt högre än som motiveras av produktionstekniken i branschen. Detta beror naturligtvis på låglöneländernas tillgång på och Sveriges avsaknad av dessa råvaror. Låglöneimporten konkurrerar praktiskt taget inte alls med den svenska produktionen (utom möjligen vad beträffar aluminium); det finns

heller ingen anledning att vänta sig att den kommer att göra det under det närmaste decenniet.

För att underlätta analysen och göra den mera överskådlig indelas här *verksstadsindustrin* i fem huvudgrenar: metallvaruindustri, maskinindustri, elektroindustri, transportmedelsindustri samt instrument-, foto- och optikvaruindustri.

Inom *metallvaruindustrin* tyder samtliga regressionsresultat på att en växande låglöneimport är att vänta; de estimerade marknadsandelarna överstiger de faktiska i samtliga branscher. Detta beror på att dessa branscher är varken fysiskt eller mänskligt kapitalintensiva, men att trots detta låglöneimporten varit mycket ringa. En ändring därvidlag verkar redan vara på väg: låglöneimportens andelar av den totala importen steg mycket kraftigt mellan 1969 och 1971 i samtliga metallvarubranscher. För *metallkonstruktioner* steg låglöneländernas andel av importen från 1,5% till 18,0%. Detta beror på att Lisnave-varvets (Portugal) produktion av delar till fartygsskrov började importeras 1970. I övrigt är låglöneimport av metallkonstruktioner praktiskt taget obefintlig, förmodligen till största delen beroende på att dessa varor är mycket skrymmande och tunga och därför svåra att transportera långa sträckor. Delar av fartygsskrov måste anses vara ett undantag. På längre sikt kan naturligtvis de generellt sjunkande transportkostnaderna medföra en ökad låglöneimport även på andra varusortiment inom branschen. Under de närmaste åren torde dock den nämnda importen från Portugal komma att fortsätta att utgöra ett undantag.

Ökningarna av låglöneländernas andelar av den totala importen i de övriga metallvarubranschererna är emellertid knappast några tillfälligheter. Det rör sig här om konsumentvaror där precisionskraven inte är särskilt höga. Den största absoluta ökningen inträffade i *verktygs- och redskapsindustrin*. Sverige har sedan länge haft en betydande produktion och export av verktyg och redskap. Denna produktion är baserad på tillgången på dels skickliga yrkesarbetare, dels högkvalitativa järnråvaror. Enligt den nyligen publicerade metallmanufakturutredningen (Ohlsson [1973]) har Sveriges komparativa fördelar med avseende på båda dessa faktorer starkt försvagats. Dels är högkvalitativa järnråvaror inte lika unika som förr, dels håller arbetskraften i flera låglöneländer på att förvärva den yrkesskicklighet som branschen kräver. Genom de väsentligt högre svenska lönerna i denna relativt arbetsintensiva produktion kommer låglöneimporten nödvändigtvis att öka. Liksom i andra branscher utsatta för stor låglöneimportkonkurrens ligger de svenska producenternas möjligheter att överleva i att specialisera sig på sådana sortiment som utmärks av höga kvalitetskrav, låg priskänslighet samt hög inkomstelasticitet. Enligt metallmanufakturutredningen har också en viss sådan anpassning börjat inträffa, även om den hittills varit relativt långsam. Specialiseringen verkar ha skett huvudsakligen inom enskilda varugrupper snarare än mellan varugrupper.

Metallmöbler är den metallvarubransch där den relativa ökningen av låglöneländernas andel av importen var störst mellan 1969 och 1971. Den största delen av låglöneimporten kommer från Öststaterna. Det är sannolikt att denna import kommer att öka både relativt och absolut.

Inom *övrig metallvaruindustri* kan sex delbranscher urskiljas. Därav hör metallförpackningsindustrin, industri för metalltråd, -nät, -linor och -kablar samt spik-, skruv- och bultindustri till de mest mekaniserade och kapitalintensiva inom metallvaruindustrin även om kapitalintensiteten är lägre än för svensk tillverkningsindustri i genomsnitt (Ohlsson [1973], avsnitt 2.2). Eftersom en stor del av produktionen bygger på skal fördelar är det troligt att importkonkurrensen kommer i första hand från andra industriländer snarare än från låglöneländerna. Vad beträffar hushållsmetallvaror är den svenska produktionen stagnerande värdemässigt, innebärande en volymmässig tillbakagång (Ohlsson [1973], tabell 2.5). En stark ökning av låglöneimporten är därför att vänta i denna delbransch. Beträffande de båda delbranscherna andra byggnadsmetallvaror samt annan metallvaruindustri, slutligen, är det svårt att dra några slutsatser beroende på deras heterogenitet. Andra svårbedömbara faktorer är inslaget av skyddad produktion samt konkurrensen från andra material, framför allt plast. Kraven på att standard och normer är uppfyllda utgör dock en för låglöneländerna hämmande faktor i dessa delbranscher.

Medan således en kraftigt ökad låglöneimport måste anses som mycket sannolik i metallvaruindustrin bedöms möjligheterna till ökad låglöneimport inom *maskinindustrin* som ganska ringa. Enligt regressionsresultaten borde låglöneimportens marknadsandelar förbli oförändrade eller endast svagt ökande. Med hänsyn till att maskintillverkning oftast kräver en god tillgång på teknisk personal, snabb anpassning till innovationer samt intimt samarbete mellan beställaren/konsumenten och producenten är det osannolikt att låglöneländerna skulle kunna göra sig gällande på maskintillverkning under överskådlig tid. Dessutom är detta en av de branscher där EEC:s ursprungsregler förmodligen får de största effekterna. En viss marknad för standardmaskiner som går direkt till konsumtionssektorn torde dock finnas för låglöneimporten.

Samma slutsats gäller i princip även för *elektroindustrin*. Denna är emellertid betydligt mera heterogen än maskinindustrin, och det är därför sannolikt att låglöneländerna kommer att vinna marknadsandelar på vissa delar av varusortimentet. Inom *industri för elmotorer, generatorer samt elapparatur för maskiner* består nästan hela låglöneimporten av mindre växelströmsmotorer, induktionsspolar samt proppar, huvudsakligen från Öststaterna. Denna import har ökat mycket kraftigt mellan 1969 och 1971. När det gäller *teleprodukter* förekommer en viss låglöneimport inom ett stort antal varugrupper men utan någon låglöneimportdominans i någon speciell varugrupp. Den största låglöneimporten består av radioapparater och elektronrör, och denna import har ökat

mycket snabbt under senare år. Ökningen har dock varit stark på flera varugrupper. Beträffande *elektriska hushållsapparater* har emellertid låglöneländerna inte vunnit några nämnvärda marknadsandelar alls. Låglöneimportens ringa betydelse i dessa branscher förklaras av den höga teknikerintensiteten, den snabba tekniska utvecklingen samt frånvaron av en inhemsk marknad i låglöneländerna hittills. Det är emellertid sannolikt att vissa arbetsintensiva delar av produktionen kan komma att förläggas till låglöneländerna (i form av licens-tillverkning eller egen etablering i låglöneländerna) på det sätt som redan skett när det gäller exempelvis transistor-tillverkning. I den mån produkterna används som komponenter i annan produktion som sedan exporteras kan ursprungsregler och höga tekniska krav utgöra hinder för låglöneimporten. Det är därför mest troligt att den låglöneimport som eventuellt blir möjlig kommer att inriktas på standardiserade konsumentvaror.

För *transportmedelsindustrin* visar regressionsresultaten inga starka tendenser. Inom *rälsfordon*,¹⁴ liksom i *övriga transportmedel*, överstiger de estimerade marknadsandelarna de faktiska, medan i *cykel-* och *motorcykelbranschen* och i *flygplansbranschen* de faktiska och estimerade värdena sammanfaller.¹⁵ De erhållna resultaten tolkas så att, fastän dessa varor som helhet betraktade inte lämpar sig för låglöneimport (genom produktionens tekniskt komplicerade karaktär, den tekniska utvecklingen samt åtgången av relativt välutbildad arbetskraft), kan låglöneimport mycket väl tänkas inom vissa delområden. Som exempel kan nämnas att inom bilindustrin låglöneimporten av vissa delar till motorer, andra delar till bilar samt campingvagnar ökat mycket kraftigt mellan 1969 och 1971. Sannolikt kommer denna utveckling att fortsätta även inom övriga branscher av transportmedelsindustrin med undantag för flygplansindustrin. Dock utgör ursprungsreglerna en avgjort begränsande faktor.

När det gäller *instrument* samt *foto- och optikvaror* är låglöneimporten mycket obetydlig, och regressionsresultaten ger vid handen att någon snabb ökning av låglöneimporten knappast är att vänta. Medan dessa branscher är mycket teknikerintensiva i den svenska produktionen förefaller det inte osannolikt att den svenska teknikerintensiteten är högre än i motsvarande branscher utomlands på grund av inriktning på ett mera högkvalitativt varusortiment. Detta innebär dels att en viss anpassning av den svenska produktionens inriktning redan har skett till det relativt höga svenska löneläget, dels att det kan finnas utrymme för en betydande låglöneimport inom produktionstekniskt mindre krävande varusortiment. Vad beträffar exempelvis kameror har den hittills dominerande japanska tillverkningen fått allvarliga konkurrenter på världs-

¹⁴ Om reparationsverkstäder utesluts blir låglöneimportens estimerade marknadsandelar betydligt lägre än som anges i tabell 28 1,7 resp 4,1 % för L/T och L/M 1969 i stället för 2,9 resp 8,8. Avvikelserna blir således avsevärt mindre.

¹⁵ De negativa estimerade marknadsandelarna behandlas som om de vore noll på grund av det sätt på vilket låglöneimportvariablerna definierats.

marknaden på billigare kameror från såväl Hongkong, Singapore, USA, Sovjetunionen som Kina och på mera exklusiva kameror från de traditionella kameraproducenterna i Tyskland. En viss ökning av låglöneimporten på dessa varor är således inte utesluten.

För *verkstadsindustrin som helhet* kan vi alltså konstatera att låglöneländerna kan väntas öka sina marknadsandelar inom vissa begränsade områden (framför allt inom metallmanufakturbranschen). På grund av det mycket stora produktionsassortimentet och den därmed varierande arbetsintensiteten är det sannolikt att vissa arbetsintensiva moment av produktionen kan förläggas utomlands och även till låglöneländerna. Mycket talar för att svenska verkstadsföretag kommer att bli tvingade till en sådan anpassning. I vilken utsträckning internationaliseringen av produktionen kommer att förläggas till låglöneländerna respektive till Västeuropa är det däremot svårare att uttala sig om. Den svenska tullavtrappingen gentemot EEC-länderna samt EEC:s ursprungsregler torde dock ge västeuropeiska producenter en klar fördel framför producenter i låglöneländerna, speciellt på varor med industriell användning. Låglöneländernas marknad för konsumentvaror påverkas dock inte av ursprungsreglerna i samma utsträckning utan kommer förmodligen att öka.

Guld- och silvvervarutillverkning är en bransch som karakteriseras av små anläggningar,¹⁶ hög arbetsintensitet och stor yrkesskicklighet hos arbetarna. Detta är alltså en bransch där låglöneländerna borde ha relativt goda förutsättningar att konkurrera. Som framgår av både tabell 28 och tabell 44 är emellertid låglöneimporten mycket ringa; endast 2% av tillförseln och 4% av importen 1969.¹⁷ Värde mässigt har faktiskt låglöneimporten inom branschen minskat sedan 1960. Denna minskning beror på att inga naturpärlor längre importeras från låglöneländerna; importen därifrån består numera huvudsakligen av guld- och silvvervaruarbeten.

Varför har guld- och silvvervaruimporten från låglöneländerna hittills varit så blygsam? Ett av skälen är förmodligen att den svenska smaken när det gäller dessa produkter skiljer sig en hel del från övriga Europas. Dessutom förekommer modesvängningar som gör det svårt för långväga producenter att konkurrera. Dessa faktorer hindrar emellertid inte svenska företag från att etablera egen produktion i låglöneländerna. Det är vår bedömning att sådan etablering kommer att ske och att låglöneimporten därigenom kommer att öka, även om det hittills visat sig svårt att rekrytera tillräckligt yrkesskicklig personal

¹⁶ Enligt industristatistiken var medeltalet 25 anställda per arbetsställe i branschen år 1969. Eftersom det förmodligen finns ett stort antal företag med mindre än fem anställda torde detta vara en överskattning av genomsnittstorleken.

¹⁷ Det är emellertid möjligt att den svenska importstatistiken kraftigt underskattar den faktiska importen, eftersom många svenska turister gör guld- och silvvervaruinköp i utlandet. Genom att den 20-procentiga lyxskatten på sådana varor vid köp i Sverige avskaffats under 1972 är det troligt att denna typ av import kommer att minska relativt i betydelse.

Tabell 44. Produktion, import och låglöneimport med fördelning på varuslag i guld- och silvervaruindustrin 1960, 1969 och 1971. 1000-tal kronor

Bryssel- nummer	Varuslag	1960			1969			1971	
		Produk- tion	Total import	Låglöne- import	Produk- tion	Total import	Låglöne- import	Total import	Låglöne- import
71.01	Naturpärlor	—	2 787	1 926	—	3 156	—	645	—
71.03	Syntetiska ädelstenar	—	373	11	—	1 829	—	940	—
71.11	Guldsmedssopor	4	995	—	507	10 832	—	2 635	—
71.12.100	Bijouterivaror av silver	12 811 ^a	2 928	169	5 198	5 041	819	5 995	902
71.12.200	Dito av guld och platina	19 463 ^a	4 652	34	31 638	15 146	804	15 697	1 231
71.12.400	Dito av oädel metall med plätering av ädel metall	392 ^a	1 114	—	1 460	548	—	473	—
71.13	Guldsmedsvaror av metall- plätering med ädel metall	— ^a	2 229	19	17 731	2 120	165	2 160	—
71.14– 71.15	Andra varor av ädel metall eller av naturpärlor	97	2 439	230	821	7 137	177	3 919	17
	Diverse varor av ädel metall	9 396	688	—	8 995	3 276	—	2 904	—
72.01	Mynt	—	1	—	16 051	—	—	—	—
	Summa	42 163	18 206	2 389	82 401	49 085	1 965	35 368	2 150

^a Varugrupper i avd. 71.12 inkluderar motsvarande varugrupper i avd. 71.13.

Källor: SOS, Industri 1960 och 1969 samt SOS, Utrikeshandel 1960, 1969 och 1971.

Tabell 45. Produktion, import och låglöneimport med fördelning på varuslag i musikinstrumentvaruindustrin 1960 och 1969. 1000-tal kronor

Bryssel- nummer	Varuslag	1960			1969		
		Pro- duk- tion	Total import	Låg- löne- import	Pro- duk- tion	Total import	Låg- löne- import
92.01	Pianon, harpor	12 712	8 521	1 550	12 368	11 938	3 249
92.02	Andra sträng- instrument	2 778	963	313	4 365	2 202	652
92.03	Orglar	4 394	1 129	75	6 177	1 925	247
92.04- 92.10	Övriga instrument	3 318	7 953	608	796	25 474	1 687
Summa		23 202	18 566	2 546	23 706	41 539	5 835
		1960	1969				
	Import/tillförsel, %	49,7	72,8				
	Låglöneimport/till- försel, %	6,8	10,2				
	Låglöneimport/ total import, %	13,7	14,0				

Källor: SOS, Industri 1960 och 1969; SOS, Handel 1960 samt SOS, Utrikeshandel 1969, del 1.

i låglöneländerna. En osäkerhetsfaktor är variationerna i guldpriset. Detta har stigit med ca 50% under 1972. Ju större andel av salutillverkningsvärdet som utgörs av råvaror, desto mindre är löneandelen och desto sämre blir låglöneländernas konkurrensförmåga. Priselasticiteten i efterfrågan är ytterligare en osäkerhetsfaktor; eftersom de berörda varorna är lyxvaror är efterfrågan förmodligen ganska okänslig för prisvariationer. Detta måste naturligtvis också vara ett skäl till att låglöneimporten inte är särskilt stor.

Sammanfattningsvis kan alltså för guld- och silvervarubranschen konstateras att låglöneländerna torde ha vissa komparativa fördelar på produktionsidan men avgjorda nackdelar på efterfrågesidan. Detta borde innebära starka incitament till svensk etablering i låglöneländerna. Förmodligen kommer sådan etablering att äga rum, medförande en viss ökning av låglöneimportens marknadsandelar.

Tabell 45 ger en ganska god översiktsbild av musikinstrumentbranschen och dess utveckling det senaste decenniet. Medan produktionen varit oförändrad har den totala importen ökat med 124% och låglöneimporten med 129%. Låglöneländernas andel av den totala importen har således varit i det närmaste konstant. Öststaterna (främst Östtyskland och Tjeckoslovakien) svarar för nästan hela låglöneimporten, varav mer än hälften utgörs av pianon. Den

Tabell 46. Produktion, total import och låglöneimport med fördelning på varuslag i sportvaruindustrin 1960 och 1969. 1000-tal kronor

Bryssel- nummer	Varuslag	1960			1969		
		Pro- duk- tion	Total import	Låg- löne- import	Pro- duk- tion	Total import	Låg- löne- import
42.03.201	Idrotts- handskar	2 291	1 539	893
97.06.1-2	Skid- och skridsko- utrustning	16 056	1 751	339	28 764	21 582	5 512
97.06. 310-391	Racketar	492	1 143	268	1 652	2 456	686
97.06. 41-43	Bollar av läder, tennis-, badminton- bollar	1 472 ^a	1 404	900	1 990 ^a	3 339	2 343
97.06.9	Övrig sport- utrustning	13 487	2 360	183	39 337	16 684	1 666
97.07	Fiskredskap	21 942	4 530	—	47 031	9 193	624
Summa		53 449	11 188	1 690	121 065	54 793	11 724
			1960	1969			
	Import/produktion, %		20,9	45,3			
	Låglöneimport/produktion, %		3,2	9,7			
	Låglöneimport/total import, %		15,1	21,4			

^a Exkl tillverkningsvärde av tennisbollar.

Källor: SOS, Industri 1960 och 1969; SOS, Handel 1960 samt SOS, Utrikeshandel 1969.

största ökningen inom både den totala importen och låglöneimporten har skett inom gruppen övriga instrument. Elektroniska instrument svarar för 40% av den totala importen inom denna grupp, men inga sådana instrument importerar från låglöneländerna. Eftersom låglöneimporten har sina största marknadsandelar på den långsammast växande delmarknaden (pianon) och inte kan förmodas göra sig gällande på den snabbast växande (elektroniska instrument) inom överskådlig tid, torde låglöneländernas andel av marknaden komma att minska. Detta stämmer tämligen väl med regressionsresultaten, som visar att låglöneländernas andel av totala importen har nått ungefär den nivå man bör vänta sig samt att deras andel av tillförseln är betydligt större än väntat.

När det slutligen gäller *sportvarubranschen* visar regressionsresultaten i tabell 28 att låglöneimporten är större än väntat med hänsyn till produktions-tekniken. Liksom i andra branscher med stor låglöneimport torde en viktig orsak till att de estimerade marknadsandelarna understiger de faktiska vara att den svenska produktionen redan anpassat sig till låglöneimporten. Denna

anpassning har skett främst genom att produktionen inriktats på kvalitetsvaror, medan låglöneimporten omfattar billigare varor. Det finns ingen anledning att vänta sig någon större förändring i detta mönster. Som framgår av tabell 46 har låglöneimporten vunnit betydande marknadsandelar under 1960-talet (främst vad beträffar skridskoutrustning där Ungern och Tjeckoslovakien 1969 svarade för ungefär 2/3 av totala importen). Dessa marknadsandelar kommer förmodligen att fortsätta att växa men i långsammare takt på grund av en viss mättnad på billigare varor.

6.3 Sammanfattning av bedömningen av låglöneimportens utveckling under 1970-talet

I den föregående analysen har noterats ett antal gemensamma drag för de branscher där låglöneimporten är störst (dvs har de största marknadsandelarna). För det första har låglöneländerna vunnit sina största marknadsandelar på arbetsintensiva, priskänsliga standardvaror på vilka efterfrågan stiger relativt långsamt på grund av låg inkomstelasticitet. Detta innebär att medan låglöneimportens tillväxttakt varit mycket hög under det senaste decenniet kommer den att minska avsevärt under det kommande årtiondet. Förmodligen kommer därför låglöneimporten att gå tillbaka relativt i de branscher som nu är mest utsatta för denna typ av konkurrens; tekoindustrinä samt glas-, porslins- och sportvarubranscherna.

För det andra har anpassningen av den svenska produktionen till den ökade låglöneimporten i dessa branscher följt ungefär samma mönster. Svenska producenter har frångått billigare sortiment och inriktat sig på mera prisokänsliga kvalitetsprodukter med hög inkomstelasticitet, dvs vars efterfrågan ökar snabbt med inkomsten. Dessa varor ligger ofta inom »nya», innovationsinriktade produktområden, som t ex nya syntetiska textilier, textilier och glas för industriellt bruk etc. Genom att således utnyttja Sveriges komparativa fördelar på produktionssidan har de svenska företagens konkurrenskraft ökat, inte bara mot låglöneländerna utan även mot industriländerna. Detta har tagit sig uttryck i en kraftigt ökad export inom just dessa hårt konkurrensutsatta branscher.

När det gäller tekobranscherna och glasbranschen samt i viss mån även guld- och silvervarubranschen, kan den svenska produktionsanpassningen också sägas utnyttja Sveriges komparativa fördelar på efterfrågesidan. Inriktningen på modeprodukter utnyttjar de fördelar som inhemska producenter har gentemot utländska på den svenska marknaden. De svenska konsumenternas speciella smak när det gäller utförande och design utnyttjas också i exempelvis glas- samt guld- och silvervarubranscherna, både på den svenska marknaden och utomlands. Inom glas- och tekoindustrinä har detta skett genom ökade

satsningar på marknadsföring, t ex genom exportsamverkan. Detta gäller även möbelbranschen.

Det finns emellertid en del branscher där den svenska produktionen ännu inte anpassat sig tillräckligt till låglöneimporten. Detta gäller framför allt inom metallmanufakturindustrin, skoindustrin samt delar av den grafiska industrin. Visserligen är skoindustrin modeinriktad, men dels styrs inte skomodet inom Sverige, dels är skokonsumtionen inte särskilt inkomstelastisk. Därför torde det vara svårt att specialisera tillverkningen tillräckligt för att den skall bli konkurrenskraftig utan någon form av statligt stöd. Huruvida något sådant stöd är önskvärt måste naturligtvis bedömas utifrån samhällsekonomiska och politiska synpunkter. När det gäller den grafiska industrin är den största delen av produktionen skyddad från utländsk konkurrens dels genom språket, dels genom behovet av geografisk närhet. Men på vissa enklare grafiska produkter (bilderböcker, målarböcker etc) där låglöneländerna redan vunnit betydande marknadsandelar, torde låglöneländerna i framtiden kunna öka sina marknadsandelar. Inom metallmanufakturindustrin finns också vissa möjligheter till specialisering på produktområden där låglöneländerna inte kan konkurrera, dvs kvalitetsprodukter såsom exempelvis finmekaniska instrument och maskinverktyg samt delar därtill.

Som påpekats i branschanalysen begränsar sig givetvis inte låglöneimporten till de branscher som här nämnts. De representerar bara hela branscher som kan förväntas komma under ett ökat låglöneimporttryck. Men naturligtvis finns i de flesta branscher vissa varor som lämpar sig för produktion i låglöneländerna. I sådana fall gäller det för berörda företag att i tid lägga om sin produktion, att specialisera sig på sådana kvalitetsprodukter som motiverar den svenska lönenivån och som bättre utnyttjar gjorda investeringar och möjliga skalfördelar, samt att satsa hårt på marknadsföring både inom Sverige och utomlands.

I branschanalysen har också den roll som Sveriges frihandelsavtal med det utvidgade EEC diskuterats. När det gäller låglöneimporten kan avtalet sägas ha två negativa effekter. Den svenska tullavvecklingen gentemot EEC-länderna innebär att dessas konkurrensläge på den svenska marknaden förbättras, delvis på låglöneländernas bekostnad. Detta gäller i princip alla varor. Beträffande varor med industriell användning får de sk ursprungsreglerna ytterligare negativa effekter på låglöneimporten, såtillvida som svenska varor som exporteras till EEC kan tullbeläggas om mer än en viss del av deras värde härstammar från länder utanför EEC, som t ex låglöneländerna. Ursprungsreglerna har emellertid inga sådana effekter på låglöneimporten av varor som direkt eller efter vidare förädling konsumeras inom Sverige.

Sammanfattning

I de föregående kapitlen har följande frågor diskuterats: Vilken omfattning har låglöneimporten, vilka varor består den av, och vilka länder kommer den ifrån? Vilka faktorer har påverkat låglöneländernas marknadsandelar i Sverige? Hur har låglöneimporten utvecklats i Sverige och i andra industriländer? Hur har den påverkat svensk ekonomi och svenska företag? Hur kommer den att utvecklas i framtiden?

7.1 Definition av industrivaror och låglöneländer

Låglöneimporten avser i denna studie enbart industrivaror, dvs råvaror och jordbruksprodukter inräknas inte. Livsmedel inkluderas inte heller. Till låglöneländerna räknas i denna studie vissa länder i Sydeuropa (Portugal, Spanien, Grekland och Turkiet), alla u-länder (Afrika utom Sydafrika, Asien utom Japan och Kina, Latinamerika samt Oceanien utom Australien och Nya Zeeland) samt Sino-Sovjet (Östeuropa, Sovjetunionen och Kina).

I den del av studien som belyser låglöneländernas roll på den internationella marknaden räknas även Japan till låglöneländerna. När det gäller den svenska låglöneimporten inräknas Japan i studiet av den historiska utvecklingen men däremot inte vid analysen av låglöneimportens nuvarande omfattning och inriktning och inte heller vid bedömningen av den framtida utvecklingen. Anledningen till att Japan behandlats på detta sätt är dels att landets mycket snabba ekonomiska utveckling knappast motiverar att det längre betraktas som låglöneland, framför allt inte efter de senaste årens revalveringar, dels att Japans export till Sverige skiljer sig från låglöneländernas och mera liknar industriländernas.

7.2 Den svenska låglöneimportens omfattning och varusammansättning 1969

7.2.1 Låglöneimporten till Sverige och andra industriländer

År 1969 uppgick den svenska importen av industrivaror från låglöneländerna (inklusive Japan) till nära två miljarder kronor och representerade därmed 9,3 % av denna import. Härav svarade Sino-Sovjet för 3,1 %, u-länderna för 2,6 %,

Japan 2,0% och Sydeuropa 1,6%. Över 1/5 av låglöneimporten utgjordes av konfektionsvaror; tillsammans utgjorde textil- och konfektionsvaror nära 40%. Andra viktiga låglöneimportvaror var läder- och pälsvaror, icke järnmetallvaror, sportartiklar, petroleumprodukter, vissa kemiska produkter, tegel, porslin och keramik samt vissa trävaror. Tabell 24 och tabell 5 i appendix A ger en mera utförlig bild av låglöneimportens varusammansättning.

Fördelningen av låglöneimporten på länderområden skiljer sig inte nämnvärt mellan Sverige och övriga Västeuropa (= OECD, Europa). Vi importerar något mera från Sino-Sovjet och något mindre från u-länderna än Västeuropa totalt. U-länderna och Sydeuropa har under 1960-talet haft den snabbaste exportökningen till Sverige, medan Japan och i viss mån Sydeuropa varit de mera expansiva exportörerna på den västeuropeiska marknaden. Sino-Sovjets marknadsandelar har varit i stort sett konstanta både i Sverige och i övriga Västeuropa.

Låglöneländerna svarar för mellan 9 och 10% av den totala industrivaruimporten både i Sverige och i Västeuropa totalt. Deras andel är högst i England (14%) och lägst i Frankrike och Holland (ca 6%).

Importandelen varierar dock starkt olika varugrupper emellan. På tekoområdet uppgick den sålunda 1970 i Västeuropa till nära 20% och i Sverige till ca 25%, medan den på maskinområdet uppgick till 3,3% i Sverige och 5,7% i Västeuropa.

Tekovarorna dominerar härigenom i både Sveriges och övriga Västeuropas låglöneimport. Över 20% av Västeuropas import av industrivaror från låglöneländerna 1970 bestod av textil- och konfektionsvaror. Dessa varors andel av Västeuropas totala industrivaruimport var då endast något över 10%. Av Västeuropas industrivaruimport från de »egentliga» låglöneländerna, dvs u-länderna och Sydeuropa, utgjorde teko- och lädervarorna samma år över 30%. Inkluderas även skor och lädervaror blir andelen ca 40%. För Sveriges del är industrivaruimporten från låglöneländerna ännu mera koncentrerad till teko- och lädervaror än vad som är fallet i Västeuropa i övrigt. Inte mindre än 60% av vår import från u-länderna och Sydeuropa 1970 bestod av sådana varor.

7.2.2 Låglöneimportens bestämmningsfaktorer

Vilka varor är det då man bör vänta sig att Sverige skulle importera från dessa länder och vilka faktorer är det som bestämmer låglöneimportens inriktning?

Enligt den teori som ligger till grund för den empiriska undersökningen i denna studie och som närmare utvecklas i kapitel 4, nämligen den s k Heckscher-Ohlin-teorin eller faktorproportionsteorin, bestäms exportens och importens varuinriktning av landets relativa tillgång på produktionsfaktorer. Denna i sin tur ger upphov till *komparativa fördelar*, vilka betyder att produktionskostnaden

för en viss vara i förhållande till andra varor är lägre i det landet än i andra länder. Den lägre relativa kostnaden beror på att produktionen av varan kräver relativt stora insatser av varor och tjänster som genom sin rikliga förekomst i landet betingar ett relativt lägre pris än i länder med knappare tillgång på dessa produktionsfaktorer.

För att kunna tillämpa faktorproportionsteorin vid analysen av låglöneimportens inriktning måste vi således först ange vilka produktionsfaktorer som kan tänkas ha inflytande på låglöneimporten. Annorlunda uttryckt, vilka produktionsfaktorer är det som finns i förhållandevis riklig mängd i Sverige jämfört med låglöneländerna? Enligt den teoretiska modell som specificeras i kapitel 4 är det *tillgången på s k mänskligt kapital* som utgör Sveriges största komparativa fördel i handeln med låglöneländerna. Mänskligt kapital definieras som skillnaden i kvalifikationer mellan utbildad arbetskraft och icke utbildad arbetskraft. Här innefattas tekniskt kunnande, organisationsförmåga, föreföretagsledarförmåga, utbildning, yrkeserfarenhet etc. Denna resurs förefaller vara den mest knappa och svårast förvärvade i låglöneländerna, som däremot har riklig tillgång på utbildad arbetskraft. Vidare kan Sverige förväntas ha komparativa fördelar i *fysiskt kapitalintensiv produktion*. Med fysiskt kapital avses anläggningstillgångar i form av maskiner, byggnader etc. Sverige förutsätts också i handeln med låglöneländerna ha komparativa fördelar i *produktion i stor skala* genom tillgången till en jämfört med dessa länder stor hemmarknad för industriprodukter.

Beträffande *råvaror* förutsätts Sverige ha komparativa fördelar i produktion som kräver stora insatser av vissa i landet rikligt förekommande råvaror, men komparativa nackdelar på produktion som kräver stora insatser av importerade råvaror. Slutligen förutsätts olika slag av *handelshinder* kunna påverka låglöneimportens omfattning i relation till den totala marknadstillförseln (= produktion plus import minus export).

7.2.3 Resultat av den empiriska undersökningen

Resultaten av den empiriska prövningen av den här skisserade modellen stöder flertalet av de hypoteser som ställts. Modellen förklarar 55% av variansen i låglöneimportens andel av tillförseln och 47% av variansen i dess andel av den totala importen. Eftersom detta är anmärkningsvärt höga förklaringsvärden för en tvärsnittsanalys kan man inte förkasta hypoteserna utan måste dra slutsatsen att de inkluderar några av låglöneimportens viktigaste bestämningsfaktorer.

Samtidigt som resultaten klart stöder modellen som helhet, är utslagen för de enskilda bestämningsfaktorerna också mycket kraftiga och entydiga. Sveriges komparativa fördelar i handeln med låglöneländerna är knutna framför allt till det mänskliga kapitalet, men även i viss mån till skogsråvaror och stordriftsfördelar. När det gäller det fysiska kapitalet förefaller Sverige inte

ha några komparativa fördelar i handeln med låglöneländerna. Detta har förmodligen med det fysiska kapitalets relativa lättrolighet över gränserna (via bla utländska företags direkta investeringar i låglöneländerna) och komplementaritet med andra produktionsfaktorer (t ex råvaror) att göra och även med vissa svagheter i det mått som använts. Mätsvårigheter är förmodligen också den främsta orsaken till att de erhållna resultaten för handelshinder är för svaga för att man skall kunna dra några bestämda slutsatser, även om resultaten ger en viss antydning om att handelshindren tenderar att diskriminera mot låglöneimporten.

De statistiska resultaten visar också att Sverige har en viss länderspecialisering i sin utrikeshandel. Från låglöneländerna importerar vi varor som innehåller relativt små insatser av mänskligt kapital och skogsråvaror, men stora insatser av sådana råvaror som inte finns i Sverige. Vår totala utrikeshandel uppvisar samma tendens beträffande råvaror, men i motsats till handeln med låglöneländerna tenderar vi att både exportera och importera mänskligt kapitalintensiva varor och exportera fysiskt kapitalintensiva varor.

7.3 Låglöneimportens utveckling över tiden

7.3.1 Utvecklingen 1958–1970

Låglöneländernas (inklusive Japan) andel av Sveriges industrivaruimport var ca 5,5% 1958 och steg kontinuerligt till 9,7% 1968 för att därefter stagnera. Medan den totala industrivaruimporten ökade med 10% i genomsnitt per år under hela perioden 1958–1970 (i löpande priser), ökade låglöneimporten med 16% per år. Som jämförelse kan nämnas att den totala exporten av industrivaror till industriländerna under perioden 1961–1969 växte med ca 14% i genomsnitt per år, medan u-ländernas export till samma länder växte med ca 18% per år. I likhet med u-länderna har även övriga låglöneländer ökat sina andelar av importen till industriländerna, men ökningen har varit långsammare än i Sverige. Låglöneländerna har således erövrat marknadsandelar från andra länder under 1960-talet.

Som nämnts ovan dominerar teko- och lädervaror låglöneimporten till både Sverige och övriga industriländer. Koncentrationen till dessa varor har dock minskat under hela 1960-talet. 1960 utgjorde u-ländernas tekoexport till industriländerna nära 50% av deras totala industrivaruexport (utom basmetaller, dvs järn och stål och övriga metaller) till dessa länder. 1969 var motsvarande siffra något över 40%. En viss diversifiering av den svenska låglöneimporten har också ägt rum.

Den svenska låglöneimporten skiljer sig alltså inte till omfattningen från övriga Västeuropas om den sätts i relation till den totala importen av industri-

varor, även om varufördelningen skiljer sig något. Men om man tar hänsyn också till det faktum att den svenska utrikeshandeln utgör en större andel av BNP än i de flesta andra länder, finner man att den svenska låglöneimporten är större än motsvarande import till något annat land (med undantag av Norge, där fartygsimporten från Japan är mycket betydande) både per invånare och i förhållande till BNP. Den svenska låglöneimporten av industrivaror 1970 uppgick sålunda till ca 57 dollar per invånare (2% av BNP), jämfört med t ex 44 dollar (1% av BNP) i USA, 23 dollar (1% av BNP) i England och 15 dollar (0,5% av BNP) i Frankrike.

7.3.2 Orsakerna till utrikeshandelns utveckling över tiden

Hur kan den ovan beskrivna utvecklingen förklaras? Den teori, faktorproportionsteorin, som använts vid analysen av den svenska låglöneimporten 1969 beskriver samband mellan olika variabler *vid en given tidpunkt*. Den kan dock även användas till att jämföra dessa samband vid olika tidpunkter. Om man antar att de komparativa fördelarna är oförändrade över tiden kan nämligen utvecklingen karakteriseras som en av olika skäl fördröjd anpassning till över tiden stabila fördelar. Det finns också åtskilligt som tyder på att utvecklingen under 1960-talet främst återspeglar en sådan anpassning till stabila komparativa fördelar.

Ett av skälen till världshandelns snabba utveckling under efterkrigstiden är den sk återhämtningseffekten. Med denna avses det faktum att den relation mellan varuhandel och total produktion av industrivaror, som existerade för världen i sin helhet 1913, åter uppnåddes först vid 1970-talets början. Till följd av dels depressionen under 1920- och 1930-talen och åtföljande protektionism, dels andra världskriget, reducerades världshandeln kraftigt i förhållande till världsproduktionen. Under efterkrigstiden har handelshindren successivt reducerats, framför allt under loppet av 1950-talet. Det är således först under 1950- och 1960-talen som den internationella handeln kunnat »normaliseras».

Protektionismen under mellankrigstiden ledde till en resursomfördelning från exportindustrier till importkonkurrerande industrier. Genom den sålunda försämrade internationella arbetsfördelningen blev de senares produktionskapacitet överdimensionerad i industriländerna. I samband med den successiva liberaliseringen av handeln under efterkrigstiden är det sålunda naturligt att just dessa industrier fått utstå en kraftigt hårdnande konkurrens. För Sveriges del innebar protektionismen en ökad inriktning på t ex textil- och konfektions- samt läder- och livsmedelsindustrierna. Att dessa industrier under 1960-talet kom att utsättas för konkurrens just från låglöneländerna har att göra med dels de senares begynnande industrialisering, dels deras komparativa fördelar på arbetsintensiv produktion.

Ännu ett skäl till utrikeshandelns utveckling i Sverige är att tullavvecklingen

inom EFTA påskyndat resursomfördelningen i den riktning som motiveras av Sveriges komparativa fördelar. Exportindustrins starka tillväxt under 1960-talet har gjort att resurser måst överflyttas dit från mindre produktiva branscher med en ökad låglöneimport som följd. På samma sätt har den ökade ekonomiska integrationen i Västeuropa bl a lett till en ökad låglöneimport även där.

Det faktum att tekoprodukter, skor och lädervaror fått en större dominans i den svenska låglöneimporten än i övriga Västeuropa beror förmodligen på två omständigheter. Dels har Sverige något annorlunda komparativa fördelar än övriga Västeuropa, vilket bl a tagit sig uttryck i högre relativa löner i Sverige än i något annat land i Europa. Dels kan den liberala handelspolitiken ha lett till en bättre anpassning till de långsiktiga komparativa fördelarna i Sverige än t ex på kontinenten.

7.3.3 *Den svenska branschstrukturens anpassning*

Om man utgår från en viss resursfördelning i ett land innebär en ökad utlands-konkurrens till följd av tullavveckling att landets importkonkurrerande industri får sänkta priser och därför måste öka sin effektivitet. Exportindustrin kan då dra till sig mera resurser och öka sin produktion. Denna överflyttning av produktionsresurser minskar produktionskapaciteten i den importkonkurrerande industrin med en ökad import som följd. Men eftersom de företag i den importkonkurrerande industrin som berövas sina produktionsresurser är de minst produktiva (=konkurrenskraftiga), ökar också den genomsnittliga produktiviteten i denna industri. På detta sätt blir också den återstående delen av den importkonkurrerande industrin mera konkurrenskraftig.

Detta är i grova drag den utveckling vi bevittnat i Sverige under 1960-talet. Den svenska industrin hade då en produktivitetsoökning som var snabb både internationellt sett och i jämförelse med tidigare perioder. Importen har vuxit snabbt på de områden där Sverige haft de sämsta produktionsförutsättningarna, dvs bl a textil och konfektion. Inom dessa områden har låglöneimporten ersatt både svensk produktion och annan import. Detta har inneburit en relativt stark produktivitetstegring och möjliggjort en ökad svensk export inom vissa av de för låglöneimport mest utsatta branscherna.

Det är därför alltför förenklat att påstå att importen ökat på grund av en övermäktig utländsk konkurrens; den utländska konkurrensen i kombination med kravet på balans i utrikeshandeln har snarare resulterat i en övermäktig inhemsk konkurrens, som inneburit att resurser omfördelats från låg- till högproduktiva branscher. Det är således den *relativa* effektiviteten som är avgörande: om produktiviteten i den svenska verkstadsindustrin är tre gånger större än i utlandet och produktiviteten i textilindustrin endast två gånger större, kommer den senare produktionsgrenen att successivt minskas, trots sin *absoluta* överlägsenhet i förhållande till de utländska fabrikererna. Det är inte

osannolikt att de under 1960-talet nedlagda svenska textilföretagen i teknisk och kommersiell effektivitet varit absolut sett överlägsna sina överlevande kolleger i andra länder. Men de har ändå inte kunnat hävda sig i konkurrensen med andra inhemska företag och branscher.

7.3.4 De svenska företagens anpassning

Vad som på makroekonomisk nivå betraktas som omfördelning av produktionsresurser mellan branscher ter sig för företagen som ett val mellan olika former av anpassning till det förändrade pris- och kostnadsläget.

När det gäller företagens anpassning av produktionen finns ett stort antal möjligheter förutom nedläggning, fastän naturligtvis inte alla står till buds i varje enskilt fall. Ibland kan en ökad satsning på forskning och utveckling leda till en inriktning på produkter och processer som bättre utnyttjar det tillgängliga mänskliga kapitalet. Genom förändringar i arbetsstyrkans sammansättning och i antalet skift kan det investerade kapitalet utnyttjas bättre. Stordriftsfördelar kan tas till vara genom utbyggnad eller fusion. Vissa arbetsintensiva moment i produktionen kan flyttas eller köpas utomlands. Fördelarna av närhet till den inhemska marknaden kan utnyttjas genom satsning på produkter med industriell användning där snabbhet i leveranser och kommunikationer och exakthet i kvalitet och utförande kräver nära samarbete mellan producent och konsument, eller på modeprodukter där förändringar i efterfrågan noga måste bevakas och snabba åtgärder vidtas, eller på marknadsföring.

Genom en anpassning av detta slag har en del svenska producenter sedan mitten av 1960-talet inte bara anpassat sig gentemot låglöneländerna på den inhemska marknaden utan även framgångsrikt börjat exportera. En sådan utveckling har märkts inom bl a teko-, glas-, porslins- och sportvarubranscher-na.

7.4 Bedömning av låglöneimportens utveckling under 1970-talet

Med utgångspunkt från de ovannämnda statistiska resultaten har en bedömning gjorts av den sannolika utvecklingen av den svenska låglöneimportens marknadsandelar under 1970-talet i 55 branscher inom tillverkningsindustrin. Bedömningen grundar sig på ett antal förutsättningar om den teoretiska modellens tillämpbarhet i enskilda branscher, om dessas anpassning till ett långsiktigt jämviktsläge i Sveriges utrikeshandel, om stabilitet i Sveriges komparativa fördelar gentemot låglöneländerna i de enskilda branscherna samt om stabilitet i Sveriges och övriga industriländers handelspolitik gentemot låglöneländerna. Rimligheten av alla dessa förutsättningar diskuteras i kapitel 6. Med

hjälp av ytterligare information om branschernas och de ingående varugruppernas utveckling under 1960-talet görs en bedömning för var och en av de 55 branscherna.

Den övergripande slutsatsen av denna bedömning är att låglöneimportens marknadsandelar kommer att öka långsammare under 1970-talet än under 1960-talet. Att så blir fallet kan bero både på att låglöneländerna inte längre slår ut svensk produktion i samma utsträckning som tidigare och på att de inte heller ersätter import från andra länder lika snabbt.

Vad gäller utslagningen av svensk produktion bedöms denna ske långsammare under 1970-talet än under 1960-talet. Detta motiveras dels med att låglöneländerna vunnit sina största marknadsandelar på vissa arbetsintensiva, priskänsliga standardvaror på vilka efterfrågan stiger relativt långsamt vid ökande inkomster, dels med att den svenska produktionen i de branscher som är mest utsatta för denna typ av konkurrens har hunnit anpassa sig ganska väl.

Låglöneländernas möjligheter att öka sina svenska marknadsandelar på bekostnad av industriländerna bedöms inte längre vara lika gynnsamma som tidigare. En faktor som kommer att utgöra ett hinder för låglöneimporten under 1970-talet är Sveriges frihandelsavtal med EEC. De sk ursprungsreglerna innebär att leverantörer av halvfabrikat utanför Västeuropa missgynnas och de inom EEC gynnas. Dessutom innebär de svenska tullsänkningarna gentemot de gamla EEC-länderna att dessa blir betydligt mera konkurrenskraftiga på den svenska marknaden. Den tidigare tendensen till ökade marknadsandelar för låglöneländerna i svensk import kommer därför förmodligen till följd av både ursprungsreglerna och tulldiskrimineringen att motverkas. Sålunda hämmar båda dessa faktorer låglöneländernas export till Sverige. Å andra sidan gynnas låglöneländerna av det sk GSP-systemet,¹ som ger tullpreferenser till de flesta låglöneländer vid handel med Västeuropa. Men dels omfattar tullpreferenserna inte de flesta textil- och konfektionsvaror, som är de mest betydelsefulla låglöneimportvarorna, dels kan tullpreferenserna utnyttjas endast vid försäljning inom importlandet och inte vid vidareförädling och försäljning inom EEC. Därför är det troligt att i den mån svenska företag kommer att förlägga delar av sin tillverkning till utlandet så kommer de att vända sig till exempelvis Irland och Italien, som har relativt låga löner inom EEC, snarare än till de »egentliga» låglöneländerna.

Som nämnts ovan har en anpassning av den svenska produktionen till stor del redan ägt rum i flera av de branscher som är mest utsatta för importkonkurrens från låglöneländerna. Emellertid finns det också vissa branscher där en liknande anpassning ännu inte skett i full utsträckning, nämligen främst i metallmanufakturindustrin, skoindustrin samt delar av den grafiska industrin. I dessa branscher, med undantag av skoindustrin, har låglöneimporten hittills

¹ GSP = General System of Preferences.

varit av ganska ringa omfattning, men på grund av den relativt höga arbetsintensiteten i dessa branscher kan man vänta de starkaste ökningarna i låglöneländernas marknadsandelar här. Men även i andra branscher är det troligt att vissa arbetsintensiva delar av sortimenten, särskilt om de är av konsumentvarukaraktär och således inte berörs av ursprungsreglerna, kan komma att i växande grad importeras från låglöneländerna.

APPENDIX A

Tabeller

Tabell 1. Export från u-länder 1955–1970

A. Miljarder dollar fob

År	Total export ^a			Export till industriländer ^b		
	Totalt (0-9) 1	Industri- varor (5-8) 2	Industri- varor exkl. basmetaller ^c 3	Totalt (0-9) 4	Industri- varor (5-8) 5	Industri- varor exkl. basmetaller ^c 6
1955	22,86	2,95	1,73	17,11	1,98	0,82
1956	24,02	3,22	1,81	18,25	2,17	0,84
1957	24,37	3,10	1,94	18,21	2,03	0,98
1958	23,53	2,72	1,83	17,90	1,77	0,96
1959	24,55	3,19	2,00	18,79	2,22	1,14
1960	25,88	3,78	2,31	19,78	2,61	1,28
1961	25,94	3,92	2,45	19,80	2,65	1,31
1962	27,16	4,16	2,71	20,77	2,86	1,58
1963	29,47	4,71	3,20	22,77	3,21	1,91
1964	32,25	5,45	3,68	24,93	3,71	2,17
1965	33,76	6,15	4,09	26,11	4,24	2,43
1966	36,05	7,29	4,73	28,08	5,20	2,88
1967	37,51	7,87	5,18	29,38	5,61	3,23
1968	41,30	9,23	6,06	32,48	6,80	3,94
1969	46,57	11,31	7,60	36,24	8,23	4,91
1970	51,52	11,78	—	40,31	8,54	—

^a Exkl export till Sino-Sovjet samt »special category goods, ships, stores and bunkers».

^b USA, Kanada, Västeuropa (inkl Jugoslavien och Turkiet), Australien, Nya Zeeland, Sydafrika och Japan.

^c Basmetaller = SITC 67 + 68.

Anm: U-länder omfattar andra länder än industriländer (se not ^b) och Sino-Sovjet. – Siffror inom parentes anger SITC-nummer.

Källor: 1955–1958: *Monthly Bulletin of Statistics*. November 1967, specialtabell C för SITC 0–9 samt 5–8, kolumnerna 1, 2, 4 och 5; May 1967, specialtabell B för SITC 67 och 68, kolumnerna 3 och 4.

1959–1970: *Monthly Bulletin of Statistics*. November 1971, specialtabell D för SITC 0–9 samt 5–8, kolumnerna 1, 2, 4 och 5; May 1971, specialtabell B för SITC 67 och 68, kolumnerna 3 och 4.

Tabell 1, forts

B. Exportandelar

U-ländernas industrivaruexport i procent av							
u-ländernas totala export till							
År	alla länder ^a		industriländer ^b		total industrivaruexport till		
	Industri- varor (5-8) 1	Industri- varor exkl bas- metaller ^c 2	Industri- varor (5-8) 3	Industri- varor exkl bas- metaller ^c 4	alla länder 5	industri- länder 6	Väst- europa ^d 7
1955	12,9	7,6	11,6	4,8	7,6	7,8	7,2
1956	13,4	7,5	11,9	4,6	7,4	7,6	7,2
1957	12,7	8,0	11,1	5,4	6,4	6,6	5,7
1958	11,6	7,8	9,9	5,4	5,9	5,9	5,2
1959	13,0	8,2	11,8	6,1	6,3	6,5	5,9
1960	14,6	9,0	13,2	6,5	6,5	6,5	5,7
1961	15,1	9,5	13,4	6,6	6,4	6,1	5,2
1962	15,3	10,0	13,8	7,6	6,4	6,1	4,9
1963	16,0	10,9	14,1	8,4	6,6	6,1	4,8
1964	16,9	11,5	14,9	8,7	6,7	6,1	4,6
1965	18,2	12,1	16,2	9,3	6,7	6,1	4,7
1966	20,2	13,1	18,5	10,3	7,0	6,6	5,2
1967	20,8	13,8	19,1	11,0	7,1	6,6	5,0
1968	22,3	14,7	20,9	12,1	7,2	6,9	5,2
1969	24,3	16,3	22,7	13,5	7,5	7,0	5,1
1970	22,9	—	21,2	—	6,8	6,3	—

^a Exkl export till Sino-Sovjet samt »special category goods, ships, stores and bunkers».

^b USA, Kanada, Västeuropa (inkl Jugoslavien och Turkiet), Australien, Nya Zeeland, Sydafrika och Japan.

^c Basmetaller = SITC 67 + 68.

^d *Statistical Yearbook*, 1966, tabell 151.

Anm: Siffror inom parentes anger SITC-nummer.

Källor: *Monthly Bulletin of Statistics*. November 1967, specialtabell C och November 1971, specialtabell D.

Tabell 1, forts

C. Pris- och volymindex för export till industriländer

Index: 1963 = 100

År	Prisindex			Volymindex				
	Totalt (0-9) 1	Indu- stri- varor (5-8) 2	Industri- varor exkl bas- metaller ^{a b} 3	Totalt (0-9) 4	Indu- stri- varor (5-8) 5	Industri- varor exkl bas- metaller ^{a c} 6	Bas- metaller (68) 7	Textil- varor (65 + 84) 8
1955	105	126	101	91	89	84	94	75
1956	105	135	101	98	91	87	95	81
1957	110	103	90	73	62	57	74	47
1958	105	89	88	75	62	57	74	51
1959	102	95	84	81	72	71	80	71
1960	103	99	87	85	81	77	94	78
1961	99	99	90	87	82	75	98	70
1962	97	99	94	94	90	88	98	88
1963	100	100	100	100	100	100	100	100
1964	103	104	100	106	112	114	108	111
1965	102	114	104	112	115	125	107	117
1966	104	124	..	119	130	135	110	130
1967	103	127	..	125	137	..	110	139
1968	103	127	..	138	166	..	121	173
1969	107	132	..	149	194	..	111	187
1970	109	140	..	162	190	..	—	—

^a Basmetaller = SITC 67 + 68.

^b Värdeindex dividerat med volymindex. Värdeindex erhållet från kolumn 6 i tabell 1 punkt A.

^c Härlett ur kolumnerna 3 och 5 samt data angående basmetallernas volymmässiga andel av SITC 5-8.

Ann: Siffror inom parentes anger SITC-nummer.

Källor: *Monthly Bulletin of Statistics*. November 1967, specialtabell C och November 1971, specialtabell D.

Tabell 2. Industrivarorna i världshandeln 1961 och 1969. Export job

Export från	Milj dollar				Procentuell fördelning			
	Export till				Export till			
	hela världen		industri- länderna		hela världen		industri- länderna	
	1961	1969	1961	1969	1961	1969	1961	1969
A. SITC 0-9, totalt								
Industriländer	90 290	193 190	64 430	147 900	67,5	70,8	73,9	77,3
därav Japan	4 240	15 990	1 910	8 400	3,2	5,9	2,2	4,4
U-länder	27 680	49 780	19 800	36 400	20,7	18,3	22,7	19,0
Sino-Sovjet	15 729	29 750	2 995	6 940	11,8	10,9	3,4	3,6
Hela världen	133 700	272 710	87 220	191 240	100,0	100,0	100,0	99,9
B. SITC 5-8, industrivaror								
Industriländer	61 120	146 330	40 520	109 310	82,5	83,1	91,7	90,9
därav Japan	3 780	14 980	2 342	7 940	5,1	8,5	5,3	6,6
U-länder	3 970	11 800	2 602	8 335	5,4	6,7	5,9	6,9
Sino-Sovjet	8 975	17 883	1 042	2 546	12,1	10,2	2,4	2,1
Hela världen	74 060	176 010	44 170	120 190	100,0	100,0	100,0	99,9
C. SITC 5-8, industrivaror (exkl basmetaller^a)								
Industriländer	52 750	128 360	34 590	95 240	84,0	84,8	94,2	93,2
därav Japan	3 370	12 635	2 227	6 747	5,4	8,3	6,1	6,6
U-länder	2 550	8 015	1 312	5 020	4,1	5,3	3,6	4,9
Sino-Sovjet	7 520	15 054	804	1 924	12,0	9,9	2,2	1,9
Hela världen	62 820	151 430	36 710	102 180	100,1	100,0	100,0	100,0

^a SITC 67 + 68 utom 681.

Anm: Internhandeln mellan Kina, Mongoliet, Nordkorea och Nordvietnam samt mellan Öst- och Västtyskland ingår ej. Däremot ingår Sydeuropa och Jugoslavien bland industriländerna.

Källor: FN *Monthly Bulletin of Statistics*, March 1967 och 1971, specialtabell E och May 1967 och 1971, specialtabell B.

Tabell 3. *Import till vissa industriländer 1970. Milj dollar*

SITC-nummer	Varuslag	Total import 1	Import från låglöneländerna 2	Låglöneländernas andel av total import, %				Summa låglöneländer 7
				U-länder 3	Syd-europa 4	Japan 5	Sino-Sovjet 6	
<i>USA</i>								
5	Kemiska produkter	1 450,2	397,1	13,7	1,0	12,1	0,5	27,3
6 ^a	Bearbetade varor	6 783,7	2 845,6	13,2	1,2	26,8	0,7	41,9
7	Maskiner m m	11 171,7	2 885,9	5,2	0,4	20,1	0,1	25,8
8	Diverse färdigvaror	4 846,3	2 859,0	28,9	3,2	26,4	0,5	59,0
5-8	Totalt	25 907,5	9 629,3	13,9	1,2	21,6	0,5	37,2
5-8 ^a	Totalt	24 251,9	8 987,6	12,7	1,2	22,8	0,4	37,1
<i>England</i>								
5	Kemiska produkter	1 302,7	184,7	6,5	1,4	3,0	3,3	14,2
6 ^a	Bearbetade varor	3 259,3	453,3	7,4	4,4	1,5	0,6	13,9
7	Maskiner m m	3 591,7	258,2	2,7	1,1	2,5	0,9	7,2
8	Diverse färdigvaror	1 377,4	409,5	18,9	3,1	4,4	3,4	29,8
5-8	Totalt	10 991,9	1 853,0	10,6	2,3	2,3	1,8	17,0
5-8 ^a	Totalt	9 531,1	1 305,7	7,2	2,6	2,5	1,5	13,8
<i>Norge</i>								
5	Kemiska produkter	306,6	77,8	22,2	1,4	0,5	1,3	25,4
6 ^a	Bearbetade varor	643,4	58,7	0,8	1,6	3,5	3,1	9,0
7	Maskiner m m	1 308,4	165,9	1,3	0,7	9,5	1,1	12,6
8	Diverse färdigvaror	348,1	45,6	4,9	1,6	3,1	3,4	13,0
5-8	Totalt	2 706,0	357,0	4,1	1,1	5,9	1,9	13,0
5-8 ^a	Totalt	2 606,5	348,0	4,1	1,1	6,1	1,9	13,2
<i>Västtyskland</i>								
5	Kemiska produkter	1 881,5	197,5	2,5	1,5	2,9	3,5	10,4
6 ^a	Bearbetade varor	5 342,8	660,9	5,4	2,0	2,5	2,5	12,4
7	Maskiner m m	5 648,3	372,4	1,4	0,9	3,0	1,4	6,7
8	Diverse färdigvaror	2 631,7	583,4	11,8	1,7	5,3	3,3	22,1
5-8	Totalt	17 404,6	2 448,7	7,1	1,4	2,9	2,8	14,2
5-8 ^a	Totalt	15 504,3	1 814,2	4,7	1,5	3,2	2,4	11,8

^a Exkl SITC 68 (metaller utom järn och stål).

SITC-nummer	Varuslag	Total import 1	Import från låglöneländerna 2	Låglöneländernas andel av total import, %					Summa låglöneländer 7
				U-länder 3	Syd-europa 4	Japan 5	Sino-Sovjet 6		
<i>Danmark</i>									
5	Kemiska produkter	392,9	23,8	0,8	0,6	1,3	3,4	6,1	
6 ^a	Bearbetade varor	1 028,4	107,5	1,8	2,1	2,5	4,1	10,5	
7	Maskiner m m	1 212,0	45,3	0,2	0,4	2,2	0,9	3,7	
8	Diverse färdigvaror	415,4	62,4	6,1	1,6	3,9	3,4	15,0	
5-8	Totalt	3 166,7	246,1	1,7	1,1	2,3	2,7	7,8	
5-8 ^a	Totalt	3 048,7	239,0	1,6	1,2	2,4	2,6	7,8	
<i>Frankrike</i>									
5	Kemiska produkter	1 526,6	117,6	3,0	1,2	1,4	2,1	7,7	
6 ^a	Bearbetade varor	3 213,8	303,2	4,6	2,2	1,0	1,6	9,4	
7	Maskiner m m	4 775,2	180,8	0,5	0,8	1,5	1,0	3,8	
8	Diverse färdigvaror	1 513,9	137,9	2,5	1,7	3,0	1,9	9,1	
5-8	Totalt	11 964,0	1 082,4	4,6	1,3	1,4	1,6	8,9	
5-8 ^a	Totalt	11 029,5	739,5	2,3	1,4	1,5	1,5	6,7	
<i>Holland</i>									
5	Kemiska produkter	1 048,0	90,5	5,0	0,9	1,2	1,5	8,6	
6 ^a	Bearbetade varor	2 516,5	127,4	1,7	0,9	1,1	1,3	5,0	
7	Maskiner m m	3 409,9	117,1	0,5	0,7	1,6	0,6	3,4	
8	Diverse färdigvaror	1 433,5	130,2	3,6	0,6	2,2	2,8	9,2	
5-8	Totalt	8 786,1	529,5	2,4	0,7	1,5	1,4	6,0	
5-8 ^a	Totalt	8 407,9	465,2	1,9	0,8	1,5	1,3	5,5	
<i>Sverige</i>									
5	Kemiska produkter	594,4	48,1	2,8	0,3	1,2	3,8	8,1	
6 ^a	Bearbetade varor	1 310,1	168,4	2,5	2,9	3,3	4,2	12,9	
7	Maskiner m m	2 072,3	68,1	0,2	0,3	1,6	1,2	3,3	
8	Div. färdigvaror	810,6	168,2	8,8	3,3	4,1	4,5	20,7	
5-8	Totalt	5 126,6	556,6	3,9	1,4	2,3	3,2	10,8	
5-8 ^a	Totalt	4 787,4	452,8	2,6	1,5	2,4	2,9	9,4	
<i>OECD, Europa</i>									
5	Kemiska produkter	11 459,4	1 085,2	3,6	1,1	1,7	2,9	9,3	
6 ^a	Bearbetade varor	25 692,3	3 105,0	4,8	1,9	2,6	2,9	12,2	
7	Maskiner m m	35 206,9	2 009,5	0,9	0,7	2,9	1,2	5,7	
8	Div. färdigvaror	11 950,5	1 873,2	7,3	1,6	3,9	2,8	15,6	
5-8	Totalt	91 915,8	10 894,8	5,7	1,2	2,6	2,3	11,8	
5-8 ^a	Totalt	84 309,1	8 072,9	3,4	1,2	2,8	2,2	9,6	

^a Exkl SITC 68 (metaller utom järn och stål).

Tabell 4. *Låglöneländernas procentuella andel av importen till vissa länder 1960, 1965 och 1970*

Import till	År	SITC 6 (bearbetade varor) ^a					SITC 8 (diverse färdigvaror)				
		Import från					Import från				
		U-länder	Syd-europa	Japan	Sino-Sovjet	Summa låglöneländer	U-länder	Syd-europa	Japan	Sino-Sovjet	Summa låglöneländer
<i>England</i>	1960	23,1	2,6	1,2	3,2	30,1	18,8	1,2	1,1	2,9	24,0
	1965	22,8	2,4	1,4	6,0	32,6	18,5	1,3	5,2	4,1	29,1
	1970	15,2	1,6	1,3	3,1	21,2	18,9	3,1	4,4	3,4	29,8
<i>Tyskland</i>	1960	11,9	1,3	0,9	2,7	16,8	4,6	3,3	2,1	0,7	10,7
	1965	10,7	1,1	1,9	2,2	15,8	10,2	1,3	5,4	1,2	18,1
	1970	10,9	1,6	1,9	3,5	17,9	11,8	1,7	5,3	3,3	22,1
<i>Danmark</i>	1960	1,7	0,7	1,2	4,0	7,7	2,5	0,3	3,4	5,5	11,7
	1965	2,6	1,2	1,8	4,7	10,3	4,1	1,0	4,0	4,7	13,8
	1970	1,9	1,9	2,2	4,0	10,0	6,1	1,6	3,9	3,4	15,0
<i>Sverige</i>	1960	5,9	1,4	1,8	4,0	13,1	3,9	0,3	4,4	3,4	12,0
	1965	7,0	1,5	1,8	4,9	15,2	6,7	1,4	4,5	4,7	17,3
	1970	6,6	2,4	2,7	4,8	16,5	8,8	3,3	4,1	4,5	20,7

^a Inkl. SITC 68 (metaller utom järn och stål).

Källa: OECD, Trade by Commodities, Serie C, Vol. I 1970 och 1965.

Tabell 5. *Import till vissa länder från u-länder och Sydeuropa 1970 med fördelning på avdelningar av SITC*

SITC-nummer	Varuslag	Milj dollar					Procentuell fördelning				
		OECD, Europa	England	Väst-tyskland	Danmark	Sverige	OECD, Europa	England	Väst-tyskland	Danmark	Sverige
51	Kemiska grundämnen	330,5	68,6	40,7	2,5	14,3	8,4	6,6	4,4	3,8	9,2
53	Färg- och garvämnen	16,5	2,5	1,9	0,1	0,2	0,4	0,2	0,2	0,2	0,1
54	Medicinska produkter	57,6	12,1	12,1	1,0	1,4	1,5	1,2	1,3	1,5	0,9
55	Oljor och rengöringsmedel	42,4	9,4	3,6	0,1	0,1	1,1	0,9	0,4	0,2	0,1
56	Gödselmedel	35,5	6,1	0,6	0,1	1,5	0,9	0,6	0,1	0,2	1,0
58	Plaster	21,0	9,1	1,9	0,6	0,2	0,5	0,9	0,2	0,9	0,1
59	Diverse kemiska produkter	41,9	10,2	8,3	0,3	0,5	1,1	1,0	0,9	0,5	0,3
61	Läder och pälskinn	201,1	46,7	52,8	2,0	10,5	5,1	4,5	5,6	3,0	6,8
62	Gummivaror	59,9	17,2	13,3	2,0	2,8	1,5	1,7	1,4	3,0	1,8
63	Trä- och korkvaror (ej möbler)	120,7	52,0	22,3	4,3	1,5	3,1	5,0	2,4	6,3	1,0
64	Papper, papp o d	28,5	12,1	3,3	0,1	0,0	0,7	1,2	0,4	0,2	0,0
65	Garner, tyger m m	653,7	200,1	193,0	15,5	18,5	16,7	19,3	20,6	23,3	11,9
66	Varor av mineraliska ämnen	279,4	18,6	41,2	0,9	1,1	7,1	1,8	4,4	1,4	0,7
därav											
667	Pärlor, ädelstenar m m	225,4	7,1	27,9	—	—	5,8	0,7	3,0	—	—
67	Järn och stål	256,9	16,6	46,2	0,4	12,0	6,6	1,6	4,9	0,6	7,7
69	Arbeten av metall	82,2	28,5	14,4	1,8	2,3	2,1	2,7	1,5	2,7	1,5
71	Maskiner, ej elektriska	219,4	83,3	45,3	1,4	2,5	5,6	8,0	4,8	2,1	1,6
72	Elektriska maskiner m m	209,0	64,2	53,3	0,8	4,2	5,3	6,2	5,7	1,2	2,7
73	Transportmedel	167,1	26,1	25,9	4,7	1,8	4,3	2,5	2,8	7,1	1,2
81	Rörlednings- och värmeinstallationsmateriel	17,5	—	3,1	0,4	0,8	0,5	—	0,3	0,6	0,5
82	Möbler	33,5	4,2	10,8	0,6	1,1	0,9	0,4	1,2	0,9	0,7
83	Väskor	17,6	—	—	—	0,7	0,5	—	—	—	0,5
84	Kläder	606,2	177,4	239,6	17,6	59,1	15,5	17,1	25,6	26,5	38,1
85	Skor	87,0	40,2	21,3	2,3	4,9	2,2	3,9	2,3	3,5	3,2
86	Foto etc	43,5	16,4	6,0	0,7	1,3	1,1	1,6	0,6	1,1	0,8
89	Andra färdigvaror	277,9	103,4	67,6	5,4	9,8	7,1	10,0	7,2	8,1	6,3
5-8 ^a	Totalt	3 914,6	1 036,6	935,4	66,5	155,1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

^a Exkl SITC 68 (metaller utom järn och stål), inkl SITC 52 och 57.

Anm: SITC 52 (mineraltjärn etc) och SITC 57 (sprängämnen) särredovisas ej.

Källa: OECD, Trade by Commodities 1970. Serie B.

Tabell 6. *Import av industrivaror till Sverige 1958–1970. Milj kronor*

År	Total import	Import från låglöneländer	Importens länderfördelning, %						Summa låglöneländer	EFTA
			Industri-länder	Japan	Syd-europa	U-länder	Sino-Sovjet			
<i>SITC 5, kemiska produkter</i>										
1958	832	82	90,1	0,2	0,8	2,5	6,4	9,9	32,3	
1959	948	75	92,6	0,2	0,8	1,5	5,3	7,9	32,9	
1960	1 146	105	90,8	0,5	1,0	2,3	5,4	9,2	28,1	
1961	1 152	90	92,2	0,6	0,6	1,5	5,1	7,8	33,2	
1962	1 240	99	92,0	0,3	0,6	2,2	4,8	8,0	34,5	
1963	1 323	102	92,4	0,4	0,5	2,1	4,7	7,6	35,5	
1964	1 557	140	91,0	0,5	0,4	2,9	5,1	9,0	36,8	
1965	1 746	159	90,9	0,7	0,5	2,5	5,4	9,1	36,4	
1966	1 886	174	90,8	1,2	0,6	2,3	5,1	9,2	38,3	
1967	2 046	159	92,2	0,8	0,5	2,3	4,0	7,8	42,0	
1968	2 425	216	91,1	0,7	0,6	3,8	3,8	8,9	39,8	
1969	2 712	206	92,4	1,0	0,3	2,7	3,6	7,6	41,1	
1970	3 081	188	93,9	1,2	0,4	0,8	3,8	6,1	40,1	
<i>SITC 6 (exkl 68), bearbetade varor</i>										
1958	2 420 ^a	173	92,9	2,6	0,9	0,5	3,2	7,1	30,6	
1959	2 306 ^a	210	90,9	2,2	1,1	1,2	4,7	9,1	30,2	
1960	2 902	270	90,7	2,2	1,5	1,1	4,5	9,3	30,6	
1961	2 847	276	90,3	2,6	1,6	1,2	4,4	9,7	33,8	
1962	2 915	306	89,5	3,0	1,6	1,4	4,5	10,5	35,5	
1963	3 089	334	89,2	2,6	1,9	1,5	4,8	10,8	37,8	
1964	3 658	417	88,6	2,2	2,0	1,7	5,5	11,4	39,1	
1965	4 193	474	88,7	2,2	1,8	2,0	5,3	11,3	39,0	
1966	4 144	468	88,7	2,2	2,0	2,0	5,2	11,3	41,8	
1967	4 315	522	87,9	2,3	2,9	2,1	4,8	12,1	44,6	
1968	4 590	569	87,6	2,0	3,3	2,4	4,7	12,4	45,2	
1969	5 633	682	87,9	2,3	3,3	2,3	4,2	12,1	45,8	
1970	6 776	871	87,1	3,3	3,2	2,2	4,2	12,9	45,8	
<i>SITC 7, maskiner m m</i>										
1958	3 150	54	98,4	0,2	—	0,8	0,6	1,7	27,6	
1959	3 244	60	98,2	0,3	0,7	0,2	0,6	1,8	26,4	
1960	3 931	35	99,1	0,3	—	0,2	0,4	0,9	26,9	
1961	4 064	49	98,8	0,6	—	0,1	0,6	1,2	29,5	
1962	4 611	46	99,0	0,3	—	—	0,7	1,0	30,2	
1963	4 997	80	98,4	0,4	0,2	0,4	0,6	1,6	32,4	
1964	5 659	125	97,8	1,1	0,3	0,1	0,7	2,2	31,9	
1965	6 743	142	97,9	1,2	0,1	0,1	0,8	2,1	32,3	
1966	6 869	144	97,9	0,8	0,1	0,4	0,7	2,1	35,4	
1967	7 080	177	97,5	1,3	0,2	0,1	0,9	2,5	33,3	
1968	7 420	289	96,1	2,5	0,2	0,2	1,0	3,9	32,3	
1969	8 925	286	96,8	1,1	0,2	0,4	1,5	3,2	35,2	
1970	10 730	352	96,7	1,6	0,4	0,1	1,2	3,3	35,6	
<i>SITC 8, diverse färdigvaror</i>										
1958	835	72	91,4	3,6	0,2	2,1	2,7	8,6	34,9	
1959	904	100	88,9	4,6	0,2	3,3	3,0	11,1	30,2	
1960	1 098	132	88,0	4,4	0,3	3,9	3,4	12,0	28,8	

^a Exkl SITC 68 (metaller utom järn och stål) men inkl SITC 681 (silver, platina).

Tabell 6, forts

År	Total import	Import från låglöne-länder	Importens länderfördelning, %						Summa låglöne-länder	EFTA
			Indu-stri-länder	Japan	Syd-europa	U-länder	Sino-Sovjet			
1961	1 214	149	87,7	4,0	0,5	4,0	3,7	12,3	30,3	
1962	1 353	189	86,0	4,0	0,7	5,3	4,0	14,0	31,5	
1963	1 593	239	85,0	3,9	0,8	5,8	4,5	15,0	34,1	
1964	1 857	293	84,2	3,9	1,2	6,0	4,7	15,8	35,6	
1965	2 192	379	82,7	4,5	1,4	6,7	4,7	17,3	37,0	
1966	2 330	433	81,4	4,1	1,6	7,9	5,0	18,6	38,2	
1967	2 752	546	80,2	4,0	2,2	8,9	4,6	19,8	40,7	
1968	3 019	622	79,4	4,1	3,1	8,6	4,8	20,6	41,9	
1969	3 711	772	79,2	4,2	3,5	8,2	4,9	20,8	45,0	
1970	4 193	870	79,3	4,1	4,2	7,9	4,5	20,7	47,4	
<i>SITC 65, garner, tyger m m</i>										
1958	744	114	84,6	6,4	2,2	2,6	4,1	15,4	31,1	
1959	776	109	85,9	4,8	2,5	2,7	4,2	14,1	31,5	
1960	908	142	84,4	5,0	3,8	2,7	4,2	15,6	32,8	
1961	937	143	84,7	5,1	3,9	3,0	3,3	15,3	34,7	
1962	1 030	173	83,2	6,2	3,8	3,6	3,2	16,8	36,4	
1963	1 159	187	83,9	4,7	4,1	3,8	3,5	16,1	38,7	
1964	1 289	217	83,2	3,6	4,8	3,7	4,7	16,8	42,5	
1965	1 368	249	81,8	3,9	4,5	4,4	5,4	18,2	43,7	
1966	1 286	230	82,1	4,1	4,3	4,1	5,3	17,9	45,2	
1967	1 452	285	80,3	3,8	6,3	4,3	5,2	19,7	48,6	
1968	1 492	295	80,2	3,3	6,1	5,0	5,4	19,8	49,6	
1969	1 696	321	81,1	3,3	6,1	4,8	4,7	18,9	51,6	
1970	1 772	304	82,8	3,1	6,0	4,2	3,9	17,2	53,2	
<i>SITC 84, kläder</i>										
1958	205	27	87,0	2,6	0,3	6,0	4,1	13,0	38,5	
1959	242	39	83,9	2,4	0,3	9,3	4,0	16,1	34,5	
1960	296	55	81,5	2,2	0,5	11,5	4,3	18,5	32,2	
1961	330	62	81,3	2,1	0,7	11,6	4,3	18,7	33,3	
1962	381	85	77,8	1,8	0,9	15,4	4,1	22,2	32,4	
1963	454	108	76,1	1,7	1,4	16,3	4,6	23,9	36,0	
1964	523	131	74,9	1,5	2,6	16,7	4,4	25,1	38,4	
1965	606	168	72,3	1,5	3,5	18,8	3,9	27,7	40,7	
1966	648	206	68,2	1,3	4,2	22,2	4,1	31,8	44,4	
1967	832	292	64,8	1,2	5,6	24,3	4,1	35,2	46,1	
1968	941	337	64,2	0,9	8,0	22,4	4,5	35,8	49,1	
1969	1 211	415	65,7	0,8	9,3	20,1	4,1	34,3	54,1	
1970	1 384	470	66,0	0,6	10,5	19,2	3,7	34,0	58,1	
<i>SITC 5-8 (exkl 68), industrivaror, totalt</i>										
1958	7 237	381	94,7	1,4	0,4	1,0	2,4	5,3	30,0	
1959	7 402	444	94,0	1,4	0,8	1,1	2,7	6,0	28,9	
1960	9 077	554	93,9	1,4	0,7	1,2	2,8	6,1	28,5	
1961	9 277	566	93,9	1,6	0,6	1,1	2,7	6,1	31,4	
1962	10 118	648	93,6	1,6	0,6	1,4	2,7	6,4	32,5	
1963	11 002	759	93,1	1,5	0,8	1,7	2,9	6,9	34,5	
1964	12 731	980	92,3	1,8	1,0	1,8	3,2	7,7	35,1	
1965	14 874	1 160	92,2	1,9	0,8	1,9	3,2	7,8	35,4	

Tabell 6, forts

År	Total import	Import från låglöne-länder	Importens länderfördelning, %						Summa låglöne-länder	EFTA
			Indu- stri-länder	Japan	Syd- europa	U- länder	Sino- Sovjet			
1966	15 229	1 218	92,0	1,7	0,9	2,2	3,1	8,0	38,0	
1967	16 193	1 404	91,3	2,0	1,3	2,4	3,0	8,7	38,7	
1968	17 454	1 696	90,3	2,4	1,6	2,7	3,0	9,7	40,2	
1969	20 981	1 946	90,7	2,0	1,6	2,6	3,1	9,3	40,5	
1970	24 780	2 281	90,8	2,4	1,8	2,1	2,9	9,2	40,9	

Källor: 1958–1959: *SOS*, Handel (gamla SITC). 1960–1970: Total import: *SOS*, Handel. Länderfördelning: *OECD*, Commodity Trade.

Tabell 7. Lönekostnad i konfektionsindustri i olika länder 1958–1971

	1958	1960	1962	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
A. Total lön, kronor per timme. Män + kvinnor											
1. Danmark	3,25	3,80	4,90	5,70	6,50	7,20	7,80	8,20	8,90	9,80	11,40
2. Finland	2,80	3,00	3,50	4,30	4,70	5,20	5,30	4,80	5,30	5,90	6,50
3. Italien ^a	2,40	2,50	3,40	4,10	4,60	4,80	5,20	5,40	5,90	6,60	8,70
4. England	2,90	3,20	3,60	4,00	4,30	4,70	4,70	4,40	4,60	5,30	6,00
5. Västtyskland ^a	2,75	3,30	4,60	5,30	5,90	6,40	6,50	6,80	7,60	9,20	10,60
6. Japan	0,55	0,70	1,00	1,20	1,40	1,50	1,70	1,90	2,30	2,70	3,20
7. Portugal ^{b c}		0,60	0,70	0,75	0,90	1,00	1,10	1,20	1,30	1,45	1,65
8. Hongkong		0,70	0,95	1,10	1,20	1,35	1,45	1,50	1,60	1,85	2,25
9. Sydkorea	0,90	0,80	0,45	0,30	0,35	0,40	0,50	0,60	0,70	0,85	1,00
10. Sverige	4,15	4,70	5,60	6,70	7,50	8,20	9,00	9,90	10,80	12,10	13,60
Differens Sverige– Sydkorea	3,25	3,90	5,15	6,40	7,15	7,80	8,50	9,30	10,10	11,25	12,60
B. Index, Sverige = 100											
1. Danmark	78	81	88	85	86	88	87	83	82	81	84
2. Finland	67	64	63	64	63	63	59	48	49	49	48
3. Italien ^a	58	53	61	61	61	59	58	55	55	55	64
4. England	70	68	64	60	57	57	52	44	43	44	44
5. Västtyskland	66	70	82	79	79	78	72	69	70	76	78
6. Japan	13	15	18	18	19	18	19	19	21	22	24
7. Portugal ^c	—	13	13	11	12	12	12	12	12	12	12
8. Hongkong	—	15	17	16	16	16	16	15	15	15	17
9. Sydkorea ^c	22	17	8	4	5	5	6	6	6	7	7
C. Effektiv tull i procent av lönesumman											
Gentemot EFTA	50	40	30	20	15	10	0	0	0	0	0
Gentemot övriga länder	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
D. Justerad svensk lönekostnad (total lön minus ovanstående procenttal)											
Gentemot EFTA	2,08	2,82	3,92	5,36	6,38	7,38	9,00	9,90	10,80	12,10	13,60
Gentemot övriga länder	2,08	2,35	2,80	3,35	3,75	4,10	4,50	4,95	5,40	6,05	6,80
E. Löner justerade för effektiv tull, index, Sverige = 100											
1. Danmark	156	135	125	106	102	98	87	83	82	81	84
2. Finland	135	106	89	80	74	70	59	48	49	49	48
3. Italien	115	106	121	122	123	117	116	109	109	109	128
4. England	139	113	92	75	67	64	52	44	43	44	44
5. Västtyskland	132	140	164	158	157	156	144	137	141	152	156
6. Japan	26	30	36	36	37	37	38	38	43	45	47
7. Portugal	—	21	18	14	14	14	12	12	12	12	12
8. Hongkong	—	30	34	33	32	33	32	30	30	31	33
9. Sydkorea	43	34	16	9	9	10	11	12	13	14	15

^a Inkl skoindustrin.

^b Hela bomullsindustrin.

^c Direkt lön. Differensen direkt total lön torde i dessa fall vara relativt liten.

Källor: Land 1–6 samt 10: *Direct and Total Costs for Workers*, Svenska Arbetsgivareföreningen. Statistiken omlagd 1958–1960 varför kedjning utförts.

Land 7: *OECD*, Economic Survey of Portugal 1966, tabell 4 och 1972, tabell 6.

Land 8–9: Uppskattning för 1965 enl beskrivning i kapitel 3. Framskrivning har gjorts med löneindex och växelkursindex.

Teknikens gränser: Faktoromkastningars betydelse

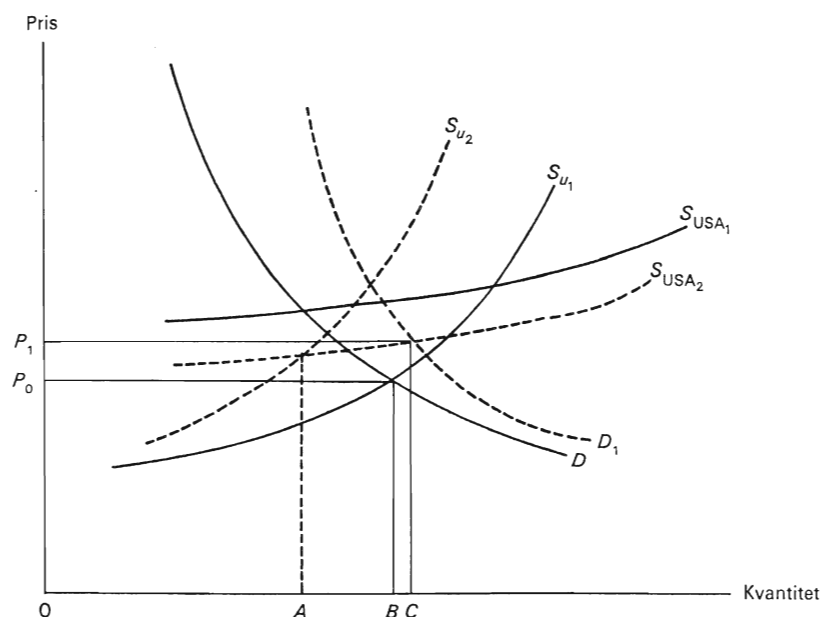
För att kunna minimera användningen av den knappa faktorn kapital, är det i låglöneländerna viktigt att studera substitutionsmöjligheterna mellan kapital och arbete, dvs att undersöka inom vilka gränser det går att ersätta kapital med arbetskraft. Denna kunskap är väsentlig även för höglöneländernas företag, eftersom denna substitutionsgrad påverkar deras möjligheter att genom ökade kapitalinsatser neutralisera effekten av en hög lönenivå. Samtidigt erinras om att det är kombinationen av *olikheter mellan branscher i substitutionsmöjligheterna* beträffande produktionsfaktorer och *skillnader mellan länder i relativa faktorpriser* som skapar faktoromkastningar.

Vi har i kapitel 4 berört denna frågeställning, som också har studerats av Lary [1968]. Hans slutsats angående förekomsten av s k factor reversals är, att flertalet industriprodukter entydigt kan klassificeras som kapital- respektive arbetsintensiva: Faktorsubstitutionen kan således enligt honom sällan drivas så långt att en viss industriprodukt blir kapitalintensiv i land 1 och arbetsintensiv i land 2 (däremot kan kapitalintensitet absolut sett vara lägre än i ett annat och den relativa användningen av kapital och arbete skifta starkt). Han utesluter dock inte förekomsten av factor reversals inom jordbruket; där skulle med andra ord möjligheterna att ersätta en kapitalintensiv teknik med en arbetsintensiv kunna vara särskilt goda. Ris kan t ex antingen produceras enligt mycket mekaniserade metoder som i USA, eller med den arbetsintensiva teknik som tillämpas i Sydostasien.

USA har under efterkrigstiden varit en relativt framgångsrik exportör av ris, och i viss mån ersatt Burma och Indien på världsmarknaden.

Betyder då detta att USA:s kapitalintensiva brukningsmetoder är så överlägsna, att de trots de 20 gånger högre lönekostnaderna leder till lägre totala produktionskostnader? Så kan vara fallet, men handelsutvecklingen är i och för sig inget definitivt bevis härpå. USA:s exportökning kan vara av temporär natur och avspegla en på kort sikt större flexibilitet (högre utbudselasticitet) eller vara resultatet av utbudsbegränsningar från de traditionella exportörernas sida. Det faktiska utvecklingsförloppet tyder på en kombination av dessa faktorer; utbudet från u-länderna har minskat, vilket lett till högre världsmarknads-

Diagram B: 1. Hypotetiskt exempel avseende världshandeln med ris

priser och lockat fram ett utbud från USA, som samtidigt har ökat sin produktivitet tack vare nya produktionsmetoder. I diagram B: 1 har detta illustrerats som i första hand en förskjutning av u-ländernas utbudskurva från S_{u_1} till S_{u_2} , vilket resulterat i en prishöjning. Vidare har de forna exportländerna själva uppträtt som importörer och ökat efterfrågan på världsmarknaden från D till D_1 . Samtidigt har kostnadskurvan i USA sänkts från S_{USA_1} till S_{USA_2} och USA har därigenom på världsmarknaden kunnat sälja kvantiteten AC , medan u-ländernas export sjunkit från OB till OA .

Denna tolkning är dock svår att verifiera, och det kan inte helt uteslutas, att den ogynnsamma utvecklingen av u-ländernas export av konkurrerande jordbruksprodukter (till skillnad från tropiska monopolprodukter) är av mer permanent karaktär och beror just på att arbetsintensiva brukningsmetoder i dessa fall inte ens vid lägsta internationella lönenivåer förmår konkurrera med de mekaniserade jordbruken i den tempererade zonen. Det är dock tänkbart, att de faktiska förstag som dessa länder synes ha, i betydande grad kan sammanhänga med en ännu större överlägsenhet inom komplementära näringar såsom transport- och kreditväsende. De trans-kontinentala järnvägarnas historiska betydelse för USA:s veteexport är väl kända (Jenks [1944], Fogel [1962], David [1969]). Samtidigt vet vi att just transportsystemet i t ex Indien bedöms som mycket undermåligt.

När det gäller de industriella råvaror som produceras av u-ländernas jordbruk, föreligger en teknisk gräns i den meningen, att möjligheten till substitution med syntetiska material måste beaktas. Gummi, bomull, ull, sisal, jute och många flera är på detta sätt beroende av en tillgänglig alternativ teknisk lösning. En låg produktivitetsökning i dessa sektorer leder därför till ökad substitution och inte enbart till högre priser, Jungenfelt [1964].

Men det är naturligtvis främst inom industrisektorn som tekniken i många fall ställer sådana krav när det gäller faktorkombinationer att en konkurrens mellan människor och maskiner är nästan utesluten på kort sikt. Detta beror bl a på att produktionstekniken utvecklats i industriländerna och därför är anpassad till relativt låga kapitalkostnader. Den kemiska industrin, järnverk, metallverk, massa- och pappersindustrin och andra liknande basindustrier organiseras i praktiken endast på ett enda — kapitalintensivt — sätt. Detsamma gäller de tekniskt mest avancerade färdigvaruindustrierna. Även inom enklare produktion finns det ofta endast en möjlig teknisk lösning. Än så länge måste t ex en sömnadsfabrik se likartad ut i Hongkong och i USA.

En viktig sektor där dock ännu en viss valfrihet i tekniskt avseende kan tänkas föreligga är textilindustrin. De mest exklusiva engelska ylletygerna vävs för hand och ca 40 % av Indiens produktion av bomullsväv sker i handvävstolar. Därmed är dock inte bevisat, att handvävstolar skulle utgöra den billigaste produktionstekniken i ett utpräglat låglöneland som Indien. I själva verket synes situationen i Indien sammanhånga med andra än ekonomiska och tekniska faktorer, t ex Ghandis förkärlek för byhantverket i dess enklaste form. På strikt ekonomiska grunder är med största sannolikhet handvävningen olönsam i jämförelse med t ex vävning med begagnade vävmaskiner. En FN-studie antyder t o m att automatiska vävstolar är det mest ekonomiska tillverkningsalternativet även vid så låga löner som 50 öre per timme.¹ Den uppgiften grundar sig dock i huvudsak på informationer från maskintillverkare och förefaller något färgad av detta. Den tar heller ingen hänsyn till u-ländernas högre reella räntenivå; om man räknar med väsentligt högre räntefot i u-länderna modifieras slutsatserna till förmån för en enklare teknik, i detta fall begagnade konventionella maskiner. Det är dock symptomatiskt att FN-rapporten ifråga inte ens behandlar handvävningstekniken som ett alternativ. Vissa produktivitetjämförelser från 1930-talet tyder på att handvävningen redan då var oekonomisk (Lockwood [1968]). Vi vet också, att de länder som under det senaste decenniet varit framgångsrika textilexportörer (Kina, Hongkong, Sydkorea, Formosa) genomgående tillämpar en modern teknik.² Särskilt signifikativt synes det vara, att den mycket snabba kinesiska expansionen på

¹ *UNIDO: Technical and Economic Aspects of Establishing of Textile Industries in Development Countries, 1968.*

² Andelen automatiska vävstolar är 100 % i Hongkong, 65 % i Pakistan, 41 % i Kina och endast 14 % i Indien.

	Råvara (pence per lb)	Förädlingskostnad (pence per lb)
<i>Bomullsgarn</i>		
England	31,7	15,1
Indien	28,1	8,5
Hongkong	30,1	6,6
USA	33,4	13,7
<i>Bomullsväv</i>		
England	32,8	15,8
Indien	25,6	10,0
Hongkong	25,7	9,0
USA	33,0	17,2

Källa: *Cotton and Allied Textiles*. Textile Council. Manchester 1969, s 45.

bomullssidan har baserats på import av nya och delvis automatiserade vävstolar, trots att kineserna rent allmänt varit mer medvetna om de kapitalintensiva produktionsmetodernas nackdelar än de flesta andra asiatiska länder — Hongkong givetvis undantaget (Gray [1970]).

Enkla kalkyler med utgångspunkt från produktionskostnaderna i moderna anläggningar synes bekräfta maskinteknikens överlägsenhet. Som framgår av ovanstående tablå uppgår förädlingskostnaden för bomullsväv i Hongkong till 9 pence (=45 öre) per yard (90 cm), varav ca 5 öre är kapitalkostnad. Eftersom lönenivån är 3 gånger så hög i Hongkong som Indien, borde — vid samma produktivitet — kostnaden i Indien stanna vid ca 20 öre. För att vara konkurrenskraftig måste således handvävaren — vid en antagen lönekostnad av 50 öre per timme och bortseende från den låga kapitalkostnaden — prestera över 2 yards per timme. Normal produktionstakt vid handvävning anses vara ca 2 dm per timme.³ Då är också att märka, att handvävningstekniken oftast medför högre indirekta kostnader i form av transporter och större lager.

Möjligen skulle man av ovanstående kunna dra slutsatsen att substitutionselasticiteten mellan produktionsfaktorerna verkar vara betydligt mindre i de mest kapitalintensiva branscherna än i de mest arbetsintensiva. Trots att det således finns betydande skillnader mellan branscher i substitutionselasticiteten och mellan länder vad beträffar relativa faktorpriser, synes effekterna i praktiken vara att kapitalintensiteten varierar kraftigare mellan branscher i låglöneländerna än i industriländerna. Med hänsyn till de relativa faktorpriserna skulle detta betyda att låglöneländerna har mindre möjligheter att konkurrera på kapitalintensiv produktion än industriländerna har på arbetsintensiv produktion.

På vissa områden finns det relativt goda möjligheter att använda begagnade maskiner som är ekonomiskt obsoleta i i-länderna men fullt godtagbara i u-länderna. Anledningen till att denna typ av investeringar inte är särskilt vanlig synes bland annat vara, att faktorprisbildningen i u-länderna stimulerar

³ Uppgift från Borås Väfveri.

lill kapitalanvändning och förhindrar användning av arbetsintensiva metoder. Vid mer rättvisande faktorprisrelationer (högre räntekostnader och lägre löner) kommer balansen mellan olika tekniska lösningar att förskjutas. En fördubbling av räntefoten skulle kunna göra begagnade maskiner likvärdiga med nya vad beträffar produktionskostnaden och valet av begagnade maskiner skulle innebära att investeringskostnaden per anställd sjönk avsevärt. FN-rapportens rekommendation att u-länderna borde köpa nya moderna maskiner förefaller därför ur makroekonomisk synpunkt dåligt underbyggd.

Kostnadsdifferenser kan uppstå icke enbart på grund av olikheter i maskinteknik utan även på grund av olikheter i kapitalets utnyttjandegrad. Samma uppsättning maskiner kan genom varierande utnyttjandegrad ge en arbetsintensiv eller kapitalintensiv *produktionsteknik*. Antag att en investering i en textilfabrik kostar 1 milj kr. Denna anläggning antas enskift sysselsätta 40 personer, vilket ger en kapitalinsats per anställd på 25 000 kr. Om fabriken i stället tillämpar 3- eller 4-skift, så kanske antal sysselsatta stiger till 125 och kapitalstocken per anställd sjunker då till 8 000 kr. Om produktionen stiger i takt med sysselsättningen, sjunker således kapitalkostnaden per producerad enhet ned nära 70%. Om denna kostnadsänkning är större än eventuella kostnadsökningar genom skifttillägg, högre avskrivningar m m, så kommer det — oberoende av lönenivåns höjd — att vara ekonomiskt att arbeta i flerskift. Ett enskilt land kan därför inte avvika från denna optimala produktionsmetod; restriktioner när det gäller övertidsarbete eller särskilt höga ersättningar för sådant arbete kommer att försvåra eller omöjliggöra en konkurrensduglig produktion.

Variationer i utnyttjandegrad kan också förklara varför USA allttjämt har en stor textilindustri liksom varför Västeuropas textilindustri befinner sig i en svår krissituation. Det låga kapacitetsutnyttjande (höga kapitalintensitet) som utmärker t ex Englands bomullsindustri — i synnerhet på spinnerisidan — gör det omöjligt att priskonkurrera på en tullfri marknad. Detta gäller även i viss mån den svenska textilindustrin. Genom att antalet skift i den svenska bomullsindustrin 1963 var endast 1,7 i genomsnitt, medan exempelvis såväl USA:s som Hongkongs textilindustrier genomgående arbetade i fyra skift, kommer bomullsindustrin i Sverige att framstå som kapitalintensiv både i relation till samma bransch i andra länder och i relation till andra branscher i Sverige. Eftersom produktionstekniken i branschen är mycket likartad överallt, utgör denna höga kapitalintensitet en definitiv komparativ nackdel för de svenska producenterna. Den låga utnyttjandegraden har både bidragit till och varit ett resultat av den kraftigt ökade låglöneimporten.⁴

⁴ Anledningarna till den höga observerade kapitalintensiteten i den svenska textilindustrin är förmodligen följande: a) Det förefaller finnas ett icke obetydligt motstånd mot skiftarbeten på arbetstagarsidan. Genom att övervägande delen av textilarbetarna är kvinnor kan möjligen detta motstånd vara starkare i textilbranschen än i andra

branscher. Fram till 1962 fanns det också lagstiftning som förbjöd kvinnligt nattskiftsarbete. b) Den relativa knappheten på lågkvalificerad arbetskraft i Sverige gör att denna betingar internationellt sett höga priser. Den jämförelsevis snabba lönestegringen inom låglönegrupperna, dit textilarbetarna hör, har sannolikt bidragit till att göra arbetskraften inom textilindustrin ännu dyrare än som annars skulle varit fallet. c) Den höga nedläggningstakten av företag inom tekobranscherna under 1960-talet har förmodligen också tagit sig uttryck i driftsinskränkningar och avskedanden av arbetskraft i företag som sedermera läggs ned men som under en övergångsperiod redovisar en kapitalstock som inte fullt utnyttjas. d) Genom nedläggningarna har en mängd maskiner friställts, vilket lett till att prisrelationen mellan kapital och arbete har sjunkit ytterligare, så att det lönar sig att ha en viss överkapacitet så länge den tillgängliga arbetskraften utnyttjas till fullo. e) Åtminstone under 1960-talet förekom vissa nyinvesteringar i lågkonjunkturer som inte till fullo utnyttjades.

SUMMARY

Swedish Imports of Manufactures from Low-Wage Countries

Swedish imports of manufactured goods from so-called low-wage countries increased very rapidly during the 1960's. These imports have been concentrated mainly to the textile sector, but there are tendencies toward a widening of the spectrum of goods offered by these "new" competing countries.

The purpose of the present investigation is (1) to determine the extent of "low-wage" imports to Sweden, the commodities and the countries involved; (2) to determine the factors influencing the market shares of low-wage countries in Sweden; (3) to investigate the development of low-wage imports in Sweden and other industrial countries over time; (4) to investigate the influence of low-wage imports on Swedish firms and on the Swedish economy; and (5) to project the likely development of the market shares of low-wage countries in 55 Swedish manufacturing industries during the 1970's.¹

Definition of "Manufactured Goods" and "Low-Wage Countries"

In this study, low-wage imports refer only to manufactured goods (sections 5-8 in the Standard International Trade Classification, Revised), i.e., raw materials and agricultural products are not included. Food processing is also excluded.

The criterion for classifying countries as low-wage countries was set at 30% of the Swedish GNP per capita in 1965. Thus, countries with smaller per capita national income are regarded as low-wage countries. The number of countries thus classified is not very sensitive to the 30% criterion, however. As illustrated in diagram 1, Japan is the only additional country which would have been

¹ The 55 industries are 4-digit industries according to the Swedish industrial classification which is identical to the International Standard Industrial Classification down to the 4-digit level. The Swedish foreign trade statistics are available according to both the Brussels nomenclature and the Standard International Trade Classification. Commodity groups according to the Brussels nomenclature were classified in the various industries according to a key provided by the National Central Bureau of Statistics, thus facilitating linking together the industrial and foreign trade statistics.

classified in the low-wage country category if the criterion had been set at 45 % of Swedish GNP in 1965 instead of at 30%. However, because of the rapid economic growth of Japan, especially after the last few years' revaluations of the yen are taken into account, it does not seem reasonable to regard Japan as a low-wage country any longer. Also, an examination of the commodity composition of Swedish imports from Japan shows that these are more similar to Swedish imports from industrial countries than to those from low-wage countries.

For these reasons, Japan was included in the low-wage country category only in studying the historical development of low-wage imports in both Sweden and other industrial countries. But Japan was excluded from the low-wage country category in the analysis of the present extent and commodity composition of Swedish low-wage imports and also from the projection of the future development.

According to the above definition, the following countries are regarded as low-wage countries throughout the present study: all developing countries (Africa except South Africa, Asia except Japan and the People's Republic of China, Latin America, and Oceania except Australia and New Zealand) and four countries in Southern Europe (Portugal, Spain, Greece, and Turkey). In addition, the Sino-Soviet Bloc (Eastern Europe, the Soviet Union, and the People's Republic of China) are treated as low-wage countries even though it is difficult to classify them according to our criterion in a formal sense due to their inconvertible currencies and the lack of comparable statistics. Because of the frequent practice in these countries of pricing with respect to foreign currency constraints rather than on the basis of actual costs, Sino-Soviet exports to Sweden often have effects similar to those of the "genuine" low-wage countries.

Low-Wage Imports to Sweden and to Other Industrial Countries

In 1969, the Swedish imports of manufactured goods from low-wage countries (including Japan) reached almost two billion Swedish kronor (Sw. kr), representing 9.3% of total Swedish imports of manufactures. The Sino-Soviet share was 3.1%, that of developing countries 2.6%, Japan 2.0%, and Southern Europe 1.6%. Textiles and apparel together made up almost 40%. Other important low-wage import goods were leather and fur goods, non-ferrous metal goods, sporting goods, petroleum products, certain chemical products, bricks, china, ceramic goods, and certain wood products.

The distribution of low-wage imports by exporting countries is very similar in Sweden and in Western Europe (=OECD, Europe) as a whole. Sweden

imports somewhat more from the Sino-Soviet bloc and somewhat less from the developing countries than Western Europe, relatively speaking. Among the low-wage countries, the developing countries and Southern Europe have had the most rapid expansion of their market shares in Sweden in the 1960's, while Japan and to some extent Southern Europe have been the most expansive exporters on the Western European market. The Sino-Soviet market shares have been roughly constant in both Sweden and Western Europe as a whole.

A comparison of the distribution of low-wage imports by commodity groups in 1970 between Sweden and Western Europe shows that Sweden imports considerably more apparel and somewhat more textiles from low-wage countries. On the other hand, Sweden imports relatively less in other manufactured commodity groups, so that the share of the low-wage countries of total imports of manufactured goods is between 9 and 10% in both Sweden and Western Europe. The share of low-wage imports in the European countries is largest in England (14%) and smallest in France and Holland (c. 6%).

Textiles and apparel dominate the low-wage imports of both Sweden and Western Europe as a whole. More than 20% of Western Europe's imports of manufactured goods from low-wage countries in 1970 consisted of textiles and apparel. At the same time, the share of these goods in Western Europe's total imports of manufactured goods was only 10%. Almost 40% of Western Europe's total imports of textiles and apparel came from low-wage countries. Textiles and apparel made up of 30% of Western Europe's imports of manufactured goods from the "genuine" low-wage countries, i.e., the developing countries and Southern Europe. If footwear and leather products are included, the share is approximately 40%. In Sweden no less than 60% of imports from the developing countries and Southern Europe in 1970 consisted of these goods.

Determinants of Low-Wage Imports

Which commodities should Sweden be expected to import from low-wage countries and what are the factors determining the commodity composition of these imports?

According to the theory upon which the empirical investigation in this study is based, namely the factor proportions theory (or, more precisely, the Heckscher–Ohlin-theorem) the commodity composition of exports and imports is determined by the relative supply of factors of production in one country relative to that of another. This, in turn, gives rise to *comparative advantage* which means that the cost of production of a certain commodity relative to other commodities is lower in that country than in other countries. The lower relative cost is due to the fact that the production of the commodity requires

relatively large inputs which are relatively abundant in the country and therefore relatively cheaper than in countries where these inputs are more scarce.

In order to be able to apply the factor proportions theory to the analysis of the commodity composition and the direction of trade flows, it is necessary to specify the factors of production which may influence low-wage imports. In other words, what factors of production are in abundant supply in Sweden relative to the low-wage countries? According to the theoretical model in this study, the *supply of human capital* constitutes Sweden's greatest comparative advantage in trading with the low-wage countries. Human capital is defined as skill in a wide sense: this includes technical knowhow, organization skill, management capability, education, job experience, etc. This seems to be the most scarce resource and the one which is the most difficult to acquire in the low-wage countries which, on the other hand, have a relative abundance of unskilled labor.

Sweden is expected to have a comparative advantage in capital intensive production in the physical sense also. *Physical capital* consists of buildings, machinery, and equipment. In addition, Sweden is assumed to have a comparative advantage in *large scale production* due to the existence of a large domestic market² for industrial products compared to the low-wage countries.

Concerning *raw materials* Sweden is assumed to have a comparative advantage in production requiring large inputs of certain domestic raw materials but comparative disadvantage in production requiring large inputs of imported raw materials. Finally, various kinds of *trade barriers* are assumed to influence the extent of low-wage imports relative to the total market supply (= domestic production plus imports minus exports).

Results of the Empirical Investigation

The model sketched above was tested empirically through regression analysis of data for 55 Swedish manufacturing industries. The results support most of the hypotheses put forward. The model explains 55% of the variance in the share of low-wage countries of the total market supply and 47% of the variance in their share of total imports. Since these are remarkably high explanatory values for cross section analysis of this kind, the hypotheses can not be rejected.

² It is perhaps surprising that Sweden can be said to have a larger market for manufactured goods than the low-wage countries, some of which are very populous. The following example is illustrative.

Assume that Sweden has 8 million inhabitants and a GNP per capita of \$3 000 while India has 400 million inhabitants and \$50 GNP per capita. Then Swedish total GNP is \$24 billion, while that of India is \$20 billion. If the industrial sector makes up 30% of GNP in Sweden and 15% in India, the market for industrial goods is at least twice as big in Sweden as in India.

Instead, one must draw the conclusion that the model includes some of the most important determinants of low-wage imports.

At the same time as the results clearly support the model as a whole, the coefficients for the various individual influential factors are highly significant and unambiguous. Sweden's comparative advantage in trading with the low-wage countries is tied primarily to human capital and to a lesser extent to wooden raw materials and economies of scale.³ Regarding physical capital, Sweden does not appear to have comparative advantage in trade with the low-wage countries. This probably has to do with the international mobility of physical capital (for example through foreign direct investments in the low-wage countries) and its complementarity with other factors of production (for example raw materials), as well as certain weaknesses in the measure employed in this study (the horsepower capacity of productive equipment per employee). Measurement problems are probably also the main reason why the results obtained for the trade barrier variables are too weak to support any definite conclusions, even though the results indicate that trade barriers tend to discriminate against low-wage imports.

The statistical results also show a certain specialization of Swedish foreign trade with respect to countries of origin and destination. From the low-wage countries Sweden imports commodities containing relatively small inputs of human capital and wooden raw materials but relatively large inputs of raw materials not available in Sweden. Sweden's total foreign trade shows the same tendency concerning raw materials, but in contrast to its trade with the low-wage countries, Sweden tends to both export and import human capital intensive goods and export physical capital intensive goods in its total trade.

The Development of Low-Wage Imports over Time: 1958–1970

The share of the low-wage countries (including Japan) in Sweden's total imports of manufactures was approx. 5.5% in 1958 and increased continuously to 9.7% in 1968 but has since stagnated. While total manufacturing imports increased by 10% per year on the average for the entire period 1958–1970 (in current prices), low-wage imports of the same goods increased by 16% per year.

³ Two measures of human capital were used: the number of technical personnel per employee and the hourly wage per worker. Both of these variables obtained highly significant coefficients. The raw material variable was constructed in such a way that it has a value of +1 for industries using large amounts of domestic raw materials, -1 for those industries which are heavily dependent on foreign raw materials, and 0 for other industries. Economies of scale are measured as the fraction of total employment in each industry in plants larger than 200 employees. Physical capital is measured as the horsepower capacity of productive equipment per employee. Two trade barrier variables were included: tariffs (measured as duties paid divided by the value of imports) and the share of public consumption in total consumption.

As a comparison, total world exports of manufactured goods to the industrial countries grew by 14 % per year on the average for the period 1961–1969, while exports of the developing countries to the same countries increased by 18 % per year. Similarly, the other low-wage countries have also increased their shares of imports to the industrial countries, but the increase has been slower than in Sweden. Thus the low-wage countries have won market shares from other countries during the 1960's.

As mentioned above, textiles, apparel, and leather goods dominate low-wage imports in both Sweden and other industrial countries. However, the domination of these goods has decreased throughout the 1960's. The textile and apparel exports of the developing countries to the industrial countries made up nearly 50 % of their total manufacturing exports (excluding basic metals) to these countries in 1960. In 1969, the corresponding figure was somewhat over 40 %. A certain diversification of Swedish low-wage imports has also taken place.

It is apparent, therefore, that Swedish low-wage imports relative to total manufacturing imports are of the same magnitude as in the rest of Western Europe, even though the commodity composition is somewhat different. But taking into account the fact that Swedish foreign trade makes up a larger proportion of GNP than in most other countries, it turns out that Swedish low-wage imports are greater than low-wage imports in any other country (with the exception of Norway, where imports of ships from Japan are very considerable) both per capita and in relation to GNP. In 1970, Swedish low-wage imports of manufactures reached 57 US dollars per capita (2 % of GNP), compared with 44 dollars (1 % of GNP) in the United States, 23 dollars (1 % of GNP) in England, and 15 dollars (0.5 % of GNP) in France.

Causes of the Development of Foreign Trade over Time

How can the development described above be explained? The factor proportions theory which was used for the analysis of Swedish low-wage imports in 1969 describes the relationships between certain variables *at a given point in time*. However, it can also be used for comparing these relationships at different points in time: if it is assumed that comparative advantage remains unchanged over time, the development over time can be characterized as a delayed adjustment to a stable pattern of comparative advantage. There are several factors indicating that the development during the 1960's primarily reflects such an adjustment process.

One of the reasons for the rapid growth of world trade in the postwar period is the so-called recovery effect. This refers to the fact that the proportion between world trade and world production of manufactured goods which

existed in 1913 was not reached again until the beginning of the 1970's. As a consequence of the depression in the 1920's and 1930's, accompanied by increased protectionism, and of the Second World War, world trade was reduced considerably in relation to world production. In the postwar period trade barriers have been gradually reduced, especially during the 1950's. Therefore, it was only during the 1950's and 1960's that international trade could start the process of "normalization".

The rise of protectionism in the interwar period led to re-allocation of resources from export industries to import competing industries. Due to the less favorable international division of labor, the productive capacity of the latter industries became over-dimensioned in the industrial countries. Therefore, in connection with the gradual liberalization of trade during the postwar period, it is natural that these industries in particular have experienced considerably increasing competition. In Sweden, protectionism led to increased investments in the textile, apparel, leather, and food industries. The fact that these industries have met competition especially from the low-wage countries in the 1960's has to do with the beginning industrialization of the low-wage countries and their comparative advantage in labor intensive production.

Yet another reason for the development of foreign trade in Sweden is that the elimination of tariffs within EFTA has accelerated the re-allocation of resources in the direction called for by Sweden's comparative advantage. The rapid growth of the export industries in the 1960's has necessitated moving resources there from relatively less productive industries, leading to increased low-wage imports. Similarly, increased economic integration in Western Europe has led to increased low-wage imports there, too.

The fact that textiles, apparel, shoes, and leather products have come to dominate more in Swedish low-wage imports than in those of Western Europe as a whole is probably due to two circumstances. Firstly, Sweden has a somewhat different pattern of comparative advantage from the rest of Western Europe, which among other things has led to higher relative wages in Sweden than in any other country in Europe. Secondly, the liberal trade policy may have led to a better adjustment to long-run comparative advantage in Sweden than on the Continent.

The Adjustment of the Swedish Industrial Structure

Given a certain resource allocation in a country, increased foreign competition due to tariff reductions means that the import competing industry must lower prices. In order to achieve this, some firms will increase efficiency while others are forced out of business. The export industry can therefore attract more resources and increase production. This re-allocation of productive resources

generally diminishes the productive capacity in the import competing industry, leading to increased imports. But since the firms in the import competing industry which lose productive resources are the relatively least efficient (= competitive), the average productivity in the industry increases. Therefore, the remaining part of the import competing industry becomes more competitive.

This is a rough outline of the development witnessed in Sweden in the 1960's. During that period Swedish industry experienced a productivity increase which was rapid in relation to both other countries and other periods in Sweden. Imports increased at a high rate in the industries where Sweden had the least comparative advantage, such as textiles and apparel. In these industries, low-wage imports have replaced both domestic production and other imports. This was one of the causes of the relatively high rate of growth of productivity and also facilitated increased Swedish exports in some of the industries particularly subjected to competition through low-wage imports.

It is therefore too simple to say that imports have increased due to overpowering foreign competition; rather, foreign competition combined with the requirement of balance in foreign trade has resulted in "over-powering domestic competition" which has led to re-allocation of resources from industries with low productivity to those with high productivity.

This resource re-allocation process has involved an adjustment to comparative advantage on both the production and the consumption side. The former has found expression in a tendency to abandon the cheaper, more labor intensive products in each industry and instead to specialize in price inelastic or high quality products with high income elasticity. The adjustment to comparative advantage on the consumption side involves the exploitation of proximity to the market. The advantages of proximity to the domestic market can be exploited through specialization on products with industrial use where speed and certainty of deliveries, good communications, and precision in quality and design require close cooperation between the producer and the consumer. The advantages of market proximity can also be exploited through specialization on fashion goods where changes in demand must be closely watched in order to facilitate quick decisions, or on marketing where knowledge of the domestic market confers competitive advantages to domestic over foreign producers, especially those in the low-wage countries.

Prospects for the Development of Low-Wage Imports in the 1970's

On the basis of the above-mentioned statistical results a projection has been made of the probable development in the 1970's of the market shares of low-

wage imports in 55 Swedish manufacturing industries. The projection is based on a number of assumptions about the applicability of the model to various industries, about the adjustment of the latter to a long-run equilibrium in Swedish foreign trade, about the stability of Swedish comparative advantage towards the low-wage countries in the various industries, and about stability of the foreign trade policies of Sweden and other industrial countries with respect to trade with the low-wage countries. The realism of all these assumptions is discussed in chapter 6. With the aid of further information on the development during the 1960's of the various commodity groups that make up each industry, a projection is made for each of the 55 industries.

The overall conclusion is that the market shares of low-wage imports will increase more slowly during the 1970's than during the 1960's. The reason for this is that low-wage imports probably will not continue to replace domestic production to the same extent as earlier and also that they will not replace imports from other countries at the same rate.

There are essentially two reasons why low-wage imports are likely to replace domestic production at a slower rate during the 1970's than earlier. Firstly, the low-wage countries have won their largest market shares in certain labor intensive, price sensitive, standardized commodities whose demand rises relatively slowly with increasing income. Secondly, as noted above, many of the domestic producers in the industries which are the most exposed to this type of competition have already made the necessary adjustments.

The prospects for the low-wage countries to increase their Swedish market shares at the expense of industrial countries do not seem as favorable as earlier. One obstacle in this connection is the Swedish free trade agreement with the EEC. The so-called rules of origin imply that producers of semi-manufactures outside of Western Europe will be treated less favorably and those inside the EEC more favorably than before on the Swedish market. In addition, the gradual elimination of the Swedish tariffs towards the original EEC countries will further increase the competitiveness of the latter on the Swedish market. The earlier tendency towards increasing market shares for the low-wage countries in Swedish imports will therefore probably be thwarted by the rules of origin and the tariff discrimination. On the other hand, the exports of the low-wage countries are favored by the so-called General System of Preferences (GSP) agreement which grants tariff preferences to most low-wage countries in trade with Western Europe. But the GSP agreement is of rather limited importance, since the tariff preferences do not apply to some of the most important low-wage imports (namely, most textiles and apparel), and since the tariff preferences can be exploited only if the imported items are consumed in the importing country. According to the EEC rules of origin, if a Swedish export good contains more than a certain fraction of components originating

outside Sweden or the EEC, the good cannot be sold duty free to the EEC countries. It is therefore likely that to the extent Swedish firms purchase components from abroad or locate some of their export production abroad, they will, turn to such countries as Ireland and Italy which have relatively low wages *within* the EEC, rather than to the low-wage countries as defined in this study.

As mentioned above, an adjustment of Swedish production has already taken place in several of the industries most exposed to competition through low-wage imports. However, there are certain industries where the adjustment process is still lagging, namely primarily in the fabricated metal products industry, the footwear industry, and parts of the printing industry. Except in the footwear industry, low-wage imports have been of minor importance in these industries. But due to the relatively high labor intensity in these industries, this is where the most rapid increases in the market shares of the low-wage countries should be expected. But in other industries also it is likely that certain labor intensive parts of the assortment will be imported from the low-wage countries, especially consumer goods not affected by the rules of origin.

Contents

Preface 11

Chapter 1. Introduction 13

- 1.1 Background and purpose 13
- 1.2 Delimitation of the investigation 13
- 1.3 Definitions 15
 - 1.3.1 Definition of low-wage countries 15
 - 1.3.2 Definition of manufactures 21
- 1.4 Some measurement problems 22
 - 1.4.1 Comparisons between imports and domestic production 22
 - 1.4.2 Quantity data 23
 - 1.4.3 The extent of imports in relation to the domestic market 24
- 1.5 Arrangement of the study 24

Chapter 2. Historical survey of the role of low-wage countries in world trade 25

- 2.1 The long perspective: 1913–1970 25
- 2.2 World production and world trade since 1938 28
- 2.3 Exports of manufactures of developing countries 1955–1970 31
- 2.4 Imports of manufactures from low-wage countries to Western Europe and the USA 37
 - 2.4.1 Share of the low-wage countries in the manufacturing imports of industrial countries 38
 - 2.4.2 Commodity composition of imports 42
 - 2.4.3 Country distribution of imports 45
 - 2.4.4 Summary 47

Chapter 3. Historical survey of Sweden's imports of manufactures from low-wage countries 48

- 3.1 Survey of Sweden's imports of manufactures from low-wage countries in 1969 48
- 3.2 Development of imports 1958–1970 49
- 3.3 The long perspective: Sweden's total imports 1913–1970 53
- 3.4 The distribution by country and the development of imports of textiles and apparel 1958–1970 57
- 3.5 The development of factor prices in the apparel industry 1958–1971 61

<i>Chapter 4. The determinants of low-wage imports</i>	66
4.1 The Heckscher–Ohlin-theorem	66
4.2 The assumptions of the Heckscher–Ohlin-theorem	67
4.3 Some comments on the assumptions	68
4.3.1 Factors of production not homogeneous internationally	68
4.3.2 Trade barriers	69
4.3.3 Factor reversals	70
4.4 Other theories	71
4.4.1 Burenstam Linder's theory	71
4.4.2 The product cycle theory	71
4.4.3 Implications for the empirical analysis	72
4.5 The model	72
4.5.1 Assumptions	72
4.5.2 Dependent variables	75
4.5.3 Independent variables	76
4.5.4 Summary of the model	78
<i>Chapter 5. The structure of Swedish low-wage imports</i>	80
5.1 Industry survey	81
5.2 Relations between low-wage imports and the structure of production: description of data	82
5.2.1 Dependent variables	82
5.2.2 Independent variables	85
5.2.3 Diagrammatic analysis of the relationships between the structure of production and low-wage imports	89
5.3 Analysis of simple correlations	92
5.4 Regression results	97
5.5 Summary of the statistical results	101
<i>Chapter 6. Projection of the development of low-wage imports in the 1970's</i>	103
6.1 The method of projection: limitations and reservations	103
6.2 Projection of the development of low-wage imports in 55 Swedish manu- facturing industries in the 1970's	110
6.3 Summary of the projection of the development of low-wage imports in the 1970's	143
<i>Chapter 7. Summary</i>	145
7.1 Definition of manufactures and low-wage countries	145
7.2 The extent and commodity composition of Swedish low-wage imports in 1969	145

7.2.1	Low-wage imports to Sweden and to other industrial countries	145
7.2.2	The determinants of low-wage imports	146
7.2.3	Results of the empirical investigation	147
7.3	The development of low-wage imports over time	148
7.3.1	The development 1958–1970	148
7.3.2	Causes of the development of trade over time	149
7.3.3	The adjustment of the Swedish industrial structure	150
7.3.4	The adjustment of Swedish firms	151
7.4	Projection of the development of low-wage imports in the 1970's	151

Appendix A. Tables 154

Appendix B. The limits of technology: The importance of factor reversals 166

<i>English summary</i>	172
Contents	182
List of diagrams	184
List of tables	185

Literature 188

Diagrams

1.	Total wage cost and national income in certain countries 1965	16
2.	World production and world trade in manufactures 1913–1970	26
3.	Exports of manufactures from developing countries to industrial countries 1957–1970	32
4.	Swedish imports of manufactures from low-wage countries 1958–1970	50
5.	Low-wage countries' share in Swedish manufactured imports 1958–1970	52
6.	Swedish imports from low-wage countries, by commodity groups, 1958 and 1970	54
7.	Swedish production and trade in manufactures 1913–1966	55
8.	Swedish net imports of textiles and apparel in relation to domestic production 1921–1970	56
9.	Swedish imports of textiles and apparel from certain countries 1958–1970	58
10.	Wage levels adjusted for tariffs in the apparel industry in certain countries 1958–1971	63
11.	Correlation between the number of technicians per employee and the share	
		184

- of low-wage countries (excl. Japan) in total market supply in 55 manufacturing industries 1969 89
12. Correlation between the hourly wage and the share of low-wage countries (excl. Japan) in total market supply in 55 manufacturing industries 1969 90
 13. Correlation between productivity (value added per employee) and the share of low-wage countries (excl. Japan) in total market supply in 55 manufacturing industries 1969 91
 14. Correlation between horsepower capacity per employee and the share of low-wage countries (excl. Japan) in total market supply in 55 manufacturing industries 1969 93

Tables

1. Total wage cost and national income in certain countries 1965, 1968, and 1971 17
2. Wages and national income in certain countries 1958, 1965, 1968, and 1971 18
3. Effective protection 20
4. Swedish imports of manufactures 1959: comparison between SITC and SITC Revised 23
5. World production and world trade in manufactured goods 1913–1959 27
6. Manufacturing exports from Japan and Italy 1899–1971 28
7. Production and exports of manufactured goods 1938–1968 29
8. Industrial production and GNP in developing and industrial countries 1938–1968 31
9. Composition of developing countries' manufactured exports to industrial countries 1953–1969 34
10. India's shares of imports and exports of manufactures 1929–1966 36
11. Per capita exports of manufactures excluding jute products in certain countries 1966 36
12. Imports of machinery from developing countries according to export and import statistics 1965 37
13. OECD, Europe imports of manufactures from low-wage countries 1970 38
14. Low-wage country shares of total manufacturing imports in various commodity groups in certain countries 1970 39
15. Manufactured imports from low-wage countries in 1970 in relation to GNP and per capita in certain countries 40
16. Shares of low-wage countries in total exports to Western Europe 1961, 1965, and 1970 41

17. Low-wage countries' shares of imports of miscellaneous manufactured articles to certain countries 1960, 1965, and 1970 42
18. Total manufactured imports from developing countries and Southern Europe, by commodity groups, 1970 43
19. Composition of imports of manufactures from Hongkong, India, Portugal, and Yugoslavia 1961 and 1966 44
20. Country distribution of manufacturing imports to OECD, Europe, from developing countries and Southern Europe 1970 45
21. Changes in the country distribution 1961–1970. Imports of misc. manufactured articles from developing countries and Southern Europe to OECD, Europe 46
22. Swedish imports of manufactures from low-wage countries 1969 49
23. Swedish imports of manufactures from low-wage countries 1958–1970 51
24. Ranking of manufacturing industries according to the share of low-wage countries (excl. Japan) in total market supply 1969 83
25. Ranking of industries according to Japan's share of total supply to the Swedish market 1969 85
26. Simple correlations between low-wage country imports and their determinants 94
27. Regression results 98
28. Actual and estimated market shares of low-wage imports in 55 manufacturing industries 1969 and 1971 104
29. Production, total imports, and low-wage imports in the apparel industry 1969, by commodity groups 112
30. Production costs, transport costs, and tariffs in connection with wholesale purchases of cotton jeans from certain countries 1973 114
31. Production, exports, imports, and low-wage imports, by commodity groups, in the apparel industry 1968, 1969, 1970, and 1971 116
32. Development of the apparel industry 1968–1971 118
33. Survey of the leather product industry 1960 and 1969 119
34. Survey of the footwear industry 1960, 1969, and 1971 120
35. Production, imports, and low-wage imports, by commodity groups, in the printing industry 1960, 1969, and 1971 123
36. Market shares of total imports and low-wage imports in the printing industry 1960, 1969, and 1971 124
37. Production 1969 and total imports and low-wage imports 1969 and 1971, by commodity groups, in the plastics industry 127
38. Use of plastic products 1968 128
39. Production, exports, imports, and low-wage imports, by commodity groups, in the china and ceramic industries 1960 and 1969 130

40. Production, exports, imports, and low-wage imports, by commodity groups, in the glassware industry 1960 and 1969 131
41. Swedish imports of iron and steel, distributed by low-wage and total imports, 1965–1971 133
42. Production, exports, imports, and low-wage imports of pig iron, ferro-alloys, and iron and steel scrap 1960 and 1969 134
43. Imports and low-wage imports of non-ferrous metal products, by unrefined metals and total metal product imports, 1971 135
44. Production, imports, and low-wage imports in the gold and silver product industry, by commodity groups, 1960, 1969, and 1971 140
45. Production, imports, and low-wage imports in the musical instrument industry, by commodity groups, 1960 and 1969 141
46. Production, total imports, and low-wage imports in the sporting goods industry, by commodity groups, 1960 and 1969 142

LITTERATUR OCH KÄLLOR

Otryckt källa

Lundberg, L., *Utredning om verkningar av handelshinder*. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm.

Tryckta källor

- Balassa, B., 1964, *Trade Prospects for Developing Countries*. Homewood.
- Bharadway, R. & Bhagwati, J., 1967, Human Capital and the Pattern of Foreign Trade: The Indian Case. *Indian Economic Journal*, Vol. 2. October 1967.
- Bornstein, M., 1962, A Comparison of Soviet and United States National Products. I Holzman, F. D. (ed.), *Readings on the Soviet Economy*. Chicago.
- Burenstam Linder, S., 1961, *An Essay on Trade and Transformation*. Uppsala.
- Carlsson, B., 1972, *The Measurement of Efficiency in Production: An Application to Swedish Manufacturing Industries 1968*. Ph.D. Dissertation. Stanford University. July 1972.
- Carlsson, B. & Ohlsson, L., 1972, *Structural Determinants of Swedish Foreign Trade*. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm. Stencil.
- Cotton and Allied Textiles*. Textile Council. Manchester 1969.
- David, P. A., 1969, Transport Innovation and Economic Growth: Professor Fogel on and off the Rails. *Economic History Review*. Vol. 22. December 1969.
- Direct and Total Costs for Workers, 1960-1970*. Svenska Arbetsgivareföreningen. Stockholm. Maj 1972.
- Ekström, J., 1958, *Den textila konsumtionen*. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm.
- Ekström, J. & Lundberg, S., 1967, *Beklädnadskonsumtionen. Ny analys och prognos för 1975*. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm.
- Fabrikspriser och importpriser på konfektionsvaror 1970. *Pris- och kartellfrågor 1972*: 1-2.
- Fogel, R. W., 1962, A Quantitative Approach to the Study of Railroads in American Growth. *Journal of Economic History*. Vol. 22. June 1962.
- Gray, J., 1970, Mao's Economic Thoughts, *Far Eastern Economic Review*. Vol. LXVII. No. 3 1970.
- The Growth of World Industry, 1953-65*. FN. New York.
- Haberler, G., 1961, *A Survey of International Trade Theory*. Special Papers in International Economics. No. 1. Princeton. 2nd ed.
- Hirsch, S., 1967, *Location of Industry and International Competitiveness*. London.
- Hufbauer, G. C., 1966, *Synthetic Materials and the Theory of International Trade*. London.
- Hufbauer, G. C., 1970, The Impact of National Characteristics and Technology on the Commodity Composition of Trade in Manufactured Goods. I Vernon, R. (ed.), *The Technology Factor in International Trade*. New York.
- Höglund, B. & Werin, L., 1964, *Input-output-tabeller för Sverige år 1957*. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm. Stencil.
- Industrial Development Survey*. Presented to the International Symposium on Industrial Development. Aten 1967. Vol. I, New York 1969. Vol. II and III. FN. New York 1970.
- Industriens struktur och konkurrensförmåga. *SOU 1968*: 5. Stockholm.
- Input-output-tabeller för Sverige år 1968. *Statistiska Meddelanden N 1972*: 44. Statistiska centralbyrån. Stockholm.
- Jenks, L. H., 1944, Railroads as an Economic Force in American Development. *Journal of Economic History*. Vol. 4. May 1944.
- Jungenfelt, K. G., 1964, *Raw Materials in International Trade*. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm.
- Keesing, D. B., 1965, Labor Skills and International Trade: Evaluating Many Trade Flows with a Single Measuring Device. *Review of Economics and Statistics*. Vol. XLVII. August 1965.

- Keesing, D. B., 1966, Labor Skills and Comparative Advantage. *American Economic Review*. Vol. LVI. May 1966.
- Keesing, D. B., 1968 a, Labor Skills and the Structure of International Trade in Manufactures. I Kenen, P. B. & Lawrence, R. (eds.), *The Open Economy: Essays in International Trade and Finance*. New York.
- Keesing, D. B., 1968 b, Population and Industrial Development: Some Evidence from Trade Patterns. *American Economic Review*. Vol. LVIII. June 1968.
- Kravis, I. B., 1956 a, Availability and Other Influences on the Commodity Composition of Trade. *Journal of Political Economy*. Vol. LXIV. April 1956.
- Kravis, I. B., 1956 b, Wages and Foreign Trade. *Review of Economics and Statistics*. Vol. XXXVIII. February 1956.
- Lary, H. B., 1968, *Imports of Manufactures from Less Developed Countries*. New York.
- Leontief, W., 1953, Domestic Production and Foreign Trade: The American Capital Position Re-Examined. *Proceedings of the American Philosophical Society*. Vol. 97. September 1953.
- Leontief, W., 1956, Factor Proportions and the Structure of American Trade. *Review of Economics and Statistics*. Vol. XXXVIII. November 1956.
- Lidén, M., 1971, *Skoindustrins distributionsproblem*. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm.
- Lockwood, W. W., 1968, *The Economic Development of Japan*. Princeton.
- Lundberg, E., 1968, *Instability and Economic Growth*. New Haven.
- MacDougall, G. D. A., 1968, British and American Exports: A Study Suggested by the Theory of Comparative Costs. I Caves, R. S. & Johnson, H. G., 1968, *Readings in International Economics*. Homewood.
- Maizels, A., 1965, *Industrial Growth and World Trade*. Cambridge.
- Minhas, B. S., 1963, *An International Comparison of Factor Costs and Factor Use*. Amsterdam.
- National Institute Economic Review*. No. 45. August 1968.
- Monthly Bulletin of Statistics*.
- OECD, Commodity Trade: Exports. 1961, 1965, 1967. Paris.
- OECD, Commodity Trade: Imports. 1961, 1965. Paris.
- OECD, Gaps in Technology. Plastics. Paris 1969.
- OECD, Trade by Commodities. Market Summaries: Imports. 1970. Paris.
- Ohlin, B., 1967, *Interregional and International Trade*. Cambridge. Rev. ed.
- Ohlsson, L., 1969, *Utrikeshandeln och den ekonomisk tillväxten i Sverige 1871-1966*. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm.
- Ohlsson, L., 1973, *Metallmanufakturindustrin. Produktionsförutsättningar och specialisering i internationell jämförelse*. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm.
- SOS, Handel. Statistiska centralbyrån. Stockholm.
- SOS, Industri. Statistiska centralbyrån. Stockholm.
- SOS, Utrikeshandel. Statistiska centralbyrån. Stockholm.
- Statistiska Meddelanden V 1967*: 8. Statistiska centralbyrån. Stockholm.
- Sveriges import av järn och stål med fördelning på ursprungsländer*. Kommerskollegium. Stockholm.
- Teko-industrierna inför 70-talet. *SOU 1970*: 59. Stockholm.
- Trade in Manufactures of Developing Countries, 1969 Review. *Document TD/B/C.2/Rev. I*. Unctad. Genève.
- Travis, W. P., 1964, *The Theory of Trade and Protection*. Cambridge.
- Vernon, R., 1966, International Investment and International Trade in the Product Cycle. *Quarterly Journal of Economics*. Vol. LXXX. May 1966.

Den svenska importen av färdigvaror från s. k. låglöneländer har under 1960-talet ökat mycket snabbt. I huvudsak har den varit koncentrerad till textilsektorn, men det finns också klara tendenser till en breddning av varusortimentet. Syftet med denna studie har varit att kartlägga utvecklingstendenserna för denna import inom olika varuområden och att göra en bedömning av den sannolika utvecklingen under resten av 1970-talet.